खबरदारी

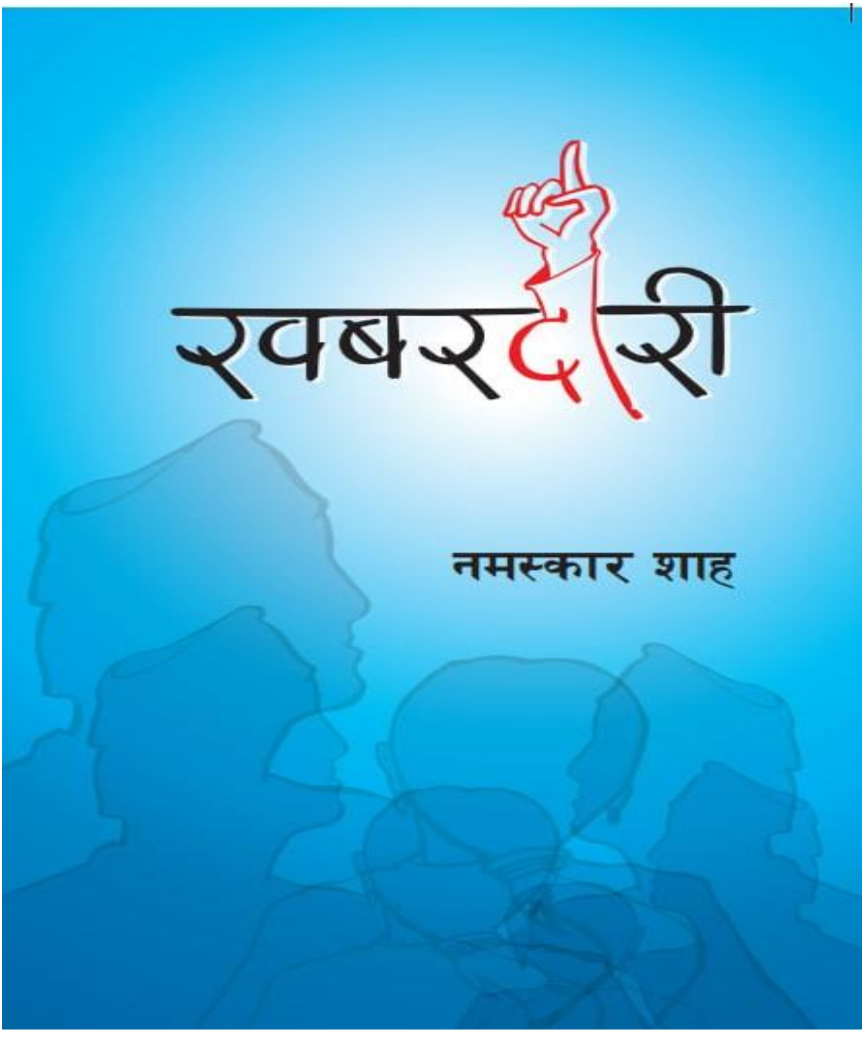

खबरदारी

खबरदारी

नमस्कार शाह

प्रकाशक : बागेश्वरी असल शासन
क्लब (बास)

केन्द्रीय कार्यालय, भृकुटीनगर, नेपालगञ्ज, बाँके ।
फोन नं. : ०८१-५२६१५४, ५२५५३८ इमेल :
दबकालउव२क्तबषीअक वेबसाइट : धधधादबकाअभलतभचायचन भाषा-
सम्पादन : देवेन्द्र नेपाली आवरण : टाइम्स क्रियशन लेआउट
: बुक-वर्ल्ड डेस्क बासद्वारा प्रकाशित, पहिलो संस्करण, २०७७
असोज

सर्वाधिकार © नमस्कार शाह

क्षक्ब्ल रु ढठड(ढढघठ(ण(द्दघज्ञद्द(घ

यस पुस्तकको कुनै पनि अंश वा पूरै पुस्तक अनुमतिविना कुनै पनि माध्यमद्वारा पुनरुत्पादन, प्रसारण वा फोटोकपी गर्न पाइने छैन । कसैले त्यसो गरेको पाइए प्रतिलिपि अधिकार ऐनअन्तर्गत कारबाही गरिनेछ ।

प्ज्व्यव्च्म्व्क्ष द्यथ ल्कबकपबच क्जबज

समर्पण

स्वर्गीय दिज्यू माया शाह
र बहिनी रुक्मिणी शाहप्रति !

शुभकामना

दुर्गम अछाममा जन्मिएर असल शासन क्लबमार्फत मध्यपश्चिमको नेपालगञ्जबाट सुशासनको अभियान चलाउने युवा, जुझारु पत्रकार नमस्कार शाहको 'खबरदारी' पुस्तक प्रकाशन हुन लागेको खबरले हर्षित छु ।

यसबीच सुशासन अभियानको डेढ दशकमा अभियन्ता नमस्कार शाहले युवा जागरण र परिचालन, नागरिक चेतना अभिवृद्धि गर्न

इन्स्पायरिङ युथ कार्यक्रम, बुलेटिन प्रकाशन, गैसस एवम् सार्वजनिक निकाय तथा कार्यालयमा नियमित अनुगमन, जन्मदिनमा सामाजिक कार्यमार्फत सार्वजनिक पद वा ओहदामा बसेका जनप्रतिनिधि तथा राष्ट्रसेवक कर्मचारीलाई जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउ“दै भ्रष्टाचार न्यूनीकरणमा गरेका प्रयासहरु अनुकरणीय र स्तुत्य छन् ।

सार्वजनिक निकायको सेवा प्रभावकारी बनाउने स्वच्छ ध्येयले निगरानी, खबरदारी एवम् निरन्तर अनुगमन कार्यक्रम गर्दा भोगेका दुःखकष्ट, सङ्घर्ष सबैका लागि प्रेरणादायी हुन सक्छन् । सकारात्मक सोच र सेवाको भावनाले कामप्रति दत्तचित्त रह“दा विभिन्न स्वार्थी समूह र भ्रष्ट व्यक्तिबाट पटक-पटक क्लब नछाडे ज्यान लिने धम्की र सीडीओबाटै अनुगमन नरोके पक्राउ गर्ने चेतावनी खेप्नुपरेका १६ वटा तीता स्मरणहरु र २४ वटा समसामयिक आलेख समेटेर पुस्तक प्रकाशन हुन लागेको छ । निश्चय नै यस पुस्तकबाट सबैमा सकारात्मक सोच, असल जीवनपद्धति, ऊर्जा प्राप्त हुने विश्वास लिएको छु ।

नमस्कारलाई मैले सानैदेखि चिनेको छु । यस नाताले पनि केही सिकिरहने, केही न केही गरिरहने स्वभावका कारण उनी वाद वा विचारमा दुनिया“ बा“डि“दा पनि निरपेक्ष रहन सक्ने दुर्लभ प्राणी हुन् भन्नमा मलाई कुनै हिच्किचाहट छैन । भ्रष्टाचारको कारण, प्रभाव र न्यूनीकरणका लागि चालिएका सतत् प्रयासहरु र जीवन भोगाइ, अनुभवसहितको यो उपयोगी पुस्तकका लेखक नमस्कार शाहलाई हार्दिक बधाई प्रकट गर्दै असल शासन यात्राले निरन्तरता पाओस्, जोश, जा“गर र सफलताले सगरमाथा चुमोस् ! शुभकामनासहितको नमस्कार ! २०७७ श्रावण ३२

-किशोर श्रेष्ठ
कार्यवाहक अध्यक्ष
प्रेस काउन्सिल नेपाल

‘खबरदारी’लाई आ“खीझ्यालबाट नियाल्दा

नमस्कार शाह विशेष गरी समाजसेवाको दुनिया“मा चिरपरिचित नाम हो । यसै गरी भ्रष्टाचारविरोधी अभियान र सुशासनको पहलमा पनि यो नाम उत्तिकै परिचित छ । त्यसो त युवा जागरणमा पनि नमस्कार शाहको नाम अग्रपङ्क्तिमा आउ“छ । यसका अतिरिक्त पनि नमस्कार शाह हरेक कोणबाट सत्पात्रका रुपमा प्रचलित नाम हो । २४ वटा आलेख र १६ वटा संस्मरण भएको नमस्कार शाहको नया“ पुस्तक ‘खबरदारी’को पाण्डुलिपि पढ्ने मौका पाए“ । यस पुस्तकको अध्ययनपछि उहा“का विचार र कार्यले

जो-कोहीलाई नमस्कार शाह एउटा लोभलाग्दो पात्रका रुपमा रहेको अनुभूति हुने विश्वास गरेको छु ।

नमस्कार शाहले ‘भ्रष्टाचारका कारण र प्रभाव’ शीर्षकको लेखमा भ्रष्टाचार के हो ? भन्ने विषयको राम्रो व्याख्या गर्नुभएको छ । ‘निया“निसाफ बिगारन्या भन्याका घूस दिन्या र घूस खान्या हुन् । यी दुईका धनजीव गरिलियाको पनि पाप छैन । यी राज्यका महाशतुर हुन्’ भनी पृथ्वीनारायण शाहले दिएको दिव्योपदेशलाई मननीय ढङ्गले प्रस्तुत गर्नुभएको छ । उहा“को विचारमा भ्रष्टाचारको सर्वमान्य एउटै परिभाषा छैन । तथापि, व्यक्तिगत फाइदाका लागि गरिने सार्वजनिक पद वा सम्पत्तिको दुरुपयोग, सार्वजनिक पदाधिकारीलाई प्राप्त अधिकारको दुरुपयोग गरी निजी फाइदाका लागि गैरकानुनी काम गर्नु नै भ्रष्टाचार हो भन्ने अभिमत अघि सार्नुभएको छ ।

‘सार्वजनिक स्थानलाई सुर्ती निषेधित क्षेत्र बनाऔ“’ भन्ने शीर्षकको लेखमा सुर्तीजन्य पदार्थको सेवन गर्ने व्यक्तिमा मस्तिष्कघात, क्यान्सर,

हृदयघातलगायतका रोग लाग्न सक्ने विषयवस्तुलाई सरल भाषामा ज्ञानबर्द्धक ढङ्गले प्रस्तुत गर्नुभएको छ ।

‘देउसी-भैलोको रकम सदुपयोग गरौ“’ भन्ने शीर्षकमा सामाजिक सद्भावको पर्व तिहारमा देउसी-भैलो खेल्नुको आ□नै ऐतिहासिक कारण रहेको र यसबाट सङ्कलित रकम सदुपयोग गर्नुपर्ने अभिमत नमस्कार शाहको लेखाइमा प्रस्ट छ । ‘गोविन्द केसीले के अपराध गरे ?’ भन्ने शीर्षकमा उहा“ले वरिष्ठ हाडजोर्नी विशेषज्ञ डा. केसीले मुलुकको दूरदराजमा स्वास्थ्य सेवा विस्तार गरेको, पटकपटक अनशन बसेको, जनताको स्वास्थ्य अधिकार स्थापित गर्न लागिपरेको र स्वास्थ्य क्षेत्रमा भइरहेको चरम व्यापारीकरणविरुद्ध आवाज बुलन्द उठाएको यर्थाथतालाई सिलसिलेवार ढङ्गले प्रस्तुत गर्नुभएको छ ।

शाहले ‘मोफसलको पत्रकारिता’ शीर्षकको लेखमा श्रमजीवी पत्रकारका दुःख, मोफसलका पत्रकारका समस्या र इमानदार पत्रकारले भोग्नुपरेका पीडाको चर्चा गर्नुभएको छ । साथै उहा“ले पत्रकारिताको नाम भजाएर अन्य पेशा, व्यवसाय गरी दुनो सोझ्याउने र अनावश्यक सम्मान लिने होडबाजीमा संलग्न पत्रकारको आलोचना गर्नुभएको छ ।

‘असारे विकास : समृद्धिको बाधक’ शीर्षकमा यो तन्त्र भएन, त्यो तन्त्र भएन भन्दै देशमा गणतन्त्र ल्याइएको सन्दर्भ निकै मर्मस्पर्सी ढङ्गले उठाउनुभएको छ । ‘असारे विकास’को महारोगले नेपाललाई समृद्ध हुन बाधा पुर्‍याएको लेखकको जिकीर छ । यसै गरी, नमस्कार शाहले ‘जिम्मेवारी पूरा गरौ“’ भन्ने शीर्षकमा बा“केका पूर्व-प्रहरी उपरीक्षक महेशविक्रम शाह, आन्तरिक राजश्व कार्यालय, नेपालगञ्जका पूर्व-प्रमुख नारायण सुवेदी र पूर्व-गाविस सचिव नवराज शाहले सम्पादन गरेका सत्कार्यको खुल्ला हृदयले प्रशांसा गर्नुभएको छ । यस्ता कैयौ“ राम्रा काम गर्ने सरकारी अधिकृतहरु छन्, जो सधै“ ओझेलमा पर्ने गरेका छन्

भन्दै लेखकले नेपालगञ्ज नागरिक उड्डयन कार्यालयका पूर्व-प्रमुख प्रतापबाबु तिवारीको उदाहरणीय कामको पनि प्रशंसा गर्नुभएको छ ।

‘निर्मलालाई न्याय कहिले ?’ शीर्षकको लेखमा अति चर्चित केसमाथि आ□नो टिप्पणी प्रस्तुत गर्नुभएको छ । जिल्लामा रह“दा आ□नो आवाज कसैले नसुनेपछि न्यायको गुहार माग्दै निर्मला पन्तका बुबाआमा यज्ञराज र दुर्गादेवीले सिंहदरबार ढकढकाइरहेको अवस्थासम्मको चित्रण लेखमा गरिएको छ । यसै गरी सामाजिक न्याय र सद्भाव शीर्षकको लेखमा लेखकले ‘वसुधैव कुटुम्बकम्’ र ‘बहुजन हिताय बहुजन सुखाय’ को अवधारणा तथा ‘सर्वे भवन्तु सुखिनः सर्वे सन्तु निरामयाः, सर्वे भद्राणि पश्यन्तु मा कश्चिद् दुःख भाग्जनः’ को चर्चा गर्नुभएको छ ।

‘युवाहरुको उत्प्रेरणा : इन्सपाइरिङ युथ’ शीर्षकको लेखमा बासले नेपालगञ्जमा साप्ताहिक रुपमा ‘इन्सपाइरिङ युथ’ कार्यक्रम सञ्चालन

गरिरहेको चर्चा गर्नुभएको छ । ‘पत्रकारितामा अवसर’ शीर्षकको लेखमा समाजको समग्र विकासमा पत्रकारिताको भूमिका अहम् रहेको तथ्य उजागर गरिएको छ । लेखकले पछिल्लो विकसित स्वरुप र सञ्चारीकरणले विश्वलाई एउटा सानो गाउ“का रुपमा रुपान्तरण गरिदिएको तथ्यलाई निकै सूक्ष्म रुपमा केलाउनुभएको छ । ‘यसरी हुन सक्छ गरिबी निवारण’ शीर्षकको लेखमा विश्वमा नेपाललगायत ५४ वटा देशहरु अति गरिब रहेको तथ्य उजागर गर्नुभएको छ । गा“स, बास, कपास, स्वास्थ्य, शिक्षा, रोजगारी र सामाजिक पहिचान, सम्मानबाट वञ्चित अवस्था नै गरिबी हो भन्ने मान्यता अघि सार्दै लेखकले गरिबिको अवस्थालाई हेर्ने एचडीआईमा नेपाल १५७ औ“ स्थानमा रहेको र गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसङ्ख्या २३.८ प्रतिशत भएको लगायतका सूचनामूलक सामाग्री प्रस्तुत गर्नुभएको छ ।

‘दिगो विकास लक्ष्य र यसको स्थानीयकरण’ शीर्षकको लेखमा संयुक्त राष्ट्र सङ्घले जारी गरेको १७ वटा लक्ष्यसहितको सन् २०१६ देखि सन्

२०३० सम्मका दिगो विकास लक्ष्यहरुलाई निकै गहन रुपमा प्रस्तुत गर्नुभएको छ । यो संसारभरिका १९३ मुलुकहरुको प्रतिबद्धताको दस्तावेज भएको चर्चा गर्दै लेखकले विगतमा नेपालले हासिल गरेको सफलताको चर्चा गर्दै आगामी दिनमा आशावादी हुनुपर्ने सन्देश प्रवाह गर्नुभएको छ । ‘सूचनाको हक र नागरिकको दायित्व’ शीर्षकको लेखमा नेपालमा रहेका करिब ४५-५० हजार गैरसरकारी संस्थाहरुको एकीकृत तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने ध्येयले ७७ वटा जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरुस“ग सूचना माग गर्दा पाएको हन्डर र प्राप्त उपलब्धिलाई हर्षविभोर हु“दै प्रस्तुत गर्नुभएको छ । यस लेखमार्फत लेखकले सूचना माग्ने र पाउने तरिकाबारे आम पाठकलाई जानकारी दिने ध्येय लिनुभएको बुझिन्छ ।

शाहले ‘समृद्धिका लागि स्वयंसेवा’ शीर्षकको लेखमा गोपीनाथ वैश्य, सरितादेवी शर्मा ज्ञवाली, हेमन्तराज का□ले, राजेन्द्र शाही, रवीन्द्र

बोहरा, डा. विनोद कर्ण, नन्दलाल वैश्य, कृष्णजङ्ग शाह लगायतको अनुकरणीय कामलाई पाठकवर्गमा सत्कार्यको प्रेरणा जागृत गराउने ध्येयले प्रस्तुत गर्नुभएको छ ।

'नागरिक समाजको घट्दो सक्रियता' शीर्षकमा नागरिक समाज भ्रष्टाचार, विकृति, विसङ्गतिका विरुद्धमा खरो भएर उत्रनुपर्ने आवश्यकता बोध गर्नुभएको छ ।

'परोपकारी कार्य : कपडा बैङ्क' शीर्षकको लेखमा फेसबुकमा पोस्ट गरेको एउटा फोटोसहितको स्टाटसले आफूलाई तरङ्गित बनाएका कारण 'परोपकारी सहयोग कक्ष' स्थापना गरिएको रोचक प्रसङ्ग उल्लेख गर्नुभएको छ ।

'बा‘‘के जिल्लामा युवा जागरण' शीर्षकको लेखमा वर्तमान अवस्थामा युवाहरु विभिन्न समस्याबाट ग्रस्त हु‘‘दै आएको प्रसङ्ग केलाउ‘‘दै कैयौ‘‘ युवाहरु उद्दण्ड, कमजोर मानसिकता, विलासी र अपरिपक्वताका साथ जीवनयापन गरिरहेको अ‘‘ध्यारो पाटोलाई उजागर गर्नुभएको छ । यसै गरी 'लिम्पियाधुराको तनाव कहिलेसम्म ?' भन्ने लेखमा उहा‘‘ले खसान प्रदेश दार्चुला जिल्लाको व्यास गाउ‘‘पालिका वडा नं. १ छाङरु र तिङ्करमा कालापानी र लिम्पियाधुरा क्षेत्रमा पर्छ भन्दै २०१८ सालमा वरिष्ठ पत्रकार भैरव रिसाल व्यास क्षेत्रको जनगणना अधिकृत भएर जा‘‘दा कुटी, नाभी र गुञ्जी गाउ‘‘को समेत जनगणना गरेको बुझिन्छ भन्ने तथ्यसहित हाल मुलुकले व्यहोरिरहेको अप्ठ्यारोलाई उजागर गर्नुभएको छ ।

'गैससहरुको आन्तरिक सुशासन' शीर्षकको लेखमा नेपालका गैससहरुको सुशासनको अवस्था आकलन गर्नुभएको छ ।

यस पुस्तकमा नमस्कार शाहका केही सनसनीपूर्ण, रोचक, घतलाग्दा र चित्त दुख्ने किसिमका संस्मरणहरु पनि समेटिएका
छन् । 'भ्रष्टाचारविरुद्ध अनुगमन' शीर्षकको संस्मरणमा हाम्रो अनुगमनले सरकारी कर्मचारीहरुको मनपरी उदाङ्गो हुन थालेपछि सरकारी हाकिमहरु रन्थनिएका थिए भनेर प्रस्तुत गर्नुभएको छ। हामीले हाजिरीमा अनुपस्थित लेखेर कार्यालय परिसरबाट बाहिरिन नपाउ‘‘दै प्रमुख जिल्ला अधिकारीले फोन गरी "तपाईं कहा‘‘ हुनुहुन्छ ? तपाईंहरुलाई पक्राउ गर्न प्रहरीको गाडी आउ‘‘दै छ।" भनिएका सनसनीपूर्ण संस्मरण रोचक ढङ्गले प्रस्तुत गर्नुभएको छ ।

'चीनबाट नेपालले सिक्नैपर्ने कुरा' शीर्षकको संस्मरणात्मक लेखमा शाहले चीन भ्रमणमा अनुभूत गरेका राम्रा कुराको सङ्कलन प्रस्तुत गर्नुभएको छ । यसै गरी 'असल शासन यात्रा' शीर्षकमा २०५७ साल फागुन महिनामा त्यतिखेरको 'राजनीतिशास्त्र असल शासन रेडियो श्रोता क्लब'ले प्रकाशन गरेको भित्ते पत्रिकादेखिको संस्मरणलाई जीवन्त रुपमा प्रस्तुत गर्नुभएको छ। त्यस्तै 'कर्ण शाक्यद्वारा २५ हजार इनाम' शीर्षकको संस्मरणमा नाटक मञ्चनको अनुभूति, संस्थामा चरम आर्थिक सङ्कटको बेला २५ हजार इनाम पाउनुका खुसीलाई सजीव ढङ्गले प्रस्तुत गर्नुभएको छ ।

'इख नभएको मान्छे र विष नभएको सर्पको के काम !' भनेझै‘‘ आ□नो स्वाभिमानमा चोट पुगेको कुरा शाहले 'अख्तियारको कार्यक्रम

बहिष्कार' शीर्षकमा व्यक्त गर्नुभएको छ । तपाईंलाई सम्मान र पुरस्कार गर्ने कार्यक्रममा आमन्त्रित गरिन्छ भन्ने निम्ता पाएर दलबलसहित पुग्दा सम्मान र पुरस्कार अरुले नै पाएमा सो व्यक्तिलाई कस्तो चोट पर्छ भन्ने भावनाको संस्मरण यसमा अभिव्यक्त भएको छ ।

'अविस्मरणीय सम्मान' शीर्षकमा शाहले आफूले पाएका सम्मानको स्मरण गर्दै कर्म गर फल प्राप्तिको आशा नगर भन्ने सन्देश प्रस्तुत गर्नुभएको छ ।

'यो जीवन अरुका लागि होइन भने यो जीवन नै होइन' भन्ने मदर टेरेसाको भनाइलाई अघि सार्दै लेखकले 'सहयोग अभियानबाट अनन्त खुसी' शीर्षकमा 'आइते बुढाको घर निर्माण, मधुकरलाई सहयोग र विन्दु कु"वर बचाऊ" अभियान'बाट आफूलाई हासिल भएको असीम खुसीको स्मरण गर्नुभएको छ । त्यस्तै 'महासङ्घले सिर्जना गरेको विवाद' शीर्षकमा आफूले भोगेको हैरानीको स्मरण गर्नुभएको छ । 'प्रजिअद्वारा कार्यक्रम बहिष्कार' शीर्षकमा कञ्चनपुरका प्रजिअ कार्यक्रमको बीचैमा उठेर हि"डेको अमिलो प्रसङ्गको स्मरण पनि रोचक ढङ्गले प्रस्तुत गर्नुभएको छ ।

'समाचार प्रकाशनपछिको धम्की' शीर्षकमा खतरास"ग पौ"ठेजोरी गर्न नसक्ने व्यक्तिले परिवर्तन गर्न सक्दैन भन्ने अभिमतसहित आइलागेको धम्कीको स्मरण गर्नुभएको छ । यसै गरी '१९ वर्षे भ्रष्टाचारविरुद्धको यात्रा' शीर्षकमा सुशासनका वाहक केदार खड्कास"ग प्रभावित भएको, भ्रष्टाचारविरुद्धको अभियानमा होमिएको लगायतका स्मरण ताजा गर्नुभएको छ । त्यस्तै 'गाविसमा तालाबन्दी' शीर्षकमा आफू बासको केन्द्रीय अध्यक्ष रह"दा बेथितिका विरुद्ध लडेको कामको स्मरण गर्नुभएको छ । यस अतिरिक्त, 'भ्रष्टाचारको विरोध गर्दा निष्काशन' शीर्षकमा आफूले सामाजिक कार्यको सुरुवात नै रेयुकाईबाटै गरे पनि केटाकेटी उमेरमै पनि उक्त संस्थाभित्रका धेरै राम्रा कुराहरु

हु"दाहु"दै पनि कतिपय नराम्रा कार्यहरुको विरोध गरेर आ□नो विगतको जुझारु चरित्रको स्मरण गर्नुभएको छ ।

हामी सबैले वर्तमानमा पनि नमस्कार शाहलाई असल कुराको पक्षमा र खराब कुराको विपक्षमा उभिने चरित्रका रुपमा बुझेका छौं" । यसरी नमस्कार शाहका केही लेख र केही संस्मरणको यस सङ्ग्रहले आम युवालाई उत्प्रेरणाका लागि निकै खुराक पस्किएको अनुभूति गरेको छु । साथै नमस्कार शाह यस पुस्तकमा निकै परिपक्व ढङ्गले प्रस्तुत हुनुभएको छ । वर्तमान समसामयिक नेपालका घटना र तिनलाई विश्लेषण गर्ने मुलुकका केही सीमित असल मानिसको समूहमा नमस्कार शाहले आफूलाई पनि उभ्याउनुभएको छ । नमस्कार शाहको कलम आगामी दिनमा पनि तीखो, धारिलो र पाठकको मन छुने ढङ्गले बगिरहोस् । यही शुभकामनासहित प्रस्तुत पुस्तक जो-कोहीका लागि पठनीय र सङ्ग्रहणीय रहेको कुरा व्यक्त गर्दै मेरो गन्थन बिट मार्छु ।

- कृष्णहरि बास्कोटा
पूर्व-प्रमुख सूचना आयुक्त तथा
पूर्व-सचिव, नेपाल सरकार

अभियन्ता नमस्कार शाहको पुस्तक 'खबरदारी' : संक्षिप्त टिप्पणी

युवा अभियन्ता नमस्कार शाहद्वारा लिखित 'खबरदारी' पुस्तकको पाण्डुलिपि अध्ययन गर्ने मौका मिल्यो । विगत लामो समयदेखि नेपालको सुशासनको आन्दोलनमा स"गै यात्रारत अभियन्ताको पुस्तक रुचिका साथ अध्ययन गरियो । पुस्तकमा लेखकले दुई दशक लामो भ्रष्टाचारविरुद्धको अभियानका दौरानमा विभिन्न सञ्चार माध्यममा

प्रकाशित उनका २४ वटा समसामयिक आलेख र १६ वटा संस्मरण समेटिएको छ। यो पुस्तक नागरिक अभियानमा लाग्ने जो-कोहीका लागि पनि पठनीय र संग्रहणीय स्रोत-सामग्री बन्ने विश्वास मैले लिएको छु।

शाहले 'भ्रष्टाचारका कारण र प्रभाव' लेखलाई अग्र-पृष्ठमा राखेर आ□नो अभियानको महत्ता र आवश्यकतालाई मिहिन ढङ्गले अर्थ्याउने प्रयास गरेका छन्। साथै नेपालमा व्याप्त आर्थिक, राजनीतिक, कानुनी, संस्थागत स्वरुप, प्रशासनिकलगायत सा‘‘घुरो संस्कारले गर्दा समाजमा 'अभाव, दबाब र प्रभाव'का कारण भ्रष्टाचार बढिरहेको उनको ठम्याइ रहेको छ।

अभियन्ता शाहले समाजमा उठिरहेका समकालीन मुद्दालाई टपक्कै टिपेर सुधारका लागि पहल र पैरवी गर्न लागिपरेको देखिन्छ। उदाहरणका लागि, युवामा बढ्दै गएको धूम्रपानका विरुद्ध सार्वजनिक स्थानलाई सुर्ती निषेधित क्षेत्र बनाऔ‘‘ भन्दै युवालाई एकजुट हुन आह्वान गरेर युवामा सकारात्मक सोचको विकास गर्न प्रतिबद्ध देखिन्छन्। नागरिक

अभियानलाई जीवन्त राख्नका लागि स्रोत जुटाउने हेतुले तिहारका अवसरमा खेलिने देउसी-भैलोबाट सङ्कलित रकम सामाजिक कार्यमा भन्दा आयोजकबाट हुने जथाभावी खर्चलाई सकारात्मक कार्यमा लगाउन सचेत गराउने उद्देश्यले लेखिएको लेख रोचक र सन्देशमूलक छ। साथै लेखकले स्वास्थ्य क्षेत्रको सुधारका लागि अभियन्ता डा. गोविन्द केसीको अभियानमा ऐक्यबद्धता जनाउ‘‘दै उनको समर्थनमा कलम चलाएर सरकारलाई वार्ताका लागि दबाब सिर्जना गर्ने प्रयास गर्नु आफै‘‘मा आलोचनात्मक चेतनाको सङ्केतका रुपमा लिन सकिन्छ।

शाह बहुमुखी प्रतिभाका रुपमा उदाएका छन्। उनले सामाजिक अभियानलाई पत्रकारिताको चेतबाट पनि परिष्कृत गर्ने प्रयास गरेका छन्। साथै उनले बा‘‘के जिल्लाको नेपालगञ्जमा रहेर मोफसलको पत्रकारितामा देखिएको अस्वस्थ प्रतिस्पर्धा, चरम राजनीति, एकले अर्काको अस्तित्व नस्वीकार्ने र आलोचना गर्ने प्रवृत्तिका कारण एकआपसमा सुमधुर सम्बन्ध स्थापित हुन नसकेकोमा चिन्ता प्रकट आफै‘‘मा सुधारका लागि पैरवीको क्षेत्र पहिचानका रुपमा लिन सकिन्छ।

लेखकले आ□नो क्षेत्रमा बढ्दै गएको ध्वनि प्रदूषण मुक्त गर्न स्थानीय स्तरमा पहल र पैरवी गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई पहिचान गरी 'नो हर्न जोन' को घोषणा गर्न सम्बन्धित निकायलाई घचघच्याउने प्रयास गरेका छन्। साथै 'असारे विकास : समृद्धिको बाधक' शीर्षकमा आ□नो दृष्टिकोण पस्क‘‘दै असारे विकासलाई 'हतारको विकास'को संज्ञा दिएर यस्तो विकासको ढा‘‘चालाई रोक्न सकिएन भने भ्रष्टाचारले विकराल रुप लिई समृद्ध नेपाल, सुखी नेपालीको उद्देश्य पूरा हु‘‘दैन भन्नेमा दृढ छन्।

अभियन्ता शाह असल शासन नागरिक अभियानका क्रममा सार्वजनिक पदमा बसेकाको कमीकमजोरी औ‘‘ल्याउने मात्रै होइन त्यस्ता पदमा बसेका राम्रो काम गर्ने कर्मचारीलाई हौसला बढाउने काममा पनि

अग्रसर देखिएका छन्। तत्कालीन बा‘‘के जिल्ला प्रहरी प्रमुख महेशविक्रम शाह र नेपालगञ्ज नागरिक उड्डयन कार्यालयका प्रमुख प्रतापबाबु तिवारीले गरेको कामको खुलेर प्रशंसा गरेका छन्।

आफू युवा हुनुको समयचेतलाई विस्तार गर्ने उद्देश्यले इन्सपाइरिङ युथ जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गरेर फरक क्षेत्रका सफल, उदाहरणीय, बौद्धिक व्यक्तित्व र युवाका बीचमा शृङ्खलाबद्ध संवाद गराएर युवा ऊर्जालाई बागेश्वरी असल शासन क्लब (बास)को तर्फबाट संस्थागत रुपमै तिखार्ने प्रयास गरेका छन्। उनले पत्रकारिताको बृहत्तर क्षेत्रमा प्रवेश गर्न चाहने युवालाई यसका लागि विशेष सीप हासिल गरेर मात्र यो पेशामा प्रवेश गर्न सुझाएका छन्। त्यसै गरी आ□नो चीन भ्रमणबाट सिकेका कुरालाई सार्वजनिक गरेर नया‘‘ पुस्ताका लागि उत्प्रेरणा भर्ने काम गरेका छन्।

त्यसै गरी, लेखकले गरिबी निवारण र दिगो विकास लक्ष्यका बारेमा पनि तिखो टिप्पणी गरेर सम्बन्धित निकायलाई खबरदारी गरेका छन् । उनले सुशासन प्रवर्द्धनमा सार्वजनिक सुनुवाइ, सामाजिक परीक्षणलगायत सूचनाको हकको परख गरेर सार्वजनिक पद धारण गरेका व्यक्तिलाई जवाफदेही बनाउन सकिने कुरामा पनि कलम चलाएर सामाजिक जवाफदेहिताका औजार प्रवर्द्धनमा पनि आ□नो स्पष्ट दृष्टिकोण पस्केका छन् । समाजमा चर्चित अगुवाहरुको सक्रियता घट्दै गएको सन्दर्भमा समृद्धिका लागि स्वयंसेवाको महत्तालाई संस्थागत गर्ने उद्देश्यले नेपालगञ्जका विभिन्न सामाजिक अभियन्ताले पुऱ्याएको योगदानलाई उजागर गरेर हौसला दिने काम गरेका छन् । यसरी पुस्तकका लेखक शाहले समकालीन जल्दाबल्दा मुद्दामा धारिलो लेख-रचनाका माध्यमबाट समाजलाई डोऱ्याउन गरेको प्रयास स्तुत्य छ ।

लेखकले आ□नो सामाजिक अभियानको उकाली-ओरालीमा अनुभूत गरेका १६ भोगाइलाई संस्मरणका रुपमा प्रस्तुत गरेका छन् । उदाहरणका लागि २०५५ देखि २०६५ सालसम्म मेरै नेतृत्वमा स्वीस सरकारको सहयोगमा सञ्चालित असल शासन परियोजनाले भ्रष्टाचारविरुद्ध लड्न

अगाडि सारेको सार्वजनिक सुनुवाइ र नागरिकलाई प्रश्न गर्न उत्प्रेरित गर्ने 'किन संस्कृति' ९ध्जथ ऋगतिगचभ० जस्ता अभियानमा संलग्न हु‘‘दा तत्कालीन प्रहरी प्रशासनले धरकपड गर्दा मेरो तर्फबाट भएका पहल र पैरवीलाई महङ्खवका साथ प्रस्तुत गरेका छन् ।

असल शासन रेडियो श्रोता क्लबअन्तर्गत हजारौ‘‘ युवा परिचालन हु‘‘दा देखिएका केही युवा ज्वारभाटालाई शृङ्खलाबद्ध रुपमा स्मरण गरेका छन् । कार्यक्रममा आबद्ध छ हजार तीन सयभन्दा बढी असल शासन रेडियो क्लबमा जोडिएका करिब ७० हजार युवा अभियन्तामध्ये परियोजनाले वार्षिक रुपमा छनोट गरी दिने गरेको सम्मानपत्रसहित पाएको नगद पुरस्कारबाट आफू हर्षविभोर भएको कुरालाई मीठोस‘‘ग प्रस्तुत गरेका छन् ।

शाह आफूलाई सयोग र सद्भाव राख्ने अग्रजप्रति अनुगृहीत हुने संस्कारका धनी छन् । उदाहरणका लागि पर्यटन व्यवसायी कर्ण शाक्यले दिएको २५ हजार इनामलाई पनि सगौरव प्रस्तुत गरेर संस्कारयुक्त युवाको पहिचान बनाएका छन् । उनी असल मान्छेका लागि जति विनयशील छन्, त्यति नै धोकेबाज, घुसखोरी र खराब आचरणका व्यक्तिका लागि चट्टानी अडान राख्ने हठी स्वभावको युवाको परिचय बनाएका छन् । उदाहरणका लागि, तत्कालीन महेन्द्रनगरका प्रजिअले उनको कार्यक्रम बहिष्कार गर्दा, अनियमितताविरुद्ध तत्कालीन स्थानीय गाविसमा तालाबन्दी लगाउ‘‘दा, आफूलाई पुरस्कृत गर्नेबारे अग्रिम जानकारी दिएर अख्तियारले नदि‘‘दा र तत्कालीन युरोशिया रेयुकाई नेपालमा भएको अनियमितताका विरुद्ध समाचार लेखेपछि सो संस्थाबाटै निष्कासन गर्दा पनि आफूलाई गलत प्रवृत्तिका विरुद्ध सम्झौतापरस्त हुन दिएनन् ।

अन्तमा, नमस्कार शाह सङ्घर्षबाट उठेका युवा हुन् । उनी नेतृत्वको प्रचुर सम्भावना भएका युवा हुन् । आ□नो योग्यता र क्षमता बढाउन सदैव लागिपर्ने र नवीन सिकाइका शौखिन युवा अभियन्ताबाट तयार गरिएको यो पुस्तक नया‘‘ पुस्ताका लागि उपयोगी स्रोत-सामग्री हुनेछ

भने उनी स्वयंका लागि भने गर्विलो विगतको जीवन्त पाना बनेर रहने विश्वास मैले लिएको छु ।

नमस्कारजीलाई सफलताको अग्रिम शुभकामना !

२०७७ भदौ ११

-केदार खड्का
कार्यकारी निर्देशक गोगो
फाउन्डेसन, काठमाडौ‘‘ ।

मेरो भन्नु

१९ वर्ष पूरा भयो भ्रष्टाचारविरुद्ध बोल्न र लेख्न थालेको । बोल्नु र लेख्नु आफैं‘‘मा सजिलो कुरा होइन । अझ भ्रष्टाचारविरुद्ध बोल्नु र लेख्नु त फलामको चिउरा चपाउनुसरह नै हो । यो लहड, रहरबाट गरिने कुरा होइन । हृदयदेखिको ज्वारभाटाले प्रेरित गर्ने कुरा हो । यात्रा जारी छ बोल्ने र लेख्ने । झन्डै दुई दशक भ्रष्टाचारविरुद्ध बोल्दा के हात लाग्यो ? जवाफ छैन मस‘‘ग । तर, मजस्ता सचेत व्यक्तिहरुले नबोल्दा, नलेख्दाको यो देशको हविगत के हु‘‘दो हो ? सहजै अनुमान गर्न सकिन्छ ।

देशमा प्रजातन्त्र हु‘‘दादेखिको यात्रा लोकतन्त्र र सङ्घीय गणतन्त्रसम्म पुगेको छ । देशको स्वरुप परिवर्तन भयो, संस्कृति बदलिएन । सरकारका पात्र बदलिए, प्रवृत्ति बदलिएन । नीति बदलिए, नियति बदलिएन ।

‘जुन जोगी आए पनि कानै चिरेका’ भन्ने भनाइ सधैं‘‘ पुष्टि हु‘‘दै गयो । सबै सरकारले भ्रष्टाचारविरुद्ध शून्य सहनशीलताको प्रतिबद्धता जनाए, तर भ्रष्टाचारविरुद्ध काम भने शून्य मात्रै गरे । प्रजातन्त्रदेखि गणतन्त्रसम्म आइपुग्दा कुनै पनि सरकारको प्राथमिकतामा सुशासन पर्न सकेन । बरु भ्रष्टाचारविरुद्ध काम गर्ने संवैधानिक आयोग अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग र राष्ट्रिय सूचना आयोगको अधिकार क्षेत्र कटौती गरेर सम्बद्ध आयोगहरुलाई खुम्च्याउने काम गरियो । हु‘‘दाहु‘‘दा सरकार अभिव्यक्ति स्वतन्त्रताविरुद्ध नै उभिएको आभास आम नागरिकले

गर्न थाले । अधिकारमा पुगेकाहरु नै बोल्ने-लेख्नेविरुद्ध लागेको समेत पाइयो । देश सङ्घीयतामा अघि बढिरहेको छ । तीन तहका सरकार छन् । गाउ‘‘गाउ‘‘मा सिंहदरबारको नारा घन्काइयो । तर, व्यवहारमा गाउ‘‘मा काठमाडौं‘‘को सिंहदरबारको सेवा-सुविधा कम, विकृति बढी पुग्यो । औसतमा केही अनुकरणीय कार्य भए पनि गाउ‘‘का सिंहहरु आम नागरिकका लागि डरलाग्दा सावित भए ।

यही पृष्ठभूमिमा देशमा व्याप्त भ्रष्टाचारका विरुद्ध अनवरत बोल्ने र लेख्ने कार्य जारी छ । यस क्रममा २०७३ सालमा मैले सुशासनका पक्षमा लेखेका लेखहरुको सङ्ग्रह ‘सुशासन’ प्रकाशन गरेको थिए‘‘ । त्यसपछि मैले लेखेका लेख र मैले १९ वर्षे यात्राका केही अविस्मरणीय घटनाहरु समेटेर ‘खबरदारी’ नामक पुस्तक प्रकाशनको जमर्को गरेको छु । झन्डै दुई दशकभन्दा बढीको भ्रष्टाचारविरुद्धको यात्राका क्रममा गरिएका खबरदारीलाई सङ्गृहीत गर्ने उद्देश्यले यो पुस्तक प्रकाशनको सोच बनाएको हु‘‘ । यस पुस्तकमा प्रकाशित मेरा लेखहरु चार वर्षयता लेखिएका प्रतिनिधिमूलक लेख र संस्मरणहरु हुन् । पुस्तकमा समावेश गरिएका २४ वटा लेख र १६ वटा संस्मरण केहीबाहेक सबै अप्रकाशित हुन् । यी लेखहरुले उठान गरेका तथ्य र सन्देश अहिले पनि उत्तिकै सान्दर्भिक छन् । सबै लेख र संस्मरणहरुको आशय भ्रष्टाचारविरुद्ध खबरदारी गर्नु हो ।

पुस्तक प्रकाशनको भूमिका निर्वाह गर्ने बास, पुस्तकमा भूमिका लेखिदिने राष्ट्रिय सूचना आयोगका पूर्व-प्रमुख आयुक्त कृष्णहरि बास्कोटा, भ्रष्टाचारविरुद्धको अभियानमा लाग्न सधैं‘‘ मार्गदर्शन दिने अभियन्ता केदार खड्का र प्रेस काउन्सिलका कार्यबाहक अध्यक्ष तथा जनआस्था साप्ताहिकका सम्पादक किशोर श्रेष्ठप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

सुशासनका पक्षमा लाग्न सधैं‘‘ अभिप्रेरित गर्ने मेरी ठूली बहिनी

रुक्मिणी शाहको योगदान अविस्मरणीय छ । उनी सधैं‘‘ हाम्रो सम्झनामा रहिरहनेछिन् ।

मलाई साथ दिने सहकर्मीहरु, अभियानमा लाग्न उत्प्रेरित गर्नुहुने बुबा लोकेन्द्रबहादुर शाह, मम्मी रमादेवी शाह र मञ्जुदेवी शाह, दाजु

जयनारायण शाह, बहिनीहरु शान्ति, शकुन्तला, रमिता र जगदीश्वरीलाई हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु। अन्तमा रचनात्मक सल्लाह-सुझावको अपेक्षा गर्दछु।

नमस्कार शाह
नेपालगञ्ज–१२,
बा‘‘के
९८५८०२१६७७ इमेल :
लकबकपबचाकजण्ड२क्तबषीअफ

द्घ

विषयक्रम

समसामयिक आलेख

भ्रष्टाचारका कारण र प्रभाव	द्द
सार्वजनिक स्थानलाई सुर्ती निषेधित क्षेत्र बनाऔं“ !	घछ
देउसी-भैलोको रकम सदुपयोग गरौं“ !	द्धद्द
गोविन्द केसीले के अपराध गरे ?	द्धट
मोफसलको पत्रकारिता	छद्ध
हर्न निषेध कार्यान्वयनमा अड्चन	टण
असारे विकास : समृद्धिको बाधक	टछ
जिम्मेवारी पूरा गरौं“ !	ठज्ञ
निर्मलालाई न्याय कहिले ?	ठट
सामाजिक न्याय र सद्भाव	डज्ञ
युवाहरुको उत्प्रेरणा : इन्सपाइरिङ युथ	डड
पत्रकारितामा अवसर	ढद्ध
यसरी हुन सक्छ गरिबी निवारण	ज्ञण्ण
दिगो विकास लक्ष्य र यसको स्थानीयकरण	ज्ञण्घ
सूचनाको हक र नागरिकको दायित्व	ज्ञण्ढ
समृद्धिका लागि स्वयंसेवा	ज्ञज्ञट
जन्मदिनमा सामाजिक कार्य	ज्ञद्दज्ञ

नेपालमा गैरसरकारी संस्थाहरुको भूमिका ज्ञद्धद्ध
बा“के जिल्लामा युवा जागरण ज्ञद्धढ
लिम्पियाधुराको तनाव कहिलेसम्म ? ज्ञछछ
गैससहरुको आन्तरिक सुशासन ज्ञछढ

संस्मरण

ज्ञटछ
भ्रष्टाचारविरुद्ध अनुगमन चीनबाट ज्ञठज्ञ
नेपालले सिक्नैपर्ने केही कुरा असल ज्ञठठ
शासन यात्रा कर्ण शाक्यद्वारा २५ ज्ञडघ
हजार इनाम अख्तियारको कार्यक्रम ज्ञडठ
बहिष्कार क्लब छोड्न धम्की ज्ञढण
अविस्मरणीय सम्मान गरे के हु“दो ज्ञढघ
रहेनछ ! ज्ञढठ

समानान्तर असल शासन जिसस ज्ञढढ
सहयोग अभियानबाट अनन्त खुसी द्दण्ज्ञ
महासङ्घले सिर्जना गरेको विवाद द्दण्ट
प्रजिअद्वारा कार्यक्रम बहिष्कार द्दज्ञघ
समाचार प्रकाशनपछि धम्की द्दज्ञछ
भ्रष्टाचारविरुद्धको १९ वर्षे यात्रा द्दज्ञठ

नागरिक समाजको घट्दो सक्रियता ज्ञद्दट
सेल्फ सेन्सरसिपमा नेपाली पत्रकारिता ज्ञघद्द
परोपकारी कार्य : कपडा बैङ्क ज्ञघड

समसामयिक आलेख

गाविसमा तालाबन्दी द्दद्ध

भ्रष्टाचारको विरोध गर्दा निष्कासन द्दद्ठ

पप्पुको भोज बहिष्कार द्घण

□

भ्रष्टाचारका कारण र प्रभाव

भ्रष्टाचार के हो ?

सार्वजनिक पद धारण गरेका व्यक्तिले पदीय शक्तिको दुरुपयोग गर्नु नै भ्रष्टाचार हो । भ्रष्टाचारलाई हामी अपवित्र, अमर्यादित कार्यका रुपमा पनि बुझ्न सक्छौँ । गैरकानुनी रुपमा काम गर्नु, अवैध रुपले सम्पत्ति आर्जन गर्नु, घूस लिने-दिने कार्य गर्नु भ्रष्टाचार हो । सार्वजनिक पदमा बसेर जिम्मेवारी वहन नगर्नु भ्रष्टाचार हो । भ्रष्टाचारलाई सामाजिक अपराधका रुपमा पनि बुझ्न सकिन्छ ।

'नियाँ-निसाफ बिगारन्या भन्याका घूस दिन्या र घूस खान्या हुन् । यी दुईका धनजीव गरिलियाको पनि पाप छैन । यी राज्यका महाशतुर हुन् ।' भनी पृथ्वीनारायण शाहले दिएको दिव्योपदेश र वि.सं. १९१० को मुलुकी ऐनमा भएको हाकिमका नाउँमा कराउनेको महलमा कर्मचारीले घूस खायो भन्ने कुराको उजुरी अपिल सुन्ने अड्डामा ठाडै दर्ता हुने, अपिल सुन्ने र लगत झिकाई हेर्ने व्यवस्था रहेकोबाट भ्रष्टाचार पहिलेदेखि नै हाम्रो समाजमा व्याप्त थियो भन्ने कुरा सहजै बुझ्न सकिन्छ ।

भ्रष्टाचारको सर्वमान्य एउटै परिभाषा छैन । विभिन्न निकायहरुले फरकफरक रुपमा परिभाषित गरेका छन् । विश्व बैङ्कले निजी फाइदाका लागि सार्वजनिक ओहदाको दुरुपयोगलाई भ्रष्टाचार भनेको छ । ट्रान्सपरेन्सी इन्टरनेसनलले सार्वजनिक क्षेत्रमा काम गर्ने पदाधिकारी,

राजनीतिक वा सरकारी अधिकारीले आफूलाई सुम्पिएको अख्तियारी र

द्दढ

शक्तिको दुरुपयोग गरी कुनै पनि व्यक्ति वा सम्बद्ध व्यक्तिहरुको निजी फाइदाका लागि गैरकानुनी काम गर्नुलाई भ्रष्टाचार भनेको छ । यसै गरी संयुक्त राष्ट्र सङ्घले निजी लाभका लागि सार्वजनिक शक्तिको दुरुपयोगलाई भ्रष्टाचार भनेको छ । जसले सार्वजनिक हितमा अवरोध ल्याउ``छ त्यही नै भ्रष्टाचार भएको संयुक्त राष्ट्र सङ्घको ठहर छ । एसियाली विकास बैङ्कका अनुसार, सार्वजनिक र निजी क्षेत्रमा कार्यरत पदाधिकारीको यस्तो किसिमको व्यवहारलाई जनाउ``छ, जसबाट उनीहरु आफै`` वा आ□ना नजिकका जो-कोहीलाई पदको दुरुपयोग गरी अनुचित वा गैरकानुनी रुपमा फाइदा पुऱ्याउने काम गरिन्छ ।

यसरी गरिएका व्याख्यालाई सारांशमा भन्ने हो भने व्यक्तिगत फाइदाका लागि गरिने सार्वजनिक पद वा सम्पत्तिको दुरुपयोग, सार्वजनिक पदाधिकारीलाई प्राप्त अधिकारको दुरुपयोग गरी निजी फाइदाका लागि गैरकानुनी काम गर्नु भ्रष्टाचार हो भन्न सकिन्छ । सङ्क्षेपमा भन्ने हो भने भ्रष्ट आचरण नै भ्रष्टाचार हो ।

आ□नो पदीय शक्ति प्रयोग गरी तेस्रो व्यक्ति वा संस्थास``ग फाइदा लिन खोज्नु भ्रष्टाचार हो । अर्थात् पैसा र वस्तुका लागि मात्र नभई अदृश्य फाइदा लिन पनि भ्रष्टाचार हो । आ□नो फाइदाका लागि जानीजानी अर्को व्यक्ति वा संस्थाका लागि बेफाइदा हुने गरी गरिएको कार्यलाई ठगी भनिन्छ । कानुनी मान्यताअनुसार ठगी भनेको यस्तो अपराध हो, जसले सामाजिक कानुनलाई उल्लङ्घन, बेवास्ता गरेको हुन्छ । जस्तै : घूस लिनु, झूठो विवरण पेश गर्नु, बनावटी कुरा पेश गर्नु, गलत प्रतिवेदन दिनु, मनमा कपट राखेर अर्कालाई धोका दिनु वा जालझेल वा छलछाल गर्नु आदि । भ्रष्टाचारलाई सामाजिक अपराध र सामाजिक क्यान्सरका रुपमा पनि लिइन्छ । अपवित्र, दूषित आचरण, गैरकानुनी काम, अनधिकृत रुपले सम्पत्ति आर्जन, आ□नो लाभका लागि घूस लिने-दिने कार्य, सार्वजनिक जवाफदेही भएका, निर्वाचित वा मनोनित पदाधिकारीले आफूलाई तोकिएको काम निजी स्वार्थमा लगाउने, व्यक्तिगत फाइदाका लागि गरिने सार्वजनिक हैसियतको दुरुपयोग भ्रष्टाचारजन्य कार्य हुन् ।

भ्रष्टाचार नियन्त्रण ऐन, २०५९ अनसार, विनामूल्य वा कम मूल्यमा वस्तु वा सेवा लिने; दान, दातव्य, उपहार वा चन्दा लिने; कमिसन लिने; राजश्व चुहावट गर्ने; गैरकानुनी लाभ वा हानि पुऱ्याउने; गलत लिखत तयार, अनुवाद गर्ने; झूठा विवरण दिने; सरकारी कागजात सच्याउने; नोक्सान गर्ने; गलत प्रतिवेदन दिने; गैरकानुनी सम्पत्ति आर्जन गर्ने; नपाएको ओहदा पाए`` भन्ने, प्रश्नपत्रको गोपनीयता भङ्ग गर्ने; परीक्षाको परिणाम फेरबदल गर्ने; सार्वजनिक सम्पत्तिको हानि-नोक्सानी गर्ने; गैरकानुनी दबाब दिने; गैरकानुनी व्यापार-व्यवसाय गर्ने; आ□नो अधिकारभित्रको काम नगर्ने; अधिकार नभएको काम गर्ने; बाध्यात्मक कार्यविधिको पालना नगर्ने; तजबिजी अधिकार बद्नियतपूर्ण ढङ्गले प्रयोग गर्ने; प्राप्त अधिकार कानुन वा आदेशविपरीत प्रयोग गर्ने; दबाब दिई अनधिकृत काम गराउने; पदीय कर्तव्य पालना नगर्ने; उत्तरदायित्वबाट पन्छिउने; मातहत तथा प्रभावमा रहेका व्यक्तिलाई आफूअनुकूलको काम गराउने; प्राप्त सुविधा दुरुपयोग गर्ने कार्य भ्रष्टाचार हो ।

नेपालमा भ्रष्टाचार तथा आर्थिक अनियमिता दिन प्रतिदिन बढ्दो क्रममा छ । सरकारी कार्यालयका सानोभन्दा सानो पदीय हैसियत भएका कर्मचारीदेखि उच्च पदस्थ कर्मचारीहरुबाट भ्रष्टाचार भइरहेको छ । भ्रष्टाचार गरेरै बहादुरी प्रदर्शन गर्ने र विभिन्न बहानामा नागरिकलाई सास्ती दिई भ्रष्टाचार गर्ने संस्कार दिनानुदिन बढिरहेको छ । भ्रष्टाचारका कारण

नेपालमा मूलतः अभाव, दबाब र प्रभावका कारण भ्रष्टाचार बढिरहेको छ । भ्रष्टाचारका विभिन्न कारणहरु रहेका छन् ।

भ्रष्टाचारको पहिलो कारण हो- आर्थिक । बढ्दो मह``गी, भड्किलो खर्च, न्यून तलब तथा पारिश्रमिक भ्रष्टाचारका प्रमुख कारण हुन् ।

रातारात अकुत सम्पत्ति आर्जनका लागि लोभिनु, असीमित आवश्यकता र सीमित आय, चा‘‘डै धनी हुन खोज्नु जस्ता कारणले पनि भ्रष्टाचार बढिरहेको छ ।

भ्रष्टाचारको दोस्रो कारण हो- राजनीतिक । अस्वस्थ राजनीतिक प्रतिस्पर्धा, अस्थिर राजनीतिक प्रणाली, कर्मचारीतन्त्रमा चरम राजनीतीकरण, अपारदर्शी र अदूरदर्शी राजनीतिक नेतृत्वका कारण पनि भ्रष्टाचार बढिरहेको छ ।

भ्रष्टाचारको तेस्रो कारण हो- कानुन । बनेका ऐन, कानुनको अक्षरशः पालना नहुनु; ऐन, कानुनको अपव्याख्या गरिनु; प्रशासनिक निकायहरु प्रभावकारी नहुनु; भ्रष्टाचारीलाई कानुनी कारबाही नहुनु जस्ता कारणले पनि भ्रष्टाचार बढिरहेको छ ।

भ्रष्टाचारको चौथो कारण हो- संस्थागत स्वरुप । सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा चरम ढिलाइ, लापरवाही, दक्ष जनशक्तिको अभाव, जवाफदेहिताको अभावका कारण भ्रष्टाचारले प्रश्रय पाइरहेको छ ।

भ्रष्टाचारको पा‘‘चौ‘‘ कारण हो- प्रशासनिक । आर्थिक लाभ प्राप्त गर्न हुने सरुवा, बढुवा; कर्मचारीतन्त्रमा हुने चरम राजनीति र परम्परागत कार्यशैलीका कारण भ्रष्टाचार घट्नुको साटो बढिरहेको छ ।

भ्रष्टाचारको छैटौ‘‘ कारण हो- सामाजिक संस्कार । समाजले भ्रष्टाचारीहरुलाई बहिष्कार गर्न सकिरहेको छैन । सामाजिक चाडपर्व, रीतिरिवाज, भोजभतेरहरु भड्किलो हुनु, पश्चिमा संस्कृति हावी हुनु र देखासिकीले प्रश्रय पाउनुले पनि भ्रष्टाचार बढाइरहेको छ ।

सारांशमा नियतै खराब हुनुका साथै सामाजिक जिम्मेवारीबोधको अभाव, कमजोर अनुगमन तथा निगरानी, जिम्मेवार व्यक्तिको लापरवाही, आवश्यक कारबाहीको अभाव, व्यक्तिवादी सोचमा ध्यान केन्द्रित, भड्किलो जीवनशैली, असीमित पारिवारिक आवश्यकता, रातारात धनी हुने आकाङ्क्षाका कारण भ्रष्टाचार भइरहेको छ ।

भ्रष्टाचारका प्रभाव

भ्रष्टाचारले समाजलाई खोक्रो बनाउ‘‘छ । यसका प्रभावहरु भयावह हुन्छन् । भ्रष्टाचार बढ्दै जा‘‘दा यसको प्रभावले पनि ठूलो रुप लि‘‘दै जान्छ ।

भ्रष्टाचारले कानुनको शासन उल्लङ्घन हुन्छ । मानव अधिकार हनन हुन्छ । विकास अवरुद्ध हुन्छ । न्याय कुण्ठित हुन्छ । समानता भङ्ग हुन्छ । सशासनलाई कमजोर पार्छ । सदाचारिता, इमानदारिता लोप हुन्छ । गरिबको गास खोस्छ । लोकतन्त्रमाथि चोट पुर्‍याउ‘‘छ, लोकतन्त्रलाई कमजोर बनाउ‘‘छ र मानव सभ्यतालाई नै पतनतिर धकेल्छ । त्यति मात्र होइन, भ्रष्टाचारले प्रत्येक समाजको नैतिक मूल्यलाई ध्वस्त पारिदिन्छ । गरिब र दीनहीन जनताका आर्थिक, सामाजिक अधिकारहरु उल्लङ्घन गरिदिन्छ । स्वतन्त्र र खुला प्रतिस्पर्धाका लाभहरुबाट खास गरी गरिब जनतालाई वञ्चित गर्छ, नीति र कार्यान्वयन प्रक्रियामा जनसहभागिता हु‘‘दैन, कार्यान्वयन पक्ष कमजोर हुन्छ । सेवा प्रवाहमा नकारात्मक असर पार्छ, संस्थागत क्षमता कमजोर हुन्छ । लागत बढाउ‘‘छ, आर्थिक र लगानीसम्बन्धी समस्या बढ्छ । सरकारी विश्वसनीयतामा ह्रास आउ‘‘छ । नागरिकले शिक्षा, स्वास्थ्य, पूर्वाधारजस्ता सेवाहरु सरल र सुलभ तरिकाले प्राप्त गर्न सक्दैनन् । कृषकले मल, बीउ र ऋण समयमा प्राप्त गर्न सक्दैनन् । विकास कार्य गुणस्तरयुक्त हु‘‘दैन र जनसहभागिता पनि जुट्दैन । जिम्मेवारी लिनेभन्दा पन्छाउने र अरुलाई दोष दिने प्रवृत्ति बढ्छ । नचिनेको भन्दा चिनेको र चिनेको भन्दा किनेको वेश भन्ने भनाइले मान्यता पाउ‘‘दै जान्छ ।

सारांशमा भ्रष्टाचारका कारण इमानदार मानिसहरु पनि बिस्तारै भ्रष्टाचारको शिकार हुन थाल्छन् । नैतिक मूल्य र मान्यतामा यति ठूलो ह्रास आउ‘‘छ कि सही कुरा गर्दा मानिसहरु हा‘‘स्न थाल्छन् र

बेइमानहरुको राज चल्दै गई समाज र राष्ट्र असफलतातर्फ उन्मुख हुन पुग्छ ।

निष्कर्ष

भ्रष्टाचारले दिनानुदिन समाजमा नकारात्मक प्रभाव पारिरहेको छ । भ्रष्टाचारलाई नियन्त्रण गर्नका लागि भ्रष्टाचार कत्ति पनि सहन नसक्ने शून्य सहनशीलताको संस्कृति विकास गरी जिम्मेवार र कर्तव्यनिष्ठ नागरिक जमात अभिवृद्धि गर्न जरुरी छ। सर्वसाधारण नागरिकहरु सचेत भई घूस माग्ने कर्मचारी वा भ्रष्टाचार गर्नेहरुका विरुद्ध प्रश्न गर्ने संस्कृतिको विकास गर्न जरुरी छ । आ-आ□नो जिम्मेवारी पूरा गरी राम्रो काम गर्ने कर्मचारी वा व्यक्तिलाई प्रोत्साहित गर्ने, पुरस्कृत गर्ने कार्य गर्नुका साथै गलत गर्नेहरुलाई दण्डित गर्न सकिएमा भ्रष्टाचारीहरु निरुत्साहित हुन्छन् । तीनै तहका सरकारले मुस्कानसहितको सेवा सुरु गर्न जरुरी छ । बनेका ऐन, कानुन र नियमहरुको अक्षरशः पालना गर्ने कार्य सम्बद्ध सरोकारवालाहरुले गर्नुका साथै समन्वय, सहकार्य बढाउन जरुरी छ । सार्वजनिक सरोकारका कार्यालयहरुले नागरिकहरुको गुनासो सुनुवाइ गर्ने, शिष्टाचारपूर्ण व्यवहार गर्ने, सूचनाको हक सुनिश्चित गर्ने, कार्यालयहरुलाई चुस्त, दुरुस्त राख्ने, अभिलेखीकरण गर्ने, नागरिक बडापत्र र उजुरी पेटिकाका बारेमा जनचेतना जगाउने, सामाजिक जवाफदेहिताका संयन्त्रहरु लागू गर्ने, सबै कार्यहरु पारदर्शी रुपमा गर्ने गरिएमा सुशासनको प्रत्याभूति गराउन सकिन्छ । अरुभन्दा एक कदम अगाडि बढी शिष्टाचार अभियान सुरु गर्न अब सार्वजनिक निकाय पछि पर्नुहु“दैन ।

□

सार्वजनिक स्थानलाई सुर्ती निषेधित क्षेत्र बनाऔं“ !

सुर्तीजन्य पदार्थको सेवन गर्ने व्यक्तिमा मस्तिष्कघात, क्यान्सर तथा हृदयघातको सम्भावना दुईदेखि चार गुणाले बढी हुन्छ। दमको रोग लागी मृत्यु हुने सम्भावना १३ प्रतिशत हुन्छ । मिर्गौलालाई काम गर्न नसक्ने बनाइदिनुका साथै मुख, घा“टी, आन्द्रा, स्तन, पिसाबथैलीजस्ता अङ्गमा क्यान्सरको खतरा हुन्छ। मधुमेहको जोखिम उच्च बनाइदिन्छ। सुर्तीजन्य पदार्थको सेवनले रक्तनलीको भित्री भागमा कोलेस्टेरोल जम्मा गराउ“छ । लामो समयसम्म धूम्रपान गरेका मानिसमा खान मन नलाग्ने तथा पाचन प्रक्रियामा समस्या निम्त्याउ“छ । युवा अवस्थामै कपाल झर्ने र फुल्ने समस्या हुन्छ। कम उमेरमै बुढ्यौली निम्त्याउ“छ। कान कम सुन्ने तथा आ“खा कमजोर बनाइदिन्छ । गर्भवती महिलाले धूम्रपान गरेमा बच्चा समय नै नपुगी जन्मन सक्छ । सूर्ती सेवन गर्ने महिलामा बा“झोपनको समस्या हुन्छ । धूम्रपान गर्ने व्यक्तिको छालामा समस्या हुने, चाउरी पर्ने, सुख्खा हुने, जिब्रोको स्वाद लिने र नाकको सु“घ्ने क्षमता कम हुने, शुक्रकीटको क्षमता घटाउने, दा“त बिग्रिने, मुख गन्हाउने जस्ता समस्याहरु आउ“छन् ।

सुर्तीजन्य पदार्थको सेवन हानिकारक हो भन्ने थाहा हु“दाहु“दै पनि मान्छेहरुले दिनहु“ सेवन गरिरहेका छन् । नेपालमा कुल जनसङ्ख्याको १८.५ प्रतिशतले धूम्रपान तथा सुर्ती सेवन गर्ने गरेको तथ्याङ्क छ। यो डरलाग्दो तथ्याङ्क हो। खुल्लमखुला धूम्रपान तथा सुर्तीजन्य पदार्थ सेवन

गर्ने संस्कारले त्योभन्दा बढी जनसङ्ख्या प्रभावित छ । यही कुरालाई ध्यानमा राखी नेपाल सरकारले सुर्तीजन्य पदार्थ नियन्त्रण तथा नियमन ऐन, २०६८ ल्याएको पनि नौ वर्ष बितिसेको छ। यस ऐनको प्रभावकारी

कार्यान्वयनको अभावका कारण सुर्तीजन्य पदार्थको खुला संस्कृतिमाथि अङ्कुश लाग्न सकिरहेको छैन ।

ऐनको प्रभावकारी कार्यान्वयन नहु“दा मानिसहरु अहिले पनि विद्यालय, अस्पताल, क्याम्पस, होटल, मठमन्दिर र पाटीपौवालगायत सार्वजनिक स्थलमा खुला रुपमा चुरोट, बि“डी, खैनी, सुर्ती र तमाखुलगायतका सुर्तीजन्य पदार्थ सेवन गरिरहेको भेट्न सकिन्छ । ऐनमा निजी वा सरकारी कुनै पनि सार्वजनिक स्थलमा धूम्रपान गरेको खण्डमा रु. १०० जरिवाना गर्ने व्यवस्था छ ।

त्यसै गरी, विद्यालय र अस्पताललगायतका सार्वजनिक स्थलवरिपरि १०० मिटरभित्र सुर्तीजन्य पदार्थ विक्री-वितरण गर्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ । तर, विद्यालय वा अस्पताल हाताभित्रै सुर्तीजन्य पदार्थ विक्री-वितरण हु“दासमेत सम्बन्धित निकायले कुनै कारबाही गर्न सकेको छैन । गर्भवती र बालबालिकालाई चुरोट बेच्न नपाउने, चुरोट खिल्लीको हिसाबले नभई बट्टा नै बेच्नुपर्ने ऐनमा व्यवस्था गरिएको भए पनि यसको कतै पालना गरिएको पाइ“दैन ।

सुर्तीजन्य पदार्थ नियन्त्रणसम्बन्धी निर्देशिकाको पनि प्रभावकारी कार्यान्वयन भएको पाइ“दैन । प्रभावकारी जनचेतनाको अभाव, दण्डको व्यवस्था नहुनु र सम्बन्धित निकाय र सङ्घ-संस्थाबीच आवश्यक सहकार्य नभएका कारण ऐन कार्यान्वयनमा समस्या देखिएको छ ।

साथीहरुको लहलहैमा लागेर युवापुस्ता सामान्य सुर्तीजन्य पदार्थको सेवन गर्दै कालान्तरमा लागू औषधको सेवनमा लाग्ने गरेको देखिन्छ । धूम्रपान तथा सुर्ती सेवन मानव स्वास्थ्यका लागि अत्यन्त हानिकारक भएको र यसको सेवनले मान्छेको सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक क्रियाकलापमा समेत नकारात्मक असर पार्ने भएकाले त्यसको नियन्त्रण

गरी सर्वसाधारणको स्वास्थ्य, सुविधा र आर्थिक स्तर अभिवृद्धि गराउन सुर्तीजन्य पदार्थको आयात, उत्पादन, विक्री-वितरण तथा सेवनको

कार्यलाई न्यूनीकरण, नियन्त्रण तथा नियमन गर्ने भन्दै सरकारले २०६८ साउन १९ गतेदेखि सुर्तीजन्य पदार्थ नियन्त्रण तथा नियमन गर्ने ऐन देशव्यापी रुपमा लागू गरेको थियो ।

ऐनले सार्वजनिक स्थलमा धूम्रपान गर्न नपाउने, बालबालिका र गर्भवतीलाई विक्री गर्न नपाउने र ऐनविपरीत जानेलाई १०० देखि १ लाख रुपैया“सम्मको जरिवानाको व्यवस्था गरेको भए पनि हालसम्म प्रभावकारी रुपमा लागू हुन सकेको छैन ।

नेपालमा ९० प्रतिशत अर्बुद रोग सुर्तीजन्य पदार्थको सेवनका कारण हुने गरेको विभिन्न अध्ययनले देखाएका छन् । नेपालमा प्रत्येक दिन सुर्तीजन्य पदार्थ सेवनका कारण ४४ जनाले अनाहकमा आ□नो ज्यान गुमाइरहेको स्वास्थ्य मन्त्रालयको पछिल्लो तथ्याङ्कले देखाएको छ । विश्वमा हरेक वर्ष धूम्रपानका कारण ८३ लाखको मृत्यु हुने गरेको तथ्याङ्क छ । यस्तै अवस्था रहिरहे सन् २०२० सम्म ८४ लाख र सन् २०३० सम्म यो सङ्ख्या बढेर १ करोड पुग्ने विश्व स्वास्थ्य सङ्गठनको अनुमान छ ।

नेपालमा पछिल्ला वर्षहरुमा हरेक दिन सुर्ती तथा सुर्तीजन्य पदार्थको सेवन गर्नेको सङ्ख्यामा वृद्धि हु“दै गइरहेको छ । एक तथ्याङ्कअनुसार नेपालका ३१ दशमलव २ प्रतिशत पुरुष र १५ दशमलव ५ प्रतिशत महिलाले चुरोट पिउने गरेको देखिएको छ । ग्रामीण क्षेत्रका ३२ दशमलव ९ प्रतिशत महिलाले धूम्रपान गर्ने गरेको पाइन्छ ।

सुर्ती सेवन एकातिर मानव स्वास्थ्यका लागि सर्वाधिक घातक तङ्खवका रुपमा स्थापित भएको छ भने अर्कोतर्फ यो मुलुकको आर्थिक सामाजिक विकासको मुख्य बाधकको रुपमा देखा परेको छ । तसर्थ, सुर्ती सेवनको न्यूनीकरण, नियन्त्रण तथा नियमन गर्नेतर्फ ठोस कदम चाल्न ढिलो गर्न

नहुने भएको छ ।

ऐन जारी भएपछि चुरोटलगायतका सुर्तीजन्य पदार्थको उत्पादन गर्ने ठूला उद्योगबाट ऐनको प्रावधानअनुसार सुर्तीजन्य पदार्थको खोल वा बट्टामा मापदण्डबमोजिम धूम्रपानबाट मानव स्वास्थ्यमा हुने हानिका बारेमा आम जनतालाई सुसूचित गराउनका लागि खतराको सूचना दिने चित्र वा फोटोहरु राख्ने कार्य ह“ुदै आएको छ । तर पनि प्रयोगमा कमी आएको छैन । तथापि सुर्तीजन्य पदार्थ नियन्त्रण तथा नियमन निर्देशिका, २०७१ जारी भई ऐनमा भएका प्रावधानलाई कार्यान्वयन गराउने, कार्यान्वयन भए नभएको बारेमा अनुगमन निरीक्षण गर्ने र कसैले कानुनविपरीतको कार्य गरेको वा कानुनबमोजिम पूरा गर्नुपर्ने जिम्मेवारी पूरा नगरेको पाइएमा कारबाहीको प्रक्रिया थालनी गर्ने गरी हरेक जिल्लामा सहायक प्रमुख जिल्ला अधिकारीलाई निरीक्षकको जिम्मेवारी दिने गरी नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) बाट मिति २०७३ असोज ६ मा निर्णय भई स्वास्थ्य मन्त्रालयबाट सोबमोजिम सबै जिल्लामा जानकारीसमेत गराइसकिएको हु“दा ऐन, नियम र निर्देशिकाका प्रावधान अब क्रमशः कार्यान्वयन हु“दै जाने वातावरण तयार भएको छ । ऐनले सरकारी निकाय, सङ्घ-संस्थाका कार्यालय, सवारी साधन, होटेल, रेष्टुरा“, बालकल्याण गृह, वृद्धाश्रम, बालउद्यान, सडकलगायतका स्थानमा

सुर्तीजन्य पदार्थ निषेध गरेको छ । सो निषेधाज्ञालाई उललङ्घन गरेमा १०० देखि ५ हजार रुपैया“सम्म जरिवाना गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ भने कर्मचारीलाई विभागीय कारबाहीसमेत गर्न सकिने प्रावधान छ । त्यस्तै १८ वर्षमुनिका बालबालिका र गर्भवती महिलाहरुलाई सुर्तीजन्य पदार्थ बेचबिखन गर्न, गराउन लगाउन पाइने छैन, यदि त्यसो गरेको पाइएमा १० हजार रुपैया“सम्म जरिवाना गर्न सकिने व्यवस्था छ । सुर्तीजन्य पदार्थ उत्पादन गर्ने कलकारखानाले पदार्थका प्याकेटहरुमा ७५

प्रतिशत खतराजन्य चित्र नराखेमा १ लाख रुपैया“सम्म जरिवाना गर्न सकिने प्रावधान रहेको छ ।

ऐनमा भएको प्रावधानअनुसार सुर्ती, चुरोट, खैनी र सुर्तीजन्य अन्य उत्पादकले बट्टामा ७५ प्रतिशत भाग ओगट्ने गरी सुर्तीजन्य पदार्थ सेवन गर्दा क्यान्सर लागेको रङ्गीन तस्वीर राख्नुपर्छ । सुर्तीजन्य पदार्थ नियन्त्रण तथा नियमन ऐन, २०६८ का प्रावधानहरु कार्यान्वयन गरिपाऊ“ भनी परेको रिटमा समेत अन्तिम सुनुवाइ गर्दै सर्वोच्च अदालतले आदेश दिइसकेको छ । अदालतको आदेशबमोजिम स्वदेशी र विदेशी सबैखाले सुर्तीजन्य उत्पादनहरुमा सुर्तीजन्य पदार्थ सेवनका कारण क्यान्सर लागेको रङ्गीन तस्वीर नराखी बजारमा पठाउन पाइने छैन । ऐनअनुसार अब सुर्तीजन्य उत्पादकले बट्टामा निकोटिनको मात्रा पनि उल्लेख गर्नुपर्नेछ । १५ वर्षमुनिका बालक र गर्भवती महिलालाई सुर्तीजन्य पदार्थ बेच्न पाइने छैन । स्कुल, सरकारी कार्यालय, वृद्धाश्रम, बाल सुधार गृह र अस्पतालको १०० मिटर वरपर पनि विक्री-वितरणमा पूर्ण प्रतिबन्ध लगाइनेछ । सर्वोच्चले 'कुनै पनि उद्योगको स्वास्थ्यभन्दा जनताको स्वास्थ्य ठूलो हुने भएकाले' ऐनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न आदेश दिएको थियो ।

नेपालले विश्व स्वास्थ्य सङ्गठनले जारी गरेको सुर्तीजन्य पदार्थको नियन्त्रणसम्बन्धी महासन्धिलाई सन् २००६ मै अनुमोदन गरिसकेको थियो, तथापि यसको अझै प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन सकिरहेको थिएन । महासन्धिको पक्ष राष्ट्र भएकाले ऐन जारी गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु नेपालको जिम्मेवारी र कर्तव्य पनि हो ।

विभिन्न कारणले कैयौ“ युवाहरु आज विभिन्न किसिमका कुलतमा लागेर जीवनलाई बर्बाद गरिरहेका छन् । ती युवाहरुजस्तै आजका बालबालिका भोलिका दिनहरुमा त्यस्तै कुलतमा नलागून् भन्नका लागि र समृद्ध नेपाल निर्माणका लागि धूम्रपान सेवनविरुद्ध युवाहरुको नेतृत्वदायी भूमिकाको खा“चो छ । यसका लागि सबै युवाहरु सङ्गठित

हुन जरुरी छ र आ-आ□नो ठाउ“बाट सार्वजनिक रुपमा धूम्रपान सेवन (धुसे) विरुद्ध जाग्नैपर्छ ।

यसका लागि न कुनै दातृ निकायको सहयोगको खा“चो छ, न त कुनै कार्यक्रम वा परियोजनाको नै । यसका लागि त केवल इच्छाशक्तिको खा“चो छ । यसका लागि न युवाहरुको दिनभरको समय चाहिन्छ, न त कुनै संस्था । धूम्रपान सेवन गरेर आ□नो सम्पत्ति उडाउने अधिकार जो कसैलाई हुन सक्ला, तर नेपालमा मौजुदा कानुनले आ□नो स्वास्थ्यलाई कङ्गाल बनाउने अधिकार कसैलाई दिएको छैन, न त आ□नो लत पूरा गर्ने बहानामा अरुको अधिकारलाई नै हनन गर्ने हक कसैलाई छ ।

सुर्तीजन्य पदार्थ नियन्त्रण तथा नियमन ऐनले सार्वजनिक स्थानमा सुर्तीजन्य पदार्थको सेवनलाई निषेध गरेको छ ।

हो, सबैका आ-आ□ना लत हुन्छन्, नशा हुन्छन् । खाना वा खाजा खान मान्छे घर वा होटेल जान्छ । यतिसम्म कि मदिरा सेवन गर्ने व्यक्ति पनि जहा“ पायो त्यही सेवन गर्दैन । सुर्तीजन्य पदार्थ पनि घरमा वा सार्वजनिक स्थानभन्दा टाढा गएर सेवन गर्नु उचित हुन्छ ।

अरुलाई असर हुने कार्य गर्नु मानवअधिकारविपरीत हो । चुरोट सेवन गर्नेलाई चुरोटको धूवा“ मन पर्न सक्छ, तर अरुलाई त्यही धूवा“ मन नपर्न सक्छ । अरुलाई मन नपर्ने कुरा आफूले गर्नुहु“दैन भन्ने हेक्का धेरैमा हु“दैन । चुरोट सेवन नगर्ने व्यक्ति चुरोटको धूवा“ सहन नसकेर चुरोट सेवन गर्ने (चुसे) हरुबाट टाढा भाग्नुपर्ने हो, तर ‘चुसे’हरु शेर बनेर मस्तले जहा“ पायो त्यही“ धूवा“ उडाउने संस्कार छ हाम्रो समाजमा । वास्तवमा चुरोट सेवन गर्ने (चुसे) हरु चुरोट सेवन नगर्नेहरुको नजिक नआएर भाग्नुपर्ने हो । यहा“ उल्टो छ । अब ‘चुसे र धुसे’हरुलाई सबैले सार्वजनिक स्थलमा बहिष्कार गर्न जरुरी छ ।

तसर्थ सुर्तीजन्य पदार्थविरुद्ध ऐनमा भएको व्यवस्थाबमोजिम सार्वजनिक स्थलमा सुर्तीजन्य पदार्थको प्रयोग गर्ने संस्कारका विरुद्ध

एकजुट हौ“, सरकारी नियामक निकायलाई सक्रिय बन्न पैरवी गरौ“ । दूषित वातावरणको अन्त्यका लागि सार्वजनिक स्थललाई स्वच्छ बनाउने अभियानमा अग्रसर बन्दै स्वच्छ वातावरणमा बा“च्न पाउन आम नागरिकको नैसर्गिक अधिकारलाई संरक्षण गर्नतिर अग्रसर बनौ“ । यसैमा सबैको हित हुनेछ ।

□

देउसी-भैलोको रकम सदुपयोग गरौं‘‘ !

सामाजिक सद्भावको पर्व तिहार सकिएको छ । तिहारलाई अरु पवभन्दा बढी रमाइलो पर्वका रुपमा लिइन्छ। तिहारको आ□नै विशेषता रहेको छ । तिहार हिन्दूहरुले मनाउने दोस्रो ठूलो पर्व हो । तिहारलाई यमपञ्चक र दीपावली पनि भन्ने गरिन्छ । यमराज आ□नी बहिनीको घरमा पा‘‘च दिनसम्म बसेर आ□नो घर फर्केको हुनाले यमपञ्चक, मर्त्यमण्डलमा पा‘‘च दिनसम्म बलिले राज्य गर्ने भएकाले बलिको राज्य र यस पर्वमा घरघरमा झिलिमिली बत्ती बालेर लक्ष्मीको पूजा र स्वागत गरिने भएकाले दीपावली भन्ने गरिन्छ ।

तिहारमा पा‘‘च दिनमा पा‘‘च थरीको पूजा हुने गर्दछ। पहिलो दिन यमराजको दूत कागको पूजा हुन्छ भने दोस्रो दिन स्वामीभक्त कुकुरको पूजा हुन्छ। कुकुरलाई पूजा गर्नुको विशेषता अर्को पनि छ, यस पृथ्वीमा कुनै विपत्ति आउने कुरा कुकुरले थाहा पाउने र यसलाई पनि यमराजको दूतका रुपमा पूजा गरिने भनाइ रहेको छ। तेस्रो दिन औं‘‘सीको रातमा धनदाता महालक्ष्मीको पूजा गरिन्छ। औं‘‘सीको रातमा नारीहरुले घरमा हरियो गोबरले लिपेर लक्ष्मीको पूजा गरी देउसी-भैलो खेल्ने परम्परा पनि निकै रमाइलो छ। देउसी-भैलो खेलेर घरधनीलाई आशीर्वाद दिने चलन छ। अनि, यस पर्वको चौथो दिन गोरुका साथै गोवर्द्धन पर्वतको पनि पूजा गरिन्छ । गोबरको पर्वत बनाएर पूजा गर्दा घरमा लक्ष्मीले बास गर्ने र धनसम्पत्तिको कहिल्यै खा‘‘चो नहुने मान्यता रहेको छ ।

त्यसै दिनदेखि घरघरमा देउसी-भैलो खेल्ने गरिन्छ । त्यसै गरी,

पा‘‘चौ‘‘ दिन भाइटीका पर्दछ । यस दिन दिदीबहिनीले आ□ना दाजुभाइलाई मेवामिष्ठान्न परिकार दिएर पूजा गर्ने गर्दछन् भने मखमली

फूलको माला लगाइदिन्छन् । दाजुभाइहरुले दिदीबहिनीहरुलाई दक्षिणा दिने चलन छ । यसरी पा‘‘चै दिन हर्षोल्लासका साथ मनाइने तिहारको प्रमुख आकर्षण झिलिमिली र देउसी-भैलो हो ।

देउसी-भैलो खेल्नुको आ□नै ऐतिहासिक कारण छ । देउसी-भैलो नेपालको पुरानो संस्कृति हो । देउसी-भैलो खेल्दा पुरुष तथा महिलाहरु जम्मा भएर आ□ना छिमेकीहरुको घरघरमा गएर गीत गाउ‘‘छन्। देउसी खेल्न युवा र केटाकेटी मात्रै होइन, प्रौढ र पाका उमेरका मान्छेहरु पनि निकै रमाइलो मान्छन् । टोली नाइकेले लय हालेर नाटकीय शैलीमा भट्टचाउने र सहभागीहरुले ‘देउसी रे’ घन्काउ‘‘दै सामूहिक रुपमा नाच्ने चलन नेपालको मौलिक विशेषता हो । यो गीत गाउ‘‘दा साधारणतया एक जना मुख्य व्यक्तिले भट्टचाउ‘‘छन् र समूहका अरु व्यक्तिहरु सामूहिक रुपमा ‘देउसी रे’ भन्छन् । यसले सामाजिक सद्भाव, भातृत्व अभिवृद्धि हुनुका साथै आपसी सम्बन्धसमेत सुमधुर हुने गरेको छ । देउसी-भैलोले परम्परालाई बचाउने, कला-संस्कृतिलाई जगेर्ना गर्ने काम गरिरहेको छ भने स्वस्थ मनोरञ्जन पनि दिइरहेको छ ।

पछिल्लो समय भैलीहरुमा मौलिक संस्कृति हराएको आभास भइरहेको छ । नया‘‘ पि‘‘ढीले रमाइलोका लागि देउसी-भैलो खेल्ने, देउसी-भैलोको मौलिकतालाई लत्याएर गीतहरुमा मात्रै नाच्ने गरेको पाइन्छ । यसका सकारात्मक र नकारात्मक दुवै पक्ष छन् । जसबारे स्थानीय तह, स्थानीय प्रशासन र नागकिहरु सचेत हुन जरुरी छ । पछिल्लो समय तिहारको अवसरमा खेलिने देउसी-भैलोबाट सङ्कलित रकम सामाजिक कार्यमा खर्च गर्ने प्रचलन बढ्दै गएको छ। यो राम्रो पक्ष हो ।

देउसी-भैलो खेलेर वनभोज जाने तथा अन्य मनोरञ्जनात्मक कार्यमा

खर्च गर्ने परिपाटीलाई अहिले धेरै संस्था, समूहरुले चुनौती दिइरहेका छन् । गत वर्ष भैलो खेलेको रकमबाट जाजरकोटको कुशे गाउ‘‘पालिका-५

स्थित रामचन्द्र प्राथमिक विद्यालयमा सौर्य बत्ती उपलब्ध गराइयो । पा“चकाटियाका युवायुवतीले भैलो खेलेर सङ्कलन गरेको ४० हजारबाट विद्यालयलाई सौर्य ऊर्जाको उपकरण किनेर उपलब्ध गराएका थिए । खोटाङमा खेलिएको देउसी-भैलोबाट १ लाख २३ हजार रकम सङ्गितालयका लागि सहयोग गरियो । बास नेपालगञ्जले भैलोबाट सङ्कलित रकम क्यान्सर र मृर्गौला रोगबाट पीडितहरुलाई सहयोग गऱ्यो । त्यसै गरी लमजुङका बालबालिकाले तिहारमा देउसी-भैलो खेलेर जम्मा भएको रकम द्वन्द्वपीडित बालबालिकालाई सहयोग गरे । यी केही उदाहरण मात्रै हुन् । वर्षेनि धेरैले देउसी-भैलो खेलेको रकमबाट विभिन्न भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्नुका साथै मानवीय तथा सामाजिक कार्यहरु भइरहेका छन् । तर ठूलो सङ्ख्याका समूह र संस्थाहरुले देउसी-भैलो खेलेर सङ्कलन गरेको रकम वनभोज, भ्रमण, घुमघाम, मदिरा र मोजमस्तीमा खर्च हुने गरेको छ । अझ उदेकलाग्दो कुरा त त्यस्तो रकम कतिपय व्यक्तिको पकेटमा समेत जाने गरेको छ ।

यसरी कसैले देउसी-भैलोबाट सङ्कलित रकम सदुपयोग गर्ने र कसैले दुरुपयोग गर्ने क्रम लामो समयदेखि चल्दै आएको छ । तिहार र देउसी-भैलोलाई व्यवस्थित गर्न स्थानीय प्रशासनले ठोस नीति अङ्गिकार गर्न जरुरी छ । स्थानीय प्रशासनले दीपावलीअघि सूचना प्रकाशन गरी केही कडाइ गर्न खोजेको देखिए पनि व्यवहारमा कार्यान्वयन भएको देखि“दैन ।

अझै पनि स्थानीय प्रशासन यसबारे गम्भीर नबन्ने हो भने हरेक वर्ष विकृतिहरु झन् बढेर जानेछन् । त्यसैले हरेक जिल्ला प्रशासन कार्यालयले स्थानीय तहको समन्वयमा तिहारको समयमा पटकाजन्य पदार्थको विक्री-वितरण र खरिदमा पूर्ण रुपमा रोक लगाउनुका साथै

पटका पट्काउनेहरुलाई कानुनी कठघरामा उभ्याउन जरुरी छ । अर्कोतर्फ यो समयमा अत्यधिक मदिराको सेवन गरी सवारी साधनहरु चलाई दुर्घटना हुने हु“दा यसतर्फ ध्यान दिई ट्राफिक व्यवस्थापन गर्नुपर्छ ।

देउसी-भैलोलाई व्यवस्थापन गर्नका लागि दउसी-भैलो खेल्न चाहने समूह वा संस्थाहरुलाई अनिवार्य रुपमा अनुमति लिने व्यवस्था गर्नुपर्दछ । यसरी अनुमति दि“दा देउसी-भैलो खेल्नुको उद्देश्य प्रस्ट रुपमा राख्न लगाई समयसीमा तोक्नुका साथै तोकेर रकम नउठाउने प्रतिबद्धतासमेत जाहेर गर्न लगाउनु जरुरी छ । यसका साथै खर्च कटाएर ६० देखि ८० प्रतिशत सामाजिक कार्यमा खर्च गर्ने गरी मात्रै अनुमति दिनुपर्दछ । यसरी अनुमति दिइसकेपछि नियमअनुसार देउसी-भैलो खेले-नखेलेको अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई दिने, देउसी-भैलोपश्चातको विवरण पारदर्शी गर्ने, लेखापरीक्षण गर्ने र सोको विवरण पुनः प्रशासनमा बुझाउने व्यवस्था गरिएको खण्डमा देउसी-भैलोप्रति आम नागरिकको धारणा सकारात्मक हुनेछ ।

यसरी प्रशासनले कडाइ गरिदिने हो भने लाखौ“ रकम सदुपयोग हुन सक्छ । यो प्रक्रिया अवलम्बन गर्दा प्रशासनले पनि अभिलेखीकरण चुस्त, दुरुस्त राखी उत्कृष्ट रुपमा सामाजिक कार्य गर्ने समूह, सङ्घ-संस्थाहरुलाई प्रोत्साहित गर्न प्रशंसापत्र, सम्मानपत्र प्रदान गर्दा अझ राम्रो हुन्छ । यसतर्फ प्रशासनको ध्यान जान जरुरी छ । अन्यथा देउसी-भैलोका नाममा तोकेर रकम असुल्ने र सो रकम दुरुपयोग हुने क्रम रोकिने छैन । तिहार सकिएलगत्तै अब धेरै समूह वनभोज जान सुरु गर्छन् । अहिलेसम्मको अवस्था हेर्दा हरेक ठाउ“मा खेलिने देउसी-भैलोबाट सङ्कलित रकम जम्माजम्मी २० प्रतिशत पनि सदुपयोग हुन सकेको छैन । ८० प्रतिशत रकम त दुरुपयोग हुन्छ । अतः अब देउसी-भैलोमा सहयोग गर्नेहरुले पनि रकमको प्रयोजनका बारेमा सोध्नुका साथै त्यहीअनुसार

सहयोग गर्न जरुरी छ ।

□

गोविन्द केसीले के अपराध गरे ?

डा. गोविन्द केसी स्वास्थ्य क्षेत्रका विकृतिका विरुद्ध लामो समयदेखि अनशन बस्दै आएका छन् । १४ पटक राजधानीमा अनशन बसेका केसीले १५ औ‘‘ पटकको अनशनका लागि कर्णालीको दुर्गम क्षेत्र जुम्लालाई रोजे । तर, सरकारले जथाभावी आन्दोलन गरेर जनताको दैनिक क्रियाकलापलाई असर गर्न नपाइने भन्दै डा. केसीले अनशन बस्न चाहेको अस्पतालमा अनशन बस्न दिएन। उनी कभर्ड हलमा बसेर अनशन सुरु गरे ।

दूरदराजमा स्वास्थ्य सेवा विस्तार हुनुका साथै स्वास्थ्यमा आम नागरिकको पहु‘‘च स्थापित हुनुपर्ने, स्वास्थ्य क्षेत्रका सबैखाले विकृतिको अन्त्य हुनुपर्ने माग राख्दै केसी अनशन बस्न थालेको ६ वर्ष पुगिसकेको छ । सरकारमा रहेकाहरु र सरकारी दलका चाटुकारहरुले केसीलाई बदनाम गर्न विभिन्न आरोपहरु लगाए तापनि केसी गलेका छैनन् । उनी विकृति र विसङ्गतिका विरुद्ध चट्टान भएर उभिएका छन् । आ□नो ज्यानको प्रवाह नगरी लगातार अनशन बस्दै आएका छन् । हरेक पटकको अनशन सम्झौतामा टुङ्गिएको छ, तर सम्झौता अक्षरशः पालना गर्नबाट सधै‘‘ सरकार चुक्ने गरेको छ ।

२०६९ असार २१ गते तत्कालीन माओवादी नेता डा. बाबुराम भट्टराई प्रधानमन्त्री भएको बेला केसी पहिलोपटक अनशन बसेका थिए, जुन ४ दिनमा टुङ्गिएको थियो । भट्टराईकै पालामा दोस्रो अनशन एक महिनापछि साउन २६ मा थालेका थिए, जुन ६ दिनसम्म चलेको थियो

द्धट

। केसीको तेस्रो र चौथो अनशन खिलराज रेग्मी नेतृत्वको सरकारको पालामा भएको थियो । तेस्रो अनशन २०७० पौष २७ देखि १० दिनसम्म

चलेको थियो भने चौथो अनशन २०७० माघ २५ देखि ८ दिन चलेको थियो ।

नेपाली काङ्ग्रेसका सभापति सुशील कोइराला प्रधानमन्त्री भएको बेला अनशनको शृङ्खला झन् बढेर गयो । उनको पालामा केसी तीनपटक अनशन बसे । पा‘‘चौ‘‘ अनशन २०७१ फाल्गुन ८ देखि १२ दिनसम्म, छैटौ‘‘ अनशन २०७२ भदौ ७ देखि १४ दिनसम्म र सातौ‘‘ अनशन २०७२ आश्विन २ देखि १२ दिनसम्म चलेको थियो । एमाले नेता केपी शर्मा ओली प्रधानमन्त्री भएको बेला केसी एकपटक अनशन बसे २०७३ असार २६ देखि १५ दिनसम्म, जुन केसीको आठौ‘‘ अनशन थियो ।

केसी नवौ‘‘ र दसौ‘‘ अनशन तत्कालीन एनेकपा माओवादी अध्यक्ष पुष्पकमल दाहाल प्रचण्डको कार्यकालमा बसे । २०७३ असोज १० देखि १२ दिनसम्म नवौ‘‘ र २०७३ कार्तिक २८ देखि २२ दिनसम्म दसौ‘‘ अनशन चलेको थियो ।

केसी सबैभन्दा बढी अनशन नेपाली काङ्ग्रेसका सभापति शेरबहादुर देउवा प्रधानमन्त्री भएको बेला बसेका थिए । उनको पालामा केसी चारपटक अनशन बसेका थिए । एघारौ‘‘ अनशन २०७४ साउन १९ देखि २३ दिनसम्म, बाह्रौ‘‘ अनशन २०७४ असोज ९ गतेदेखि ३ दिनसम्म, तेह्रौ‘‘ अनशन २०७४ असोज १९ देखि १४ दिनसम्म र चौधौ‘‘ अनशन २०७४ पौष २४ देखि ६ दिनसम्म चलेको थियो ।

अहिले केपी शर्मा ओली नेतृत्वको सरकारको पालामा पन्ध्रौ‘‘ अनशन जुम्लामा बसिरहेका केसीको यो अनशन शृङ्खलाबाट उनलाई कुनै पार्टी समर्थक भनेर लगाइने आरोप मिथ्या सावित भइसकेको छ । किनभने,

द्धठ

स्वास्थ्य क्षेत्रको सुधारका लागि सबैजसो पार्टीबाट प्रधानमन्त्री भएका बेला उनी अनशन बसेका छन् र सरकारका विरुद्ध रखवारी गरेका छन् । तर, सबैजसो सरकारले उनका माग आंशिक रुपमा मात्रै पूरा गर्ने र अरु सबै

मागहरु फाइलमै थन्काइदिने गरेको तीतो यथार्थ हामी सबैसामु छर्लङ्ग छ ।

त्रिभुवन विश्वविद्यालयको शिक्षण अस्पताल काठमाडौ“मा वरिष्ठ अर्थोपेडिक सर्जनका रुपमा कार्यरत केसी सरकारलाई दबाब दिन चिकित्सा शिक्षामा व्याप्त व्यवसायीकरण रोक्न निरन्तर गरिरहेको अनशन र उनले ग्रामीण भेगमा पु¥याइरहेको सेवाका कारण चर्चित छन् ।

वर्षेनि दुर्गम भेगहरुमा यात्रा गरी रुख तथा भीरबाट खसेर घाइते भई अस्पताल पुग्न नसक्नेहरुका लागि हप्तौ“सम्म क्लिनिक सञ्चालन गर्ने गरेका केसीले ६० भन्दा बढी मेडिकल क्याम्पहरु चलाएका छन् । त्यति मात्र होइन, नेपालबाहिरसमेत उनले सेवा गरेका छन् । २००१ मा गुजरातमा भूकम्पपश्चात् घाइते भएकाहरुका लागि उनले तीन हप्ता सेवा गरेका थिए भने २००५ मा उत्तर-पश्चिम पाकिस्तानमा भूकम्पपश्चात् जीवितहरुको उपचारमा तीन हप्ता र २००८ मा म्यानमार (बर्मा) मा नर्गिस तुफानपछि मद्दत गर्न दुई हप्ता बसेका थिए । २०१० मा हाइटीमा गएको महाविनाशकारी भूकम्पपश्चात् तीन हप्ता बसेर २३२ वटा अपरेशन गरेका थिए । त्यस्तै २०१३ मा सुनामीले प्रभावित व्यक्तिहरुको उपचार गर्न फिलिपिन्समा गएर सेवा गरेका थिए । यस्तो पृष्ठभूमि बनाएका केसीका माग व्यक्तिगत स्वार्थका लागि छैनन् । तर, सरकार उनका विषयमा विभिन्न अफवाह फैलाउन उद्यत छ ।

डा. केसी वरिष्ठ विशेषज्ञ चिकित्सक हुन् । उनी पनि अरु चिकित्सहरुजस्तै सुखसयलको जीवन बिताउन सक्थे, सबै हि“डेको बाटो हि“ड्न सक्थे । अरु फूलैफूलको बाटो हि“ड्दा उनी का“डाको बाटो हि“डिरहेका छन् । तर पनि उनका खुट्टा थाकेका छैनन् । उनी निरन्तर हि“डिरहेका छन् । सेवा, त्याग, निष्ठा र समर्पणका साथ उनी अघि बढिरहेका छन् । उनी अविवाहित हुन् । जति कमाउ“छन् गरिब जनताकै नाममा खर्चिन्छन् । उनको कुनै व्यक्तिगत स्वार्थ छैन ।

जनताको स्वास्थ्य अधिकार स्थापित हुनुपर्छ भन्ने प्रतिबद्धताका साथ मृत्युस“ग जुधिरहेका यी सपुतको सफलतामा हामी सबै नेपालीको भविष्य गा“सिएको छ ।

बाढी आउ“दा होस् या झाडापखालाले आक्रान्त भएका ठाउ“मा गएर होस्, हरेका हिसाबले बिरामीहरुको सेवा गर्ने केसीले दुर्गमका जनताका
छोराछोरीले दुर्गममै डाक्टरी पढ्न पाउनुपर्छ भनेर के अपराध गरे ? आ□ना सहकर्मी डाक्टर साथीहरु छुट्टी मनाउन देशविदेश शयर गर्दा केसी औषधिको भारी पिठ्यु“मा बोकेर दूरदराजका गाउ“ पस्छन् । यसबाट कसलाई नोक्सान भयो र ?

स्वस्थ जीवन बा“च्न पाउने अधिकार सबै नेपालीलाई छ । पैसाका भरमा चिकित्सक बन्नेहरुबाट बिरामीले सही सेवा पाउ“दैनन् । मेडिकल कलेज भनेका नाफा कमाउने रक्सीभट्टी होइनन् । आवश्यक पूर्वाधार, सक्षम जनशक्ति, उचित व्यवस्थापन र मापदण्ड पूरा नगरी कलेज खोल्न पाइ“दैन । कमिसनका भरमा कलेज खोल्न दिइनुहु“दैन । सञ्चालनमा आइसकेका कलेजहरुको गुणस्तर वृद्धि गरिनुपर्छ । काठमाडौ“मा पाइलैपिच्छे मेडिकल कलेज हुने, तर दुर्गम ठाउ“हरुमा किन विस्तार नगर्ने ? चर्को शुल्क गरिबका छोराहरु चिकित्सा सेवामा नआऊन् भन्ने मनशायको पराकाष्ठा हो । स्वास्थ्यमा आम जनताको पहु“च स्थापित हुनुपर्छ । स्वास्थ्य क्षेत्रलाई राजनीतिक भर्ती केन्द्र बनाउन पाइ“दैन । डा. केसीका माग यिनै हुन् । यी मागहरुमा के कमजोरी छ ? यी मागहरु पूरा हु“दा कसको के बित्छ ? किन सरकार केसीलाई पटकपटक अनशन बस्न बाध्य बनाउ“छ ?

सरकारले २०७४ वैशाख ४ मा विशेष अदालतका पूर्व मुख्य न्यायाधीश गौरीबहादुर कार्की, डा. उपेन्द्र देवकोटा र शिक्षा मन्त्रालयका सहसचिव सूर्य गौतम सम्मिलित चिकित्सा शिक्षासम्बन्धी जा“चबुझ

आयोग गठन गरेको थियो । मेडिकल कलेजको सम्बन्धन, प्रवेश परीक्षा, भर्ना र शुल्क निर्धारण प्रक्रिया तथा चिकित्सा शिक्षाको गुणस्तरमा रहेका समस्या पहिचान गरी दोषीलाई कारबाही सिफारिस गर्ने जिम्मेवारी आयोगको थियो । आयोगले किटानीसाथ ४२ जनालाई कारबाही गर्न गरेको सिफारिस सरकारले कार्यान्वयन गर्न सकेन ।

त्यसै गरी डा. केसीको अनवरत अनशनपछि शिक्षाविद् केदारभक्त माथेमाको संयोजकत्वमा चिकित्सा शिक्षासम्बन्धी उच्चस्तरीय कार्यदल बन्यो । कार्यदलले तयार पारेको प्रतिवेदन स्वास्थ्य र प्राज्ञिक क्षेत्रको दूरगामी महत्त्वको शोध हो, सुझाव हो । यसलाई लागू गरिए स्वास्थ्य क्षेत्रका सबै खाले विकृति अन्त्य हुने थिए । तर यसलाई सरकार लत्याइरहेको छ ।

राजधानीमा जतातातै मेडिकल कलेज हु‘‘दा दुर्गमका नागरिकहरु धामीझा‘‘क्रीको अन्धविश्वासमा बा‘‘चिरहेका छन् । राजधानी र सदरमुकाममा मात्र अस्पताल तथा मेडिकल कलेज केन्द्रित हुनुह‘‘ुदैन, देशका कुनाकाप्चामा पनि अस्पताल खोलिनुपर्छ, मेडिकल कलेज विकेन्द्रित हुनुपर्छ । देशका सबै जनताले बराबरीको हैसियतमा अस्पतालको सेवा लिन सकून् भन्ने चाहना सबैको छ । राज्यले पटकपटक केसीस‘‘ग सम्झौता गरेको छ, तर कार्यान्वयन गर्ने बेला सरकार सधै‘‘ पछि हट्ने गरेको छ । चाहे मेडिकल कलेजहरुमा लिइने भर्ना शुल्क घटाउने कुरा होस् वा भ्रष्ट पदाधिकारीको कार्बाहीको कुरा होस् या वरिष्ठताका आधारमा डिन नियुक्तिको कुरा होस्, कुनै कुरामा प्रगति भएको देखि‘‘दैन ।

स्वास्थ्य क्षेत्रमा भइरहेको चरम व्यापारीकरण र राज्यले अपनाएको दूरदृष्टिविहीन स्वास्थ्य नीतिलाई सच्चाउन केसीको सत्याग्रहले पक्कै पनि धक्का दिएको छ, तर पनि सरकारको अझै चेत खुलेको छैन ।

डा. केसीको लडाइ‘‘ सिङ्गै तीन करोड जनताको न्याय र अधिकारका लागि हो । राज्यको निरङ्कुश र तानाशाह प्रवृत्तिविरुद्धको यो लडाइ‘‘ तब मात्र सकिनेछ, जब स्वास्थ्यमा आम नागरिकको पहु‘‘च स्थापित हुनेछ ।

डा. केसीको मागको आधारमा माथेमा प्रतिवेदनको सुझाव समेटिने गरी प्रधानमन्त्री शेरबहादुर देउवाको कार्यकालमा सरकारद्वारा राष्ट्रिय चिकित्सा शिक्षा अध्यादेश जारी गरिएको थियो । ओली सरकारमा आएपछि उक्त अध्यादेशलाई ‘प्रतिस्थापन विधेयक’ ल्याउन खोजेपछि केसीले पन्ध्रौ‘‘ अनशनको घोषणा गरेका थिए । डा. केसी यतिखेर जुम्लामा जीवन-मरणको दोसा‘‘धमा छन् भने सरकार डा. केसीलाई ‘गलाउने गरी’ लागिपरेको छ । डा. केसीले चिकित्सा शिक्षा अध्यादेशमा स्नातकोत्तर तहको छात्रवृत्तिपछि दुईवर्षे अनिवार्य सेवाको व्यवस्थाबाहेक अन्य परिमार्जन गर्न नहुने माग गरेका छन् ।

डा. केसी रहेको कर्णाली स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान खुलेको सात वर्ष भइसक्दासमेत अहिलेसम्म त्यहा‘‘ एमबीबीएस तहको पढाइ सुरु हुन सकेको छैन । यस्ता कुरालाई केसीले उठाइरहेका छन् ।

जुम्लामा असार १६ गतेदेखि अनशनरत डा. केसीको स्वास्थ्य अवस्था गम्भीर बनेको छ । केसीको छातीमा असैह्य पीडा र श्वास-प्रश्वासमा समस्या देखिएको छ । मुटुको चाल बढेको छ । यस्तो अवस्थामा केसीलाई आईसीयूको आवश्यकता छ । तर, उनी अनशनरत कर्णाली स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठानमा आईसीयूको सुविधा छैन । उनको स्वास्थ्य अवस्था गम्भीर बनिसक्दासमेत सरकारले उनको मागलाई सम्बोधन गर्नेतर्फ चासो देखाएको छैन । सरकारका मन्त्रीहरुले केसीको आन्दोलन व्यक्तिगत भएको प्रतिक्रिया दिइरह‘‘दा देशैभर केसीको समर्थनमा दिनहु‘‘ आन्दोलन र प्रदर्शन भइरहेका छन् । बरु सरकारले केसीलाई काठमाडौ‘‘ ल्याउने प्रयास गरिरहेको छ । नेपाल चिकित्सक सङ्घ (एनएमए) को असहयोगका कारण केसीलाई काठमाडौ‘‘ ल्याउने सरकारी प्रयास सफल भएको छैन ।

१५-१६ दिनसम्म केसीका माग सम्बोधन गर्नेतर्फ सरकार अग्रसर नभएको भन्दै नेपाल चिकित्सक सङ्घले प्रा. डा. गोविन्द केसीको मागप्रति बेवास्ता गरिए देशभर आकस्मिक सेवाबाहेकका सम्पूर्ण स्वास्थ्य सेवा अनिश्चित कालका लागि बन्द गर्ने चेतावनी दिइसकेको छ । देशैभर चिकित्सकहरुले सेवा बन्द गरेपछि मात्रै सरकार गम्भीर बन्ने हो कि ? हेर्न बा“की छ ।

शान्त आवाजको लय बुभ्दैनन् शासकहरु
शान्तिको सङ्गीत मन पर्दैन अमनचयनको गीत
मन पराउ“दैनन् शासकहरु त्यसैले डा. गोविन्द
केसी मन पर्दैन तिनीहरुलाई देख्दैनन् शासकहरु
खर्च जोगाड गर्न नसकेर अस्पतालको ढोकैमा
मरेका नानीहरु, र सुन्दैनन् तिनीहरुले तिनका
स्निग्ध अनुहार हेरेर मूर्छा परिरहेका आमाहरुको
क्रन्दन !

शासकहरुले सुन्न त चर्का नाराहरु
लगाउनुपर्छ ढुङ्गा हान्नुपर्छ शान्तिको
एकाग्र तलाउमा होहल्ला गर्नुपर्छ, हुलदङ्गा
मच्चाउनुपर्छ र, आगो भ्कोस्नुपर्छ
गुडिरहेको सडकलाई !

यी सबथोक गर्न जान्दैनन् डा. गोविन्द
केसी त्यसैले सुन्दैनन् शासकहरु, डा.
गोविन्द केसीको शालीन आवाज ।

ओ शासकहरु हो ! के
गर्छौ तिमीहरु ?
आक्रोशमा बदले भने
डा. गोविन्द केसीले
आ□नो आग्रहको
शालीन भाषालाई ?
र, के गर्छौ ? निसाफको हिसाब-किताब मागे
भने गोविन्द केसीका लाखौ“लाख
अनुयायीहरुले !

डा. पुष्पमणि खरालले लेखेको उल्लेखित कविता सान्दर्भिक छ अहिलेको अवस्थामा । कवितामा उल्लेख भएभ्कै“ भद्र आन्दोलनको अर्थ नबुभ्की अवमूल्यन गर्ने हो भने सरकारले त्यसको मूल्य तिर्न गाह्रो हुनेछ । तसर्थ समयमै सरकार गम्भीर बन्न जरुरी छ ।

□

मोफसलको पत्रकारिता

नेपालमा २०४६ सालको परिवर्तनपछि पत्रकारिता क्षेत्र व्यापक रुपमा विस्तार भएको पाइन्छ । पहिलो जनआन्दोलनपछि गुणात्मक रुपमा नभए पनि सङ्ख्यात्मक रुपमा दैनिक, साप्ताहिक, पाक्षिक, मासिक पत्रपत्रिका प्रकाशन गर्ने बाढी नै आयो । ग्रामिण भेगमा एफ.एम. रेडियो खुले भने सहरसहरमा टेलिभिजन खुले, अहिले छ्यापछ्याप्ती अनलाइनहरु सुरु भएका छन् । दिगोपना र संस्थागत विकासको अभाव त छ नै, सङ्ख्यात्मक वृद्धि र सुरुवातलाई पनि सञ्चार क्षेत्रप्रतिको आकर्षण र विकासका रुपमा लिन सकिन्छ ।

पत्रकारिताको विकास र विस्तारस‘‘गै सिङ्गो नेपालकै पत्रकारिता विभिन्न समस्याबाट ग्रस्त छ । अफ्र मोफसलको पत्रकारिताको अवस्था त भ्रन् बिजोगपूर्ण छ । मोफसलको पत्रकारिता आर्थिक रुपमा जर्जर र सङ्कटपूर्ण छ, तथापि त्यही अवस्थाबाट जीवन र परिवार चलाउने थुप्रै पत्रकारहरु छन् । दैनिकी चलाउने नाममा अरुका समाचार लेख्ने, अरुले गरेका गल्तीका विरुद्ध बोल्ने पत्रकारहरु आ□नै प्रकाशन तथा प्रशारक संस्थाका मालिकका विरुद्ध बोल्न नसकिरहेको तितो यथार्थ हाम्रा सामु कही‘‘ कतै छिपेको छैन । श्रमजीवी पत्रकारहरु सुरक्षित वातावरणमा निर्धक्कका साथ काम गर्न सकिरहेका छैनन् भने पत्रकारिताको नाम भजाएर अन्य पेशा, व्यवसाय गर्नेहरुलाई भने श्रमजिवी पत्रकारहरुको जस्तो पिडा भोग्नुपरिरहेको छैन ।

राजधानी भन्दा बाहिरलाई मोफसल भनेर बुझ्िएजस्तै मोफसलको पत्रकारिता जहिले पनि मूलधारभन्दा बाहिर छ, मोफसलमा रहेका

क्षमतावान् सञ्चारकर्मीहरु जहिले पनि विभिन्न अवसरहरुबाट वञ्चित हुनुपरिरहेको छ । देश सङ्घीयतामा गइसक्दासमेत मोफसलको

पत्रकारितामाथि केन्द्रीयता र कर्पोरेट मिडिया हाउस हावी छन्, केन्द्रीय स्तरका मिडिया हाउसमा काम गर्ने मोफसलकै सञ्चारकर्मीहरु र स्थानीय सञ्चार माध्यममा काम गर्ने सञ्चारकर्मीहरुबीचमै विभेद र अन्तरद्वन्द्व कायम छ ।

मोफसलको पत्रकारिता विभिन्न समस्या र चुनौतीमा रुमलिइरहेको छ । सूचनामा सर्वसुलभ पहु‘‘चको अभाव, पत्रकार र सञ्चार माध्यमको भौतिक तथा पेशागत सुरक्षाको अभाव, दक्षता र क्षमता अभिवृद्धिको अभाव, बढ्दो राजनीतिक प्रभाव, पत्रकारिताभित्र मौलाउ‘‘दै गएको चरम राजनीति, न्यूनतम पारिश्रमिक कार्यान्वयनको अभाव मोफसलको पत्रकारिताका चुनौती हुन् । मेहनतअनुसारको मूल्याङ्कन नहुनु, न्यून पारिश्रमिक, तोकिएकै पारिश्रमिक पनि समयमा नपाउनु, सञ्चार माध्यममा विज्ञापनको अभाव हुनु, गैर-पत्रकारको हालिमुहाली, पत्रकार आचारसंहिताको उल्लङ्घन, पत्रकारिताभित्रको शुद्धीकरणमा अभाव, अवस्थ प्रतिस्पर्धा, सत्य र सन्तुलित पत्रकारिताको अभाव, राजनीतिको चङ्गुलमा फसेको नेपाल पत्रकार महासङ्घको कमजोर भूमिका जस्ता समस्याले पत्रकारिता क्षेत्रलाई गा‘‘जेको छ । आशातीत रुपमा पत्रकारिताको व्यावसायिकता अभिवृद्धि हुन सकिरहेको छैन । पत्रकारिताभित्र विभिन्न विकृतिहरु भित्रिरहेका छन् । कुनै पनि पार्टीको भातृ सङ्गठनको सदस्यता नलिई नेपाल पत्रकार महासङ्घको सदस्यता नपाइने र अन्य अवसरसमेत नपाइने भएका कारण स्वतन्त्र रुपमा पत्रकारिता गर्न चाहनेहरु रणभुल्लमा पर्ने अवस्था छ ।

नेपालको पत्रकारितामा पछिल्लो समय विकसित भएको एउटा डरलाग्दो समस्या छ, जुन मोफसलमा पनि छ । त्यो के हो भने सञ्चार, पत्रकारिता नबुझ्केको व्यक्ति वा समूहले मिडिया हाउसमा लगानी गर्ने,

मिडिया हाउस सञ्चालन गर्ने प्रवृत्ति । कुनै पनि पेशा, व्यवसायमा जोसुकैले लगानी गर्न सक्छ, तर सञ्चार क्षेत्रमा हुने लगानीलाई भने अलि

संवेदनशील भएर हेर्नुपर्छ । किनभने, सञ्चार क्षेत्रमा कुनै गलत नियत नराखी लगानी गरिएको हो भने त केही समस्या भएन, तर सञ्चार माध्यमलाई गलत रुपमा प्रयोग गर्ने नियतले लगानी गरिएको हो भने त्यो सिङ्गो सञ्चार क्षेत्रकै लागि अफापसिद्ध हुन जान्छ। अर्कोतर्फ सञ्चार माध्यममा लगानी गर्ने व्यक्ति कहिल्यै पत्रकारिता नगरे पनि ऊ हाम्रो समाजमा ठूलो पत्रकार कहलिन्छ, त्यही सञ्चार माध्यममा काम गर्ने श्रमजीवी पत्रकार भने ओझेलमा पर्न जान्छ। मोफसलमा यस्तो अवस्था छ। लगानी गरेर सञ्चार संस्थाहरुको दुरुपयोग गर्ने प्रवृत्ति बढिरहेको छ ।

मोफसलमा थरीथरीका पत्रकारहरु छन् । पत्रकारिता भजाएर व्यक्तिगत फाइदा लिने, गैर पत्रकारहरुको त कुरै बेग्लै भयो, क्रियाशील पत्रकारहरुमा पनि विभिन्न खाले विभेद छ । केही पत्रकारहरु हि“डेर, साइकल चलाएर रिपोर्टिङ गर्ने, समाचार लेख्ने पनि छन्, जसले दिनभर दुःख गरेर लेखेको समाचार आफू आबद्ध मिडियाले उक्त समाचार प्रकाशन/प्रशारण नगरिदि“दा पारिश्रमिक पाउनबाटै वञ्चित भइरहेका छन् । जसको कार्यक्रममा जाने हो, उसैको सवारी साधनमा गएर, आयोजककै दालभात खाएर भत्ता बुझ्ने र नियमित रुपमा आफू आबद्ध सञ्चार माध्यमबाट आकर्षक तलब बुझ्ने पत्रकार पनि यही“ छन् । महिनौ“ काम गरेर तलब नपाउने पत्रकारहरु पनि यही“ छन् । यो विभेद कहिलेसम्म ? नियमन कसले गर्ने ?

केही श्रमजीवी पत्रकारबाहेक अधिकांश पत्रकारहरु आर्थिक हिसाबले कमजोर छन् । एकाध पत्रकारले पत्रकारिताबाटै राम्रै आमदानी गरे पनि नेपालका थुप्रै श्रमजीवी पत्रकारहरु चरम गरिबीको रेखामुनि नै छन् । तर पेशा नै परिवर्तन गरिहाल्न सक्ने स्थितिमा पनि छैनन् । राजधानीबाट प्रकाशन तथा प्रशारण हुने मूलधारका सञ्चार माध्यमबाहेक मोफसलका अधिकांश सञ्चार माध्यमहरुले अहिले पनि पत्रकारहरुलाई नियुक्तिपत्रबिनै काम गराइरहेका छन् । नियुक्तिपत्र उपलब्ध गराउने

सञ्चार माध्यमहरुले पनि औपचारिकताका लागि नियुक्ति दिइएको छ, जसको कार्यान्वयन हुन सकिरहेको छैन । कार्यान्वयनका लागि सञ्चार माध्यम त जवाफदेही छैनन् नै, काम गर्ने श्रमजीवी पत्रकारहरुले समेत यो कुरालाई उठान गर्न अझै सकिरहेका छैनन् । नियमन गर्ने निकायले कार्यान्वयनको अवस्थाबारे चासो दिएको पाइ“दैन । यसबाट सरकारले बनाएको नियम लत्याउने काम मात्र भएको छैन, श्रम गर्नेहरु अन्यायमा परिरहेका छन्, मालिकहरु मोटाइरहेका छन् । उसो त कतिपय सञ्चार माध्यमहरु भनिएबमोजिम पारिश्रमिक दिन सक्ने स्थितिमा छैनन् । सा“घुरो विज्ञापन र लगानीका कारण कतिपय पत्रपत्रिका, एफएमहरु बन्द भइसकेका छन् भने वर्षेनि बन्द हुने क्रम बढिरहेको छ। लगानी र तयारीविना हचुवाका भरमा रहरले सुरु गरिहाल्ने प्रवृत्तिका कारण पनि यस्तो समस्या भइरहेको छ।

यसमा दोषी काम गर्ने र काम गराउनेहरु मात्र छैनन्, पत्रकारहरुको हकहितका लागि स्थापित पत्रकार महासङ्घलगायतका सङ्घ-सङ्गठन पनि छन् । उनीहरुले प्रभावकारी भूमिका निर्बाह गर्न नसकिरहेको कही“ कतै छिपेको छैन । महासङ्घ पत्रकारहरुको छाता सङ्गठन भनिए तापनि सबै पत्रकारहरुको साझा संस्था बन्न सकिरहेको छैन, त्यही भएर होला महासङ्घमा सबै पत्रकारहरु आबद्ध हुन सकिरहेका छैनन्, गैर-पत्रकारहरुको भने हालिमुहाली छ । महासङ्घको सदस्यता लिन पहिला कुनै न कुनै पार्टी निकट सङ्गठनको सदस्यता नलिई नहुने अवस्था छ । उहिलेको पालामा सदस्यता लिएका व्यक्तिहरुले पत्रकारितामै नरह“दा, पेशा परिवर्तन गर्दासमेत सदस्यता त्याग्नुपरिरहेको छैन, जसबाट त्यस्ता व्यक्तिहरुले आजीवन पत्रकार भन्न पाइरहेका छन् । एकातिर पत्रकारिताको ‘प’ पनि नजानेका, पत्रकारिता नगरेका व्यक्तिहरुले सहजै सदस्यता पाउने अवस्था छ भने अर्कोतिर पत्रकारिता गरिरहेका, कुनै पनि सङ्गठनको सदस्या नलिएका पत्रकारहरुलाई महासङ्घको सदस्यता पाउन फलामको चिउरा चपाउनुसरह भइरहेको छ । यस्तो कार्यबाट महासङ्घको

विश्वसनीयता र छवि मात्रै धुमिल भएको छैन, समग्र पत्रकारिता क्षेत्रलाई नै प्रभावित बनाइरहेको छ ।

पछिल्लो समय पत्रकारितामा नया'' पि''ढी त्यति आकर्षित भएको पाइ''दैन । कलेजहरुमा पत्रकारिता विषय नै पढाइ भइरहेका बेला पत्रकारितामा संलग्न हुन चाहनेहरुको कमी हुनुको कारण खोज्नु जरुरी छ । देखिने पत्रकारहरु धेरै छन्, तर काम गर्ने पत्रकारहरु निकै कम छन् । आशा गरिएअनुरुप पत्रकारिताको व्यावसायिक विकास हुन सकिरहेको छैन । पत्रकारिताको समग्र विकासका लागि काम गर्ने सरकारी निकाय र व्यावसायिक संस्थाहरुको काम प्रभावकारी हुन सकिरहेको छैन । पत्रकारिताको व्यावसायिकता, पत्रकारहरुको वृत्ति विकास र क्षमता अभिवृद्धिका लागि हुनुपर्ने कामहरु हुन सकिरहेका छैनन्, पत्रकारिता भित्रको शुद्धीकरण त कुरा गर्ने विषय मात्रै भएको छ । अझ पछिल्लो समय त चोरेर पत्रकारिता गर्ने संस्कृति विकास भएको छ । एउटाले लेखेको समाचार हुबहु, तलको माथि, माथिको तल गरेर समाचार लेख्ने प्रवृत्ति बढेर गइरहेको छ । विभिन्न सङ्घ-संस्था तथा निकायको सहयोगमा समाचारलगायतका सामग्री लेख्ने, प्रकाशन, प्रशारण गर्ने प्रवृत्ति बढेर गएको छ, जुन पत्रकारिताको मर्यादाविपरीत छ ।

राज्यको चौथो अङ्ग हो पत्रकारिता । यसको मतलब यस अङ्गका मतियारहरुले कानुन नै मान्नुहु''दैन भन्ने होइन । व्यक्तिगत काममा कुनै कार्यालयमा जा''दा त्यहा'' रहेको सःशुल्क पार्किङमा पत्रकारले किन पैसा नतिर्ने ? मनोरञ्जन लिनका लागि चलचित्र हेर्न जाने पत्रकारलाई फिल्महलको कर्मचारीले टिकट किन नबेच्ने ? गर्मी याममा गर्मी छल्न स्वीमिङ गर्न जाने पत्रकारलाई किन शुल्क नलिने ? हु''दाहु''दा अब त पत्रकार भएकै कारण होटेल, रेष्टुरा''मा खाजा, खाना पनि निःशुल्क हुनुपर्छ, गरिनुपर्छ भन्ने कुरा नउठ्ला भन्न सकि''दैन ।

आजभोलि पत्रकारहरुले अनावश्यक सम्मान लिने होडबाजी नै चलेको छ । समाचार लेख्नु पत्रकारको काम हो । पत्रकारिता गरेवापत, समाचार लेखेवापत केको सम्मान ? किन सम्मान ? पत्रकारिता गर्न थालेको एक वर्ष भएको हु''दैन, ऊ सेटिङमा सम्मानको हकदार भइहाल्छ । एउटै संस्था वा एउटै निकायबाट एकजना होइन, विभिन्न आस्थाका पत्रकारहरुलाई भागवण्डाका आधारमा सम्मान गर्ने प्रचलन बढ्दै गएको छ । यस्तो नाम मात्रको अर्थहीन सम्मान लिन पत्रकारहरु लाइनबद्ध हुने प्रवृत्ति देखिने गरेको छ ।

मोफसलमा पत्रकारिता गर्ने नया'' पत्रकारहरुमा एउटा भूत सवार भइरहेको छ, त्यो के हो भने पत्रकारहरुलाई संवाददाता होइन, सम्पादक बन्नु छ । पछिल्लो समय यस्तो मनोविज्ञान विकास भइरहेको छ । पछिल्लो समय मोफसलमा पत्रकारितास''ग जोडेर सङ्गठन बनाउने होडबाजी नै चलेको छ ।

अन्य व्यवसाय गर्ने व्यवसायीहरुमा जस्तो सौहार्दता पत्रकारितामा छैन । ठूलै अप्ठ्यारो पर्दा सबै पत्रकारहरु एकताबद्ध हुने संस्कार त छ, तर अघिपछिको मित्रता, भातृत्वको अभाव पत्रकारितामा खट्किरहन्छ । पत्रकारितामा अस्वस्थ प्रतिस्पर्धा, चरम राजनीति, एकअर्काको अस्तित्व स्वीकार गर्न नसक्ने संस्कार, आलोचना गर्ने प्रवृत्तिका कारण एकअर्कास''ग सुमधुर सम्बन्ध स्थापित भएको देखि''दैन । यसबाट मनमुटाव पैदा हुनुका साथै वैमनस्यता बढ्ने गरेको देखिन्छ ।

यस्तै समस्याहरुबाट मोफसलको पत्रकारिता गुज्रिरहेको छ । मोफसलको पत्रकारिताको आमूल परिवर्तनका लागि पत्रकारिता क्षेत्रमा देखिएका साझा सवालहरुको समाधान गर्नतर्फ ध्यान दिन जरुरी देखिन्छ । व्यावसायिक पत्रकारिताको संस्थागत विकासका लागि ज्ञान, सीप र क्षमतामा सुधार गरिनुका साथै पत्रकार आचारसंहिताको पालन, न्यूनतम पारिश्रमिकको कार्यान्वयन, उचित मूल्याङ्कन, एकआपसमा भातृत्वको विकास र पार्टीगत राजनीतिको अन्त्य हुनु जरुरी छ ।

हर्न निषेध कार्यान्वयनमा अड्चन

सवारी चालकले जथाभावी हर्न बजाएर ध्वनि प्रदूषण गरेको भन्दै हर्न निषेध अभियान देशैभर चलेको छ। स्थानीय तह, यातायात व्यवस्था विभाग, ट्राफिक प्रहरी र जिल्ला प्रशासनबाट ध्वनि प्रदूषण घटाउनका लागि हर्न बजाउन प्रतिबन्ध लगाउन थालिएको छ । यो असाध्यै सकारात्मक अभियान र कार्य हो । तर विनातयारी, विनापूर्वाधार सुरु गरिएको यो अभियान कार्यान्वयनमा आउन भने असहज छ।

देशैभर हर्न निषेध अभियान चलिरहेका बेला सबै सहर-बजार लाई पनि हर्न निषेधित सहरका रुपमा घोषणा गरि“दै छ । बढ्दो सवारी चापका कारण ध्वनि प्रदूषण बढेपछि सहर-बजार क्षेत्रलाई 'नो हर्न' क्षेत्र अर्थात् हर्न निषेधित क्षेत्र घोषणा गरिएको थियो ।

हर्न निषेधित क्षेत्र कायम भएस“गै मङ्सिर महिनाभर चालक, परिचालकलगायत सम्बन्धित व्यक्तिहरुलाई हर्न निषेधका विषयमा कार्यक्रम गरेर सचेत गराउने, 'नो हर्न' सहर बनाउनका लागि सरोकारवाला निकायबीच छलफल गर्ने, विभिन्न स्थानहरुमा होर्डिङ बोर्ड राख्ने, यातायात समिति, व्यवसायीलगायतका सबै सरकारी निकायस“ग छलफल गर्ने र नगरलाई हर्न निषेधित बनाउन अन्य कार्यक्रमहरु पनि सञ्चालन गर्ने ट्राफिकको योजना छ। यति योजनाले मात्रै हर्न निषेधित सहर बनाउन सकिने स्थिति छैन ।

सहरलाई ध्वनि प्रदूषणमुक्त बनाउन 'नो हर्न जोन' घोषणा गर्ने अभियान जनहितकारी छ। तर, यो सस्तो लोकप्रियताका लागि हुनुहु“दैन । यसभन्दा अघि काठमाडौ“लगायतका सहरहरुमा पूर्वाधारविना घोषणा

गरि“दा कार्यान्वयमा समस्या आई घोषणा घोषणामा मात्र सीमित भएको

कही“ कतै छिपेको छैन । सडकको स्तर उन्नति र आकाशे पुलहरु निर्माण नगरी गरिने यस्ता घोषणा कार्यान्वयनमा असहज हुने निश्चित छ ।

सडकभरि अटो रिक्सा, खाल्डाखुल्डी, अन्धाधुन्ध सवारी साधन चलाउने सवारी चालकहरुलाई नियमन नगरेसम्म हर्न निषेध अभियान सफल हुने छा“ट देखि“दैन । ध्वनि प्रदूषणले वातावरण दूषित बनाउ“छ, यसमा सन्देह छैन। तर, वान वे नभइसकेको सडक, अटेरी सवारी चालकहरुलाई साइजमा ल्याउन हर्न नबजाउनुको पनि विकल्प छैन ।

ध्वनि प्रदूषणलाई नियन्त्रण गर्न प्रहरी र स्थानीय तहले गरेको हर्न निषेध निर्णय स्वागत योग्य भए पनि कार्यान्वयन गर्न आवश्यक पूर्वाधार जरुरी छ। तामझामका साथ हर्न निषेधको आरम्भ हुनु ठूलो कुरा होइन, यसको कार्यान्वयन ठूलो कुरा हो ।

२०७४ वैशाख १ गतेदेखि काठमाडौ“ उपत्यकामा सवारी साधन हर्न निषेध गरिएको थियो । नियम लागू भएको केही महिनासम्म सवारी साधनका हर्न कमै सुनिए, तर अहिले आएर उपत्यका पहिलेकै स्थितिमा फर्किसकेको छ । महानगरीय ट्राफिक प्रहरी महाशाखाले काठमाडौ“मा करिब २६ हजार सवारी साधनलाई हर्न बजाएको भन्दै कार्बाही गरिसकेको छ, तैपनि हर्न बजिरहेकै छ । ट्राफिक व्यवस्थापनका हिसाबले मजबुत मानिने राजधानीमै हर्न निषेध कार्यान्वयनमा समस्या देखिएका बेला ट्राफिक व्यवस्थापनका हिसाबले चौपट मानिने नेपालगञ्जजस्ता सहरहरुमा यो अभियानलाई सफल पार्न सम्बद्धलाई फलामको चिउरा चपाउनुसरह हुनेछ ।

चोकचोकमा ड्युटीमा खटिएका ट्राफिक प्रहरीले हर्न बजाएको, नबजाएको अनुगमन गरी कार्बाही गर्न पनि सजिलो छैन। हर्न बजाउनेहरु विभिन्न मनोविज्ञान पालेर हर्न बजाउ“छन्। कोही ओभरटेक गर्न, कोही

यात्रु बोलाउन, कोही अगाडिको गाडी हटाउन, कोही साना सवारी र युवतीहरुलाई जिस्काउने र रमाइलो गर्ने बहानामा हर्न बजाउ‘‘छन् ।

सवारी तथा यातायात व्यवस्था ऐन २०४९ को दफा १६४ (ग) अनुसार कसैले आवश्यकताबाहेक सवारी साधनको हर्न बजाएमा पहिलो चरणमा पा‘‘च सय, दोस्रो चरणमा एक हजार र तेस्रो चरणमा पन्ध्र सय रुपैया‘‘ जरिवाना हुने प्रावधान छ । एम्बुलेन्स, शववाहन, दमकललगायत आकस्मिक प्रयोजनमा कुद्ने सवारी साधनबाहेकलाई यो नियम लागू हुन्छ ।

सवारी साधनको चर्को ध्वनिले मानिसको श्रवण शक्ति नै गुम्न सक्छ । चर्को ध्वनिले कानको सुन्ने कोष नष्ट हुने र रासायनिक प्रतिक्रिया भई पछि बहिरो हुने खतरा उच्च हुन्छ । त्यसैले चर्को ध्वनिबाट टाढै रहनुपर्छ, नत्र स्वास्थ्यमा नै गम्भीर समस्या देखा पर्न सक्छ । यो यथार्थ कुरा हो । विश्व स्वास्थ्य सङ्गठनका अनुसार विश्वका १ अर्ब २ करोड युवा ध्वनि प्रदूषणको जोखिममा छन् । चर्को ध्वनिका कारण सुरुमा कान बज्ने, दिक्दारी लाग्ने, निद्रा नलाग्नेजस्ता समस्या देखिन्छन् । ८० डेसिमलभन्दा माथिको ध्वनिले कानमा असर गर्छ । सामान्य बोलीचालीको ध्वनि औसत ४० डेसिमलको हुन्छ । चर्को ध्वनिले आवाज सुन्ने अर्गान (ककलिया) का कोष नष्ट गरी कम सुन्ने समस्या आउ‘‘छ । अडियोग्राम परीक्षणले श्रवण क्षमता कम भएको पत्ता लगाउन सकिन्छ ।

विश्व स्वास्थ्य सङ्गठनले अन्तर्राष्ट्रिय मान्यताअनुसार ७० देखि ८० डेसिमलको हर्नलाई सामान्य माने पनि हाम्रो सडकमा गुड्ने सवारी साधनहरुले १०० देखि १२० डेसिमलसम्म ध्वनि निकाल्ने गरेका छन् । अतः चर्को ध्वनि कसैको हितमा हु‘‘दैन, यसको नियन्त्रणको विकल्प छैन । नियन्त्रणको एक मात्र विकल्प हर्न निषेध नै हो । तर हर्न निषेधका लागि व्यापक तयारी, छलफल, अभ्यास र प्रचार-प्रसार हुनु जरुरी छ ।

सवारी साधनले एउटा मोडबाट अर्को मोड नदेखिने अवस्थामा र हर्न नबजाउ‘‘दा सवारी दुर्घटना हुने उच्च जोखिम भएमा हर्न बजाउन दिनुपर्छ । यसबाहेक हर्न बजाउने सवारी साधनलाई कारबाही गर्नुपर्छ ।

हर्न नै बजाउन नपर्ने गरी सडकका पूर्वाधार बनाउन जरुरी छ । पालो पर्खिने संस्कार नभएसम्म, बाटोको यत्रतत्र पार्किङ गर्ने, बाटो काट्ने संस्कारको अन्त्य नभएसम्म हर्न नबजाऊ भन्नु चालकलाई कारबाही गर्नुजस्तै हो । सडकभरि पशु-चौपाया छन्, अन्धाधुन्ध जताबाट पायो त्यतैबाट बाटो काट्ने पैदल यात्रु र सवारी चालकहरुको बिगबिगी छ । सडकमै बसेर गफ गर्ने, सडकमै पार्किङ गर्ने मनोवृत्ति छ । यस्तो अवस्थामा हर्न नबजाएर के गर्ने ?

केही मानिसहरु रहरले हर्न बजाउलान्, कोही अराजकता फैलाउन आत्मरतिका लागि हर्न बजाउलान्, तर कसैले आवश्यक भएरै हर्न बजाउन सक्छन् । सबैलाई एउटै डालोमा हालेर पक्कै पनि न्याय ह‘‘ुदैन ।

ट्राफिक व्यवस्थापन र सडक सुरक्षाको राम्रो प्रबन्ध नमिलाईकन हर्न निषेध सम्भव छैन । पैदल यात्रु हि‘‘ड्ने फुटपाथको व्यवस्थापन, छाडा चौपायाको नियन्त्रण, सडक कब्जा गरेर रोकिने गाडीहरुको मनोमानी अन्त्य भएमा मात्र यो अभियान सफल हुन सक्छ ।

यो अभियानलाई सफल पार्नका लागि व्यापक प्रचार-प्रसार, सचेतनाका कार्यक्रमहरु गर्नु जरुरी छ । हर्न बजाउन बाध्य पार्ने तङ्खवहरुको पहिचान गरी कारबाही गर्न जरुरी छ । सवारी चालक अनुमतिपत्रलगायतका कागजातहरु हेर्ने काममा मात्र सीमित रहेको ट्राफिकको भूमिका बढाउन जरुरी छ । सडकको सुधार, व्यवस्थापन दीर्घकालीन कुरा होला, तर सडक, फुटपाथ अतिक्रमण हटाउन भने तत्काल ध्यान दिनुपर्छ ।

सा‘‘घुरा गल्लीहरुमा तीन पाङ्ग्रे निषेध गर्ने, ‘वान वे’ तोक्ने कार्य गर्न सकिएमा यो अभियान सफल हुन सक्छ । यसका लागि व्यापक साझेदारीको अवधारणालाई लागू गर्न जरुरी छ । सचेतना, प्रचार-प्रसारका साथै निषेधित क्षेत्रहरु तोकी बिस्तारै दायराहरु बढाउ‘‘दै कारबाहीसम्मको कार्य गर्न सकियो भने यो अभियान सफल हुन सक्छ । धेरै अभियानहरु चर्चामा आउनका लागि हुन्छन् । यो अभियान त्यस्तो हुन नदिनका लागि निरन्तरता, समन्वय एकदमै हुन जरुरी छ । यसका लागि ट्राफिक नियमको पालना गर्नेतर्फ जोडतोडका साथ लाग्नैपर्ने हुन्छ ।

यात्रुहरुले बाटो काट्ने, यात्रु चढाउने र ओराल्ने, सवारी साधन पार्किङ गर्ने ठाउ‘‘हरु तोकिनुका साथै तीव्र गतिमा कुद्ने सवारीहरुको नियन्त्रण, क्षमताभन्दा बढी यात्रु बोक्नेहरुलाई कारबाही, चर्को आवाज निकाल्ने मोटरसाइकल र गाडीहरुको नियमन, मोडिफाइ गरिएका

टद्ध

बाइकहरुमाथि तत्काल प्रतिबन्ध लगाउन सकिएमा यो अभियान सफल हुनेछ । यसतर्फ सम्बद्ध सबैको ध्यान जान जरुरी छ ।

□

असारे विकास : समृद्धिको बाधक

यो तन्त्र भएन, त्यो तन्त्र भएन भन्दै देशमा गणतन्त्र ल्याइयो । जुन शासन व्यवस्था आए पनि प्रवृत्ति उही छ । देश सङ्घीयतामा अघि बढिरहेको छ, गाउ‘‘गाउ‘‘मा सिंहदरबार भनिएको छ, वडावडामा सरकार छन् । तर प्रवृत्ति उही, शैली उही । त्यसैले त नागरिकहरु भनिरहेका छन्– जुन जोगी आए पनि कानै चिरेका ।

प्रसङ्ग असारे विकासको हो । आर्थिक वर्षको पूरै समय काम नगर्ने र समय घर्किएपछि बजेट खर्च गर्नलाई विकासका काम गर्ने सरकारी प्रवृत्तिको अन्त्य हुन सकेको छैन । आर्थिक वर्ष एक महिना पनि बा‘‘की नरह‘‘दा जतातत्तै विकास निर्माणका कामहरु भइरहेका छन् । असारे वर्षातले ती सबै विकासे कामलाई बगाएर मात्रै लग्ने गरेको छैन, हतारमा लतार गरेर बजेट दुरुपयोग गर्ने काम भइरहेको छ । वर्षभरि केही नगर्ने, अन्तमा आएर काम गरेजसो गरी धमाधम बजेट सक्ने ध्याउन्नमा छन् स्थानीय तह तथा सरकारी निकाय ।

देशका कुना-कन्दरा बजेट नपाएर विकासको पहु‘‘चबाट टाढा छन्, तर वर्षेनि असारमा विकासे अड्डाहरुमा बजेट सक्ने चटारो हुन्छ । अझ ५० प्रतिशत रकम त खर्च गर्न नसकेर फ्रिज भएर जान्छ । जब असार लाग्छ, झरीकै बीच धमाधम सडक निर्माण तथा मर्मतलगायत विकासका कामहरु हुन्छन् । हिलाम्य ग्रामीण सडकहरुमा डोजर र स्काभेटर चल्छन् भने सहरहरुका भत्किएका र कच्ची सडकहरुमा कालोपत्रे थालिन्छ । यी

टछ

सबै कार्य वर्षातमा गर्दा गुणस्तरीय हुने कुरै भएन । चालु आर्थिक वर्षमा सरकारले पू‘‘जीगततर्फ ३ खर्ब ३५ अर्ब १७ करोड रुपैया‘‘ विनियोजन गरेको थियो । महालेखा नियन्त्रक कार्यालयका अनुसार २०७४ साउनदेखि २०७५ वैशाखसम्ममा १ खर्ब ३२ अर्ब ६९ करोड रुपैया‘‘ पू‘‘जीगत खर्च भएको छ । यो चालू आर्थिक वर्षमा उक्त शीर्षकमा सरकारले विनियोजन गरेको रकमको करिब ४० प्रतिशत हो । अब पू‘‘जीगत बजेटको ६० प्रतिशत अर्थात २ खर्ब रुपैया‘‘ यही असार मसान्तसम्म खर्च गरि‘‘दै छ । विनियोजित बजेट फ्रिज हुन नदिने नाममा हचुवाका भरमा देशैभर बजेट सक्ने खेलो भइसकेको छ ।

यसै गरी चालु आर्थिक वर्षमा सडक विभागले झन्डै ४० अर्ब रुपैया‘‘ बजेट पायो, सडक निर्माण कार्यका लागि । ११ महिनामा विभागले १६ अर्ब रुपैया‘‘को मात्रै काम गर्न सक्यो । असार सकि‘‘दासम्म विभागले झन्डै ३५ अर्ब रुपैया‘‘ खर्च गर्नुपर्छ । एक महिनामा यति ठूलो

रकमको खर्च कसरी हुन्छ, सहजै अनुमान गर्न सकिन्छ। सडक विभागको यो आ‘‘कडाले त असारमा दिनको झन्डै १ अर्ब रुपैया‘‘ खर्च गर्नुपर्छ। यसको फाइदा कसलाई हुन्छ ? उत्तर प्रष्ट छ– कामचोरलाई ।

‘असारे विकास’को यो महारोगले नेपाललाई समृद्ध हुन दिइरहेको छैन । यसले नेपालीहरुलाई झन् गरिब बनाइरहेको छ, विकासलाई भ्रष्टाचारको अखडा बनाइरहेको छ । ११ महिना काम नगर्ने सरकारी निकाय असार लाग्दा कुम्भकर्णको निद्राबाट ब्यु‘‘झेझैं‘‘ जुर्मुराउने गर्छन् ।

राजधानीदेखि पूर्व-पश्चिमका ग्रामीण भूभागहरुमा सडक निर्माण सुरु हुन्छ, निर्माणका नाममा सडक खन्नेदेखि ग्राभेल गर्ने, माटो पटान र कालोपत्रेको काम सुरु हुन्छ । असारमा गरिने यस्ता निर्माणहरु गुणस्तरहीन हुने गरेका छन् । हिउ‘‘दभरि चुप लागेर बस्ने अनि वर्षा लाग्नै लाग्दा थालनी हुने यस्ता कार्यहरुबाट केवल कामचोर ठेकेदार, उपभोक्ता समितिका पदाधिकारीहरु र चेकमा हस्ताक्षर गर्नेहरु मोटाउने गरेका छन् ।

हतारमा गरिने यस्ता कार्यहरुमा न अनुगमन हुन्छ, न त कसैको

निगरानी ! न्यूनतम मापदण्डसमेत पूरा नगर्दा असारे विकास केवल बिल फछ्र्यौटका लागि मात्रै हुने गरेका छन् ।

बजेट खर्चमा प्रगति देखाउन हतारहतारमा काम गर्दा विकासका योजनाहरु गुणस्तरीय हुन सक्दैनन् । विकास निर्माण कार्यका लागि बनाइएका समयतालिका सम्झौताबमोजिम हु‘‘दैनन् । सार्वजनिक खरिद ऐनलगायतका नियम, कानुनबमोजिम हुने टेन्डरमा अनियमितता र मनपरी हुने गरेको छ । विकास निर्माणकै टेन्डरमा ठूलो चलखेल र गुण्डागर्दी हुन्छ । जसले कम रकम कबुल गर्‍यो, उसैले ठेक्का प्राप्त गर्छ । लागतभन्दा कममा कबुल गरेकालाई ठेक्का दिने नियम नै गलत छ । लागतभन्दा कम कबुल गर्नेले कसरी प्रभावकारी काम गर्न सक्छ ?

यसतर्फ सम्बन्धित निकायले सोचेको पाइ‘‘दैन । अर्कोतर्फ एउटै ठेकेदारले दर्जनौं‘‘ ठेक्का प्राप्त गर्नु र निश्चित समयमा गर्नुपर्ने काम नगर्नुले पनि विकास निर्माणका कामहरु वर्षौं धकेलिने गरेका छन् ।

महालेखा परीक्षकको ५५ औं‘‘ वार्षिक प्रतिवेदनले पनि आर्थिक वर्षको अन्तिम समयमा हुने बजेट खर्चमा विकृति देखिएको औं‘‘ल्याउ‘‘दै यसमा सुधार गर्न सरकारलाई सुझाएको छ । तर सरकारले यस्ता सुझावलाई वर्षेनि लत्याउ‘‘दै आएको छ ।

जेठदेखि विकासे अड्डाहरुमा ठेकेदारलाई योजनाहरुको भुक्तानी दिन हतारो छ । आर्थिक वर्ष सकिनै लाग्दा आ□नो निकायमा आएको बजेट फ्रिज हुन नदिन र हतारमा काम गराएर त्यसको ‘फाइदा’ लिन सम्बन्धित अधिकारीहरु आजभोलि व्यस्त छन् ।

अहिले गाउ‘‘गाउ‘‘मा माटो हाल्ने काम र ग्राभेल गर्ने काम हु‘‘दै छ, पानी पर्न सुरु भइसकेको छ । त्यो सबै माटो र ग्राभेल पानीले बगाउ‘‘छ, माटो र ग्राभेलका हिमायतीहरु फर्जी बिल, भर्पाइ बनाएर मोटो रकम हत्याउ‘‘छन्, फेरि अर्को वर्ष त्यही योजना बनाइन्छ र उही प्रवृत्ति

दोहोर्‍याइन्छ । यता सहर-बजारतिर जताततै ‘बाटो बन्द छ, निर्माण कार्य भइरहेको छ’ भन्ने बोर्डहरु हेर्न पाइन्छ । पानीपानीमा पिच गरिन्छ, घाम लागेर सुक्न नपाउ‘‘दै वर्षे पानीले पिच बगाउ‘‘छ । यसरी हरेक वर्ष असारमा विकासका काम गरेर बालुवामा पानी हाल्ने काम गरिन्छ ।

सरकारको नियमअनुसार जुनसकै सडक कालोपत्रे गर्दा न्यूनतम ४४ मिलिमिटर अर्थात् झन्डै ४ अङ्गुल हुनैपर्छ । तर, सडकमा १५ मिलिमिटर मोटाइ भएको ‘कार्पेट पिच’ गर्ने गरेको पाइन्छ । नियमअनुसार नबिग्रिएका सडकको स्तरोन्नति गर्दा मात्रै कार्पेट पिच गर्नुपर्ने हो । तर, पूर्ण रुपमा नया‘‘ कालोपत्रे गरिएका सडकमा पनि ‘कार्पेट पिच’ गरि‘‘दै आइएको छ । पिचका लागि ल्याइएका रोडा र

अलकत्राको गुणस्तरबारे नागरिकहरुलाई पत्तै हु“दैन । सम्बन्धित निकाय पनि मौन बसिदिन्छन् ।

असारे विकासलाई 'हतारको विकास' भनेर बुझ्न सकिन्छ । यही बेला धेरैले चौका मार्छन् । सम्झौता गरेर वर्षभरि हराउने ठकेदार र उपभोक्ता समितिका पदाधिकारीहरु वर्षा लागेपछि काम सुरु गर्छन् । अहिले जतातत्तै अधिकांश योजनाको काम धमाधम भइरहेको छ, स“गस“गै कागजी अनुगमन र औपचारिक अनुगमन पनि भइरहेको छ, आखिर अनुगमनको पैसा पनि त सक्नु नै छ ।

विनियोजित बजेट खर्च नहुने र असारमा आएर मात्र खर्च गर्ने परिपाटीलाई अब परिवर्तन गर्नुपर्छ । प्रणाली सुधार गर्न संविधानमा भएको व्यवस्थाअनुसार सरकारले यस वर्ष समयमै बजेट ल्याएको छ । नया“ आर्थिक वर्षको बजेट अघिल्लो आर्थिक वर्षमै ल्याउ“दा कार्यान्वयनका लागि सहज हने आशा गर्न सकिन्छ ।

यसरी समयमै बजेट आउ“दा सरकारले खर्च गर्नका लागि छुट्टै अख्तियारी पठाइरहन नपर्ने, आर्थिक वर्ष सुरु भएको पहिलो दिनदेखि नै अधिकारप्राप्त अधिकारीलाई बजेट खर्च गर्ने अख्तियारी हुने र त्यसअनुसार मातहतका निकायलाई विनियोजित रकम निकासा दिन सक्ने अवस्था रहन्छ ।

बजेट प्रणालीमा देखिएको समस्या समाधानका लागि सरकारले डेढ महिनाअघि बजेटस“गै बजेट कार्यान्वयनसम्बन्धी मार्गनिर्देशन पठाएर आर्थिक वर्षको पहिलो दिनदेखि नै पूर्ण बजेट कार्यान्वयन गर्ने बाटो खोलिदिए पनि खर्च गर्ने प्रवृत्तिमा सुधार हुन सकेको छैन ।

सार्वजनिक खरिदमा देखिएको विकृति न्यूनीकरणका लागि सरकारले साउनभित्रै नया“ आयोजना तथा कार्यक्रमको वार्षिक योजना तयार गरी स्वीकृत गरिसक्नुपर्ने र नया“का हकमा पनि सोही अवधिभित्र आयोजना

कार्यालय स्थापना गरिसक्ने व्यवस्था चालु आवमै सरकारले गरेको थियो । बजेट कार्यान्वयनका लागि समयतालिका सार्वजनिक गर्दै सरकारले गत साउनमा बजेटमा स्वीकृत कार्यक्रमहरु अब असोज मसान्तसम्म ठेक्का सम्झौता गरिसक्नुपर्ने व्यवस्था पनि गरेको थियो । तैपनि असारे विकासमा बजेट सक्ने प्रवृत्ति रोकिएन ।

विकासका नाममा राष्ट्रिय ढुकुटी रित्याउन पल्केकाहरुका लागि असार स्वर्णिम महिना हो । विकासका नाममा टालटुले काम गरेर ठग्नेहरुविरुद्ध भ्रष्टाचारविरुद्ध क्रियाशील अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग, राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्रजस्ता निकायहरुले उल्लेख्य ध्यान दिएको पाइ“दैन । विकास निर्माणका कार्यहरुमा नागरिकहरुको संलग्नता असाध्यै न्यून छ ।

एउटा सिटामोल खारिद गर्न नसक्ने, दुई छाकको त कुरै छाडौं“ एक छाकसमेत पेटभरि खान नपाउने लाखौं“ नेपालीहरु विकासका नाममा भइरहेको भ्रष्टाचारबाट आजित छन् ।

गत वर्षसम्म असारे विकासलाई अस्थायी सरकारको उपज, जनप्रतिनिधिविहीन अवस्थाको फाइदालगायतका यावत् कुराहरुको रुपमा अर्थ्याइन्थ्यो, तर दुर्भाग्य, स्थायी सरकार र तीन तहको नया“ सरकार हु“दासमेत उही पुरानै ढर्रामा असार लागेपछि कागज मिलाएर गरिने

विकास रोकिएन । यसबाट भ्रष्टाचारको आशङ्का गर्न सकिने धेरै ठाउ“हरु छन् । विनियोजित बजेट खर्च गर्न नसक्दा त्यो बजेट कहीं“ जा“दैन, राज्यको ढुकुटीमा जाने हो र बजेट फ्रिज हुन नदिने बहानामा रातारात हतारमा काम गरेको देखाई खर्च गरि“दा त्यो रकम कसैको व्यक्तिगत खल्ती र खातामा जान्छ । यसले भ्रष्टाचार बढाउ“छ ।

नागरिकप्रति उत्तरदायी सरकार, खुला सरकार, घरघरमा सरकारको अवधारणा अघि आएको अवस्थामा अहिले भइरहेको असारे विकासले

भ्रष्टाचारलाई स्वागत गरिरहेको छ । असारमा कुनै कामै हुनुहु“दैन भन्ने होइन, काम गर्दै जा“दा असार लाग्ला, तर असारमै गर्ने भनेर गरिएका कार्य कदापि सही नियतले भएका होइनन् । पद्धति नया“ भएर हुने रहेनछ, पद्धति हा“क्नेहरुको नियत सफा हुनुपदो रहेछ भन्ने बुझाइ आम नागरिकहरुको छ । यही प्रवृत्ति अङ्गामी वर्षहरुमा पनि दोहोरिने हो भने आम नागरिकहरुले आ□ना जनप्रतिनिधि र नया“ सरकारबाट के अपेक्षा गर्ने ?

असारे विकासलाई सरकारले रोक्न सकेन भने अङ्गामी वर्षहरुमा भ्रष्टाचारले झन् विकराल रुप लिनेछ । सरकारको समृद्ध नेपाल, सुखी

नेपालीको दीर्घकालीन उद्देश्य पूरा हुने छैन ।

□

जिम्मेवारी पूरा गरौं“ !

२०६७/०६८ सालमा जिल्ला प्रहरी कार्यालय बा“केमा प्रहरी प्रमुख भएर आएका प्रहरी उपरीक्षक (हाल डीआईजीबाट सेवा निवृत्त) महेशविक्रम शाहले नेपालगञ्ज सहरभरि प्रहरी बिट स्थापना गरे । लागू पदार्थ बेचबिखन र दुर्व्यसनको बदनाम अखडाको रुपमा परिचित नेपालगञ्जको जयसपुरमा सामुदायिक प्रहरी सेवा स्थापना गरेर लागू औषधविरुद्धको अभियान चलाए, प्रहरी साइकल गस्तिको सुरुवात गरे । जमुनाह नाकामा सिसी क्यामेरा जडान गरे । टोलटोलमा सामुदायिक सुरक्षा समिति गठन गरे । उनले गरेका राम्रा कामलाई त्यसपछिका प्रहरी प्रमुखहरुले निरन्तरता दिए । त्यसपछि प्रहरी प्रमुख भएर आएका (हाल एसएसपीबाट सेवा निवृत्त) विक्रमसिंह थापाले आ□नो बलियो उपस्थिति जनाउ“दै सकारात्मक छाप छोड्न सफल भए । उनले सरकारले ल्याएको

सुर्तीजन्य पदार्थ नियन्त्रण तथा नियमन ऐन २०६८ लाई अक्षरश: कार्यान्वयन गर्ने अभियानलाई जोडतोडका साथ अघि बढाए । यसको सकारात्मक प्रभाव पर्‍यो । त्यति मात्र नभई उनले सडक अतिक्रमणविरुद्ध स्थानीय निकायलाई सहयोग गर्नुका साथै नेपालगञ्जको सुर्खेत रोडलाई फराकिलो बनाउने अभियानमा चट्टानझैं उभिएपछि मात्र सुर्खेत रोड फराकिलो बन्न सम्भव भएको थियो ।

यहा“ उल्लेख गर्न खोजेको कुरा कसै न कसैले राम्रो काम गर्‍यो भने त्यसको निरन्तरता दिन कर लाग्छ । राम्रो कार्य गर्न नसके पनि पहिलेको कार्यकालमा भएका कार्यहरुलाई रोक्न पछिल्लो कार्यकालको नेतृत्वलाई

सजिलो हु“दैन भन्ने हो ।

सरकारी कामहरु सबै नराम्रा हुन्छन्, नेतृत्वमा रहेका सबैले नराम्रै गर्छन् भन्ने मान्यता आम नागरिकमा स्थापित भएको अवस्थामा सबै ठाउ“ खराब छैन, सबैले गलत गरेका छैनन् भन्ने कुराको महसुस गराउन राम्रा र सकारात्मक कार्यहरुको उजागर गर्नैपर्छ । कलम केवल नकारात्मक पक्षका लागि मात्रै चल्नुहु“दैन, कलम सकारात्मक पक्षको प्रवर्द्धनका लागि पनि चल्नुपर्दछ भन्ने मान्यताको विकास हुनु जरुरी छ ।

सरकारी कार्यालयहरुले जसरी आम नागरिकहरुलाई छिटो र छरितो रुपमा सेवा, सुविधा दिनुपर्थ्यो, दिन नसकिरहेको तितो सत्य कतै छिपेको छैन । धेरै समस्याको चाङमा सरकारी सेवा अल्झिरहेको छ । तर पछिल्लो समयमा कतिपय सुधारवादी, केही गरौं“ भन्ने भावनाका सरकारी अधिकृतहरुको कार्यले धेरैलाई आशावादीसमेत बनाएको छ । एक-दुई वर्षपहिले आन्तरिक राजश्व कार्यालय, नेपालगञ्जका प्रमुख नारायण सुवेदीले कार्यालयको आकर्षक सजावट गरे । तर सजावट गरेको केही दिनमै उनले अवकाश लिए । उनले आकर्षक कार्यालय पछिल्लो कार्यालय प्रमुखलाई हस्तान्तरण गरेर बिदा लिए । त्यस्तै साविकको

खासका“रका“दौं गाविस सचिव नवराज शाहले गाविसको आय वृद्धिका लागि सटरहरु निर्माण गरे । यस्ता कैयौ“ राम्रा काम गर्ने सरकारी अधिकृतहरु छन्, जो सधै“ ओफ्ेलमा पर्ने गरेका छन् । यस्तै राम्रो काम गरेर बिदा लिनेमध्येका अर्का कार्यालय प्रमुख हुन्– नेपालगञ्ज नागरिक उड्डयन कार्यालयका प्रमुख प्रतावबाबु तिवारी । उनले गऱ्यो भने नहुने के छ र भन्ने कुरालाई उजागर गरिदिए । आ□नै जिम्मेवारी मात्रै पूरा गर्ने हो भने सकारात्मक उपलब्धि हासिल गर्न सकिन्छ । तर यहा“ त धेरै कार्यालय प्रमुखहरु आ□नो जिम्मेवारी पूरा नगरेरै कार्यकाल बिताइदिन्छन् र पो त समस्या जहा“को तही“ हुन्छ ।

तिवारीले गरेको अरु केही होइन, आ□नो जिम्मेवारी पूरा गरेका हुन् । उनले आ□नो जिम्मेवारी पूरा गर्दा सबैले सुन्दर नेपालगञ्ज विमानस्थल पाएका छन् । अनुभूत हुने गरी विमानस्थलमा व्यापक सुधार गरेका तिवारीले सफल कार्यकाल पूरा गरी नेपालगञ्जबाट विदा लिएका छन् ।

त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलमा सरुवा भएका तिवारीले आ□नो कार्यकालमा थुप्रै परिवर्तनका काम गरेर नागरिकप्रति आ□नो जवाफदेहिता प्रकट गरेका छन् । उनको कार्यकालमा बोर्डिङ पास लिनुपूर्व बस्ने बाहिरको प्रतीक्षालयलाई फराकिलो बनाउनुका साथै सा“घुरो स्थानमा रहेको क्यान्टिन, स्टेशनरी त्यहा“बाट हटाइएको छ, बोडिङ पास लिइसकेपछि प्रतीक्षा गर्ने भित्रको प्रतीक्षालय फराकिलो बनाइएको छ, बस्ने ठाउ“ नभएर उठ्नुपर्ने बाध्यताको अन्त गर्दै वातानुकुलित प्रतीक्षालय निर्माण गर्नुका साथै शौचालयसमेत नया“ निर्माण गरिएको छ ।

तिवारीले आ□नो कार्यकालमा सबैभन्दा पहिलो प्राथमिकता सरसफाइलाई दिएका थिए । जसअनुरुप नेपालगञ्ज विमानस्थल सुन्दर र आकर्षक बनेको जोकोहीले महसुस गर्न सक्छन् । यस अवधिमा यात्रुहरुका लागि विभिन्न सेवा-सुविधा थप गर्नुका साथै सुधार गरिएको छ । फ्रि

वाईफाई, टेलिभिजन, मोबाइल चार्जर, खानेपानीलगायतका सेवा-सुविधा थपिएको छ । अपाङ्गता भएका व्यक्ति र बिरामीहरुलाई छुट्टै बस्ने कोठाको व्यवस्था गरिएको छ । यो दुई वर्षको अवधिमा कार्यालयको वेबसाइट व्यवस्थित गर्नुका साथै उडान तालिकाको अवस्था राख्ने गरिएको छ, जसबाट यात्रुहरुलाई जहा“ बसेर भए पनि उडानका बारेमा जानकारी लिन सहज भएको छ । कार्यालयले प्रदान गर्ने सेवा-सुविधाबारे जानकारी दिन नागरिक सहायता कक्ष स्थापना गरिएको छ । त्यहा“ कर्मचारीहरु परिचालित भई नागरिकहरुलाई सहयोग गरिरहेका छन् । यात्रुहरुको चेकजा“चलाई सहज बनाउन फ्ोला चेक गर्ने एक्सरे मेसिन जडान गरिएको छ । आगमन र प्रस्थान कक्षको नया“ निर्माण गर्नुका साथै यस अवधिमा भीआईपी कक्ष व्यवस्थित गरिएको छ भने भीभीआईपी कक्ष नया“ निर्माण गरिएको छ । तिवारीले आ□नो नेतृत्वमा विमानस्थललाई सुन्दर बनाउने क्रममा आकर्षक बगै“चाको निर्माणका साथै रङ्गरोगन, विमानस्थलको नाम लेखनको कार्य गरेका छन् । उनले नियमित र करारका कर्मचारीमार्फत नियमित सरसफाई र बगै“चाको कार्यलाई अघि बढाउ“दा विमानस्थल आकर्षक बन्न सफल भएको छ । यस अवधिमा विमानस्थलको सुरक्षालाई मजबुत बनाउन सीसीटीभी क्यामेरा जडान, विमानस्थलभित्रको सबै सडकमा कालोपत्रे, पुराना र खतराजन्य रुखहरुको कटान गर्ने कार्य गरिएको छ । सेवाग्राहीहरुको सन्तुष्टि नै आ□नो सन्तुष्टि भएको बताउने तिवारीले आ□नो कार्यकालभरि नागरिकका गुनासोहरुलाई सहज रुपमा सुनेर समस्या समाधानको पहल गरे । उनको सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण काम पहाडी जिल्लाहरु आउन-जानका लागि उडान चार्टर गर्नैपर्ने बाध्यताको अन्त्य हो । उनले नियमित उडान नराख्ने, रद्द गर्ने र चार्टर उडान भने गरिहाल्ने एयरलाइन्सहरुलाई नियमन गर्ने कार्य गरेका थिए । यसबाट चर्को भाडाको मारमा परेका यात्रुहरुलाई सहज भएको छ ।

वर्षौंदेखि रहेको थोत्रो क्यान्टिनलाई हटाएर यात्रु बस्ने प्रतीक्षालय बनाएका तिवारीले सानो ठाउ“लाई उपयोग गर्दै कफी शप सञ्चालनका लागि निजी एक होटेललाई टेन्डर प्रक्रियाबाट जिम्मेवारी दिइसकेका छन् ।

‘विकास भनेको गतिशील हुन्छ, यो रोकिने प्रक्रिया होइन,’ तिवारी आ□नो कार्यशैलीबारे भन्ने गर्थे, ‘म जहा“ जान्छु, त्यहा“ केही न केही नया“ काम गर्ने कोसिस गर्छु ।’ लुक्ला र पोखरा दुवै पर्यटकीय हिसाबले पनि राम्रा विमानस्थल भए तापनि त्यसलाई थप सुन्दर बनाउन पहल गरेका तिवारीको कार्यकालमा पोखरा विमानस्थल नेपालकै उत्कृष्ट विमानस्थल बन्न सफल भएको थियो । कार्यालयको सम्पत्ति संरक्षणदेखि विमानस्थलको सुधार, सुरक्षा व्यवस्था कडा पार्नेलगायतका कार्य गर्न तिवारीलाई त्यति सहज थिएन, फलामको चिउरा चपाउनुसरह थियो । काम गर्ने दौरानमा विभिन्न खालका धम्की खाए पनि उनले हरेश खाएनन् र आ□नो योजनामा सफल भए ।

विमानस्थलमा मान्छे पु¥याउन र लिन भीड नै हुने देश हो नेपाल ।

आफन्तलाई भित्रै गएर छोड्नुपर्ने, नेताहरुको अगाडि नै देखिएर स्वागत गर्नुपर्ने हाम्रो देशको संस्कार नै भइसकेको छ । यस्तो अवस्थामा विमानस्थल भनेको धेरै संवेदनशील क्षेत्र हो भन्ने कुरा बुझाउनका लागि उनकै पहलमा कार्यविधि बनाएर लागू गरिएको छ । उनको कार्यकालमा राजश्व ५९ प्रतिशत वृद्धि भएको छ भने नेपालगञ्जबाट भारतको राजधानी नया“दिल्ली जाने उडानको कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ । यसै गरी तिवारीले गरेको अर्को महङ्खवपूर्ण कार्य भनेको विमानस्थलको सम्पत्ति संरक्षण कार्य हो । विमानस्थल हाताभित्र ३ कठ्ठा ३ धुर जग्गामा निर्मित नेपाल वायुसेवा निगम पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय केन्द्रअन्तर्गतको इन्जिनियरिङ भवनलाई उनको अगुवाइमा भत्काइएको छ । विमानस्थल हाताभित्र आ□नो जग्गामा हालको टर्मिनल भवन नबनिसकेको अवस्थामा नेपालगञ्ज नागरिक उड्डयन कार्यालयले तत्काल टर्मिनल भवन

प्रयोजनका लागि बनाएको भवन विनाआधार नेपाल वायुसेवा निगमले प्रयोग गरिरहेको जनाउ“दै खाली गर्न अल्टिमेटम दि“दासमेत वायुसेवा निगमले विगत ३५ वर्षदेखि प्रयोग गर्दै आएको बताउ“दै खाली नगर्ने बताइएपछि उक्त संरचना कार्यालयले भत्काएको थियो । उक्त स्थानमा मानसरोवर जाने यात्रुहरुलाई लक्षित गरी नया“ यात्रु प्रतीक्षालय र चमेना गृह निर्माण कार्य अघि बढेको छ । यसै गरी वर्षौंदेखि नेपाली सेनाले आपसी समझदारीमा सञ्चालन गरिरहेको चेमना गृह हटाउनसमेत कार्यालयले पत्राचार गरिसकेको छ ।

तिवारीले आ□नो कार्यकालमा गरेका राम्रा र अनुकरणीय कार्यबाट अरुले समेत प्रेरणा लिन जरुरी छ । सबैले हेर्ने भनेको परिणाम हो, जसले परिणाम राम्रो दिन सक्यो, त्यसैले चर्चा बटुल्छ र सबैको स्याबासी पाउ“छ । उनले जस्तै सबैले आ□नो कार्यकालमा इमानदारीपूर्वक काम गरिदिने हो भने सरकारले लिएको ‘सुखी नेपाली, समृद्ध नेपाल’ नारा सार्थक हुने थियो ।

□

निर्मलालाई न्याय कहिले ?

बलात्कार यौनजन्य हिंसाको जघन्य रुप हो । कसैको मञ्जुरीविना करकाप, डर, धम्की वा बल प्रयोग गरी जबर्जस्ती गरिने यौन हिंसाको चरम रुप बलात्कार हो । उमेर नपुगेका बालिका वा किशोरीलाई ललाईफकाई गरी, मञ्जुरी लिई वा नलिई गरिने यौन क्रियाकलापलाई पनि बलात्कारकै रुपमा लिइन्छ । यो जघन्य अपराध हो ।

यस्ता जघन्य अपराधहरु अहिले दिनहु“ भइरहेका छन् । अबोध वालिकाहरु दिनप्रतिदिन असुरक्षित बनिरहेका छन् । निर्दोष बालिका र महिलाहरु चरम उत्पीडनमा परेका छन् । अपरिचित र टाढाका व्यक्ति

मात्रै होइन, आ□नै नातागोता र नागरिकको सुरक्षाको जिम्मा लिने सुरक्षाकर्मीहरुसमेतबाट चेलीहरु असुरक्षित बनिरहेका छन् । तर, पीडक, अपराधी, बलात्कारीहरुलाई कानुनी कारबाही हुन सकेको छैन । पीडितहरु पीडाका बलिन्द्र आ‘‘सु झार्दै बस्नुपरेको छ भने पीडकहरु लाज पचाउ‘‘दै समाजमा बहादुरी प्रदर्शन गरिरहेका छन् । दूधको साक्षी बिरालो भनेझै‘‘ त्यस्ता अपराधीहरुका संरक्षक राज्य संयन्त्रभित्रै छन् । यस्तो विडम्बनापूर्ण स्थितिबाट नेपाली समाज गुज्रिरहेको छ ।

एकजना अबोध चेली दिनदहाडै लुटिन्छे, अनि मारिन्छे, आफन्तलाई गुमराहमा राखिन्छ, मारिएकी चेलीका आफन्तको आर्तनादमा मल्हम लगाउनुको साटो सदगद गर्न हतार गरिन्छ, भएका प्रमाणहरु नष्ट हुन्छन्, अनुसन्धानलाई फितलो बनाइन्छ । पीडितहरुलाई अनेक बहानामा तनाव दिइन्छ, घटनालाई सामसुम पार्न निर्दोषलाई दोषीको

बिल्ला भिराइन्छ, चरम यातनापछि निर्दोष भनेर छाडिन्छ । न्याय माग्न जनता सडकमा आउनुपर्छ, न्याय माग्ने जनतामाथि गोली बर्साइन्छ । अनुसन्धान गर्ने प्रहरी अधिकारीहरु आफै‘‘ शङ्काको घेरामा तानिन्छन् । डेढ महिना बितिसक्दासमेत एउटा घटनाको वास्तविक कुरा सार्वजनिक हु‘‘दैन, दोषी पक्राउ पर्दैनन् । सबै कुरा छर्लङ्ग हु‘‘दाहु‘‘दै पनि प्रहरीको अनुसन्धान अलमलमा सीमित रहन्छ । सत्यतथ्य पत्ता लगाई अपराधीलाई कारबाही गर्न दबाबका लागि देशभरका जनता सडकमा आउनुपर्छ । यही विडम्बनापूर्ण सेरोफेरोमा छ, कञ्चनपुरकी १३ वर्षीया निर्मला पन्तको बलात्कारपछि हत्याको घटना ।

देशमा लोकतन्त्र छ, लोकतन्त्रमा सबैले न्याय पाउनुपर्ने हो, तर यस्ता घटनाहरुले न्याय मरिसकेको आभास हुन्छ । एउटी अबोध चेलीको क्रूर शैलीमा बलात्कार र हत्या भएको छ, पूरा देश उसको पक्षमा आन्दोलित छ । आन्दोलनको क्रममा एक युवकको ज्यान गइसक्यो, निर्मलाका आमाबुबा राजधानीमा रु‘‘दै न्याय मागिरहेका छन्, तर सरकार कानमा तेल हालेर बसेको छ ।

घटना घटिसकेपछि मृतक निर्मलाको सुरुवाल पानीमा राखेर निचोर्ने, यौनाङ्ग पखाल्ने कार्य प्रहरीहरुबाटै भएका भिडियोहरु भाइरल भइरहेका छन् । यस्ता कुराहरुलाई प्रहरीले अनुसन्धानको विषय किन बनाउ‘‘दैन ? प्रहरीको काम प्रमाणहरु नष्ट गर्ने होइन, प्रमाणहरु जुटाउने हो । यसरी प्रमाणहरु नष्ट गर्नु, निर्दोषलाई दोषी भनेर सार्वजनिक गर्नुलगायतका कार्यले प्रहरीकै संलग्नता रहेको पुष्टि गर्दैन र ? अनुसन्धानलाई फितलो बनाउनेदेखि बलात्कारको आरोप लागेका प्रहरी प्रमुखलगायतलाई निलम्बन मात्रै किन ? बर्खास्त नै गर्ने हिम्मत
सरकारले किन गर्न सकेको छैन ? निर्मलाले कलिलो उमेरमा सोच्नै नसकिने बलात्कारको सामना गरेर ज्यान गुमाउनुपर्‍यो । सर्वसाधारणकी

छोरी भएका कारण उनले पीडादायक मृत्युवरण गर्नुपर्‍यो । सम्पन्न, पहु‘‘चवालाकी छोरी भएकी भए उनले त्यस्तो घटना भोग्नुपर्ने थिएन । पीडक सामान्य व्यक्ति भएको भए निर्मलाका बुबाआमाले कि न्याय देऊ, कि हामीलाई मारिदेऊ भन्नुपर्ने थिएन ।

कञ्चनपुर जिल्लाकी निर्मला पन्तको बलात्कारपश्चात् निर्मम हत्या गरिएको डेढ महिना बितिसक्दा पनि अपराधीलाई कानुनको दायरामा ल्याउन सकिएको छैन । यस अवधिमा देशैभर घटेका यौन हिंसाका घटनाहरुविरुद्ध देशभर आन्दोलन भइरहेको छ । यौन हिंसामा परेका घटनाहरुमा यथाशीघ्र दोषी पत्ता लगाई हदैसम्मको सजाय दिलाउने, पीडितलाई न्यायको अनुभूति दिलाउने र प्रत्येक महिलाको सुरक्षाको उचित प्रबन्ध मिलाउने जिम्मेवारी सरकारको हो । यो जिम्मेवारीबाट सरकार चुकिरहेको छ । यौन हिंसामा परेका महिला र पीडित परिवारलाई न्याय नदिलाएसम्म र वास्तविक पीडकलाई कानुनको दायरामा नल्याएसम्म यस्ता घटनाहरु दिनहु‘‘ घटी नै रहनेछन् ।

जिल्लामा रह‘‘दा आ□नो आवाज कसैले नसुनेपछि न्यायको गुहार माग्दै पन्तका बुबाआमा यज्ञराज र दुर्गादेवीले सिंहदरबार ढकढकाइरहेका छन् । घटनामा प्रहरीले मुख्य अभियुक्तका रुपमा सार्वजनिक गरेका दिलिपसिंह बिष्ट साधारण तारेखमा छुटिसकेका छन् भने निर्मला अन्तिमपटक पुगेको घरबाट समातिएका बम दिदीबहिनी रोशनी र बबिता पनि छुटेका छन् । प्रहरीबाट सार्वजनिक गरिएका बिष्ट मानसिक सन्तुलन गुमेको व्यक्ति भएको दाबी गर्दै प्रहरी अनुसन्धानमाथि प्रश्न उठाइएको थियो । नभन्दै त्यही साबित पनि भएको छ । अहिले यही घटनाले सुरक्षा प्रमुखदेखि लिएर प्रधानमन्त्रीसम्मको टाउको दुःखाएको छ । सडकमा निर्मलाका निम्ति न्याय भनेर देशभर प्रर्दशन भइरहेको छ । प्रतिपक्षी दल नेपाली काङ्ग्रेसले यही विषयलाई लिएर संसद तताएको छ । तर परिणाम हात लाग्यो शून्य छ ।

नेपाल प्रहरी प्रमुख सर्वेन्द्र खनालले २२ भदौमा कञ्चनपुर पुगेर जिल्लाको प्रहरी नेतृत्वलाई इङ्गित गर्दै नालायक नेतृत्वले समस्या भएको बताउनुपर्‍यो । अनुसन्धानमा प्रहरीले कमजोरी गरेको भन्दै अपराधीलाई कुनै पनि हालतमा कारबाही गर्ने कुरा प्रहरी प्रमुखले भन्नुपर्ने बाध्यता कसरी आइलाग्यो ? उत्तर सहज छ, प्रहरी कुनै न कुनै रुपमा दोषी छ ।

घटनाको सुरुवातदेखि प्रहरीले पीडितलाई गरेको व्यवहार शङ्कास्पद थियो । पीडितको कुरालाई बेवास्ता गर्नु र अनुसन्धानमा भइरहेका प्रगतिबारे पीडितलाई जानकारी नगराउनु प्रहरीको कमजोरी थियो । डीएनएको नमूना भेरिफाइ नगरी दिलिप बिष्टलाई प्रहरीले सार्वजनिक गर्नु, केन्द्रबाट गएको केन्द्रीय अनुसन्धान ब्यूरो (सीआईबी) को टोलीसमेत उक्त कार्यमा मौन रहनु अर्को भूल थियो । यसरी हचुवाका भरमा गरिएको सार्वजनीकरणले स्थानीयवासीको धैर्यताको सीमा नाघेको हो । तत्पश्चात् कञ्चनपुरको भीमदत्त नगरपालिकाका स्थानीयवासीले न्याय माग्दा प्रहरीले लाठी, गोली बर्सायो । त्यसै क्रममा एकजनाले ज्यान गुमाए,

कतिका छोराछोरी अस्पतालका श®यामा अझै छटपटाइरहेका छन् । यसमा प्रहरीले संयमता देखाउन सकेन ।

घटनाको निष्पक्ष अनुसन्धान गर्न कारागार व्यवस्थापन विभागका निर्देशक हरिप्रसाद मैनाली नेतृत्वको अनुसन्धान समितिको काम पनि प्रभावकारी देखिएन । अनुसन्धान समितिमा रहेका उपसचिव वीरेन्द्र केसीले राजीनामा दिनु र पुनः राजीनामा फिर्ता लिनुले उक्त समितिप्रतिको अविश्वास बढाइदिएको छ । तथापि उक्त समितिले प्रारम्भिक प्रतिवेदन बुझाइसकेको छ । जुन प्रतिवेदनका आधारमा थप पा‘‘च जना प्रहरीलाई निलम्बन गरिएको छ । यसअघि नै एसपी डिल्लिराज बिष्टलाई सरकारले निलम्बन गरिसकेको थियो ।

ठेलामा चटपटे बेचेर गुजारा चलाउने पन्त दम्पतीले घा‘‘टी सुक्ने गरी राजधानीमा न्याय मागिरहेका छन् । नागरिक समाज, पत्रकार र सर्वसाधारणले उनीहरुलाई साथ दिइरहेका छन्, तर सरकारले पन्त दम्पतीलाई न्याय प्राप्त हुन्छ भन्ने आशा र विश्वास दिलाउन सकिरहेको छैन ।

प्रहरी प्रधान कार्यालयले यसअघि घटनाको अनुसन्धान गर्न एसएसपी उत्तम सुवेदीको नेतृत्वमा पा‘‘च सदस्यीय समिति बनाएको थियो । फेरि

बलात्कार र हत्या अनुसन्धानको जिम्मेवारी प्रहरीले डीआईजी धिरु बस्नेतलाई दिएको छ । घटनाको प्रारम्भिक अनुसन्धान गर्ने थप प्रहरीहरु निलम्बन भएको र मुख्य अभियुक्त भनिएका दिलिपसिंह बिष्टको डीएनए रिपोर्ट आइसकेपछि गम्भीरतापूर्वक अनुसन्धान गर्न नया‘‘ समिति बनाइएको छ । अब उक्त समितिको काम हेर्न बा‘‘की छ । कुनै पनि हालतमा निर्मला काण्डको सत्यतथ्य छानबिन भई दोषीलाई कारबाही हुनुपर्छ । सबै न्यायप्रेमीको माग यही हो ।

निर्मला एउटा प्रतिनिधि पात्र मात्रै हुन् । निर्मला पन्तजस्ता धेरै निर्मलाहरु देशैभर बलात्कृत भएका छन्, ज्यान गुमाएका छन् । निर्मला पन्तलगायत सबै निर्मलाहरुको आत्मालाई शान्ति दिन अपराधीहरुलाई हदै सम्मको कारबाही हुनुपर्छ । कुनै पनि चेलीले निर्मलाको जस्तो दुःखद मृत्युवरण गर्नुपर्ने स्थिति सिर्जना हुन नदिन यज्ञराज र दुर्गादेवीले जस्तो न्याय माग्दै सिंहदरबार ढकढकाउनुपर्ने अवस्था सिर्जित गर्नुहु“दैन । एक जना चेलीको न्यायका लागि सिङ्गो देशका नागरिकहरु सडकमा आएर आन्दोलन गर्नुपर्ने विडम्बनाको अन्त्य राज्यले गर्नुपर्दछ, अनि मात्र सुखी नेपाली र समृद्ध नेपाल हुनेछ ।

□

सामाजिक न्याय र सद्भाव

'वसुधैव कुटुम्बकम' र 'बहुजन हिताय बहुजन सुखाय'को अवधारणा निकै पुरानो मान्यता हो । उक्त दर्शनको भाव 'सर्वे भवन्तु सुखिनः सर्वे सन्तु निरामयाः, सर्वे भद्राणि पश्यन्तु मा कश्चिद् दुःख भाग्जनः' हो, अर्थात् सबै खुसी रहून्, सबैले सबैखाले दुःखबाट मुक्ति पाऊन्, सबैले राम्रो सोचून् र राम्रो अनुभूत गर्न सकून्, यस सृष्टिमा कोही पनि दुःखी नरहून् भन्ने हो । यही नै हो सामाजिक सद्भाव, जहा“ सबैको हित हुन्छ, हितका कार्य गरिन्छ ।

बहिष्करण र सीमान्तीकरणविरुद्ध सङ्घर्ष गर्नु नै सद्भाव कायम गर्नका लागि लागिपर्नु हो । एकअर्कास“ग संलग्नताको भाव निर्माण गर्ने, एकआपसमा विश्वास प्रवर्द्धन गर्ने र यथास्थितिबाट अग्रदिशातर्फ अघि बढ्न समाजका सदस्यलाई उत्प्रेरित गर्ने कार्य नै सामाजिक सद्भाव हो ।

सा“चो सामाजिक सम्बन्ध राख्दै फरकफरक पहिचान भएका व्यक्तिहरुका लागि सामूहिक भावना बोकेर सहकार्य, समन्वय र समभ्रदारी गर्ने कार्यले सद्भाव अभिवृद्धि गर्दछ । समान बुझाइ, एक अर्काप्रतिको विश्वास, समानता, भातृत्व, मित्रताले सबैलाई शान्ति दिन्छ । सबैलाई न्यायको प्रत्याभूति दिनका लागि कानुनको शासन अवलम्बन गरेका मुलुकका नागरिकहरुबाट सामाजिक सद्भावको आशा गर्न सकिन्छ । सहयोग आदान-प्रदान र एकताले समृद्धि ल्याउन सहयोग गर्दछ । सामाजिक सद्भाव त्यहा“ हुन्छ, जहा“ कुनै पनि किसिमको भेदभाव ह“दैन । यसले हरेक मानवलाई समान देख्छ ।

व्यक्तिलाई वर्ग-वर्गमा छुट्याउ“दैन । सामाजिक सद्भाव भएमा एकाग्रता तथा स्वच्छ चेतना हुन्छ । सामाजिक सद्भावका लागि एकअर्काको अस्तित्व स्वीकार गर्न सक्ने संस्कृतिको विकास हुन जरुरी छ । दमन र बल प्रयोगबाट होइन, अहिंसात्मक किसिमले असहमति, असन्तुष्टि र आलोचनाबाट समाधान पहिल्याएर सामाजिक सद्भाव फैलाउन सकिन्छ । खुसी, सफलता, शान्ति, असल नियत, हामी भन्ने भावना, निःशर्त प्रेम, एकता सद्भावका सूचक हुन् ।

वास्तविकताभन्दा टाढा रहेर गरिने कुराकानी, सूचनाको अभाव, छलफल, सम्बादको अभावले व्यक्तिहरुमा अफवाह, घृणा, द्वेष र वितृष्णा फैलाउ“छ । यिनै कुराहरुले समाजको सद्भाव खलबलाउने काम गर्छन् ।

सङ्घीयतामा सामाजिक सद्भावको महङ्खव अझ बढेर गएको छ । तीनवटा सरकारको अभ्यास गरिरहेको हाम्रो मुलुकमा धमाधम विकास निर्माणका कार्यहरु भइरहेका छन् । नीति-नियमहरु बनिरहेका छन्, शक्ति र स्रोतसाधनको बा“डफा“ड भइरहेको छ । यो बेला सहभागिता, समावेशीकरण र सद्भावको आवश्यकताका बारे सबैले बुझ्नु आवश्यक छ ।

विगतको लामो सशस्त्र द्वन्द्व, बीचबीचमा भएका विभिन्न द्वन्द्व, आन्दोलन, अन्तरविरोध आदिले सामाजिक सद्भाव, सम्बन्ध, विश्वास र मनोविज्ञानमा पारेको असरका तुषहरु अझै बा‘‘की छन् । यी अवशेषहरुलाई जरैदेखि उखेलेर फाल्न जरुरी छ ।

विभिन्न सामाजिक मूल्य र मान्यतामा जनताहरु विभक्त छन् । समाजमा बसोबास गर्ने विभिन्न व्यक्तिहरुका बीचमा तर्क-वितर्क भइरहन्छ । समाजमा जातीय छुवाछूत, ठूलो-सानो, धनी-गरिब र सम्पन्न-विपन्नबीचको द्वन्द्व कायम छ । ठूला पदमा बसेका, पैसावाल र समाजमा प्रतिष्ठित भनिएका व्यक्तिहरुका सामु सर्वसाधारण बोल्न धक मान्ने, लाज मान्ने र आवश्यकताभन्दा बढी सम्मान गर्ने संस्कार व्याप्त

डद्द

छ । बोलिहाले पनि झिनो आवाजमा बोल्ने, आ‘‘खामा आ‘‘खा जुधाएर कुरा गर्न नसक्ने र झुकेर बोल्ने गरेको देखिन्छ । सदियौ‘‘देखि विद्यमान यस्ता विभेद, असमानता, बहिष्करण र गरिबीजन्य निराशाहरुलाई न्यूनीकरण गर्न जरुरी छ । विविधतायुक्त हाम्रो समाजमा सहअस्तित्व, विश्वास, समावेशीता र सामूहिक एकतालाई मजबुत बनाउ‘‘दै अघि बढ्न सकेमा समाजमा सामाजिक सद्भाव कायम हुन्छ ।

समाजमा मिलेर बस्नुका धेरै फाइदा छन् । मिलेर बस्नुका फाइदाबारे सबैले बुझ्न जरुरी छ । समाजमा मिलाउने, जोड्ने, एकताको सूत्रमा बा‘‘ध्नेहरु पनि छन्; फुटाएर, कुरा लगाएर व्यक्तिगत स्वार्थ लिनेहरु पनि छन् । मिलाउने, जोड्नेले सद्भावलाई बढावा दिन्छन् भने फुटाउनेले सद्भाव बिगारिरहेका हुन्छन् । त्यसै गरी एकआपसमा एकता गराउने विभिन्न तङ्खवहरु हुन्छन् भने विभाजन ल्याउने तङ्खवहरु पनि समाजमै हुन्छन् । जसरी सलाईको एउटा का‘‘टीले अध्या‘‘रोमा उज्यालो दिने काम गर्छ, त्यही‘‘ का‘‘टीले सारा वनजङ्गल, गाउ‘‘ ध्वस्त बनाइदिन सक्छ । त्यसै गरी एउटै व्यक्ति सकारात्मक भयो भने उसले समाजलाई एकताको सूत्रमा बा‘‘ध्न सक्छ भने नकारात्मक भयो भने समाजमा विध्वंश र विनाश मच्चाउन सक्दछ ।

सामाजिक सद्भावका लागि केही निश्चित आधार स्तम्भहरु छन्, जसको अक्षरशः कार्यान्वयन हुन जरुरी छ । सद्भावको पहिलो आधार स्तम्भ सामाजिक समावेशीकरण हो । समाजमा समावेशिता भएन, एकअर्काको अस्तित्व स्वीकार गरिएन, असमानताको खेल खेलियो भने त्यहा‘‘ सद्भाव कमजोर भएर जान्छ । दोस्रो आधार स्तम्भ सामाजिक पू‘‘जी हो । समाजको सम्पत्तिमा सबैको हक लाग्छ । त्यस्तो सम्पत्तिमाथि एकाधिकार भयो वा दुरुपयोग भयो भने त्यहा‘‘ सद्भाव हु‘‘दैन । सद्भावका लागि सामाजिक पू‘‘जीमा सबैको हक अनिवार्य शर्त हो । तेस्रो

डघ

आधार स्तम्भ सामाजिक परिचालन हो । समाजका विविध पाटाहरुमा सबैको संलग्नताले अपनत्वको भावना अभिवृद्धि गर्छ । चौथो आधार स्तम्भ सम्बद्धता हो । जब कुनै व्यक्ति जिम्मेवारीका साथ काममा आबद्ध हुन्छ, ऊ आफै‘‘मा जवाफदेही हुन्छ, त्यही जवाफदेहिताले सद्भावमा बढावा दिन्छ । पा‘‘चौ‘‘ आधार स्तम्भ जनसहभागिता हो । हरेक कार्यमा सहभागिता, त्यसमा पनि अर्थपूर्ण जनसहभागिताको खा‘‘चो छ । जनसहभागिताले विश्वास अभिवृद्धि गर्छ । छैटौ‘‘ आधार स्तम्भ पहिचान हो । जब हरेक व्यक्तिले आ□नो पहिचान सबैले स्वीकार गरेको महसुस गर्छन्, त्यहा‘‘ स्वतः सकारात्मक भावना पैदा हुन्छ । सातौ‘‘ आधार स्तम्भ वैधता हो । कानुनको शासनलाई अङ्गिकार गरेका मुलुकमा वैधताको महङ्खव बढी हुन्छ । हरेक कामको वैधता भएपछि मात्रै त्यसले मान्यता पाउ‘‘छ ।

उल्लेखित आधार स्तम्भहरुको कार्यान्वयनले विद्यमान विभेद, असमानता र सामाजिक बहिष्करणलाई न्यूनीकरण गर्दछ भने सामाजिक सम्बन्ध, अन्तरक्रिया, अन्तरनिर्भरता र बन्धनहरुको सुदृढीकरण गर्दछ । सामाजिक न्यायको अवधारणा मानव अधिकार र समानताको सिद्धान्तमा

आधारित छ । कुनै पनि समुदाय वा राष्ट्रमा उपलब्ध स्रोत, साधन र अवसरहरुलाई सबै जातजाति, लिङ्ग, वर्ग, वर्ण, पेशा, धर्म, तह र तप्काका मानिसहरुले समान किसिमले उपभोग गर्न पाउनु नै सामाजिक न्यायको सिद्धान्त हो । जहा“ सामाजिक न्याय हुन्छ, त्यहा“ अनिवार्य सद्भाव स्थापित हुन्छ ।

कुनै पनि व्यक्ति वा समुदायको धर्म, संस्कृति, भेषभूषा, भाषा, पेशा र पहिचानलाई आदर र सम्मान गर्ने अवस्था नै सहिष्णुता हो । यस अवस्थामा अरुलाई कुनै प्रतिकूल असर नपर्ने गरी परस्पर निर्भरता र आपसी हितका आधारमा व्यवहार गर्नुपर्छ भन्ने मान्यता राखिन्छ । सहिष्णुता एकताको यस्तो आधार हो, जसले गर्दा विविध सम्प्रदाय, धर्म, जातजातिबीचको प्रतिस्पर्धा अर्थहीन हुन्छ । सहअस्तित्व भन्ने शब्द दुइटा शब्दहरुको संयोजनबाट बनेको छ, सह र अस्तित्व अर्थात् साझा अस्तित्व । यही कुराले सद्भाव जन्माउ“छ । सहअस्तित्व स्वीकार गरेको समाजमा समुदायका विविध संस्कृति र संस्कारहरुलाई स्वीकार गरिएको हुन्छ । त्यस्तो समाजमा मानिसहरु एकताको भावनाका साथ बसिरहेका

हुन्छन् र सबैले आ□नो उपस्थितिलाई महङ्खवपूर्ण र सम्मानित महसुस गर्छन् ।

सामाजिक परिवर्तनको पहिलो शर्त व्यक्तिको परिवर्तन हो । व्यक्ति, परिवार अनि समाज हु“दै परिवर्तनको रुप देशभरि नै क्रमिक र एकत्रित रुपमा हुन जान्छ । व्यक्तिको सामाजिक संस्कारलाई उसको पारिवारिक पृष्ठभूमि र समाजमा उपलब्ध एवम् उसको पहु“चमा रहेका सामाजिक संस्थाहरुले निर्धारण गर्छन् । शिक्षा प्राप्तिका अवसर संस्कार निर्माणका लागि महङ्खवपूर्ण हुन्छन् । अन्य सामुदायिक संस्थाहरुले व्यक्तिको सामाजिक, आर्थिक जीवनस्तरलाई प्रभाव पारिरहेका हुन्छन् । व्यक्तिको नैतिक मूल्यलाई निर्धारण गर्ने तङ्खवहरु उसको सामाजिकीकरणका लागि समाजमा उपलब्ध मूर्त/अमूर्त संस्थाहरुमा अन्तर्निहित हुन्छन् । व्यक्तिको

नैतिक पर्यावरणले उसको संस्कार निर्माणमा उत्तिकै ठूलो भूमिका खेल्छ ।

राष्ट्र, राष्ट्रियता, देशप्रेम, सांस्कृतिक निष्ठा, सामाजिक सद्भाव एवं पारस्परिक भाइचारा तथा विश्वबन्धुत्वको भावना अभिवृद्धि गराउने कार्य अहिलेको आवश्यकता हो ।

सामाजिक परिवर्तनको आधार भनेको उच्च नैतिक बलयुक्त नागरिकको उत्पादन गर्नु हो । यसतर्फ सबै सचेत हुनु जरुरी छ ।
यसका लागि नैतिक, शैक्षिक र सामाजिक सशक्तीकरणको खा“चो छ ।

समाज बहुआयामिक छ । जातीय, धार्मिक, वर्गीय, लैङ्गिक, पेशागत, भौगोलिक आदि अनेक आयामहरुमा समाज विभक्त छ । कुनै एउटै मात्र आयामलाई ध्यानमा राखेर समाजको स्वरुपलाई अर्थ्याउन सकि“दैन । समाजमा अनेक विविधता छन् । अनेकतामा एकता, विविधतामा एकता हामी नेपालीको पहिचान हो । यो पहिचानलाई अक्षुण्ण राख्नु जरुरी छ ।

जसरी सवारी चालकले गाडी चलाउ“दा अलिकति पनि आ“खा

झिमिक्क भयो भने गाडी दुर्घटना हुन सक्छ, समुदाय विशेषस“ग जोडिएका कुरामा, समाज-समाजबीचको सम्बन्धका कुरामा अलिकति पनि तलमाथि भयो भने त्यसले निकै ठूलो नकारात्मक असर पार्न सक्छ । त्यसैले सद्भावका लागि सधै“ सतर्क र सचेत हुनु जरुरी छ ।

सामाजिक न्याय र सद्भाव संवेदनशील कुरा हो । सद्भावमा प्रतिकूल असर पार्ने, भड्किने गरी कसैले पनि कुनै पनि प्रकारले न अभिव्यक्ति दिन पाउ“छ, न त कुनै गतिविधि नै गर्न पाउ“छ । यो नेपालको कानुनले नै प्रतिबन्ध गरेको कुरा हो । यसमा सबै सचेत बन्नैपर्छ ।

सबैको सम्मान र समानताको अनुभूतिले नै सबैको मनमा सद्भावको बास हुने हो । सामाजिक सद्भावका लागि सही सूचना र

सेवा-सुविधा महङ्खवपूर्ण पक्ष हो । सूचना सही र प्रभावकारी ढङ्गले दिइएन भने त्यसको परिणाम नकारात्मक हुन्छ । त्यस्तै आम नागरिकहरुले पाउनुपर्ने सेवा-सुविधा सरल, सहज र समयमा दिन सकिएन भने त्यसको परिणाम पनि भयावह हुन्छ ।

लोकतन्त्रमा बहस गर्न पाइन्छ, छलफल गर्न पाइन्छ । प्रत्येक समुदायले आ□नो अधिकार माग्न पाउ‘‘छन्, तर अधिकार माग्ने नाममा अरुको अधिकार हनन गर्नुहु‘‘दैन । यस्ता कार्यहरुले पनि कहिलेकाही‘‘ तनाव सिर्जना गर्छन् ।

सामाजिक सद्भाव संवेदनशील विषय पनि हो । यस विषयमा अन्य विषयमा जस्तो गल्ती गरेर माफी माग्न सक्ने अवस्था हु‘‘दैन । यस विषयमा भएको त्रुटिले भयावह स्थिति निम्त्याउन सक्छ । त्यही त्रुटिले मानव बस्ती जलाउन उत्प्रेरित गर्न सक्छ, हजारौ‘‘ मानिसहरुमा द्वन्द्वको स्थिति हुन सक्छ, विभिन्न खालका झडपहरु हुन सक्छन्, ज्यानै जाने खालका घटनाहरु घट्न सक्छन् । त्यस्तो अवस्थामा सही सूचनाको प्रवाह गर्नुका साथै उच्च सचेतना अवलम्बन गर्दै धैर्यताका साथ विवेकको प्रयोग गर्न सक्नुपर्छ । त्यस्तो अवस्थामा चार सूत्रे ‘स’लाई प्रयोग गर्नु उपयोगी हुन्छ । सही सूचना प्रदान, संवादको पहल, समन्वय, सहकार्यको प्रयास र सहमतिको खोजीले मात्रै सद्भाव भड्केर हुने हिंसालाई मत्थर पार्न सकिन्छ ।

□

युवाहरुको उत्प्रेरणा : इन्सपाइरिङ युथ

युवाहरुमा सकारात्मक सोचको विकास गर्न, उनीहरुलाई सफल जीवनतर्फ अग्रसर गराउन, कर्तव्यशील, विनयशील इमानदार युवा बन्न उत्प्रेरित गर्न, निराशालाई आशामा बदल्न, सम्भावनालाई वास्तविकतामा रुपान्तरण गराउन भ्रष्टाचारविरुद्ध क्रियाशील संस्था बासले नेपालगञ्जमा साप्ताहिक रुपमा ‘इन्सपाइरिङ युथ’ कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेको छ ।

युवाहरुको काम केवल किताबी किरो बन्ने, घरायसी काममा मात्र सीमित हुने, हुल्याहा र रमिते बन्ने मात्र होइन, समाजमा हुने अन्याय, अत्याचार, थिचोमिचो, भ्रष्टाचारका विरुद्ध बोल्ने, सार्वजनिक जनचासोका विषयमा जान्ने, बुझ्ने जिम्मेवारी पनि हो ।

युवाहरुलाई कर्तव्यनिष्ठ, जिम्मेवार बनाउन उत्प्रेरित गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रमको सुरुवात २०७३ जेठ १ गतेदेखि भएको हो । युवाहरु अनन्त सम्भावनाका स्रोत हुन् । युवाहरुलाई उपयुक्त अवसर र वातावरण दिने हो भने सबै क्षेत्रमा अधिक क्षमता राखेर अघि बढ्न सक्छन् । अतः युवाहरुलाई समाजप्रति जिम्मेवार र सकारात्मक पहरेदार बनाउनुपर्छ भन्ने मान्यताका साथ मेरै परिकल्पनामा यो कार्यक्रम सुरु गरिएको थियो । आ□ना स्वयम्सेवकहरुलाई मात्रै लक्षित गरेर सुरु गरिएको यो कार्यक्रमका सुरुवाती दिनमा बासकै कार्यालयमा हरेक शनिबार सञ्चालन गरिन्थ्यो । आठदस जनाको सहभागितामा सुरु भएको यो कार्यक्रमले चा‘‘डै लोकप्रियता हासिल गर्‍यो र सहभागीहरुको सङ्ख्या बढेर गयो । तत्पश्चात् यो कार्यक्रम सीएसटी होटेल एन्ड पार्टी प्यालेसमा गर्न थालियो । सीएसटीले एक वर्षसम्म निःशुल्क हल उपलब्ध गरायो । हाल यो कार्यक्रम नेपालगञ्जकै विनायक गेष्ट हाउसमा सञ्चालन भइरहेको छ । विनायक गेष्ट हाउसले पनि हल निःशुल्क उपलब्ध गराइरहेको छ ।

युवाहरुलाई सकारात्मक कार्यमा लाग्न अभिप्रेरित गर्ने, कर्तव्यशील, इमानदार, अनुशासित र कर्मशील युवा बन्न उत्प्रेरित गर्ने, उत्प्रेरणा र सशक्तीकरणका माध्यमबाट युवा शक्तिलाई समाज विकासमा परिचालन गर्ने, समृद्ध राष्ट्र निर्माणका लागि युवा शक्तिको सहभागिता अभिप्रेरित गर्ने र युवाहरुको क्षमता अभिवृद्धि गरी उनीहरुको नेतृत्व विकास गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम विभिन्न क्षेत्रका युवाहरुको सहभागितामा हरेक शनिबार एक घण्टा सञ्चालन भइरहेको छ ।

यो कार्यक्रम हरेक हप्ता फरकफरक गतिविधि गरेर सम्पन्न गरिन्छ । महिनाको पहिलो हप्ता बहस गरिन्छ । समसामयिक विषयहरुमा युवाहरुले बहस गर्ने गरेका छन् । यस्तो बहसबाट युवाहरुको वाक क्षमतामा अभिवृद्धि भई व्यक्तित्व र नेतृत्व विकास भइरहेको छ ।

महिनाको दोस्रो हप्ता फरकफरक क्षेत्रका सफल एक जना मोटिभेटरलाई ‘मोटिभेसनल स्पिच’का लागि आमन्त्रण गरिन्छ । त्यस्ता व्यक्तिहरुले सकारात्मक सोच, इमानदारिता, नैतिकता, सदाचारिता, अनुशासनका बारेमा उत्प्रेरणादायी प्रवचन दिने गरेका छन् ।

महिनाको तेस्रो हप्ता फरकफरक क्षेत्रका सफल, उदाहरणीय, बौद्धिक व्यक्तित्वलाई सफलताको कथावाचनका लागि आमन्त्रण गरिन्छ । त्यस्ता व्यक्तिहरुले आ□नो सफलताको कथा, अनुभव आदान-प्रदान गर्ने गरेका छन् । सफलताको कथा, अनुभव र सङ्घर्षबाट कार्यक्रमका सहभागी युवाहरुमा आशाको सञ्चार हुनुका साथै युवाहरुले आ□नो भावी कार्यदिशा तय गर्ने गरेका छन् ।

महिनाको चौथो हप्ता युवाहरुलाई नेतृत्व विकासबारे सीप प्रदान गर्ने गरिएको छ । कार्यक्रमका सहभागीहरुलाई भाषण कला, उद्घोषण कला र सहजीकरण सीपबारे फरकफरक सहजकर्ताहरुद्वारा प्रशिक्षण

प्रदान गरि“दै आएको छ । कुनै महिनामा मात्र पर्ने पा“चौ“ हप्तामा सहभागीहरुमा भएको ज्ञान र क्षमता आदान-प्रदान गर्ने कार्य हुन्छ । यसबाट सहभागीहरुबीचको आत्मविश्वास, आत्मसम्मान प्रवर्द्धन भइरहेको छ । यीबाहेक विभिन्न क्षेत्रको अवलोकन, अतिरिक्त क्रियाकलाप, अन्तरक्रिया र कला प्रस्तुति जस्ता गतिविधिहरु पनि गर्ने गरिएको छ । यी नियमित क्रियाकलापबाहेक बेलाबेलामा इन्सपाइरिङ युथको विशेष शृङ्खला सञ्चालन गर्ने गरिएको छ, जसमा चर्चित, ख्यातिप्राप्त व्यक्तिहरुले उत्प्रेणामूलक प्रवचन दिने गरेका छन् ।

विशेष शृङ्खलाहरुमा चर्चित म्याराथुन धावक वैकुण्ठ मानन्धर, नायक जीवन लुइ“टेल, कथाकार महेशविक्रम शाह, राष्ट्रिय सूचना आयोगका प्रमुख सूचना आयुक्त कृष्णहरि बास्कोटा, पूर्व सामान्य प्रशासन मन्त्री लालबाबु पण्डित, चर्चित लेखक कर्ण शाक्य, नायिका सञ्चिता लुइ“टेल, उत्प्रेरक सृष्टि केसी, उत्प्रेरक रोहित मल्ल, मनोक्रान्ति अभियानका द्रष्टा डा. योगी विकासानन्द, चर्चित व्यक्तित्व महावीर पुनलगायतले बा“के जिल्लाका युवाहरुलाई सफलताका कथासहित उत्प्रेरणा जगाइसकेका छन् ।

विगत अढाई वर्षदेखि अविच्छिन्न रुपमा सञ्चालन भइरहेको यस कार्यक्रमले सफलताका साथ १९० वटा शृङ्खला पार गरेको छ । यस अवधिमा गैससकर्मीहरु वीरेन्द्र ठगुन्ना, केशव कोइराला, जीवन गिरी, साजिद सिद्धिकी, विषम ज्ञवाली, शतिस पाण्डे, मिनाक्षी दाहाल, स्नेहलता श्रेष्ठ, बुद्धि तामाङ, गोवर्द्धन सिंह सम्झना, शशि सिंहलगायतले आ□नो सङ्घर्षका कथा नेपालगञ्जका युवाहरुलाई सुनाइसकेका छन् । चर्चित कलाकारहरु कमल बिके निर्मोही, कन्हैयासिंह परियार, सुन्दर गुरुङ, श्यामानन्द सिंह, कैलाश प्रवीण, वीरेन्द्र यादव, विकल शर्मा, जीतबहादुर थापा, महेन्द्र सेढाईं, प्रशान्त केसी, भवानी अर्याल विभिन्न शृङ्खलाहरुमा उत्प्रेरकका रुपमा कार्यक्रममा सहभागी भइसकेका छन् ।

इन्सपाइरिङ युथले यस अवधिमा लागू पदार्थविरुद्धका अभियन्ता अभिराज क्षेत्री, सरसफाइ अभियन्ता डा. विनोद कर्ण, बागमती सरसफाइ अभियन्ता चक्रबहादुर चन्द, नीलसागर वृद्धाश्रमकी सरिता खनाल, एक हातले मोटरसाइकल चलाएर मेची-महाकाली यात्रा गर्ने निर्मल शाह, अपाङ्गता अभियन्ता भावुकजङ्ग थापाको योगदानलाई कदर गर्दै उनीहरुलाई उत्प्रेरकको स्थान दिइसकेको छ । यसै गरी यस अवधिमा अधिवक्ता लोकबहादुर शाह, सफल व्यवसायी नन्दलाल वैश्य, कृष्णप्रसाद श्रेष्ठ, दीपेन्द्र जोशी, राजकुमार गिरी, शिक्षा क्षेत्रका सफल व्यक्तित्व खड्ग बोहरा, मुना श्रेष्ठ, रवीन्द्र कर्ण, किरण आचार्य, रुद्रप्रसाद तिमिल्सिना, कृपाराम बर्मा, शशि स्वार, वरिष्ठ समाजसेवी नर्वदा शर्मा, समाजसेवी दिला शाह, अञ्जु न्यौपाने, वरिष्ठ पत्रकार पूर्णलाल चुके, सरकारी ओहदामा रहेर असल कार्य गर्ने नारायण सुवेदी, विन्दु कु“वर, कृष्ण रोकाया, धिरु बस्न्यात, टेकबहादुर तामाङ, प्रताबबाबु तिवारी, उमेशकुमार झा, नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिकाका प्रमुख डा. धवल शमशेर राणा, उपप्रमुख उमा थापा मगर, चिकित्सकहरु डा. कृष्णप्रसाद आचार्य, डा. श्यामसुन्दर यादव, डा. सङ्केत रिसाल, साहित्यकार स्नेह सायमि, खेलाडी ममता थापा, भोजराज शाही, टिन हिरो सन्तोष लामिछाने, कृषक लालबहादुर सुनार, आध्यात्मिक क्षेत्रका कञ्चन घिमिरे, काव्य लम्सालगायतले आ□ना सङ्घर्षमय अनुभव सुनाइसकेका छन् । यसले काम गरिरहेका असल व्यक्तिहरुको उचित सम्मान प्रदान गर्नुका साथै आ□नो अनुभव सुनाउने अवसरसमेत सिर्जना गरिदिएको छ भने एउटै कार्यक्रममा सहभागी भएर दर्जनौ“ व्यक्तिहरुका कथा, अनुभव, सिकाइ सुन्ने, सिक्ने अवसर युवाहरुले सहजै प्राप्त गरिरहेका छन् ।

प्रतिहप्ता ४० देखि १५० जनासम्मको सहभागिता रहने यस कार्यक्रममा हालसम्म ४ हजारभन्दा बढी युवाहरुले सहभागिता जनाइसकेका छन् । यसको प्रभावकारिता र लोकप्रियताबाट धेरै युवाहरु लाभान्वित भएका छन् । यस कार्यक्रमले युवाहरुको व्यक्तित्व, नेतृत्वमा

निखारता आएको छ । युवाहरुले कार्यक्रममा सिकेका कुराहरुलाई व्यवहारमा उतार्ने प्रयास गरिरहेका छन् ।

लामो समय कार्यक्रममा सहभागी हुनुका साथै कार्यक्रमको संयोजन गरेका खेम बिष्टले कार्यक्रमबाट प्राप्त ज्ञानलाई अवलम्बन गर्दै एचडी डेकोर प्रा. लि. स्थापना गरे । हालका कार्यक्रम संयोजक रवीन्द्र बोहराले बाटोमा मरेका कुकुर, बिरालाहरुलाई उठाएर सडक किनारामा लगाउने अभियान सञ्चालन गरिरहेका छन् । कार्यक्रमका नियमित सहभागी १८ वर्षीय जनक थापाले उडान नामक गैरसरकारी संस्था स्थापना गरेर काम गरिरहेका छन् । खजुराकी सम्प्रिया खड्काले नृत्यमा निकै प्रगति गरेकी छिन् । शोभा थापा, शर्मिला थापा, ओजश्वी जोशीलगायत दर्जन बढी युवाहरुले आ□नो वाक क्षमतामा प्रगति गरेका छन् । निश्चल न्यौपानेहरुको समूहले 'क्रियटिभ युथ' नामक युवाहरुको संस्था स्थापना गरेका छन् । विनोद शर्माले राष्ट्रिय वाणिज्य बैङ्कमा नाम निकाल्न सफल भएका छन् । यी केही उदाहरण मात्र हुन् । कार्यक्रमबाट प्रभावित हुने र क्षमता अभिवृद्धि गर्नेहरुको लामै फेहरिस्त छ । सारांमा धेरै युवाहरुले यसबाट सकारात्मक उपलब्धि हासिल गरेका छन् ।

कार्यक्रमको सफलता र प्रभावकारिताबाट प्रभावित भई बा“केको कोहलपुरमा इन्सपाइरिङ युथ विस्तार भएको छ । त्यहा“ मासिक रुपमा यो कार्यक्रम सञ्चालन हुने गरेको छ । नेपालगञ्जमै यही मोडेलबाट धेरै युवा लक्षित कार्यक्रमहरु सञ्चालन भइरहेका छन् । इन्सपाइरिङ युथ

कार्यक्रम रुपन्देहीको भैरहवा, पाल्पाको रामपुर र जनकपुरमा सञ्चालन भइरहेको छ भने भोजपुर, पोखरा, बर्दियालगायतका स्थानहरुमा पनि सञ्चालन गर्ने तयारी भइरहेको छ । यही कार्यक्रमबाट प्रभावित भएर कैलालीको धनगढीमा 'चेन्ज मेकर' र रुकुमको मुसिकोटमा 'लेट्स स्पिक' सञ्चालन भइरहेको छ । यी सबै कार्यक्रमको प्रभावकारिताका सूचक हुन् । यसरी हरेक तह र तप्कामा युवाहरुलाई सकारात्मक कार्यका

लागि उत्प्रेरित गर्न सक्ने हो भने पक्कै पनि 'सुखी नेपाली र समृद्ध नेपाल'को नारा सार्थक बनाउन ठूलो योगदान पुग्ने देखिन्छ ।

□

पत्रकारितामा अवसर

समाजको समग्र विकासमा पत्रकारिताको भूमिका अहम् छ । सामाजिक जागरण, गलत गर्नेका विरुद्ध रखवारी, सकारात्मक कार्यहरुको उजागर, नकारात्मक पक्षको पर्दाफास गरेर पत्रकारहरुले पत्रकारिताका माध्यमबाट सामाजिक जवाफदेहिता बहन गरिरहेका हुन्छन् । अर्कोतर्फ आम नागरिकको अधिकार प्राप्तिका लागि सञ्चार पैरवी गरेर अधिकारमुखी अवधारणाबाट पनि अगाडि बढेको पाइन्छ ।

परिवर्तनशील समयअनुसार पत्रकारिताको महङ्खव झन् बढेर गइरहेको छ । राज्यले पत्रकारितालाई चौथो अङ्ग भने पनि आम नागरिकले पत्रकारितालाई पहिलो अङ्गका रुपमा लिएको पाइन्छ । किनभने, आम नागरिकले यही अङ्गबाट कार्यपालिका, व्यवस्थापिका र न्यायपालिकाका गुह्य कुरा थाहा पाउ‘‘छन् र आ-आ□नो दृष्टिकोण बनाउ‘‘छन् ।

आमसञ्चार अब आधारभूत कुरा भइसक्यो । मान्छेका आधारभूत कुरा गा‘‘स, बास र कपासपछि नभई नहुने कुरामा सञ्चार पनि थपिएको छ। यसले अधिकारमा बस्नेहरुका कुरा आम जनतालाई र आम जनताका कुरा अधिकारमा बस्नेहरुसम्म पुऱ्याउने काम गर्दछ । त्यसैले सञ्चार माध्यम अधिकारमा बस्नेहरुदेखि आम नागरिकका लागि उत्तिकै महङ्खवपूर्ण छ ।

पछिल्लो विकसित स्वरुप र सञ्चारीकरणले विश्वलाई एउटा सानो गाउ‘‘का रुपमा रुपान्तरण गरिदिएको छ । विभिन्न नया‘‘नया‘‘ प्रविधिहरुका कारण सञ्चारमाध्यमहरु बढिरहेका छन् । अहिले छापा

सञ्चार माध्यम, रेडियो, टेलिभिजनले मात्रै पत्रकारिताको भूमिका निर्वाह गर्न सक्ने अवस्था छैन । इन्टरनेटको पहु‘‘च बढेस‘‘गै फेसबुक, ट्वीटर

जस्ता सामाजिक सञ्जाल र अनलाइन न्युज पोर्टलहरुले सूचनामा नागरिकको पहु‘‘च ह्वात्तै बढाइदिएका छन् । सामान्य व्यक्तिले पनि अहिले सञ्चारकर्मीको भूमिका निर्वाह गरिरहेको छ । यी सबै परिदृश्य हेर्दा 'नागरिक पत्रकारिता' सुरुवात भएको महसुस गर्न सकिन्छ । यसले एकातिर समाजलाई सुसूचित गर्ने काम गरेको छ भने अर्कोतिर भ्रम फैलाउने काम पनि भइरहेको छ । लोकप्रियताका कारण पत्रकारितामा आकर्षण बढेको छ, तर पत्रकारितामा क्षमतावान् र पढेलेखेकाका व्यक्तिहरुको आगमन नहु‘‘दा विवेकशून्य भीड बढिरहेको महसुस पनि हुन्छ । पत्रकारिताभित्रका विकृति र बेथितिका कुरा गर्दा लामै फेहरिस्त बन्न सक्छ, तर क्षमता भएका, पढेलेखेका, पत्रकारिता बुझेका पत्रकारहरुको कमी पनि छैन नेपाली पत्रकारितामा, जसले सा‘‘च्चिकै पत्रकारिताको मर्म बुझेर पत्रकारिता गरिरहेका छन् । सकारात्मक सोच भएका, क्षमता भएका पत्रकारहरुका लागि पत्रकारितामा अवसर छ, भविष्य छ ।

पत्रकारितामा अवसर छैन, भविष्य छैन भनिरहने तर पेशा नछाड्नेहरु पनि छन् । त्यस्ता हरिलठ्ठकहरुको पछि लागियो भने पत्रकारितामा अवसर छैन जस्तो पनि लाग्न सक्छ, तर वास्तविकता त्यस्तो छैन । पत्रकारिता गरेर नाम र दाम कमाउन सफल पत्रकारहरुको सङ्ख्या ठूलो छ । कुरा यति हो, नाम र दाम कमाउनका लागि काम गर्नुपर्छ । सबै तह र तप्काका मानिसहरुस‘‘ग परिचित हुन सकिने, घुलमिल हुन सकिने र सामाजिक प्रतिष्ठा प्राप्त पेशा भनेको पत्रकारिता नै हो । पत्रकारितामा लाग्नेहरुलाई आम नागरिकले बौद्धिक, क्षमतावान् व्यक्तिका रुपमा मात्र नभई सेलेब्रिटीकै रुपमा लिने गर्दछन् । नेपाल विकासोन्मुख देश हो, यसले विकासको गति समात्दै छ । विकासका सबै कार्यहरुमा सञ्चारगृह र पत्रकारको उपस्थिति जरुरी छ । किनभने, विकासमा आर्थिक कारोबार

जोडिएको हुन्छ । आर्थिक चलखेल, आर्थिक हिनामिना भएमा पारदर्शिताको आवाज उठाउने कुरामा पत्रकारिताले रखवारी गरिरहेको हुन्छ । यसबाट

पत्रकारिताको धर्म त निर्वाह हुन्छ नै स“गस“गै विकासमा योगदान गरेको पनि ठहरिन्छ ।

आम नागरिकलाई न्याय दिलाउन सम्बन्धित क्षेत्रलाई घचघच्याउने काम पनि पत्रकारकै हो । सत्यतथ्य समाचार सम्प्रेषण गर्ने र कानुनसम्मत रुपमा सही-गलतको खबरदारी गर्ने कार्य पत्रकारले बाहेक अरुले गर्न सक्दैन ।

सञ्चार माध्यमले हरेक परिवर्तन र विकासमा जनसहभागिता प्रवर्द्धन गर्न सक्दछ, गरिरहेको पनि छ । पत्रकारितामा अवसरस“गस“गै केही समस्याहरु पनि छन् । ती समस्याहरुको समाधान गर्दै अघि बढ्न जरुरी छ ।

दिनहु“ खुलिरहेका एफएम, टेलिभिजन, अनलाइन, पत्रपत्रिकाले पत्रकारहरुका लागि थुप्रै अवसरहरु प्रदान गरिरहेका छन् । बिट पत्रकारिता, खोजी पत्रकारिता लेखन क्षमता भएका पत्रकारहरुका लागि महङ्खवपूर्ण अवसर हुन् । विषयवस्तुको अब्बल छनौटले पत्रकारहरुलाई स्थापित गराइदिने गरेको छ ।

पत्रकारिताको धर्म, व्यावसायिकता, निर्भीकता पालना गर्दै पत्रकारिताको आचारसंहिताको मातहतमा रही पत्रकारिता गर्नेहरु अभावमा बा“च्नुपर्ने अवस्था छैन । तर दिनभर व्यापार, व्यवसायमा संलग्न हुने, दिनहु“ पार्टीको काममा दौडधुप गर्नेहरु पत्रकारितामा आए भने पक्कै पनि राम्रा पत्रकारहरुको अवसर नक्कली पत्रकारहरुले खोसिदिन्छन्, त्यसमा सबै सचेत बन्नुपर्छ ।

पत्रकारिता प्रवर्द्धनका लागि पत्रकारिता विषयको औपचारिक अध्ययन हुन थालेको चार दशक बितिसकेको छ । प्रवीणता प्रमाणपत्र तहमा पत्रकारिता विषयको अध्ययन-अध्यापनको सुरुवात त्रिभुवन

विश्वविद्यालयबाट भएको हो । त्रिभुवन विश्वविद्यालयमा वि.सं. २०५८ देखि स्नातकोत्तर तहसम्म पत्रकारिता विषयको अध्यापन हुने गरेको छ

। पीएचडी तहसम्म पत्रकारिता विषयको अध्ययन गर्न पाउने व्यवस्था त्रिभुवन विश्वविद्यालयले गरको छ । पूर्वाञ्चल विश्वविद्यालयले वि.सं. २०५८ देखि स्नातक र स्नातकोत्तर तहमा आमसञ्चार र पत्रकारिता विषय पठनपाठन गराइरहेको छ । काठमाडौ“ विश्वविद्यालयले समेत करिब एक दशक अघिदेखि चार वर्षे स्नातक तहमा मिडियाको अध्यापन गराउ“दै आएको छ ।

पछिल्लो समय मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय र सुदूर पश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालयले पनि पत्रकारिता र आमसञ्चार विषयमा स्नातक तहमा पढाइ थालनी गरेका छन् । यसरी सबै विश्वविद्यालयका करिब एक दर्जन क्याम्पसहरुमा पत्रकारिता पढाइ भइरहेकोछ । यो पत्रकारिता गर्न चाहनेहरुका लागि राम्रो अवसर हो । यति मात्र होइन, उच्च शिक्षा परिषद्ले समेत आमसञ्चार विषयको पाठ्यक्रम तयार गरी उच्च माध्यमिक तहमै राखेको पनि धेरै भइसकेको छ । यसरी क्याम्पस र विद्यालयहरुमा पढाइ हुने पत्रकारिता कति उपयोगी छ, प्रभावकारी छ, यो छुट्टै मूल्याङ्कन र बहसको विषय बन्ला, तर सा“च्चिकै पत्रकारिता गर्न चाहनेहरुका लागि पत्रकारिता पढ्न पाउनु ठूलो अवसर हो ।

पत्रकारिता अध्ययन गरी पत्रकारिता अभ्यास गर्न खोज्नेका लागि केही बाधा-अड्चनहरु भए पनि प्रशस्तै सम्भावना र ठाउ“हरु छन् । पत्रकारिता र आमसञ्चार विषय अध्ययनपश्चात् प्रशस्त अवसर छन् ।

मिडिया उद्यमी, आमसञ्चार माध्यम, जनसम्पर्क, सञ्चार, विज्ञापन र सूचनासम्बन्धी कार्यका लागि दक्ष जनशक्ति आवश्यक हुने सरकारी, गैरसरकारी तथा अन्य निकायहरुमा पत्रकारिता पढेका र अभ्यास गरेकाहरुले नै अवसर पाउने हो । यसका लागि विश्वविद्यालयहरुले समेत समन्वय र सहकार्यलाई व्यापक रुपमा अघि बढाउन जरुरी छ । पठनपाठन

वा तालिमका दौरान गरिने इन्टर्नसिप पनि सिक्नका लागि एउटा उपयुक्त

समय हो । यसबाट सिकाइस‘‘गस‘‘गै काम र रोजगारीको अवसर तत्काल पाउने सम्भावना हुन्छ ।

समाचारका स्रोतस‘‘ग कसरी व्यावसायिक सम्बन्ध बनाउने, शक्ति केन्द्रबाट पत्रकारितालाई कसरी मुक्त गर्ने, निष्पक्ष र उत्तरदायी पत्रकारिता कसरी गर्ने भन्नेबारे सैद्धान्तिक ज्ञानस‘‘गै व्यावहारिक ज्ञान भएको खण्डमा जताततै अवसरैअवसर छ । त्यसका लागि संवाद र छलफल गर्न जरुरी छ । अवसरको सदुपयोग गर्न जान्नु आवश्यक छ । पत्रकारिता र आमसञ्चारमा संलग्न पत्रकारहरुले विभिन्न खाले अनुसन्धान, नेतृत्व क्षमताका अवसरहरु प्राप्त गर्नुका साथै समग्र राष्ट्रिय विकासमा समेत योगदान दिन सकिने अवस्था रहन्छ । मिडियाकर्मीले लोकतान्त्रीकरण, सुशासन, सहभागिता, विकेन्द्रीकरण र विकासमा विशिष्ट योगदान पुऱ्याउने कार्य गरिरहेका हुन्छन् । यो कर्तव्य पनि हो र अवसर पनि ।

समविकास, प्रविधि, नेतृत्व, लैङ्गिक समानता, सामाजिक समावेशीकरण, दिगो विकास र समसामयिक विश्व मामिला जस्ता विषयलाई उठाउन सक्ने एउटै माध्यम हो– आमसञ्चार । अहिले हरेक सरकारी निकाय, अन्तर्राष्ट्रिय गैसस, गैसस, निजी क्षेत्र र स्थानीय तहहरुमा आईटी अफिसर, मिडिया अफिसर, सूचना अधिकृत, जनसम्पर्क अधिकृत, सञ्चार विज्ञ, प्रेस सल्लाहकार जस्ता पदहरु सिर्जना गर्न थालिएको छ । यो सकारात्मक पक्ष हो, यसले एकातर्फ पत्रकारिता जानेका, पढेका, बुझेका, गरेकाहरुका लागि काम गरेर देखाउने, रोजगार प्राप्त गर्ने अवसर प्रदान गरिरहेको छ भने अर्कोतर्फ यस्ता पदपूर्तिबाट आम नागरिकलाई सूचना प्रवाहमा सहजता प्रदान गरिदिन्छ ।

पत्रकार, कलाकार, साहित्यकार कुनै पार्टीका हु‘‘दैनन् । यी सबै ‘कार’हरु स्वतन्त्र हुन्छन्, सबैका साझा हुन्छन् । यो कुराको अवलम्बन नगरिएसम्म पत्रकारिता फस्टाउन सक्दैन ।

यति धेरै अवसरहरु हु‘‘दाहु‘‘दै पनि स्थानीय सञ्चार माध्यम, त्यसमा पनि छापा माध्यमका लागि आवश्यकता आह्वान गर्दा आवेदन नै नपर्ने अवस्था हुनु विडम्बना हो । यही कारण एक-दुईजना जनशक्तिको संलग्नतामा स्थानीय पत्रिकाहरु प्रकाशन हुने गरेका छन् । अझ साप्ताहिक पत्रिकाको अवस्था त झन् बिजोग छ । पछिल्लो समय दैनिक पत्रिका, अनलाइन, रेडियो र टेलिभिजनले साप्ताहिक पत्रिकाहरुलाई ओझेलमै पारिदिएका छन् । साप्ताहिकमा नवआगन्तुक पत्रकारको मात्रै होइन, आम पाठकहरुकै आकर्षण कम छ । यसमा साप्ताहिक पत्रिकामा प्रकाशन हुने सामग्री र विषयवस्तु पनि एउटा कारण होला । साप्ताहिक पत्रिका सम्पादकका भरमा प्रकाशन भइरहेको अवस्था छ । रेडियोहरु प्रायः मनोरञ्जनमै बढी केन्द्रित छन् । रेडियो प्रस्तोताहरु पनि मनोरञ्जन, साङ्गीतिक कार्यक्रममा नै बढी आकर्षित छन् । सन्देशमूलक कार्यक्रम र समाचारमा आकर्षण कम छ । उसो त स्थानीय सञ्चार माध्यमहरुले पारिश्रमिक न्यून दिनुका साथै नियमित नदिने गरेको गुनासा पनि बेलाबखतमा सार्वजनिक हुने गरेका छन् ।

हाम्रो देशमा प्रेस स्वतन्त्रता छ, तर यसको सही प्रयोग भइरहेको देखि‘‘दैन । जस्तोसुकै व्यक्ति पनि सञ्चार माध्यममा आबद्ध भएर पत्रकार बन्न पाइरहेका छन् । सम्बन्धित विषयमा विज्ञता हासिल गरेर काम सुरु गर्ने पत्रकार बिरलै छन् । पत्रकारितालाई मर्यादित बनाउन सम्बन्धित पक्ष सचेत भएको पाइ‘‘दैन ।

नेपालको संविधान २०७२ ले समानताको हक प्रदान गरेको छ, तर पत्रकारितामा यसको अभ्यास कमजोर छ । रेडियो, टेलिभिजन, पत्रपत्रिकामा काम गर्ने पत्रकारहरुको अवस्थामा समानता छैन । अझ पुरुष र महिला पत्रकारहरुको भिन्नताको खाडल गहिरो छ । यही असमानताले महिला पत्रकारहरुको सङ्ख्या अभिवृद्धि हुन सकिरहेको छैन । यतातिर पनि ध्यान दिन जरुरी छ ।

□

यसरी हुन सक्छ गरिबी निवारण

कुनै पनि व्यक्ति, परिवार, समूह वा समुदायको सत्ता र सम्पत्तिमा पकड र नियन्त्रण गुमी आत्मसम्मानसमेत नरहने अवस्था सिर्जना भई सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक, मानवीय आदि रुपमा देखा पर्ने एक जटिल र धेरै पक्षहरुमा जेलिएको अवस्था नै गरिबी हो ।

कम उत्पादन, आयआर्जनका अवसरको कमी, कुपोषण, खाद्य असुरक्षा, वित्तीय सङ्घ/संस्था आदिमा पहु‘‘च नपुग्नु, बेरोजगारी, लगानीका अवसर नहुनुजस्ता कुराहरु आर्थिक गरिबीभित्र पर्दछन् । यसै गरी गास, बास र कपासको न्यूनतम आवश्यकता पूरा हुन नसक्ने अवस्थासमेत यस वर्गको गरिबीभित्र राखेर हेर्न सकिन्छ । नेपालका ग्रामीण भेगका अधिकांश जनता यस किसिमको गरिबीका शिकार छन् । ग्रामीण क्षेत्रमा अधिकांश कृषिमा आधारित आयस्रोत भएका परिवार रहने भएकाले यस क्षेत्रको गरिबीलाई भूमिस‘‘ग जोडेर हेर्न सकिन्छ । गरीबस‘‘ग कम उत्पादकत्व भएको कमसल खालको जमिन र त्यो पनि थोरै मात्रमा हुनु, निर्वाहमुखी खेती प्रणाली, कम आयस्तर, लगानी गर्ने क्षमताको कमीका कारण आर्थिक गरिबी सिर्जना भएर यसको कुचक्रमा बढी जनसङ्ख्या पीडित भइरहेको देखिएको छ ।

अपाङ्गता, निर्णय क्षमताको कमी, उद्यम सञ्चालन तथा बजार व्यवस्थापन गर्ने, आ□ना अधिकारप्रति अनभिज्ञता, निरीहता तथा आ□ना कुरा आवश्यक ठाउ‘‘मा व्यक्त गर्न नसक्ने, हीनताबोध, चेतनाको कमी, अशक्तताले पनि गरिबी बढाइरहेको छ । नेपालका

अधिकांश महिला, दलित, अल्पसङ्ख्यक तथा ग्रामीण क्षेत्रका अधिकांश जनता यस प्रकारको गरिबीको चपेटामा छन् । राष्ट्रिय योजना आयोगका अनुसार नेपालमा दलित परिवार, समस्त महिला वर्ग त्यसमा पनि हिमाली र दुर्गम भेगका महिला वर्ग गरिबी र पछौटेपनको बढी शिकार भएका छन् ।

गरिबी भन्नाले आत्मसम्मानपूर्वक बा‘‘च्न पाउने अधिकार खोसिएर सिर्जना भएको आर्थिक, सामाजिक तथा राजनीतिक अवस्था भन्ने बुझिन्छ । गरिबी सिर्जना गर्ने प्रमुख कारक तङ्खव ‘सामाजिक संरचना’ हो । विभिन्न तथ्याङ्कअनुसार, नेपालमा एक करोडभन्दा बढी मानिसहरु गरिबीको रेखामुनि रहेका छन् । विश्वमा नेपाललगायत ५४ वटा देशहरु अति गरिब छन् । गरिबी घटाउन आय मात्र वढाएर ह‘‘दैन । लैङ्गिक सम्बन्ध र घरभित्रको गतिशीलता र सहकार्य पनि सहज हुनपर्छ । गास, बास, कपास, स्वास्थ्य, शिक्षा, रोजगार र सामाजिक पहिचान, सम्मानबाट वञ्चित अवस्था नै गरिबी हो । विश्व बैङ्कका अनुसार दैनिक १ डलरभन्दा कम आय हुने स्थितिलाई अति गरिबी र २ डलरभन्दा कम आय हुने स्थितिलाई गरिबी भनिएको छ । शारीरिक दुर्वलता, आर्थिक दुर्वलता, शक्तिहीनता, पछौटेपना र वञ्चितीकरणको अवस्थालाई पनि गरिबी भनिन्छ । गरिबिको अवस्थालाई हेर्ने हो भने नेपाल एचडीआईमा १५७ औं‘‘ स्थानमा छ । गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसङ्ख्या २३.८ प्रतिशत छ भने बेरोजगार, अर्धबेरोजगारको जनसङ्ख्या ३८.८ प्रतिशत छ । ८३ प्रतिशत ग्रामीण र १७ प्रतिशत शहरी जनसङ्ख्या गरिब छन् ।

नेपालले संयुक्त राष्ट्र सङ्घको दिगो विकासका लक्ष्यहरुमा जनाएको प्रतिबद्धताअनुसार नेपालले सन् २०३० सम्ममा दिगो विकासका लक्ष्यहरु पूरा गर्ने र मुलुकलाई अल्पविकसितबाट विकासोन्मुख राष्ट्रमा स्तरोन्नति गर्ने दीर्घकालीन सोचका साथ देशमा व्याप्त आर्थिक एवम् मानवीय गरिबीलाई घटाउने लक्ष्य राखेको छ । त्यस्सै गरी तेह्रौ‘‘ त्रिवर्षीय आवधिक

योजनाले गरिबीको रेखामुनि रहेका २३.८ प्रतिशत जनसङ्ख्यालाई १८ प्रतिशतमा झार्ने लक्ष्य राखेकोमा २.२ प्रतिशतले कमी ल्याई २१.६ प्रतिशतमा पुऱ्याएको थियो । हाल चालु चौधौ‘‘ त्रिवर्षीय योजनाले

गरिबीलाई २१.६ बाट १७ प्रतिशतमा झार्ने लक्ष्य राखेको छ । तर विगतलाई हेर्दा सरकारले लक्ष्यअनुसार प्रभावकारी कार्ययोजना ल्याउन र त्यसको कार्यान्वयन गर्न सकेको देखि‘‘दैन । तेह्रौ‘‘ योजनामा सरकारले गरिबी घटाउने जति लक्ष्य राखेको थियो, त्यसको आधा सफलता पनि हासिल गर्न सकेन । त्यो राम्रो सङ्केत थिएन । त्यसकारण चौधौ‘‘ योजनाले तय गरेको गरिबी निवारणको लक्ष्य पूरा गर्ने हो भने विगतका कमीकमजोरीबाट सिकेर योजनाको प्रभावकारी ढङ्गबाट कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

भनाइ नै छ- ‘गरिब मर्छ तर गरिबी कहिल्यै मर्दैन ।’ यो भनाइ नेपालको सन्दर्भमा सोह्रै आना सत्य छ । हरेक सरकारको प्राथमिकतामा गरिबी निवारण भनेर वक्तव्यमा आउ‘‘छ, तर व्यवहारमा कुनै ठोस कार्य भएको पाइ‘‘दैन । गरिबी निवारणका लागि प्रधानमन्त्रीको अध्यक्षतामा रहेको गरिबी निवारण कोष भ्रष्टाचारमा चुर्लुम्म डुबेको अवस्था छ । कोषले बाखा र बङ्गुरका पाठा वितरणमै आ□नो कामलाई सीमित

गरेको छ । माथिदेखि तलसम्म कोषका हरेक गतिविधिहरु अपारदर्शी छन् । यस्तो दुरावस्थामा रहेको नेपालको गरिबी निवारणको अभियानले गरिबी घटाउला भन्ने विश्वास गर्न सकिने अवस्था छैन ।

□

दिगो विकास लक्ष्य र यसको स्थानीयकरण

वर्तमान विश्वलाई समुन्नत विश्वमा रुपान्तरण गर्नका लागि सन् २०१६ देखि सन् २०३० सम्मका लागि केके गर्ने भनेर संयुक्त राष्ट्र सङ्घद्वारा तय गरिएको लक्ष्यलाई दिगो विकास लक्ष भनिन्छ । विश्वभरिका सरकार प्रमुखहरु, निजी क्षेत्र, नागरिक समाजस‘‘ग आबद्ध सङ्घ-संस्थाका अगुवाहरु तथा संयुक्त राष्ट्र सङ्घका प्राज्ञ तथा वरिष्ठ अधिकारीहरु गरी १४० भन्दा बढी व्यक्तित्वहरुको उपस्थितिमा अमेरिकाको न्युयोर्कस्थित संयुक्त राष्ट्र सङ्घको प्रधान कार्यालयमा २०१५ सेप्टेम्बर १९ देखि २३ सम्म बसेको शिखर बैठकले सो लक्ष्य तय गरेको हो । विश्वलाई समुन्नत बनाउने उद्देश्यले सन् २०१६ देखि २०३० सम्मका लागि दिगो विकास लक्ष्यहरु तय गर्ने काम उक्त बैठकले गरेको थियो । दिगो विकास लक्ष्यअन्तगत १७ वटा लक्ष्यहरु तय गरिएका छन् ।

दिगो विकास लक्ष्य जसलाई छोटकरीमा ‘एसडीजी’ भनिन्छ । यसको उद्देश्य सन् २०३० सम्ममा गरिबीको अन्त्य गर्नु हो । यसमा मानिस, पृथ्वी र समृद्धिका लागि तयार गरिएको कार्ययोजनालाई एसडीजी भनिन्छ । चरम गरिबीलगायत गरिबीका सबै स्वरुप तथा आयामहरुको उन्मूलन गर्नु विश्वको सबैभन्दा ठूलो चुनौती रहेको छ र दिगो विकासका लागि गरिबीको अन्त्य एउटा अपरिहार्य आवश्यकता बनेको छ ।

यी १७ विकासका लक्ष्यहरुबाट सहस्राब्दी विकास लक्ष्य (एमडीजी)

हरुको उपलब्धिमा टेकेर त्यसबाट हासिल हुन नसकेका कुराहरुलाई पूरा गर्न खोजिएको छ । यी १७ वटा लक्ष्यहरु एकअर्काका परिपूरकका रुपमा रहेका छन् । भावी पुस्ताको आवश्यकतालाई ध्यानमा राख्दै वर्तमानका विकास योजनाहरुको निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्ने संसारभरिका १९३ मुलुकहरुको प्रतिबद्धताको दस्तावेज हो एसडीजी । १६९ वटा सहायक लक्ष्यहरु रहेको एसडीजीको मुख्य ध्येय कोही पनि नछुटून् वा पछाडि नपारिऊन् भन्ने रहेको छ ।

दिगो विकास लक्ष्यहरुमा गरिबीको अन्त्य, शून्य भोकमरी, स्वस्थ र समुन्नत समाज, गुणस्तरीय शिक्षा, लैङ्गिक समानता, सफा पानी तथा सरसफाइ, स्वच्छ ऊर्जामा सहज पहु‘‘च, मर्यादित रोजगार तथा आर्थिक वृद्धि, उद्योग पूर्वाधार, नवीन सिर्जना, असमानता न्यूनीकरण, दिगो सहर र समुदायहरु, जिम्मेवारपूर्ण उपभोग तथा उत्पादन, जलवायु परिवर्तनमा

तत्काल पहल, जलमुनिको जैविक विविधताको संरक्षण, जमिनमाथिको विविधताको संरक्षण, शान्ति, न्याय र सशक्त निकाय र लक्ष्य प्राप्तिका लागि साझेदारी रहेका छन् ।

जुन लक्ष्यहरुले सबै प्रकारका गरिबीलाई सबै ठाउ‘‘बाट अन्त्य गर्ने, कुनै पनि प्रकारको गरिबीमा बा‘‘चेका मानिसहरुको अनुपातलाई कम्तीमा आधा कम गर्ने, सबैका लागि सामाजिक संरक्षण प्रणाली र उपाय लागू गर्ने र गरिब तथा जोखिममा रहेकाहरुलाई उल्लेख्य रुपमा समेट्ने, गरिब र जोखिमपूर्ण स्थितिमा रहेका मानिसहरुको सामना गर्ने क्षमता निर्माण गर्ने र वातावरणस‘‘ग सम्बन्धित विपत्तिजन्य प्रकोप तथा अन्य आर्थिक भोकमरीको अन्त्य गर्ने, खाद्यसुरक्षा तथा उन्नत पोषण हासिल गर्ने र दिगो कृषिको प्रवर्द्धन गर्ने, सबै प्रकारका कुपोषणको अन्त्य गर्ने र किशोरी, गर्भवती तथा सुत्केरी महिला र अन्य व्यक्तिका पोषणसम्बन्धी आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्ने, विकासोन्मुख देशहरुमा कृषि उत्पादकत्व क्षमता वृद्धि गर्न ग्रामीण पूर्वाधार, कृषि अनुसन्धान, प्रविधि विकास, वनस्पति तथा चौपायाको जिन बैङ्क स्थापनामा लगानी वृद्धि गर्ने, खाद्य मूल्यको चरम अस्थिरतालाई सीमित गर्नमा मद्दत पुऱ्याउन खाद्यवस्तु बजार र तत्सम्बन्धी कारोबारहरुको समुचित

सञ्चालन हुने गरी उपायहरु अवलम्बन गर्ने, स्वस्थ जीवन सुनिश्चित गर्ने र सबै उमेरका सबै मानिसको कल्याणको प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्य लिएको छ । त्यसै गरी परिवार नियोजनलगायत यौन तथा प्रजननसम्बन्धी स्वास्थ्य सेवा र सूचना तथा शिक्षामा सर्वसुलभ पहु‘‘चका साथै तथा प्रजनन स्वास्थ्यलाई राष्ट्रिय रणनीति तथा कार्यक्रममा समायोजन गर्ने कार्यलाई सुनिश्चित गर्ने, सर्वसुलभ स्वास्थ्यसेवा, गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा पहु‘‘च तथा सबैका लागि सुरक्षित, प्रभावकारी, गुणस्तरीय र उचित मूल्यमा अत्यावश्यक औषधी तथा खोपहरुमा पहु‘‘च हासिल गर्ने, सबैका लागि समावेशी तथा गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्ने तथा

आजीवन सिकाइलाई प्रवर्द्धन गर्ने, सबै किशोर तथा किशोरीहरुले निःशुल्क, समतामूलक तथा गुणस्तरीय प्राथमिक तथा माध्यमिक शिक्षा प्राप्त गर्ने कुरालाई सुनिश्चित गर्ने उद्देश्य एसडीजीले लिएको छ ।

शिक्षामा लैङ्गिक असमानताको उन्मूलन गर्ने र अपाङ्गता भएका व्यक्तिलगायत जोखिममा रहेका व्यक्तिहरु, आदिवासी तथा जनजाति र जोखिमपूर्ण अवस्थामा रहेका बालबालिकालाई सबै तहको शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिममा समान पहु‘‘च सुनिश्चित गर्ने, दिगो विकास तथा दिगो जीवनशैली, मानवअधिकार, लैङ्गिक समानता, शान्ति तथा अहिंसाको संस्कृतिको प्रवर्द्धन गर्ने, लैङ्गिक समानता हासिल गर्ने र सबै महिला तथा किशोरीहरुको सशक्तीकरण गर्ने, ओसारपसार तथा यौनशोषणलगायत सार्वजनिक तथा निजी क्षेत्रहरुमा सबै महिला तथा किशोरीविरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसाको उन्मूलन गर्ने, राजनीतिक, आर्थिक तथा सार्वजनिक जीवनका सबै निर्णायक तहमा नेतृत्वका लागि महिलाहरुको प्रभावकारी सहभागिता तथा समान अवसर सुनिश्चित गर्ने, सबै तहमा लैङ्गिक समानता र महिला तथा किशोरीहरुको सशक्तीकरणको प्रवर्द्धनका लागि नीति तथा कानुनहरुको अवलम्बन गर्ने र तिनलाई सवल बनाउने, सबैका लागि सफा पानी तथा सरसफाइमा

पहु‘‘च सुनिश्चित गर्ने, सबैका लागि सुरक्षित तथा खर्चले धान्न सक्ने मूल्यमा पिउने पानीमा सर्वसुलभ तथा समतामूलक पहु‘‘च हासिल गर्ने, पानी तथा सरसफाइ व्यवस्थापनको सुधारका लागि स्थानीय समुदायहरुको सहभागितालाई साथ दिई त्यसलाई अझ सबल बनाउने, सबैका लागि खर्चले धान्न सक्ने, भरपर्दो, दिगो तथा आधुनिक ऊर्जामा पहु‘‘च सुनिश्चित गर्ने उद्देश्य दिगो विकासका लक्ष्यहरुको छ ।

यसै गरी खर्चले धान्न सक्ने, भरपर्दो र आधुनिक ऊर्जा सेवामा सर्वसुलभ पहु‘‘च सुनिश्चित गर्ने, सन् २०३० सम्ममा विश्वव्यापी ऊर्जाको उपलब्धतामा नवीकरणीय ऊर्जाको अंशलाई उल्लेख्य रुपमा

वृद्धि गर्ने, नवीकरणीय ऊर्जा, ऊर्जा बचत तथा त्यसको व्यवस्थापन गर्ने, सबैका लागि समावेशी तथा दिगो आर्थिक वृद्धि, रोजगारी तथा मर्यादित कामको प्रवर्द्धन गर्ने, अति कम विकसित मुलुकहरुमा राष्ट्रिय परिस्थितिअनुसार प्रतिव्यक्ति आर्थिक वृद्धि र कम्तीमा ७ प्रतिशत वार्षिक कुल ग्राहस्थ उत्पादन (जीडीपी) वृद्धि कायम राख्ने, सबै महिला र पुरुषका लागि पूर्ण एवं उत्पादनशील रोजगारी तथा मर्यादित कामका साथै समान कामका लागि समान ज्याला हासिल गर्ने, दिगो पर्यटन प्रवर्द्धनका लागि नीतिहरु तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने जसबाट रोजगारी सिर्जना हुनुका साथै स्थानीय संस्कृति तथा वस्तुहरुको उत्पादन प्रवर्द्धन गर्ने, बलियो पूर्वाधार निर्माण गर्ने, औद्योगिकीकरणलाई दिगो बनाउने तथा नवीन खोजलाई प्रोत्साहन गर्ने, आर्थिक विकास र मानव कल्याणलाई सघाउ पुऱ्याउन दिगो तथा बलियो पूर्वाधार विकास गर्ने, देशभित्रै वा देशहरुबीच रहेको असमानतालाई न्यून गर्ने उद्देश्यले सबै देशहरु दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिका लागि लागिरहेका छन् ।

सामाजिक तथा राजनीतिक समावेशितालाई प्रवर्द्धन गरी त्यसलाई सशक्त पार्ने, विभेदपूर्ण कानुन, नीति र प्रचलनहरुको अन्त्य तथा तत्सम्बन्धी उपयुक्त कानुन, नीति र प्रचलनको प्रवर्द्धन गर्नेलगायतका काम गरी सबैलाई समान अवसर सुनिश्चित गर्ने र परिणाममा असमानता कम गर्ने, सहरहरुलाई समावेशी, सुरक्षित, सबल र दिगो

बनाउने, दिगो उपभोग तथा उत्पादनको ढा‘‘चा सुनिश्चित गर्न, जलवायु परिवर्तन तथा यसका प्रभावहरुविरुद्ध लड्न तत्काल कारबाही थाल्ने, सबै मुलुकमा प्राकृतिक प्रकोप तथा जलवायु परिवर्तनस‘‘ग सम्बन्धित जोखिमहरुको सामना गर्न सक्ने र अनुकूलन क्षमता वृद्धि गर्ने, समुद्र, महासागर र समुद्री स्रोतहरुको संरक्षण गर्ने, वनको दिगो व्यवस्थापन गर्ने, मरुभूमीकरण विरुद्ध लड्ने, भूक्षयीकरण रोकेर त्यस्तो प्रक्रियालाई उल्ट्याउने तथा जैविक विविधताको क्षतिलाई रोक्ने, मरुभूमीकरणविरुद्ध लड्ने र खडेरी तथा बाढीप्रभावित भूमिलगायत अन्य भूमि तथा माटोमा आएको ह्रासलाई सुधार गरी पहिलेकै अवस्था पुऱ्याउने, न्यायपूर्ण, शान्तिपूर्ण र समावेशी समाजहरुको प्रवर्द्धन गर्ने र दिगो विकासका लागि विश्वव्यापी साझेदारीलाई पुनर्जीवन दिने उद्देश्य एसडीजीको छ ।

सन् २०१५ भित्रमा सहश्राब्दी विकास लक्ष्यका अधिकांश उद्देश्य पूरा गर्न सफलता पाएको नेपाल पनि दिगो विकास लक्ष प्राप्तिका लागि लागिरहेको छ । सन् २०१५ सम्ममा शिक्षा, जनस्वास्थ्यलगायतका धेरै विकास लक्ष्य पूरा गरेको भन्दै नेपालले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा नै प्रशंसा पाएको थियो । एक दशक लामो सशस्त्र द्वन्द्व तथा वर्षौंदेखि राजनीतिक अस्थिरतामा अल्झिरहेको नेपालले सन् २००० देखि २०१५ सम्म लागू भएको सहश्राब्दी विकास लक्ष्यमा उल्लेख्य सफलता हात पारेको थियो । आठवटा लक्ष्यमध्ये अधिकांश पूरा गरेको नेपालले शिशु र मातृ मृत्युदर घटाउने, प्राथमिक शिक्षामा सबैको पहु‘‘च पुऱ्याउने लगायतका क्षेत्रमा हात पारेको उपलब्धिको अन्तर्राष्ट्रिय स्तरबाट नै प्रशंसा गरिएको थियो ।

अहिले कार्यन्वयनमा आएका दिगो विकासका लक्ष्यहरु पनि नेपालका लागि निकै सान्दर्भिक छ । दिगो विकासका १६ लक्ष्य र ती लक्ष्य प्राप्त गर्ने आधार स्रोत, साधन, प्रविधि, पू‘‘जी र सहकार्यको सत्रौ‘‘ लक्ष्य मानव व्यवहार विवेकशील, व्यवस्थित र समस्त जीवजगत्प्रति जवाफदेही

बनाउनका लागि केन्द्रित छन् । ती लक्ष्यहरु केन्द्रीय संरचनामा मात्र देखिएर पुग्दैन, तिनलाई स्थानीयकरण गरिनुपर्छ । त्यसैले ती लक्ष्यको स्थानीयकरण कसरी गर्ने ? आम मानिसलाई दिगो विकासका लक्ष्यस‘‘ग परिचालित गर्ने ? स्थानीय स्रोत, साधन र प्राथमिकतामा यो विषयलाई कसरी संस्थागत गर्नेलगायतका विषयमा निकै कम मात्र सोचिएको छ ।

नेपालमा दिगो विकासको लक्ष्यलाई आम नागरिकहरुसम्म पुऱ्याउन सकिएको छैन । सङ्घीय सरकार बाहेकका दुई वटा सरकारका वार्षिक योजनामा यस विषयले प्रवेश पाएको छैन । तथापि राष्ट्रिय योजना

आयोगले तय गरेको मार्गचित्रमा केन्द्रीय, प्रादेशिक, स्थानीय सरकारहरु तथा निजी एवम् सामाजिक क्षेत्रहरुबीच रणनीतिक साझेदारीलाई अघि बढाउने उल्लेख छ । जनतालाई प्रभावकारी रुपमा सेवा प्रवाह गर्न सशक्त स्थानीय सरकारको खा‘‘चो छ । नेपालले १४ औं‘‘ आवधिक योजनाको अन्तमासम्ममा दिगो विकास लक्ष्यहरुमा प्रारम्भिक प्रगति पेश गर्ने, २०२२ सम्म अति कम विकसित राष्ट्रबाट बाहिर निस्कने र २०२५ सम्म सघन विकासको चरणमा पुग्ने लक्ष्य लिएको छ। यो मार्गचित्रलाई कार्यान्वयन गर्न तीनवटै सरकार, गैरसरकारी निकाय र निजी क्षेत्रको साझेदारी र अगुवाइपूर्ण भूमिकाको खा‘‘चो छ । त्यसका साथै दिगो विकास लक्ष्यको स्थानीयकरणका लागि सरोकारवालाहरु जुट्नुपर्ने
ज्ञण्ड
देखिन्छ ।

□

सूचनाको हक र नागरिकको दायित्व

नेपालमा करिब ५० हजार गैरसरकारी संस्थाहरु रहेको अनुमान गरिन्छ । तर, एकीकृत तथ्याङ्क कही‘‘ कतै छैन । समाज कल्याण परिषद्मा आबद्ध भएका गैससहरुको विवरण परिषद्स‘‘ग भए तापनि जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरुमा दर्ता भएका गैससहरुको आधिकारिक एकीकृत तथ्याङ्क कही‘‘ कतै पाइ‘‘दैन । यो यथार्थको धरातलमा रहेर हेर्दा कुन जिल्लामा कति गैसस रहेछन्, कति नवीकरण हु‘‘दा रहेछन् भन्नेलगायतका विषयमा थाहा पाउन मैले ७५ वटा जिल्ला प्रशासन कार्यालयस‘‘ग २०७३ माघ ३ गते सूचना अधिकारीलाई सम्बोधन गर्दै जिल्ला हुलाक कार्यालय बा‘‘केबाट निवेदन सम्प्रेषित गर्दै सूचना माग गरे‘‘ । मैले त्यस कार्यालयमा दर्ता भएका गैरसरकारी संस्थाहरुको सङ्ख्यासहित नामावली, त्यस कार्यालयमा हालसम्म नवीकरण भएका गैरसरकारी संस्थाहरुको सङ्ख्यासहित नामावली, बाहिरी जिल्लामा दर्ता भई त्यस कार्यालयमा दर्ता भएका वा अनुमति लिएका शाखाहरुको सङ्ख्यासहित नामावली र कार्यालयले खारेज गरेका गैससहरुको नामावली विवरण माग गरेको थिए‘‘ ।

मैले माग गरेका सूचनाहरु कुनै अमूर्त, दिनै गाह्रो प्रकारका थिएनन्, तर मागिएका सूचना अछाम, सल्यान र बागलुङबाहेक अन्य जिल्ला प्रशासन कार्यालयका सूचना अधिकारीबाट समयमा प्राप्त भएन । सूचना प्राप्त नभएपछि मैले ७३ जिल्लाका प्रमुख जिल्ला अधिकारीलाई सम्बोधन गरी ऐनको दफा ९ (१) बमोजिम २०७३ माघ २७ गते सूचना
ज्ञण्ढ
अधिकारीविरुद्ध उजुरी गरे‘‘ । उजुरीपश्चात् दार्चुला, रोल्पा, नवलपरासी, धनकुटा, बा‘‘के, काभ्रे जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट सूचना प्राप्त भयो । अन्यबाट हुन सकेपछि सूचना मागकर्ताको सूचना पाउने मौलिक हकप्रति बेवास्ता गरेको ठानी ऐनको दफा ९ (४) बमोजिम राष्ट्रिय सूचना आयोग समक्ष ६६ जिल्लाका प्रमुख जिल्ला अधिकारी प्रत्यार्थी/विपक्षी हुने गरी मैले २०७३ फाल्गुण ६ गते उजुरी गरेको थिए‘‘ । विभिन्न कागजातहरु संलग्न राखी उजुरी गरेपश्चात् सम्मानित राष्ट्रिय सूचना आयोगबाट २०७३ फाल्गुण २६ गते विपक्षीहरुका नाममा सूचना उपलब्ध गराउन आदेश भएपश्चात् ६६ वटा जिल्ला प्रशासन कार्यालयमध्ये ४३ वटा जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरुले सूचना उपलब्ध गराए, ३ वटा जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरुले शुल्क बुझाई सूचना लिन आग्रह गरे ।

आयोगको आदेशलाई समेत बेवास्ता गरेको ठानी पुनः सूचना उपलब्ध नगराउने २० वटा जिल्ला प्रशासन कार्यालयविरुद्ध २०७४ साउन ८ गते पुनः उजुरी गरेको थिए‘‘ । उजुरी गरेपश्चात् ६ वटा जिल्ला प्रशासन कार्यालयले सूचना उपलब्ध गराए । १३ जिल्लाले अझै सूचना उपलब्ध गराएका छैनन् । सूचना उपलब्ध नगराउने

कार्यालयविरुद्ध २०७४ चैत्र १ गते दण्ड गराई पाउ‘‘ भनी आयोगसमक्ष उजुरी गरेको छु । यो सबै प्रक्रियामा लाग्दा करिब डेढ वर्ष बित्न थालिसक्यो । मैले सबै कार्यालयहरुबाट सूचना प्राप्त गर्न सकेको छैन । प्राप्त गरेका सबै सूचनाहरु पूर्ण छैनन् ।

मैले यहा‘‘ उल्लेख गर्न खोजेको कुरा के हो भने कानुनी रुपमा नेपाली नागरिकलाई सूचनाको हक प्राप्त गर्ने अधिकार दिइए तपनि कार्यान्वयन पक्ष फितलो छ भन्ने हो ।

यसरी सचेत नागरिकहरुले सामान्य सूचना माग्न खोज्दा जिल्लामा राष्ट्रिय सूचना आयोगको जिम्मेवारीसमेत प्राप्त गरेको जिल्ला प्रशासन कार्यालयले यस्तो रवैया देखाउ‘‘छ भने सर्वसाधारण सूचना माग्न जा‘‘दा अलि बढी गोप्य राखिएका, लुकाइएका सूचना सहज रुपमा प्राप्त होलान् भन्ने आशा गर्न सकि‘‘दैन । तथापि कानुनले दिएको अधिकार प्राप्तिका लागि चुप लागेर बसियो भने अधिकार कुण्ठित हुने मात्र होइन, लोकतन्त्रको उपहाससमेत हुनेछ ।

नेपालको संविधान २०७२ को धारा २७ मा ‘प्रत्येक नेपालीलाई आ□नो वा सार्वजनिक सरोकारको कुनै पनि विषयमा सूचना माग्ने वा पाउने हक हुनेछ ।’ भन्ने कुरा उल्लेखित छ । यसर्थ कुनै व्यक्तिले सूचना माग गर्न आएको विषय निजस‘‘ग सम्बन्धित छैन र सार्वजनिक

सरोकारको विषय पनि होइन भनी प्रमाणित गर्न नसकेको अवस्थामा माग गरिएको सूचना दिन बाध्य हुनुपर्छ ।

राज्यका काम कारबाही लोकतान्त्रिक पद्धतिअनुरुप भई आ□ना काम कारबाही पारदर्शी हुन जरुरी छ, साथै नागरिकप्रति जवाफदेहीता आवश्यक छ । यही आवश्यकताको बोध गर्दै सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन २०६४ र नियमावली २०६५ आएको हो । सूचनाको हकसम्बन्धी ऐनको दफा ३ (२) मा प्रत्येक नेपाली नागरिकलाई सार्वजनिक निकायमा रहेको सूचनामा पह‘‘ुच हुने कुरा उल्लेख छ । त्यस्तै सूचनाको हकसम्बन्धी ऐनको दफा ४ (१) मा प्रत्येक सार्वजनिक निकायले नागरिकको सूचनाको हकको सम्मान र संरक्षण गर्नु, गराउनुपर्ने उल्लेख छ । यसरी कानुनी रुपमै नागरिकलाई सूचनाको हक सम्पन्न बनाइएबाट कसैलाई पनि सूचनाबाट अब वञ्चित गराउन सक्ने स्थिति छैन ।

२०४७ अगाडि सूचनाको हक अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता अधिकारअर्न्तगत अन्तर्निहित थियो भने नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७ ले सर्वप्रथम सूचनाको हक मौलिक हकका रुपमा सुरक्षित गरेको हो । तर सूचनाको हकको कार्यक्षेत्र सा‘‘घुरो थियो, यो हकको दायरा फराकिलो पार्ने काम सूचनाको हकसम्बन्धी ऐनले गरेको छ । प्रत्येक नागरिकलाई सार्वजनिक महङ्खवको कुनै पनि विषयको सूचना माग्ने र पाउने हक सो ऐनले प्रदान गरेको छ ।

नेपालको सार्वभौमसत्ता, अखण्डता, राष्ट्रिय सुरक्षा, सार्वजनिक शान्ति सुव्यवस्था वा अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्धमा गम्भीर खलल पार्ने, अपराधको अनुसन्धान, तहकिकात तथा अभियोजनमा पत्यक्ष असर पार्ने, आर्थिक, व्यापारिक तथा मौद्रिक हित वा बौद्धिक सम्पत्तिको सरक्षण वा बैङ्किङ वा व्यापारिक गोपनीयतामा गम्भीर आघात पार्ने, विभिन्न जातजाति वा सम्पदायबीचको सुसम्बन्धमा पत्यक्ष रुपमा खलल पार्ने, व्यक्तिगत गोपनीयता र व्यक्तिको जीउज्यान, सम्पत्ति, स्वास्थ्य, वा सुरक्षामा खतरा पुऱ्याउनेबाहेकका कुनै पनि सूचना प्रत्येक नागरिकलाई आ□नो सार्वजनिक सरोकारको कुनै पनि विषयको सूचना माग्ने वा प्राप्त गर्ने हक सो ऐनले प्रदान गरेको छ।

'सूचना' भन्नाले सार्वजनिक निकायबाट सम्पादन हुने वा भएको सार्वजनिक महङ्खवको काम, तत्सम्बन्धी कारबाही वा निर्णयस‘‘ग सम्बन्धित कुनै लिखत, सामग्री वा जानकारी अब कसैको निजी पेवा भएन, जब सार्वजनिक निकायमा रहेको सार्वजनिक महङ्खवका कुनै पनि सूचना माग्न र पाउने अधिकार जनताले प्राप्त गर्दछन्, त्यति बेला जनता शक्तिशाली हुन्छन्।

ऐनले सबै सरकारी, संवैधानिक निकाय, राजनीतिक दल, गैरसरकारी संस्था, निजी क्षेत्र, कानुनद्वारा स्थापित सबै निकाय, नेपाल सरकारले राजपत्रबाट तोकिने थप अन्य निकायलाई सार्वजनिक निकायका रुपमा परिभाषित गरेको छ। यी सबै निकायमा सूचनाको हक लागू हुन्छ। यी सबै सार्वजनिक निकायमा रहेका कुनै लिखत, सामग्री वा सो निकायको काम कारबाहीको अध्ययन वा अवलोकन गर्ने, त्यस्तो लिखतको प्रमाणित प्रतिलिपि प्राप्त गर्ने, सार्वजनिक महङ्खवको निर्माण कार्य भइरहेको स्थलको भ्रमण र अवलोकन गर्ने, कुनै सामग्रीको प्रमाणित नमूना लिने वा कुनै पनि किसिमको यन्त्रमा राखिएको सूचना त्यस्तो यन्त्रमार्फत प्राप्त गर्ने अधिकार अब नागरिकको अधिकार भएको छ।

नागरिकको सूचनाको हकको सम्मान र संरक्षण गर्नु, गराउनुपर्ने, सूचना वर्गीकरण र अद्यावधिक गरी समयसमयमा सार्वजनिक, प्रकाशन तथा प्रसारण गर्ने गराउने, सूचनामा नागरिकको पहु‘‘च सरल र सहज बनाउने, आ□नो कामकारबाही खुला र पारदर्शी रुपमा गर्ने, आ□ना कर्मचारीका लागि उपयुक्त तालिम र प्रशिक्षणको व्यवस्था गर्ने, सार्वजनिक निकायले सूचना सार्वजनिक, प्रकाशन वा प्रसारण गर्दा विभिन्न स्थानीय भाषा तथा आमसञ्चारका माध्यमबाट गर्ने कार्य अब सबै सार्वजनिक निकायले गर्नुपर्छ।

कुनै पनि सूचना प्राप्त गर्न चाहने नेपाली नागरिकले त्यस सूचना प्राप्त गर्नुपर्ने कारण खुलाई सम्बन्धित सूचना अधिकारी समक्ष निवेदन दिनुपर्नेछ, निवेदन प्राप्त भएमा सूचना अधिकारीले तत्काल उपलब्ध गराउन सकिने प्रकृतिको सूचना भए तत्काल र तत्काल उपलब्ध गराउन नसकिने प्रकृतिको सूचना भए निवेदन प्राप्त भएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र सूचना उपलब्ध गराउनुपर्छ, तत्काल सूचना उपलब्ध गराउन नसकिने भएमा सूचना अधिकारीले कारणसहितको जानकारी तुरुन्त निवेदकलाई गराउनुपर्छ।

सूचना अधिकारीले सूचना उपलब्ध नगराएमा, सूचना दिन अस्वीकार गरेमा, आंशिक रुपमा सूचना उपलब्ध गराएमा वा गलत सूचना दिएमा वा सरोकारवाला होइन भनी सूचना नदिएमा सम्बन्धित व्यक्तिले त्यसरी सूचना नपाएको वा आंशिक रुपमा सूचना पाएको मितिले ७ दिनभित्र कार्यालय प्रमुखसमक्ष उजुरी दिन सक्ने व्यवस्था छ। यस प्रकार प्राप्त उजुरी जा‘‘चबुझ गर्दा सूचना नदिएको वा आंशिक रुपमा सूचना दिएको वा गलत सूचना दिएको देखिएमा प्रमुखले निवेदकद्वारा माग भएबमोजिमको सूचना उपलब्ध गराउन सूचना अधिकारीलाई आदेश दिनुपर्ने कानुनी व्यवस्था छ। त्यसरी आदेश भएमा सूचना अधिकारीले

सम्बन्धित निवेदकलाई सूचना उपलब्ध गराउनुपर्छ। सूचना अधिकारीले

जानीजानी वा बदनियतपूर्वक सूचना नदिएको, सूचना दिन अस्वीकार गरेको वा आंशिक रुपमा सूचना दिएको वा गलत सूचना दिएको देखिएमा प्रमुखले त्यस्तो सूचना अधिकारीलाई प्रचलित कानुनबमोजिम विभागीय कारबाही गर्न सक्छन्। सूचना प्राप्ति सम्बन्धमा प्रमुखले गरेको निर्णयउपर चित्त नबुझ्ने व्यक्तिले यस्तो निर्णयको जानकारी पाएको मितिले ३५ दिनभित्र राष्ट्रिय सूचना आयोग समक्ष पुनरावेदन दिन सक्नेछ।

प्राप्त पुनरावेदनको कारबाहीको काम आयोगले गर्नुपर्छ। आयोगले पुनरावेदन परेको ६० दिनभित्र सो पुनरावेदनको सम्बन्धमा आवश्यक कारबाही गरी अन्तिम निर्णय गर्नुपर्ने व्यवस्था छ। आयोगले गरेको निर्णयउपर चित्त नबुझ्ने व्यक्तिले त्यस्तो निर्णयको जानकारी पाएको मितिले ३५ दिनभित्र पुनरावेदन अदालतमा पुनरावेदन गर्न सक्ने कानुनी प्रावधान छ।

सार्वजनिक निकायको प्रमुख वा सूचना अधिकारीले मनासिब कारणविना सूचना नदिएको वा दिन इन्कार गरेको, आंशिक रुपमा वा गलत सूचना दिएको वा सूचना नष्ट गरेको देखिएमा आयोगले त्यस्तो प्रमुख वा सूचना अधिकारीलाई १ हजार देखि २५ हजार रुपैया‘‘सम्म जरिवाना गरी त्यस्तो प्रमुख वा सूचना अधिकारी विभागीय कारबाही हुने पदमा रहेको भए निजलाई विभागीय सजायका लागि सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाउन सक्ने व्यवस्था भएबाट आयोगको काम प्रष्ट हुन्छ।

यसरी सूचना माग्ने, पाउने, पुनरावलोकन गर्न पाउने, सूचना नदिनेलाई कारबाही हुने र क्षतिपूर्ति पाउने व्यवस्थासमेत गरी सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन २०६४ ले नागरिकहरुलाई अधिकार सम्पन्न बनाउने कानुनी व्यवस्था गरेको छ, यो अधिकारलाई भरमग्दुर उपयोग गरी सार्वजनिक निकायलाई जवाफदेही बनाउने र आफू सही सूचनाबाट सुसूचित हुन अब सबै जाग्नुपर्छ। अ‘‘ध्यारा कोठामा नक्कली काम गर्ने र सबै सूचनालाई निजी पेवा ठानेर लुकाएर राख्नेहरुलाई उदाङ्गो पारी जनताविरुद्ध विषवमन गर्न, सार्वजनिक स्रोतको अचाक्ली दोहन गर्न नदिन अब सूचनाको अधिकार उपयोग गर्दै खबरदारी गर्न जरुरी छ। आउनुहोस्, सार्वजनिक सरोकारका सूचनाहरु विधिसम्मत ढङ्गले माग्दै नागरिक अधिकार सुनिश्चित गर्न स‘‘गै मिलेर काम गरौ‘‘।

□

समृद्धिका लागि स्वयंसेवा

- नेपालगञ्जका गोपीनाथ वैश्यले अहिलेसम्म १५५ पटक र सरितादेवी शर्मा ज्ञवालीले ७५ पटक रक्तदान गसिकेका छन् ।
- शिक्षण पेशा गरिरहेका हेमन्तराज का□ले जन्मदिनलगायतका अवसरहरुमा विभिन्न व्यक्तिहरुलाई भेटेर बिरुवा उपहार दिन्छन् ।
- नेपालगञ्ज १० का राजेन्द्र शाही जन्डिसका बिरामीहरुलाई विगत लामो समयदेखि आफैँ“ आयुर्वेदिक औषधी बनाएर निःशुल्क सफल उपचार गरिरहेका छन् ।
- नेपालगञ्ज १२ का रवीन्द्र बोहरा सडकमा मरेका कुकुर उठाएर सडकको किनारमा फाल्छन् र सम्बद्ध निकायलाई खबर गरिदिन्छन् ।
- प्लास्टिक सर्जन डा. विनोद कर्ण हरेक शनिवार कुचो हातमा समातेर सडकमा निस्किन्छन् ।
- नेपालगञ्ज उद्योग बाणिज्य सङ्घका अध्यक्ष नन्दलाल वैश्य हरेक धर्मका पर्वहरुमा सहरका विभिन्न स्थानमा शुभकामना ब्यानर राख्छन् र सर्वत, पानी खुवाउ“छन् ।
- नेपालगञ्ज १२ निवासी गैससकर्मी कृष्णजङ्ग शाह वर्षेनि ५० हजार रकम गरिब, असहायहरुलाई सहयोग गर्छन् ।

उल्लेखित केही प्रतिनिधि पात्र हुन्, जसले स्वयंसेवी भावनाले समाजको सेवा गरिरहेका छन्, मानवीय कार्य गरिरहेका छन् । यसरी निःस्वार्थ भावनाले काम गर्नेहरु समाजमा कति छन् कति ! कतिलाई

आफूले गरेको कार्य स्वयंसेवा भन्ने थाहा छ, कतिपयलाई थाहा नहुन पनि सक्छ । सबैले कुनै न कुनै कार्य स्वयंसेवी भावनाले गरी नै रहेको हुन्छ । फरक यति हो, कतिको काम देखिन्छ, कतिको काम देखि“दैन ।

स्वयंसेवा दुईवटा शब्द मिलेर बनेको छ । आफै“ले स्वस्फुर्त रुपमा निःस्वार्थ भावनाले गरिने कार्यलाई नै स्वयंसेवा भनिन्छ । यो भित्री भावनाबाट ओतप्रोत भएपछि गरिने कार्य हो । यसलाई परोपकारी भावनाबाट गरिने पवित्र कार्य पनि भन्न सकिन्छ ।

विभिन्न शास्त्रहरुले कर्म गर तर फलको आशा नगर भनेझैं“ कुनै पनि कुराको आशा नगरी गरिने कार्य स्वयंसेवा हो । हरेक व्यक्तिका आ-आ□ना दायित्व छन् । ती दायित्वहरु त हामी पूरा गरिरहेका हुन्छौं“ नै, त्यसका अलवा समाजको विकास र समृद्धिका लागि टेवा पुर्‍याउने कार्य स्वयंसेवाबाट हुन्छ ।

विदेशका धेरैजसो युवाहरु आ□नो जीवनको केही समय स्वयंसेवा गर्ने भनेर आ□नो जीवनको कार्ययोजना बनाउ“छन् र विभिन्न देशहरुमा गएर स्वयंसेवा गर्छन् । यसरी हरेक व्यक्तिले आ□नो केही समय समाज सेवाका लागि छुट्ट्यायो भने त्यो स्वयंसेवा हुन जान्छ । धेरै देशहरुले आ□ना युवाहरुलाई सैन्य तालिम दिने गरेका छन् । यसरी तालिम लिएका युवाहरुले नागरिकको स्वयंसेवी भावनाले सुरक्षा गर्ने गर्छन् । नेपालमा नेपाली सेनाले विभिन्न युवाहरुलाई राष्ट्रिय सेवा दलमार्फत तालिम प्रदान गरी स्वयंसेवा गर्न उत्प्रेरित गरिरहेको छ । प्राकृतिक प्रकोपले निम्त्याउने विपतका बेला हजारौं“ नेपालीहरुले स्वयंसेवा गर्दै आएका छन् । नेपाल रेडक्रस, नेपाल स्काउटलगायतका संस्थाहरुले वर्षौंदेखि स्वयंसेवालाई प्रवर्द्धन गर्दै आएका छन् भने पछिल्लो समय विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय, राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरुले स्वयंसेवालाई महङ्खव दि“दै विभिन्न गतिविधिहरु सञ्चालन गदै आएका छन् । अमेरिकाको पिसकोर, जापानको जाइका,

क्यानडाको भिएसओ र कोरियाको कोइकामार्फत विभिन्न देशका स्वयंसेवकहरु एक अर्को देशमा गई स्वयंसेवा गरिरहेका छन् ।

निराशाजनक अवस्थाबाट माथि उठ्न र केही नया“ गर्न खोज्नेहरुका लागि स्वयंसेवा सर्वोत्तम मार्ग हो । भनाइ नै छ– तपाईं आफूलाई केही राम्रो होस् भनेर पर्खनुभन्दा बाहिर गई केही राम्रो गर्नुस् । यसले तपाईं स्वयंलगायत संसारलाई आशा जगाउन सक्छ । त्यसैले स्वयंसेवाको महङ्खव जहिले पनि प्रभावकारी छ ।

कुनै लाभ नलिई समुदाय वा व्यक्तिको हितका लागि योगदान दिनु स्वयंसेवा हो । यसमा आर्थिक लाभभन्दा समाजप्रतिको उत्तरदायित्वलाई प्राथमिकता दिइन्छ । यसले सामाजिक आबद्धताको भावनालाई मजबुत बनाउनुका साथै समाजप्रतिको जवाफदेहिता अभिवृद्धि गर्दछ ।

हरेक व्यक्तिको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउन र सीप विकास गर्न स्वयंसेवा महङ्खवपूर्ण माध्यम हो । व्यावहारिक रुपमा स्वयंसेवा भनेका कुनै पेशा वा व्यवसाय होइन । यो पूर्णकालीन कार्य पनि होइन । आ□नो बचेको समय समाजलाई योगदान दिने कार्य स्वयंसेवा हो । सम्पूर्ण समय स्वयंसेवामा व्यस्त रहने नभई फुर्सदका समयमा व्यस्त रहने कार्य स्वयंसेवा हो । यसले भविष्यका लागि सिकाइ र अनुभव प्रदान गर्दछ ।

स्नातकोत्तरसम्मको अध्ययन गरे पनि अनुभवको अभावमा नोकरीका लागि निवेदन दिन नसक्नु, नोकरी पाए पनि सामाजिक परिचालनमा राम्रो कार्य सम्पादन गर्न नसक्नु, कार्य सम्पादनको क्रममा टिम स्प्रिट प्रदर्शन गर्न नसक्दा एक्लो परी निराशाको शिकार हुनु, समुदायको मुद्दाबारे परिचित नहुनु र समुदायस“ग घुलमिल हुन नसक्नु, परिवेशअनुसार लचकता देखाउन नसक्नु र नेतृत्व सीप प्रदर्शन गर्न नसक्नुजस्ता समस्याबाट अधिकांश युवाहरु पीडित भएको पाइन्छ । यी समस्याबाट मुक्त हुने उपयुक्त कार्य स्वयंसेवा हो । फुर्सदका दिनमा व्यस्त रहन, मानसिक रुपमा उत्साहित रहन, नेतृत्व सीपको विकास

गर्न, सिकाइ र अनुभव प्राप्त गर्न, सिर्जनात्मक र रचनात्मक शक्ति अभिवृद्धि गर्न, घुलमिल हुने बानी बसाल्न, तनाव कम गर्न, उद्देश्य प्राप्तिको आनन्दको अनुभूति गर्न, निराशाबाट लड्न, टिम स्प्रिट विकास गर्न, व्यक्तिगत विवरणलाई मजबुत बनाउन, आत्मविश्वास अभिवृद्धि गर्नका लागि सबै युवाहरुले स्वयंसेवा गर्न जरुरी छ । स्वयंसेवाको अनुभवबाट धेरै सफल व्यक्तिहरु खारिएर आएका उदाहरण प्रशस्त छन् ।

स्वयंसेवाले केही नौलो प्रयास गर्न र उपलब्धिको वास्तविक अनुभूतिका साथै आत्मविश्वास हासिल गर्न सहयोग गर्छ । स्वयंसेवाले कुनै पनि विषयमा शिक्षा हासिल गरेकाहरुका लागि इन्टर्नसिपको अवसर प्रदान गर्छ, जसबाट सम्बन्धित क्षेत्रमा व्यावहारिक ज्ञान तथा अनुभव हासिल गर्न मद्दत पुग्छ । स्वयंसेवाले समान्यतया समाज, समुदाय र व्यक्तिमा वास्तविक र महङ्खवपूर्ण सकारात्मक प्रभाव पार्छ । यसले विभिन्न प्रकारका व्यक्तिहरुस“ग भेटघाट गर्ने अवसर दिनुका साथै नया“ साथी बनाउन मद्दत गर्छ । स्वयंसेवाले साथीभाई तथा परिवारभन्दा बाहिर समुदायको हिस्सा भएको अनुभूति गर्न सहयोग गर्छ । स्वयंसेवाले नया“ सीप सिक्न र अनुभव हासिल गर्न तथा योग्यता प्राप्त गर्न मद्दत गर्छ । स्वयंसेवामार्फत आफूभित्र लुकेका क्षमता प्रस्फुटन गर्न, सीपको प्रयोगबाट अभ्यास गर्न र व्यक्तिगत लक्ष्य हासिल गर्न आफूले आफै“लाई चुनौती दिने अवस्था निर्माण गर्न सकिन्छ । स्वयंसेवामार्फत जीवनकालका महङ्खवपूर्ण क्षणहरु बटुल्न मद्दत मिल्छ । स्वयंसेवाले सहयोगको आवश्यकतामा रहेकाहरुलाई महङ्खवपूर्ण र सार्थक सहयोग प्रदान गर्छ । यस्ता सहयोगबाट लक्षित समुदाय वा व्यक्तिभन्दा बढी लाभ स्वयंसेवा गर्नेलाई नै प्राप्त हुन्छ ।

स्वयंसेवा विभिन्न तरिकाले गर्न सकिन्छ । पहिलो नियमित स्वयंसेवा, यसअन्तर्गत कुनै पनि नागरिकले कुनै संस्था वा व्यक्तिगत रुपमा कुनै एक वा एकभन्दा बढी विषयमा स्वयंसेवा गर्न सक्छन् । दोस्रो अनियमित

स्वयंसेवा, यसअन्तर्गत जोसुकैले आफूलाई इच्छा लागेको बेला स्वयंसेवा गर्न सक्छन् । तेस्रो विशेष अवसरमा स्वयंसेवा, यसअन्तर्गत आआ□नो तरिकाले विभिन्न चाडपव, विवाह आदिमा स्वयंसेवा गर्न सक्छन् ।

स्वयंसेवा विशाल र अनन्त सम्भावना भएको क्षेत्र हो । जसमा विशेष गरी युवाहरुले विभिन्न विषयगत क्षेत्रमा स्वयंसेवा गर्दा उपयुक्त हुन्छ । विशेष गरी युवाहरुले युवा क्षमता विकासका क्षेत्रका साथै परोपकारी तथा मानवीय सहयोग, सेवाप्रवाह र जवाफदेहिता प्रवर्द्धन र विशेष अवसरहरुमा स्वयंसेवा गर्दा अझ प्रभावकारी हुन्छ ।

पछिल्लो समय विभिन्न निजी कम्पनीहरुले पनि सामाजिक उत्तरदायित्वका नाममा विभिन्न खालका स्वयंसेवा र समाजसेवाका कार्य गरेको पाइन्छ । अहिले धेरैजसोले आ□नो जन्मदिनमा स्वयंसेवा गरिरहेका छन् । पैसा हुनेले पैसा खर्च गरेर, पैसा नहुनेले आ□नो ऊर्जा खर्च गरेर स्वयंसेवा गर्न सक्छन् ।

अहिले देशैभर विभिन्न खालका स्वयंसेवी कार्यक्रमहरु सञ्चालन भइरहेका छन् । उदाहरणका लागि नगरमित्र, पर्दैन धन्यवाद, मस‘‘ग आ□नै झोला छ, एक घण्टा समाजका लागि, हाम्रो सहर सफा सहर, मिलिजुली समाज बनाऔ‘‘, गङ्गासागर सफाइ अभियान, ग्रीन जनकपुर - क्लिन जनकपुर, क्लिन नेपालगञ्ज - ग्रीन नेपालगञ्ज, बास जन्मदिन शुभकोष, छोरी बचाऊ‘‘ - छोरी पढाऊ‘‘, आवाजविहीनको पक्षमा पाक्षिक अभियान, जीवन रक्षाका लागि रगत, आदि ।

यस्ता अभियानहरुले समाजलाई सुसंस्कृत बनाउ‘‘दै छन्, समृद्ध बनाउ‘‘दै छन् । आउनुहोस् आ-आ□नो क्षेत्रबाट स्वयंसेवा गरौ‘‘ र देशलाई समृद्ध बनाऔ‘‘ ।

□

जन्मदिनमा सामाजिक कार्य

सबैजनालाई आ□नो जन्मदिन विशेष लाग्छ । हरेक व्यक्तिका लागि आ□नो जन्मदिन प्रिय र अविश्मरणीय लाग्छ । यो हामी सबैको मानवीय स्वभाव नै हो । जन्मदिन खुसीस‘‘ग जोडिएको उत्सव हो । कुनै पनि व्यक्तिका लागि योभन्दा ठूलो र महङ्खवपूर्ण दिन अर्को दिन हुन सक्दैन । मान्छेको आकार लिएको दिन, धेरै जिम्मेवारी लिएर सुन्दर शरीर लिएर जन्मिएको दिन, नौ महिने आमाको कोख र प्रसव व्यथाका बाबजुद ममतामयी आमाको पहिलो माया पाएको दिन, अनि यो सुन्दर संसार हेर्न पाएको दिन । जन्मदिन हरेक व्यक्तिले मनाउन चाहन्छ, खुसीयाली बा‘‘ड्न चाहन्छ, साथीस‘‘गीस‘‘ग रमाउन चाहन्छ, ठूलाबडाहरुको आशीष प्राप्त गर्न चाहन्छ ।

हरेक व्यक्तिहरुले आ□नो जन्मदिन फरकफरक रुपमा मनाइरहेका छन् । जन्मदिनमा भोजभतेर गर्ने, पिकनिक जाने, साथीहरुस‘‘ग बसेर धेरै खर्च गर्नेजस्ता कामहरु आजकल सामान्यजस्तै बनिसकेको छ । अझ युवापुस्तामाझ त यो एउटा संस्कृति नै बनिसकेको छ । जन्मदिन उत्सव हो, मनाउनुपर्छ, तर जन्मदिन मनाउने नाममा फजुल खर्च गर्नुहु‘‘दैन । जन्मदिनलाई परोपकारी र सामाजिक कार्यमा जोड्न सकियो भने त्योभन्दा ठूलो महान् कार्य अरु हुन सक्दैन भन्ने मान्यताको विकास बिस्तारै हु‘‘दै गइरहेको छ । पृथक् तरिकाले जन्मदिन मनाउने कार्य आफै‘‘मा उत्तम कार्य हो, यसलाई निरन्तरता दिनुपर्छ । यसरी एकजनाले आ□नो जन्मदिन पृथक् रुपमा मनाउ‘‘दा केही न केही सामाजिक सेवा र परोपकारी कार्य

त हुन्छ । अझ जन्मदिनलाई सधै‘‘ अविश्मरणीय बनाउनका लागि परोपकारी कार्यलाई बढवा दिन जरुरी छ ।

मैले पनि आ□नो जन्मदिन धेरै वर्ष साथीभाइ जम्मा गरेर भोज गरेरै मनाए‘‘ । हरेक वर्ष मैले आ□नो जन्मदिन मनाउ‘‘थे‘‘, साथीभाइ, अग्रजहरु आउ‘‘थे, शुभकामना दिन्थे, अर्को वर्ष मेरो जन्मदिन भुलिहाल्थे । फेरि मैले सम्झाएर जन्मदिनमा बोलाउनुपर्थ्यो । केही वर्ष यही क्रम चल्यो । पछि मलाई यो कार्य फजुल लाग्यो र मैले जन्म दिन मनाउन छोडे‘‘ ।

विगत केही वर्षयता मले आ□नो जन्मदिनमा आफूले सक्ने केही सामाजिक कार्यहरु गर्दै आएको छु । नेपालगञ्जको रङ्गशालापछाडि सधैं‘‘ सिक्रीले बा‘‘धिन बाध्य नरु इस्लाम खा‘‘लाई लत्ता, कपडा प्रदान गरेर मैले जन्मदिनमा सामाजिक कार्य सुरु गरेको थिए‘‘ । त्यसलाई निरन्तरता दि‘‘दै विभिन्न विपन्न बालबालिकाहरुको पढाइका लागि सहयोग गर्नुका साथै मिर्गौला रोगबाट पीडितहरुलाई सहयोग गरिसकेको छु । विगत तीनचार वर्षदेखि आ□नो जन्मदिनमा रक्तदान गर्दै आएको छु । यी सबै कार्यहरु कुनै ठूला कार्य होइनन्, सामान्य कार्य हुन्, तर यसको सन्देश महङ्खवपूर्ण छ भन्ने अभिप्राय मात्रै हो मेरो । मैले जन्मदिनमा सामाजिक कार्य गर्दा म कार्यरत संस्था बासमा आबद्ध धेरै साथीहरुले यस कार्यलाई निरन्तरता दिएका छन् ।

बासका पूर्व महासचिव सुरेन्द्र शाहीले आ□नो जन्मदिनमा भेरी वृद्धाश्रमलाई एक महिना पुग्ने खाद्यान्न सहयोग गरे । बासकी उपाध्यक्ष लुना बुढाथोकीले जन्मदिनमा हरेक वर्ष रक्तदान गर्नुका साथै सामाजिक कार्य गर्दै आइरहेकी छिन् । बासकी पूर्व लेखा अधिकृत प्रतीक्षा गिरीले आ□नो जन्मदिनमा दृष्टिविहीन बालबालिकालाई नङकट वितरण, वृद्धाश्रमलाई फलफूल वितरण गर्नेदेखि लिएर प्लास्टिकमुक्त सहरका लागि सहकर्मीहरुलाई कपडाका झोला वितरण गरेकी थिइन् । बासकी पूर्व केन्द्रीय सचिव मञ्जु बोहराले आ□नो दाइको जन्मदिनको अवसरमा

बा‘‘के नेत्रहीन सङ्घमा आश्रित बालबालिकाहरुलाई लत्ताकपडा वितरण गरेकी थिइन् । बास काठमाडौं‘‘ शाखाकी कोषाध्यक्ष जना भण्डारीले समाज विकास तथा प्रवर्द्धन केन्द्रमा आश्रित बालबालिकालाई न्यानो कपडा उपलब्ध गराएकी थिइन् । मेरी बहिनी शकुन्तलाले पनि जन्मदिनमा समाज विकास तथा प्रवर्द्धन केन्द्रका बालबालिकालाई स्टेशनरी वितरण गरेकी थिइन् । बासकी केन्द्रीय सदस्य दिला शाहले त आ□नो जन्मदिनमा बुबामुवाको सम्मानमा स्थापना गरेको मानदेवा परोपकारी अक्षय कोषबाट विपन्न बालबालिका र उपचारका लागि आर्थिक अभाव भएका व्यक्तिहरुलाई आर्थिक सहयोग नै प्रदान गर्दै आइरहेकी छिन् । बासका अध्यक्ष रमेश सिटौलाले यस वर्षको जन्मदिन नीलसागर वृद्धाश्रम र कोहलपुरको त्रिभुवन माविमा अध्ययनरत दृष्टिविहीन विद्यार्थीहरुलाई एक छाक खाना खुवाएर मनाए । नेपालगञ्जकी पत्रकार करुणा शाहले पनि विगतका वर्षहरुदेखि जन्मदिनमा सामाजिक कार्यहरु गर्दै आइरहेकी छिन् । उल्लेखित केही उदाहरण मात्र हुन् । धेरै व्यक्तिहरुले आ□नो जन्मदिनमा असल कार्यहरु गरिरहेका छन् ।

म आबद्ध संस्था बासले त विगत केही वर्षदेखि ‘जन्मदिन शुभकोष’ सञ्चालन गरी परोपकारी अभियान नै सञ्चालन गरेको छ । बाढी पीडित, अग्नि पीडितहरुलाई राहत प्रदान गर्नुका साथै अपाङ्गता भएर जीवन निर्वाह गर्न असहज भएका व्यक्तिहरुलाई समेत आर्थिक तथा भौतिक सहयोग गर्दै आएको यस संस्थामा आबद्ध पदाधिकारी तथा सदस्यहरुले पछिल्लो समय आ□नो जन्मदिनलाई परम्परागत रुपमा नमनाई पृथक् रुपले मनाउ‘‘दै आएका छन् । परोपकारी कार्य गरेर जन्मदिन मनाउने अभियानले मूर्त रुप लिन थालेको महसुस भइरहेको छ । अहिले देशैभर ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र बालबालिकाहरुलाई केही सहयोग प्रदान गरेर जन्मदिन मनाउने काम

भइरहेको छ । जन्मदिनलाई पृथक् रुपमा मनाउन र जन्मदिनलाई परोपकारी कार्यस‘‘ग जोड्नका लागि जन्मदिन मनाउने नया‘‘ सोच सबैले राख्नु जरुरी छ ।

‘जन्मदिन शुभकोष’ परोपकार र सामाजिक सेवाको भावनाबाट अभिप्रेरित छ। बासका ४० भन्दा बढी बासका सदस्य, शुभचिन्तकहरुले जन्मदिन शुभकोषमा रकम जम्मा गर्दै आएका छन् । यसरी जम्मा गरिएको रकमबाट व्यवस्थित र प्रभावकारी रुपमा परोपकारी तथा मानवीय सेवाका कार्यहरु भइरहेका छन् ।

सङ्कलित रकमबाट बालबालिकाहरुको पढाइ, गरिब बिरामीहरुको उपचार, जोखिममा परेका बालबालिका तथा अन्यलाई सहयोग, बालगृहमा रहेका बालबालिका, वृद्धाश्रममा रहेका ज्येष्ठ नागरिकहरुलाई सहयोग, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुलाई सहायक सामग्री तथा अन्य सहयोग, प्राकृतिक प्रकोप (आगलागी, बाढी, भूकम्प) पीडितलाई आवश्यक सहयोग गर्ने काम भइरहेको छ । यसबाट मानवीय सेवा, स्वयंसेवा, सामाजिक कार्य, परोपकारी सोच प्रवर्द्धन भएको छ । त्यति मात्र होइन, हाम्रो जन्मदिनमा खर्च हुने रकमको बचत गरेर सामाजिक कार्यमा लगाउ‘‘दा आवश्यक भएकाहरुको आवश्यकता परिपूर्ति हुन्छ र हामीलाई वास्तविक सन्तुष्टि मिल्छ । जन्मदिन कसरी मनाउने, यो सबैको नितान्त व्यक्तिगत कुरा हो । तर, भोजभतेर, पार्टी फजुल हुन्, क्षणिक हुन् भन्ने मेरो बुझाइ हो । साथीभाइहरुको जमघट आफै‘‘मा सकारात्मक कुरा हो, जन्मदिनमा केही खानै हु‘‘दैन, रमाइलो गर्नैहु‘‘दैन भन्ने होइन, गर्न सकिन्छ, तर यसलाई खर्चिलो, भड्किलो बनाउनुहु‘‘दैन, यसलाई मितव्ययी बनाउनुपर्छ भन्ने आशय हो मेरो । जन्मदिन मनाउने नाममा विभिन्न खाले विकृति, विसङ्गतिहरु हावी भइरहेका छन् । हरेक व्यक्तिको जन्मदिन मह‘‘गो हु‘‘दै गइरहेका छ । जन्मदिनका नाममा दारु पार्टी भइरहेका छन् । जन्मदिन मनाउने र सहभागी हुने दुवैलाई खर्च

व्यवस्थापन गर्न सास्ती छ । यसलाई कम गर्दै अब जन्मदिनलाई परोपकार र सामाजिक सेवातिर जोड्न जरुरी छ ।

हरेक व्यक्तिले आ□नो जन्मदिनमा रक्तदान गर्ने हो भने नेपालका कुनै पनि रक्तसञ्चार केन्द्रमा रगत अभाव ह‘‘दैन र रगत अभावमा कसैले ज्यान गुमाउनुपर्दैन । हरेक व्यक्ति त सम्भव नहोला, धेरैले जन्मदिनको खर्च कटाएर केही न केही सामाजिक कार्य गरे भने कति धेरै मानवीय कार्य होलान्, हामी सहजै अनुमान गर्न सक्छौ‘‘ । अतः आउनुहोस्, जन्मदिनमा सहयोग आवश्यक भएकाहरुलाई सहयोग गरी मानवीय कार्य गरौ‘‘, आत्मसन्तुष्टि प्राप्त गरौ‘‘ । यही नै हामी सबैका लागि उपयुक्त शुभकामना हुनेछ ।

□

नागरिक समाजको घट्दो सक्रियता

नागरिकहरु मिलेर निश्चित उद्देश्य प्राप्तिका लागि स्थापित सङ्गठनलाई नागरिक समाज भनिन्छ । विश्वका कैयौ‘‘ राष्ट्रहरुले यसलाई सामाजिक रुपान्तरणको माध्यमको रुपमा स्वीकारेका छन् । नागरिक समाजले नागरिक हक र कर्तव्यका बारेमा वकालत गर्छ । देशमा सुशासन कायम गर्न सहयोग गर्नु नागरिक समाजको महङ्खवपूर्ण कार्य हो । आम चासोका विषयहरुमा जनतालाई जागरुक गराई सरकारको काममा सहयोग गरी दिगो शान्ति, समृद्धि र सुशासन स्थापना गर्नु नागरिक समाजको लक्ष्य हो ।

नागरिक समाज भ्रष्टाचार, विकृति, विसङ्गतिका विरुद्धमा खरो भएर उत्रने गर्छ । नागरिकहरु सार्वभौम हुन्छन्, उनीहरुको हक, अधिकार कही‘‘ कतैबाट कुण्ठित हुनुहु‘‘दैन भन्ने कुरालाई जहिले पनि नागरिक समाजले उठाउने गर्छ । जनताद्वारा जनताका लागि गरिने शासन प्रणालीलाई प्रजातन्त्र, लोकतन्त्र भनिन्छ । प्रजातन्त्रमा जनता सार्वभौम हुन्छन् । स्वतन्त्रता, मानवअधिकारको रक्षा, सुशासनको प्रत्याभूति, शान्ति सुरक्षा, कानुनको शासन प्रजातन्त्रका बलिया आधारस्तम्भ हुन् । जुन प्रणालीमा शासन सञ्चालन गर्नका लागि जनताले आ[illegible]ना प्रतिनिधि चुनेर पठाउ‘‘छन्, ती प्रतिनिधिहरुले नागरिकका पक्षमा काम गरे कि गरेनन् भनेर निरन्तर रखवारी गर्ने एक मात्र स्थायी संरचना नागरिक समाज हो ।

प्रत्यक्ष रुपमा शासनमा सहभागी हुने राजनीतिक दलका नेता, कार्यकर्ता, सरकारी कर्मचारीहरु, सुरक्षाकर्मी, उद्योगी-व्यवसायीहरु भन्दा

ज्ञद्दट

छुट्टै पहिचान भएका स्वतन्त्र बुद्धिजीवी, समाजसेवी, सामाजिक कार्यकर्ता, सङ्घ-संस्थाका प्रतिनिधि, सञ्चारकर्मी आदिको समूह नै नागरिक समाज

हो । वास्तविक रुपमा भन्नुपर्दा नागरिक समाज भनेको लोकतन्त्रप्रति प्रतिबद्ध, मानवअधिकारका हिमायती, राजनीतिमा प्रत्यक्ष संलग्नता नभएका सचेत व्यक्तिहरुको निष्ठावान् समूह हो । नागरिक समाज आफै‘‘मा सचेत र सरकारलाई खबरदारी गर्ने स्वतन्त्र अस्तित्व भएको व्यक्तिहरुको समूह हो । यो स्थायी प्रतिपक्ष हो । यसले सरकारका सकारात्मक र राम्रा कार्यहरु सफल पार्न सहयोग गर्छ । सरकारलाई जवाफदेही बनाउन दबाबमूलक कार्य गर्ने, समाजका आवाजविहीन, पिछडिएका वर्ग, समुदायको आवाज बुलन्द गर्दै सरकारलाई सही बाटोमा हि‘‘ड्न उत्प्रेरित गर्ने, जनचेतनामूलक कार्यहरु गर्ने, सरकारलाई जहिले पनि कानुन बनाउन, भएका कानुन कार्यान्वयन नभएको अवस्था रहे कानुन कार्यान्वयनका लागि दबाब सिर्जना गर्ने कार्य नागरिक समाजले गर्छ ।

समाजशास्त्री सिसिरोले समाजमा असमान क्षमता भएका तर स्वतन्त्र र समान रुपमा सहभागी हुन सक्ने नागरिकको समूहलाई नागरिक समाज हुन् भनेका छन् । नागरिक समाज नागरिकका मौलिक अधिकारको रक्षा, नागरिक स्वतन्त्रता, सामाजिक न्याय र ऐक्यबद्धताका लागि लड्छन् । लोकतान्त्रिक मूल्य र मान्यता अवलम्बन गरेका राष्ट्रहरुमा नागरिक समाजको भूमिका अपरिहार्य हुन्छ । नागरिकका आवाज उठाउन र सामाजिक सवाल उठान गर्नका निमित्त नागरिक समाजको परिकल्पना गरिएको हो । नागरिक समाज सङ्गठित स्वतन्त्र शक्ति हो, जसमा गैरसरकारी, गैरराजनीतिक व्यक्तिहरु
संलग्न रहन्छन् । यो स्वयंसेवी संस्था हो । यसले साझा विषयमा सधै‘‘ स्थानीय स्रोत र साधनको उपयोग गरेर काम गर्छ । नागरिक सवालका विषयमा सरकारलाई दबाब दिने, सरकारका कमीकमजोरीविरुद्ध आवाज

ज्ञद्दट

उठाउने, सरकारी नीति तथा कार्यक्रमहरुको अनुगमन गर्ने, रचनात्मक सुझावहरु दिने काम गर्छ । यो सङ्गठित तथा असङ्गठित रुपमा रहन

सक्छ । यो अनुशासित शक्ति हो, जसले जनताप्रति सरकारलाई जवाफदेही बनाउने कोसिस गर्छ । ठूलाठूला सामाजिक अभियान तथा परिवर्तनमा नागरिक समाजले अहम् भूमिका खेल्ने गर्छ ।

नेपालकै इतिहासलाई हेर्ने हो भने पनि नागरिक समाजले ठूलठूला परिवर्तनमा महङ्खवपूर्ण भूमिका खेलेका छन् । चाहे २०४६ को पहिलो जनआन्दोलन होस्, चाहे २०६२/०६३ को दोस्रो जनआन्दोलन होस् या अन्य आन्दोलन, ती सबै आन्दोलनमा नागरिक समाजले अग्रणी र नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गरेको थियो । त्यति मात्र नभई नागरिकको चेतनास्तर अभिवृद्धि गर्न, सामाजिक परिवर्तन गर्नका लागि नागरिक समाजले महङ्खवपूर्ण भूमिका खेल्दै आएको छ । लोकतन्त्रलाई सही मार्गमा हि“डाउन, सामाजिक सन्तुलन कायम गराउने मार्गतर्फ अग्रसर हुने जिम्मेवारी नागरिक समाजको हो ।

नेपालको परिवर्तनका खातिर गरिएका सबै आन्दोलनहरुमा नागरिक समाजले निर्वाह गरेको भूमिका, नेपालको शान्ति प्रक्रियामा द्वन्द्वरत पक्ष र सत्तापक्षलाई एकैथलोमा ल्याई शान्ति स्थापनामा नागरिक समाजले खेलेको भूमिका कसैले भुल्न सक्दैन ।

पछिल्ला` समय नया“ संविधान जारी भएस“गै देश सङ्घीयतामा अघि बढिरहेको छ । हामीले तीनवटा सरकारको अभ्यास गरिरहेका छौ“ । यो परिवर्तित अवस्थामा नागरिक समाजले विगतमा खेलेका र वर्तमानमा खेल्न सक्ने भूमिकालाई समीक्षा गर्नुपर्ने बेला आएको छ । अहिले नागरिक समाज कतै सेलाएको हो कि, कमजोर भएको हो कि भन्ने प्रश्नहरु छरपस्ट रुपमा सुन्न पाइन्छ । प्रस्ट रुपमा भन्नुपर्दा परिवर्तित अवस्थामा नागरिक समाज कमजोर भएकै हो । यसका कारण नागरिक समाज विभिन्न दलहरुमा विभक्त हुनु, विभाजित हुनु, सङ्गठित हुन नसक्नुलगायत छन् ।

अर्कोतर्फ नागरिक समाजलाई अन्तर्राष्ट्रिय गैससहरुले समत बिगारिदिएका छन् । हरेक कार्यहरुको गैससकरण, परियोजनाकरण गरिदिने मनोवृत्तिले पनि नागरिक समाज परनिर्भर भइरहेको छ । उसो त सबै नागरिक समाज एउटै छातामुनि अट्दैनन् । यो सत्य कुरा हो, तर साझा कुरामा एक त हुनैपर्छ । यस्तो अवस्थामा नागरिक समाजका मूल्य एवं भूमिकालाई अझ प्रभावकारी बनाउ“दै विचलित राजनीतिक व्यवस्था एवं चिन्तित समाजलाई ट्र्याकमा ल्याउन नागरिकका पक्षमा निष्पक्ष भूमिका खेल्न नागरिक समाज पुनः जागृत हुनु आवश्यक छ ।

यस सन्दर्भमा चर्चित समाजशास्त्री डा. सौभाग्य शाहले आ□नो पुस्तक ुऋष्खर्ष क्यअष्भतथ ष्ल एबिअभक र क्यात क्तबतभ बलम च्भनष्भ ऋजबलनभ ष्ल ल्भउबबु मा नेपालको नागरिक समाजको आलोचना गरेका छन् । उनले नेपालका राजनीतिक दल र नागरिक समाजको भूमिकामा खासै फरक नरहेको टिप्पणी गरेका छन् भने नागरिक समाजलाई एनजीओकरण गरिएको यथार्थ तथ्य प्रस्तुत गरेका छन् । देशमा कानुनको शासन सुनिश्चित गर्न, नागरिक हक, अधिकार संरक्षित गर्नुको सट्टा राजनीतिक दलहरुको जस्तो काम गर्ने, शक्ति र सत्ताको ख्याल गर्ने, कुनै एउटा पार्टीको पक्षपोषण गर्नेजस्ता प्रवृति नेपालको नागरिक समाजमा देखिएको उनको भनाइ छ । उनले भनेजस्तै नेपालमा नागरिक समाजबारेको बुझाइमा धेरैलाई भ्रम छ । नागरिक समाजको खोल ओढेर पार्टीको पक्षपोषण गर्नुहु“दैन । स्वतन्त्रता र निष्पक्षता नागरिक समाजका गहना हुन्, चरित्र हुन् । यही चरित्रबाट नागरिक समाजको मर्यादा बढेको हो, तर नागरिक समाजको खोल ओढेका अवसरवादी तथा गैरनागरिक समाजका सदस्यहरुका कारण यसको मर्यादा घट्दै गइरहेको छ । एउटा दलको नेता, कार्यकर्ता पनि नागरिक समाज, फौजदारी अभियोग लाग्ने गरी अपराधिक काम गर्ने व्यक्ति पनि नागरिक समाज, सरकारी जागिरे, रात दिन पैसा कमाउन तल्लीन व्यक्ति पनि नागरिक समाज, स्वतन्त्र ढङ्गले कुनै दलको सदस्यता नलिएको, सरकारी जागिर नखाएको व्यक्ति

पनि नागरिक समाज भएपछि कसलाई नागरिक समाज भनेर चिन्ने ? सर्वसाधारण अन्योलमा छन् ।

यिनै कारणले नागरिक आन्दोलन नै डगमगाएको छ । केही नागरिक अगुवा राजनीतिक रङ देखाउ“दै सत्ता नजिक पुगिदि“दा सिङ्गो नागरिक आन्दोलनलाई कमजोर बनाइदिएको छ । निर्लज्ज अगुवाकै कारण नागरिक आन्दोलन बदनाम मात्रै भएको छैन, विभाजित र विवादित बन्न पुगेको छ ।

पहिले नागरिक अधिकारका लागि भन्दै नागरिक समाजको आन्दोलनमा देखिएका अगुवा कुनै पार्टीविशेषका एजेन्डा बोकेर सडकमा निस्किनेदेखि कसैको स्वार्थ सिद्धिका लागिसमेत प्रयोग भइदि“दा नागरिक समाजले विश्वास गुमाइरहेको छ । अमुक पार्टीका झण्डा बोक्दै मरी मेटी लागेका व्यक्तिहरु आफूलाई नागरिक अगुवा भन्न रुचाउ“छन् । कतिपय नागरिक आन्दोलनको भरमा नागरिक आन्दोलनका अगुवा पार्टीको कोटामा संसदमा पुगेका छन् ।

अवसर नपाउ“दासम्म नागरिक समाज, अवसर पायो भने राजनीतिक नेता हुने प्रवृत्तिले पनि नागरिक समाजप्रतिको जनविश्वास घटेको छ । विषयवस्तु नै नबुझी, त्यसको गहिराइको अध्ययन नगरी, त्यसले दूरगामी रुपमा पार्न सक्ने असरको सामान्य आ“कलनसम्म नगरी प्रतिक्रिया दिने, सतही विश्लेषण गर्ने केही अगुवाहरुका कारण पनि नागरिक समाज विवादित बन्ने गरेको छ ।

नागरिक आन्दोलन नागरिक समाजका व्यक्तिलाई राजनीतिक उचाइमा पुग्ने माध्यम कदापि होइन, न त कुनै राजनीतिक दलको कोटामा परी विभिन्न आयोगमा मनोनित हुने र जागिर खाने माध्यम नै हो । यो कुरा सबैले बुझ्न जरुरी छ ।

पछिल्लो समय क्षेत्रीय, जातीयताका नाममा ‘नागरिक समाज’ स्थापना गरेको पाइन्छ । यसले द्वन्द्व सिर्जना गर्ने कामबाहेक केही पनि गर्दैन । अर्कोतर्फ नागरिक समाजका धेरै चर्चित अगुवाहरुको सक्रियता कम छ, दुईतिहाइको सरकारले गरेका गलत कामका विरुद्ध नागरिक समाज बोलेको पाइ“दैन । आवश्यक परेको समयमा आन्दोलन उठ्न नसक्नु, आवाज उठ्न नसक्नु पक्कै पनि राम्रो पक्ष होइन । अर्कोतर्फ सरकारले पनि नागरिक समाजलाई नजरअन्दाज गरेको पाइन्छ । जनताले पठाएका प्रतिनिधिहरुबाटै सरकार बने तापनि उनीहरु सत्तामा पुग्दा जनताप्रति जवाफदेही नहुन सक्ने खतरा बढी हुन्छ । त्यस्तो अवस्थामा जनताले सरकारका विरुद्ध स्वतन्त्र ढङ्गले आवाज उठाउन सक्छन्, विरोध जनाउन सक्दछन् । यस्तो बेला नागरिक समाजले सरकार र जनताबीच पुलको काम गर्नुपर्छ, सहजीकरणको भूमिका निर्वाह गर्नुपर्छ । यसतर्फ नागरिक समाजको सक्रियता अपेक्षित हुन्छ ।

□

सेल्फ सेन्सरसिपमा नेपाली पत्रकारिता

सूचना प्रविधिले विश्वलाई सानो गाउ‘‘ बनाइदिएको छ । विश्वमा मानिस सूचनाविना बा‘‘च्न नसक्ने भएका छन् । सूचना गास, बास र कपासजस्तै अत्यावश्यक भइसकेको छ । सूचना प्रविधिमा जसले बढी पहु‘‘च पाउ‘‘छ, उसले आ□नो क्षमता, सम्पन्नता बढाउन सक्छ । सूचनाको शक्तिले सामाजिक परिवर्तन गरिदिन्छ । सूचनाले नागरिकलाई सुसूचित गर्ने मात्र होइन, समाज र समाजका सदस्यहरुलाई मागनिर्देशन गर्ने काम पनि गर्छ । तर सूचना र सूचनाका सम्प्रेषकहरुको असावधानीले समाजलाई गलत दिशातर्फसमेत धकेलिदिन्छ ।

सही सूचना प्रवाह गर्ने अचुक माध्यम भनेको पत्रकारिता हो, पत्रकार हुन् । यसमा कसैको दुई मत छैन । यसका सकारात्मक र नकारात्मक पक्षका बारेमा विश्वभर बहस भइरहेको छ । अझ नेपाली पत्रकारिताको प्रशंसाभन्दा बढी आलोचना नै हुन्छ । यस बिषयमा पत्रकारिता जगत्ले राम्ररी विश्लेषण गर्नुपर्ने बेला आएको छ ।

पत्रकारितालाई सही दिशामा हि‘‘डाउनका लागि धेरै पहलहरु भएका छन् । नियम, कानुन, आचारसंहिता छ । नियमन गर्ने प्रेस काउन्सिल छ । तर पनि समस्याहरु बल्झिरहेका छन् । त्यसको प्रभाव समाजलाई परिरहेको छ ।

वरिष्ठ पत्रकार रामकृष्ण रेग्मीका अनुसार पत्रकारिता मर्यादित बनाउनका लागि पत्रकारहरुले विवेक प्रयोग गर्नुपर्छ । पत्रकारिता आचारसंहितामा युवतीहरुको फोटो यति इन्च छोटो वा लामो हाफपाइन्ट लगाएको मात्र छाप्न हुन्छ वा हुन्न भनेर तोकेको ह‘‘दैन । त्यसमा

पत्रकारले विवेकको प्रयोग गर्नुपर्छ । रेग्मीले भनेझैं‘‘ पत्रकारितामा विवेकको प्रयोग गरेको पाइ‘‘दैन ।

केही महिनायता नेपालगञ्जको ब्राइटल्यान्ड स्कुलका बारेमा एउटा पत्रिकाले विद्यार्थीलाई यातना दिएको भन्दै समाचार प्रकाशन गरेको थियो । सो समाचार गलत भएको दाबीसहित खण्डन गर्ने मनशाय स्कुलले राखिरहेको बेला स्थानीय एक दैनिक पत्रिकाको व्यवस्थापन हेर्ने व्यक्ति स्कुल पुगे र प्रेस विज्ञप्ति जारी गरी सबै पत्रिकाहरुलाई दिन सुझाए । स्कुलले पनि विज्ञप्ति प्रकाशन गरी तिनै व्यक्तिलाई जिम्मा दिए । उनकै सुझावअनुसार सबै पत्रिकाले स्कुलको विज्ञप्ति सशुल्क विज्ञापनका रुपमा प्रकाशन गरे, तर एक दैनिक पत्रिकाले अर्को पत्रिका विरुद्धको विज्ञप्ति विज्ञापनका रुपमा प्रकाशन नगर्ने भन्दै फिर्ता पठाइदियो । स्कुलको नजरमा उक्त पत्रिकाले असहयोग गरेको बुझियो । यो घटना उल्लेख गर्नुको अर्थ पत्रकारिताबारे समाजको बुझाइ नै सही हुन सकेको छैन भन्ने हो ।

पीत-पत्रकारिता एउटा समग्र प्रेस जगत्कै विकृति हो । प्रेस आचरणविपरीत गरिएको पत्रकारिता अर्थात् निजी लाभबाट प्रेरित भई सूचना, समाचारलाई अतिरञ्जित ढङ्गले प्रस्तुत गर्ने शैलीलाई पीत-पत्रकारिता भनिन्छ । यसले नेपाली पत्रकारितालाई पनि नराम्रोस‘‘ग गा‘‘जेको छ । १९ औं‘‘ शताब्दिको अन्ततिर अमेरिकाबाट सुरुवात भएको पीत-पत्रकारिता जोसेफ पुत्जिरले उनको आ□नो पत्रिका ‘न्यूयोर्क वर्ल्ड’मा पहिलोपटक अभ्यास गरेका थिए । समाचारलाई बङ्ग्याउने, बढाइचढाइ गर्ने, सानोतिनो कुरामा पनि सनसनी मच्चाउने हावादारी चरित्रको यस्तो पत्रकारिताले नेपालमा पनि स्थान पाइरहेको छ ।

पत्रकारितामा पीत-पत्रकारिता हावी हुन नदिन पत्रकार स्वयंले पनि आ□नो धर्म निभाउनु, पत्रकार आचारसंहिता पूर्ण पालना गर्नुजस्तो उत्तम र प्रभावकारी विकल्प अरु छैन । सूचना विश्वसनीय, चुस्त-

दुरुस्त हुनुपर्छ। नेपाल एउटा विविधताले भरिएको देश, जहा“ सामाजिक धार्मिक, सांस्कृतिक र भौगोलिक विविधता छ । सानो गल्ती र लापरवाहीका कारण सामाजिक सद्भाव खलबलिनुका साथै विभिन्न खालका अफवाह फैलिने सम्भावना रहन्छ। यसतर्फ सबै सञ्चारकर्मी सचेत हुनु जरुरी छ।

गुणस्तरीय मिडिया सञ्चालनमा थुप्रै समस्या छन्। सरकारले वार्षिक ५ अर्ब रुपैया“ मिडियामा लगानी गर्छ। त्यसको ९५ प्रतिशितभन्दा बढी रकम केन्द्रका ठूला मिडियालाई मात्र प्रदान गर्ने गरेको छ। यो रकम समानुपातिक रुपमा वितरण गर्ने हो भने मौफसलमा रहेका प्रतिमिडियालाई वार्षिक १० लाख रुपैया“ पर्न जान्छ। तर यसो भइरहेको छैन।

अहिले देशले सङ्घीयताको अभ्यास गरिरहेको छ । ६६१ वटा सरकारले देशमा शासन गरिरहेका छन् । सङ्घीयताले पत्रकारिताको विकासभन्दा पनि पत्रकारितालाई विकृतितर्फ धकेलिदिएको आभास गर्न थालिएको छ। जिल्लामा कार्यरत सक्रिय पत्रकार प्रायः जागिरे भएका छन्। ६५३ वटा स्थानीय सरकारले आ-आ□ना सरकारका लागि प्रेस सल्लाहकार नियुक्त गरेका छन् भने कतिपय पालिकाका प्रमुख, उपप्रमुखले पनि आ-आ□नै प्रेस सल्लाहकार नियुक्त गरेका छन्। त्यसै गरी प्रदेश सरकारका मन्त्रीहरुका छुट्टाछुट्टै प्रेस सल्लाहकार छन्। सङ्घीय सरकारका मन्त्रीहरुका त प्रेस सल्लाहकार हुने नै भए। यसरी हेर्दा भन्डै १५ सयभन्दा बढी पत्रकारहरु सरकारका प्रेस सल्लाहकारका रुपमा कार्यरत छन् । यी सल्लाहकारहरुले सल्लाह के दिन्छन्, त्यसको लेखाजोखा भएको छैन। तर ती सल्लाहकार हरुले नुनको सोभ्mो गरेर सम्बन्धित पालिका, मन्त्रीहरुले गरेका गलत कार्यहरुको समाचार चाहि“ पक्कै लेख्दैनन्, बरु प्रतिरक्षा गर्छन् । अभ्m अहिले आएर प्रेस सल्लाहकारको अर्थ नै नया“ हुन थालेको छ। सल्लाहकारको जिम्मेवारी

प्रेस, सञ्चारसम्बन्धी सल्लाह दिने हो, तर अहिले कार्यरत अधिकांश प्रेस सल्लाहकारहरुले प्रेस संयोजक, सञ्चारको कर्मचारीसरह काम गरिरहेका छन् । पालिकाहरुले गरेका कार्यहरुको समाचार लेख्ने कार्य सल्लाहकारहरुबाट भइरहेको छ भने कतिपय ठाउ“मा खरिदारसरहको नियुक्ति लिएर काम गरिरहेका छन्। यसरी हेर्दा पत्रकारहरुलाई कुनै न कुनै हिसाबले चुप लगाउने ध्याउन्नमा जनप्रतिनिधिहरु रहेको पाइन्छ।

पछिल्लो समय जिल्ला र पालिकास्तरका सकारात्मकबाहेकका समाचारहरु केन्द्रमा न्यून रुपमा आउने गरेको अनुभव मूलधारका सञ्चार माध्यमका सम्पादकहरुको रहेको छ । अनुसन्धानमूलक, खोजमूलक र भ्रष्टाचारजन्य मुद्दाका समाचारहरु जिल्लाबाट आउन छाडेपछि मूलधारका मिडियाहरुले केन्द्रबाटै प्रतिनिधिहरु जिल्लातिर पठाउने गरेको पाइएको छ । अर्कोतर्फ तीन तहका सरकारले नेपाल पत्रकार महासङ्घका जिल्ला शाखाहरुलाई मिडिया विकासका नाममा रकम दिने गरेका छन्। त्यही रकममा भ्रष्टाचार भएको समाचारहरु पनि प्रकाशन भइरहेका छन् । कतिपय पालिकाले पत्रकारहरुलाई ल्यापटप, क्यामेरा बा“डेको पनि बुझियो । यस सन्दर्भमा नेपाल पत्रकार महासङ्घका महासचिव रमेश बिष्टले एक कार्यक्रममा सबै सरकारलाई अनावश्यक रकम दिएर महासङ्घलाई भ्रष्टाचारको अखडा नबनाउन आग्रह गरेको बताएका थिए ।

यो वा त्यो बहानामा सरकारले पत्रकारितालाई सेन्सरसिप लगाइरहेको छ भने पत्रकारिता जगत् स्वयम् विभिन्न कारणले सेल्फ सेन्सरसिपको अवस्थामा छ। समाचारलाई तोडमोड गर्ने वा किल गर्ने काम अहिले व्यापक रुपमा भइरहेको छ । अर्कोतर्फ सरकारले मिडिया काउन्सिल विधेयक ल्याएर मिडियालाई कस्न खोजिरहेको छ। सञ्चार मन्त्री गोकुल बास्कोटाले बेढङ्गको विधेयक ल्याउन थालेको बताएपछि महासङ्घका महासचिव बिष्टले बेढङ्गको विधेयक ल्याए बेढङ्गको आन्दोलन गर्ने बास्कोटालाई बताएको जानकारी एक कार्यक्रममा दिएका थिए।

यस्तै जिल्लाबाट रिपोर्टरले पठाएको समाचारलाई तोडमोड गर्ने वा किल गर्ने काम डेस्क र मिडिया हाउसले गर्दा तल्लो तहमा समस्या उत्पन्न हुने गरेको तितो यथार्थ पनि हाम्रा सामु रहेको छ । समाजका धेरै निकायहरुले आ□नो समाचार प्रकाशन, प्रशारण नगरिदिएको, मिडियाले राजनीतिक कुरालाई मात्र बढी फोकस गरेको आरोप पनि लाग्दै आएको छ । भ्रष्टाचार लुकाउन, नभएको कामलाई बढी देखाउन, आ□नो पक्षमा वकालत गर्न धेरैले पत्रकारहरुलाई प्रयोग गरेको पाइन्छ । पत्रकारहरु धेरै कार्यक्रममा हतारिएर अरु कार्यक्रम पछाडि गर्दै गर्नुहोला, प्रमुख अतिथिलाई पहिले बोल्न दिनुस् भन्छन् । उनीहरुलाई कार्यक्रमको महङ्खव हु“दैन । प्रमुख अतिथिले बोलेको कुरालाई मात्र समाचार बनाउ“दा कार्यक्रमको प्रभावकारिता सधै“ ओझेल पर्ने गरेको अनुभव धेरैले गरेका छन् । पत्रकारले राष्ट्रियताका लागि कलम चलाउनुपर्छ । जासुसी गर्ने काम पत्रकारको होइन । जानेर वा नजानेर केही पत्रकारहरु

जासुसीको चङ्गुलमा परिरहेका छन् । आमसञ्चार माध्यममा औपचारिक कार्यक्रम बढी कभरेज हुन्छ । फिचर, अनुसन्धानमूलक र गाउ“मुखी समाचारहरु कम आउने गरेको तितो यथार्थ सबैसामु छर्लङ्ग छ । सबैलाई ब्रेकिङ समाचारको मोह छ । यो राम्रो कुरा पनि हो, तर यसो गर्दा नमरेको मानिस पनि मरेको भनेर पनि समाचार आउने गरेका छन् । यो राम्रो कुरा होइन । अर्को कुरा पत्रकारितामा राजनीति व्यापक रुपमा हावी छ । यसले पत्रकारितालाई थिलथिलो पारिरहेको छ । त्यसैले कतिपय पत्रकारले पार्टीले कारवाही गर्ने डरले समचारै लेख्दैनन् । पार्टीका नेताहरुको पत्रकारितामा दबदबा छ । २०७४ मा भएको निर्वाचन र अहिले भएको निर्वाचनमा सञ्चार माध्यमहरु प्रस्टै खुलेर कुनै न कुनै दलको पक्षपोषण गरेको पाइयो । फलानो पार्टीको फलानो उम्मेदवारको जीत सुनिश्चित भनेर समाचार लेखिएबाट पत्रकारिता र पत्रकार राजनीतिले कति ग्रस्त रहेछन् भन्ने प्रस्ट हुन्छ ।

उल्लेखित समस्याहरुबाट पत्रकारिता जगत् मुक्त हुन जरुरी छ । यसका लागि सिङ्गो पत्रकारिता जगत सत्यतथ्य सन्तुलित समाचार र सामग्रीका पक्षमा हुन जरुरी छ । मिडियाको अनुगमन, व्यवस्थापन गर्न नियमन गर्ने निकाय अग्रसर हुनुका साथै सामाजिक दायित्वमुखी पत्रकारिताको विकास हुनुपर्छ ।

□

परोपकारी कार्य : कपडा बैङ्क

२०७६ साउन २ गते राति सुत्नै लाग्दा मदन बटाला भाइले फेसबुकमा पोस्ट गरेको एउटा फोटोसहितको स्टाटसले मेरो मनलाई तरङ्गित बनायो । स्टाटसमा उनले भारतको गुजरातमा प्रयास संस्थाले स्थापना गरेको कपडा, लत्ताकपडा वितरण केन्द्रको तस्वीर (जुन तस्वीरमा एकजना ज्येष्ठ नागरिकले कपडा छान्दै गरेको दृश्य देखिन्छ) राख्दै के यो नेपालमा गर्न सकिएला भनेर पोस्ट गरेका थिए । मलाई एकदमै चित्त बुझ्यो । उनको पोस्टमा मैले गर्न सकिन्छ भनेर कमेन्ट गरे“ र सोही फोटो राखेर मैले स्टाटस पोस्ट गरे- यस्तो मानवीय काम नेपालगञ्जमा गर्न सकिएला ? पुरानो लगाउन मिल्ने कपडा, जुत्ता लगेर एउटा स्थानमा लगेर राखिदिने ताकि आवश्यक परेकाले छानेर लिन सकून्, प्रतिक्रियाको अपेक्षामा ।

बिहान उठेर फेसबुक हेर्दा सयौ“ले निकै सकारात्मक प्रतिक्रिया दिएको, कैयौ“ले शेयर गरेको पाए“ । यसबाट म निकै उत्साहित भए“ । अझ नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिकाका प्रमुख डा. धवलशमशेर राणाको सकारात्मक प्रतिक्रियाले झन् ऊर्जा थप्यो । सबैको सकारात्मक पृष्ठपोषणलाई हृदयङ्गम गर्दै म आबद्ध संस्था बासले यो मानवीय कार्य गर्ने निर्णय गरी प्रक्रिया अघि बढायो ।

फलस्वरुप साउन ४ गते शनिबार सम्पन्न नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिकाको बैठकले उक्त कार्य गर्नका लागि बासलाई अनुमति दिने निर्णय गरी अनुमितपत्र उपलब्ध गरायो । अनुमति पाएलगत्तै नेपालगञ्जको धम्बोझी चोकबाट खजुरा जाने बाटोनजिक रहेको प्रहरी बिट छेउमा 'परोपकारी सहयोग कक्ष' स्थापना गर्ने प्रक्रिया अघि बढाइयो । साउन १२ गते उक्त कक्षको नेपालगञ्ज

उपमहानगरपालिकाका प्रमुख डा. धवलशमशेर राणा र उपप्रमुख उमा थापा मगरले संयुक्त रुपमा उद्घाटन गरे ।

स्थापना भएको एक हप्तासम्मको स्थिति हेर्दा कक्षको चौतर्फी प्रशंसा भएको पाइएको छ भने लत्ता-कपडा, जुत्ता-चप्पल, भा“डा-बर्तन दिने र लिनेहरुको सङ्ख्या उत्साहजनक रहेको छ ।

केही दिनअघि भारतको एउटा तस्वीर सामाजिक सञ्जालमा भाइरल भएको थियो । तस्वीरमा एक वृद्ध मध्यचोकमा अडिएको र्‍याकबाट कपडा झिक्दै थिए । त्यही फोटोको प्रभावले नेपालका धेरै ठाउ“हरुमा कपडा बैङ्कहरु खुलेका छन् । पहिलोपटक काठमाडौ“मा, दोस्रोपटक नेपालगञ्जमा यस्ता बैङ्कहरु खुले भने त्यसयता धेरै ठाउ“मा खुलिसकेका छन्, खुल्ने क्रम जारी छ ।

हन्ड्रेड्स ग्रुप नामक युवाहरुको समूहले काठमाडौ“को अनामनगरमा कपडा बैङ्क स्थापना गरेको छ भने विराटनगरका युवाहरुले कपडा बैङ्क सञ्चालनमा ल्याएका छन् । बाढीबाट विस्थापित भएकाहरुका लागि वितरण गर्ने उद्देश्यसहित युवाहरुले कपडा बैङ्क स्थापना गरेका हुन् ।

चितवनको रत्ननगरमा पनि कपडा बैङ्क स्थापना भएको छ । त्यसै गरी दाङको तुलसीपुरमा पनि कपडा बैङ्क खुलेको छ । यातायात व्यवसायी भीमसेन लहरेले तुलसीपुरमा निःशुल्क रुपमा कपडा वितरण गर्न उक्त बैङ्क सञ्चालनमा ल्याएका छन् । सैनिक सेवाबाट अवकाश पाएका श्याम थापाले ललितपुरको जाउलाखेलमा कपडा बैङ्क खोलेका छन् । लुगा-कपडाको अभाव झेलिरहेका सडक बालबालिका र दिनदुःखीका लागि कपडा बैङ्क खोलेको उनको भनाइ रहेको छ । उनको उक्त बैङ्कमा बालबालिकाका खेलौनादेखि, वयस्कका लागि लुगा र किताब-कापीसम्म रहेका छन् ।

यसै गरी कैलालीको धनगढीमा पनि निःशुल्क कपडा बैङ्क

स्थापना भएको छ। केही युवा तथा व्यवसायीको पहलमा विपन्न वर्गलाई लक्षित गरी कपडा बैङ्क स्थापना गरिएको हो । धनगढी उप-महानगरपालिकाको वडा नम्वर ४ शिवपुरी धाममा उक्त कपडा बैङ्क स्थापना भएको छ। धनगढीका व्यवसायीहरु गोपाल हमाल, श्याम हमाल र देवेन्द्र हमालको १५ लाख लगानीमा बनेको एउटा घरमा कपडा बैङ्क सञ्चालन गरिएको छ। यसै गरी सुदुरपश्चिमको डढेल्धुरामा पनि कपडा बैङ्क स्थापना गरिएको छ। डढेल्धुराको बागबजारस्थित भीमदत्त चोकको सडकछेउमा बैङ्क स्थापना गरिएको हो। स्थानीय युवा पदम भण्डारीले उक्त बैङ्क सञ्चालनमा ल्याएका हुन्।

यसरी प्रचारमै आएका कपडा बैङ्कहरु आठ-नौवटा ठाउ‘‘हरुमा खुलिसकेका छन् भने प्रचारमा आउन नसकी खुलेका कपडा बैङ्कहरु धेरै छन्। खुल्ने क्रम जारी छ। देशका धेरै स्थानहरुमा यही प्रकृतिका बैङ्कहरु खुल्ने निश्चित प्रायः छ। भारतका विभिन्न सहरहरुमा कपडा बैङ्कहरु विभिन्न नाममा रहेको पाइन्छ भने विकसित राष्ट्रहरुमा पनि यसको अभ्यास रहेको छ। के हो कपडा बैङ्क ?

उद्देश्य एउटै भए पनि कपडा बैङ्कलाई ठाउ‘‘अनुसार फरकफरक नाममा सञ्चालन गरिएको पाइन्छ। भारतका धेरै सहरहरुमा कपडा बैङ्ककै नामले सञ्चालित छन् भने केही स्थानहरुमा मानवतानी हिपासका नामले पनि सञ्चालित छन्। नेपालमा कपडा बैङ्क सबैभन्दा पहिले धनुषामा स्थापना भएको भन्ने बुझिन्छ। अहिले धेरै स्थानहरुमा कपडा बैङ्कका नामले खोलेको पाइन्छ भने नेपालगञ्जमा परोपकारी सहयोग कक्ष, दाङमा लत्ता-कपडा सहायता केन्द्रका नामले स्थापना गरिएको छ।

जे नाममा सञ्चालन गरिए तापनि यो परोपकारी कार्य हो। कपडा बैङ्कको उद्देश्य असहाय, अशक्त तथा आर्थिक अवस्था न्यून भएका व्यक्तिहरुलाई मौसमअनुसार कपडा उपलब्ध गराउने हो। निःशुल्क रुपमा

राम्रा कपडा पाएपछि विपन्न परिवारको अनुहारमा खुसी छाउने अपेक्षाका साथ स्वस्फूर्त रुपमा यस्ता बैङ्क स्थापना गर्ने कार्य भइरहेको छ।

एउटै लुगा वर्षौंसम्म वा धेरैपटक नलगाउने धेरै मान्छेहरु छन्, तर त्यही एकसरो कपडा नपाएर जीवनयापन गर्नेहरु पनि छन्। उनीहरुका लागि नलगाएका वा लगाउन मिल्ने कपडा वा अन्य सरसामान उपयुक्त हुन सक्छन् भन्ने अभिप्राय कपडा बैङ्कको हो। नच्यातिएका र लगाउन मिल्ने लुगा धेरैका घरमा फालिएका छन्। ती कपडाहरुको उचित व्यवस्थापन गर्ने काम बैङ्कहरुको हो। यस्ता बैङ्कहरुमा जो कोहीले पनि कपडा, सामान ल्याएर दिन सक्ने र सडकमा बस्ने असहाय, अशक्त रा आर्थिक अवस्था न्यून भएका व्यक्तिहरुले चाहेबमोजिम लैजान सक्ने व्यवस्था गर्न बैङ्कको आवश्यकता परेको हो।

नच्यातिएका र लगाउन मिल्ने कपडा हामीले फोहोरको थुप्रोमा फालिएको देखेका छौं‘‘, कतिले त्यस्ता कपडा न फाल्न सक्छन, न त जलाउन नै सक्छन्। कुनै उपाय नपाएपछि घरमै वर्षौंदेखि थन्काएर राख्नुपर्ने बाध्यता धेरैको छ। यस्ता कपडाहरु कसैलाई दिइहाल्ने अवस्था पनि जुर्दैन। पुराना सामान दिन र लिन मान्छे हिचकिचाउ‘‘छन् पनि। कसैका लागि बेकामे भएका कपडा कसैलाई काम लाग्दा हुन्छन्। यिनै उद्देश्यका साथ दिन सक्ने व्यक्तिहरुबाट नया‘‘ लत्ता-कपडा, जुत्ता-चप्पल, भा‘‘डा-बर्तन आदि सामग्रीहरु सङ्कलन गर्ने र आवश्यक भएका व्यक्तिहरुलाई निःशुल्क रुपमा सहजै उपलब्ध गराउने उद्देश्यले कपडा बैङ्क स्थापना हुन्।

यो परोपकारी कार्य हो। यो जो कोहीले व्यक्तिगत, समूहगत वा संस्थागत रुपमा स्थापना गर्न सक्छन्। त्यसका लागि कपडा राख्न मिल्ने र्‍याक, दराजको व्यवस्था गरेर सबैलाई पायक पर्ने ठाउ‘‘मा राख्नका लागि सम्बन्धित निकाय वा व्यक्तिस‘‘गको सहकार्य जरुरी हुन्छ। सम्भव भयो भने बैङ्क कोठा वा सटरमा राख्दा उपयुक्त हुन्छ। प्रभावकारी

व्यवस्थापन पछिको कुरा हो । यसको उद्देश्य र सुरुवात महङ्खवपूर्ण कुरा हो ।

परोपकारी तथा स्वयंसेवी कार्य

परोपकार शब्द ‘परं उपकार’ दुईवटा शब्द मिलेर बनेको छ । यसको अर्थ निःस्वार्थ भावनाबाट दोस्रो पक्षलाई सहयोग गर्नु हो । जो दुःखमा छन्, जसलाई आवश्यकता छ, त्यस्ता व्यक्तिहरुको दुःख निवारण गर्ने र आवश्यकता परिपूर्ति गर्ने कार्य परोपकारी कार्य हो । यही कार्यस‘‘ग सम्बन्धित छ, कपडा बैङ्क स्थापना गर्ने, सञ्चालन गर्ने, निरन्तरता दिने, कपडालगायतका सामग्री सङ्कलन गर्ने, सङ्कलन केन्द्रमा दिने कार्य । परोपकारी कार्य स्वयंसेवी भावनाबाट मात्र सम्भव हुन्छ । यो कुनै परियोजनास‘‘ग सम्बन्धित कार्य होइन, नितान्त निःस्वार्थ भावनाले अन्तरहृदयबाट गरिने कार्य हो ।

दिगोपना

असाध्यै राम्रो उद्देश्यले सुरु भएका यस्ता बैङ्कहरुको दिगोपनामा समस्याहरु आउन सक्छन् । यो स्वयंसेवी कार्य भएकाले आवश्यक स्रोतको अभाव हुन सक्छ । यसको व्यवस्थापन, सञ्चालन तथा रेखदेख गर्ने जनशक्तिको अभाव हुन सक्छ । दैनिक रुपमा यो कार्यलाई निरन्तरता दि‘‘दा लत्ता-कपडालगायतका सामग्रीहरुको अभाव हुन सक्छ । रेखदेख गर्ने व्यक्तिको अभावमा कपडा दिने र लिनेहरुको अभिलेख राख्न समस्या सिर्जना हुने देखिन्छ ।

नेपालगञ्जमा कपडा बैङ्क भृकुटीनगरमा रहेको बासको केन्द्रीय कार्यालयमा राखी धम्बोझी चोकको छेउमा वितरण केन्द्र राखिएको छ । त्यहा‘‘ हरेक दिन स्वयंसेवकहरुले बैङ्कमा सङ्कलित लत्ता-कपडालगायतका सामग्रीहरु लगेर राखिदिने गरेका छन् । त्यहा‘‘बाट आवश्यक भएकाहरुले स्वस्फुर्त रुपमा लैजान सक्दछन् । कक्ष स्थापना भएको छोटो समयमै सामग्रीहरु लैजानेको सङ्ख्या अत्यधिक छ । यसबाट

यो कार्य प्रभावकारी छ भनेर बुझ्न सकिन्छ । यसमा धेरै खालका चुनौतीहरु छन् । दिनभर स्वयंसेवकको रुपमा कक्षमा हरेक दिन बस्न सम्भव छैन । त्यसो हु‘‘दा सामान लिनेको विवरण अभिलेख गर्न नसकिने, एकै व्यक्तिले पटकपटक लैजान सक्ने, पुराना कपडा बेच्नेहरुले सबै उठाएर लगेर बेचिदिन सक्ने समस्याहरु छन् ।

यी समस्याहरुको समाधानका लागि कही‘‘ कतैबाट स्रोत व्यवस्थापन गरी रेखदेख गर्ने कर्मचारी परिचालन गर्ने, सडकको कक्षलाई स्थान्तरण गरी कुनै निकायको कार्यालयमा राख्ने र कुनै कर्मचारीलाई जिम्मेवारी दिने कार्य गर्न सकिन्छ । कपडाहरुको पर्याप्ततालाई कायम राखिराख्न कपडा बैङ्कबारेको जानकारीलाई व्यापक बनाउने, कपडा प्रदान गर्न आह्वान गर्ने, सङ्कलनलाई तीव्रता दिने, लक्षित वर्गको पहु‘‘चमा कपडा बैङ्कलाई पुऱ्याउने कार्य गर्नुपर्छ । साथै कपडा बैङ्क सञ्चालन कार्यविधि बनाई व्यवस्थापन गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यसै गरी यसको दिगोपना र निरन्तरताका लागि साप्ताहिक रुपमा कुनै एक दिन कक्ष खुला गरी वितरण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन सकिन्छ ।

कपडा बैङ्कको महङ्खवलाई ग्रहण गरेर नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिकाका प्रवक्ता तथा वडा नं. १ का वडाध्यक्ष प्रमोद रिजालले वडाभित्र कपडा बैङ्क स्थापना गर्ने तयारी थालेका छन् भने वडा नं. २ का अध्यक्ष सुनीलसिंह हमाल पनि सोही प्रकारको बैङ्क वडामा स्थापना गर्ने तयारीमा छन् । यो शुभसङ्केत हो । अन्य वडाहरुले पनि यो कार्य गर्न सके सबै वडाका गरिब, अशक्त, विपन्नहरुलाई सहयोग पुग्नेमा दुईमत छैन ।

उठो, जागो और तब तक रुको नहीं, जब तक अपने लक्ष्य को प्राप्त न कर लो !

स्वामी विवेकानन्दको भनाइजस्तै कपडा बैङ्क स्थापना गर्ने व्यक्ति तथा सङ्घ-संस्थाहरु जस्तोसुकै बाधा, अड्चन र नकारात्मक टिप्पणीका

बाबजुद पनि यस कार्यको प्रभावकारी व्यवस्थापनका साथ अघि बढ्नुपर्छ । अनि मात्र परोपकारको धर्म निर्वाह हुन्छ ।

□

नेपालमा गैरसरकारी संस्थाहरुको भूमिका

सबै प्राणीहरुको उपकार, भलो गर्न सक्ने एक मात्र विवेकशील प्राणी हो मान्छे । अरुको भलो गर्ने, परोपकारी अवधारणा परापूर्वकालदेखि नै रह‘‘दै आएको पाइन्छ । नेपालमा लिच्छविकालदेखि नै परोपकारी उद्देश्यका साथ सामाजिक सङ्घ-संस्थाहरुले काम गरेको इतिहास छ । बीचमा जहानिया‘‘ राणा शासनकालमा ती संस्थाहरु विलीन भए । वि.सं. १९५० मा तुलसीमेहर श्रेष्ठद्वारा ‘गान्धी चर्खा प्रचारक महागुठी’को सुरुवात भयो । यसपछि वि.सं. १९५४ मा काठमाडौ‘‘मा ‘परोपकार संस्थान’को स्थापना भयो । त्यसले उपत्यकामा फैलिएको हैजा नियन्त्रण गर्न महङ्खवपूर्ण भूमिका निर्वाह गऱ्यो ।

यसरी अरुलाई सहायता प्रदान गर्ने, दैवी प्रकोप नियन्त्रण तथा न्यूनीकरणका लागि काम गर्नुका साथै प्रभावितहरुलाई खाद्यान्न, औषधी, लत्ता-कपडाहरु वितरण गर्नेजस्ता परोपकारी कार्यहरुबाट नेपालमा गैरसरकारी संस्थाहरुको उदय भएको पाइन्छ । रेडक्रस, नेपाल परिवार नियोजन सङ्घ, नेपाल बाल सङ्गठन नेपालका पुराना गैससहरु हुन् । परोपकारी उद्देश्यका साथ सुरुवात भएका गैससहरुस‘‘गै अधिकारमुखी अवधारणा अवलम्बन गर्दै गैससहरुको विकास हु‘‘दै गएको पाइन्छ ।

नेपालको सामाजिक, आर्थिक र सांस्कृतिक उद्देश्यबाट सङ्घ-संस्थाहरु परापूर्वकालदेखि नै अस्तित्वमा थिए । जस्तो, सुरुदेखि रहेका गुठी, रोदी, मङ्काखलजस्ता सांस्कृतिक समूहहरु अझै पनि सक्रिय छन् । यस्तै विभिन्न धार्मिक संस्थाहरु आपसी सेवा, सहअस्तित्व र भाइचारा

कायम गर्दै लामो समयदेखि समाजमा क्रियाशील छन् । राजनीतिक उद्देश्यले धार्मिक आवरणमा नेपालमा शहीद दशरथ चन्दले आर्य समाजबाट काम गरेको पाइन्छ । २००७ सालको क्रान्तिसम्म पनि

नेपालमा गैससको धारणा र कार्य मूलतः धार्मिक र सामाजिक नै थियो । तर २०४६ सालपछि नेपाल विश्वका लागि मात्र खुलेन, नेपालका मध्यम वर्गीय बुद्धिजीवीहरुका लागि गैसस रोजगारी निर्माण गर्ने अवसर भएर अगाडि आयो ।

२०४६ सालअगाडि दरबारको संरक्षकत्वमा स्वदेशी र विदेशी गैससहरु नेपालमा चलमलाएका थिए । प्रजातन्त्र पुनर्स्थापना भएलगत्तै प्रधानमन्त्री गिरिजाप्रसाद कोइराला सात देशका राजदूत लिएर सुषमा मेमोरियल ट्रस्टको सहयोगार्थ विराटनगरको बालिका विद्यालय प्राङ्गणमा भेला भए । यही‘‘बाट नेपालमा अन्तर्राष्ट्रिय गैससहरुको आधिकारिक प्रवेश भयो भन्दा हुन्छ ।

सरकारले गर्न नसकेका कामहरु गर्न सक्ने, सरकारको नीति तथा कार्यक्रमलाई प्रभाव पार्न सक्ने, समुदायको सशक्तीकरण, उत्थान गर्न सक्ने र सरकारलाई सघाउन सक्ने भएकाले गैससहरुको अस्तित्वलाई विकसित, अल्पविकसित र विकासोन्मुख सबै राष्ट्रहरुले स्वीकार गरेका छन् ।

राष्ट्रिय-अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमै गैससहरुको आवश्यकता र भूमिका महङ्खवपूर्ण भइरहेका बेला नेपालमा पनि गैससहरुको भूमिका अहम् बन्दै गएको छ । गरिबी निवारण, समुदायको उत्थान, सशक्तीकरण, शान्ति, न्याय, सुशासन, सचेतीकरण, समानतालगायतका विषयहरु नेपाली गैससहरुले ठूलो योगदान पुऱ्याएका छन् । यसरी गैससहरुले आफूलाई परिवर्तन र विकास साझेदारका रुपमा स्थापित गरिरहेका छन् । १२ वर्षे सशस्त्र द्वन्द्वका बेला सरकारी निकायहरु गाउ‘‘ जान नसकेका बेला

गैससहरुले महङ्खवपूर्ण उपस्थिति देखाए । हरेक परिवर्तनका आन्दोलनमा पनि गैससहरुको नेतृत्वदायी भूमिका रह‘‘दै आएको छ ।

देशको सामाजिक, राजनीतिक र आर्थिक परिवेशहरुमा परिवर्तन हु‘‘दै जानुले धेरै कुराहरु प्रभावित हु‘‘दै गए । विगतमा लामो समयसम्म

राजनीतिक अस्थिरता बनिरह्यो, जसले गर्दा स्थानीयदेखि केन्द्रसम्मका सरकारहरु अस्थिर भइरहे । यसले नीतिगत प्रावधान र कार्यान्वयनमा प्रत्यक्ष असर पार्‍यो । गैससहरु र सम्बन्धित मन्त्रालयअन्तर्गतका स्थानीयदेखि राष्ट्रिय निकायसम्ममा समन्वयात्मक अभाव महसुस हुनाले गैसस र सरकारबीच कहिलेकाही‘‘ असमझदारीहरु पनि देखिए ।

अहिले गैसस दर्ता ऐन २०३४ अस्तित्वमा छ । सोही ऐनको परिधिमा रहेर गैससहरु जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा दर्ता हुन्छन् । सोही ऐनको परिधिभित्र रहेर सामाजिक सङ्घ-संस्था, मठमन्दिर, मस्जिद, गुठी, व्यावसायिक सङ्घ-संस्था दर्ता हुन्छन् । यसअघि यातायात व्यवसायी संस्थाहरु पनि गैससकै रुपमा दर्ता हुन्थे । यसरी सबै एउटै प्रक्रियाबाट दर्ता हु‘‘दा गैससको अवधारणाबाट दर्ता हुने र फरक अवधारणाबाट दर्ता हुनेका बीचमा फरक देखिएन, सरकारले सो कुरा छुट्याउन सकेन र सबै जोड्दा सङ्ख्या ठूलो देखि‘‘दै आयो । तर पनि सरकारस‘‘ग गैससहरुको एकीकृत तथ्याङ्क छैन । अर्कोतर्फ गैससहरुलाई विभिन्न मन्त्रालयको मातहतमा राखेको छ । पहिलो, गृह मन्त्रालय मातहतको जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा गैसस दर्ता हुनुपर्छ । दोस्रो, स्थानीय सरकारको मातहतमा रहेका गाउ‘‘पालिका, नगरपालिका, उपमहानगरपालिका, महानगरपालिकामा सूचीकृत हुनुपर्छ र सिफारिश लिनुपर्छ । तेस्रो, अर्थ मन्त्रालयको मातहतमा रहेको आन्तरिक राजश्व कार्यालयबाट स्थायी लेखा नम्बर लिनुपर्छ र नियमित कर तिर्नुपर्छ । चौथो, दर्ता हु‘‘दा गृह मन्त्रालय मातहतको प्रहरी कार्यालयमा प्रहरी

प्रतिवेदन लिनुपर्छ । पा‘‘चौ‘‘, महिला तथा जेष्ठ नागरिक मन्त्रालयको मातहतमा रहेको समाज कल्याण परिषद्मा आकद्ध हुनुपर्छ । यसरी पा‘‘च-पा‘‘चवटा मन्त्रालयको मातहतमा गैससहरुलाई राखिएको छ, तर नियमन भने असाध्यै कमजोर छ ।

सरकारस‘‘ग बलियो र प्रभावकारी अनुगमन प्रणालीको अभाव भएकाले बेलाबखत विभिन्न खालका समस्याहरु देखिन्छन् । अधिकांश नेपाली गैससहरुको आ□नो आर्थिक स्रोत नहु‘‘दा विदेशी गैसस र निकायहरुस‘‘ग नै निर्भर रहनुपर्ने बाध्यताका कारण गैसस अभियान स्वतः शिथिल हु‘‘दै गएको छ । आर्थिक स्रोत अभावका कारण गैससहरु आ□नो नवीकरणसमेत गर्ने कि नगर्ने भन्ने स्थितिमा पनि पुगेका छन् ।

नेपाली गैससहरुको परिवर्तित विकासक्रमको यो पृष्ठभूमिमा पछिल्लो समयमा गैसस परिचालन र भूमिकाका बारेमा सरकार र सबैजसो राजनीतिक दलहरुले हेर्ने दृष्टिकोणमा स्पष्टता छैन । नेपालमा भएका विगतका सामाजिक-राजनीतिक परिवर्तनहरुमा गैससहरुको विशेष भूमिका रहेको कुरा बिर्सेर यिनीहरुलाई सामान्य साधनका रुपमा मात्र लिने मानसिकतामा वर्तमान राजनीति देखिन्छ ।

यसका लागि सरकारले गैससमैत्री कानुन बनाउनुपर्छ र कानुन गैससहरुलाई नियन्त्रित गर्ने नभई नियमन गर्ने खालको हुनुपर्छ ।

नेपालमा गैससहरुलाई विभिन्न खालका आरोपहरु छन् । केही खराब गैससहरुका कारण सबै गैससहरुलाई एउटै डालोमा हालेर बदनाम गर्ने प्रयास बारम्बार भइरहन्छ । यो पक्कै पनि राम्रो कुरा होइन । समस्या कुन क्षेत्रमा छैन ? सबै क्षेत्रमा छ । गैससहरुमा पनि छ । गैससभित्रको समस्या समाधान गर्नका लागि स्वयम् गैसस क्षेत्र अग्रसर हुनुपर्छ, यसमा दुई मत छैन, तर गलत गर्ने गैससलाई फेरि पनि कारबाही गर्ने, नियमन

गर्ने भनेको सरकारले नै हो । यसतर्फ ध्यान नदिने, अनि आरोप मात्रै लगाइरहने अधिकार सरकारलाई छैन, यो हेक्का सरकारलाई हुनुपर्छ ।

गैससहरुलाई सरकारको सामाजिक जिम्मेवारी पूरा गर्ने वाहक मानिन्छ । यो जिम्मेवारी पूरा गर्ने काममा गैससको भूमिका निःसन्देह प्रशंसनीय छ । आज नेपाल सहस्राब्दी लक्ष्यको नजिक छ भने यसमा गैरसरकारी संस्थाको भूमिका उल्लेख्य छ भन्दा अत्युक्ति नहोला ।

सबै निकायहरु पारदर्शी र उत्तरदायी हुनुपर्छ । यो लोकतन्त्रको मूल मर्म हो । नेपालमा कार्यरत कुनै पनि गैससले देशको कानुन र नियम

मान्दिन‘‘ भन्न पाउ‘‘दैन । यसतर्फ स्वयम् गैससहरुको प्रतिबद्धता जरुरी छ भने नियमनका लागि सरकारको ध्यान जान पनि त्यत्तिकै आवश्यक छ। सरकार र गैससको साझेदारीविना सरकारको ‘सुखी नेपाली र समृद्ध नेपाल’ नारा सार्थक हु‘‘दैन । तसर्थ समस्याको समाधान गर्दै

साझेदारीलाई बलियो, पारदर्शी र जवाफदेही बनाउन जरुरी छ ।

□

बा‘‘के जिल्लामा युवा जागरण

युवालाई सामान्यतया कुनै पनि देश र समाजको आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र राजनीतिक वातावरणबाट सिर्जित निश्चित विशेषता र उमेर समूहका मानिसहरुको जमात हुन भन्ने बुझ्न सकिन्छ । नेपालमा राज्यको युवा नीति, लगानी र वैदेशिक सहयोगका दृष्टिकोणमा पनि युवाको मुद्दा छुट्टै बनेको छैन । नेपालको समग्र विकास रणनीतिमा युवालाई प्राथमिकतामा राखेर हेरिएको छैन ।

युवाका समस्या समाधानका लागि राज्यबाट खासै पहल भएको पाइ‘‘दैन । जहिले पनि युवाहरुलाई प्रयोग गर्ने, पिछलग्गु बनाउने, लडाउने, भिडाउने काम हु‘‘दै आएको छ। चाहे २०३६ सालको विद्यार्थी आन्दोलन होस् या २०४६ को जनआन्दोलन होस्, चाहे २०६२/०६३ को जनआन्दोलन होस्, युवाहरु नै अग्रपङ्क्तिमा देखिए र शहादत पनि युवाहरुले नै प्राप्त गरे। तर, त्यसको उपलब्धिको अनुभुति यूवाहरुले गर्न पाइरहेका छैनन् । अप्ठ्यारो पर्दा मात्रै युवाहरु नेताका हुने त्यसपछि युवाहरुलाई समस्या पर्दा नेताहरु अपरिचित भएको परिस्थिति अहिले

पनि विद्यमान छ। अहिले त धार्मिक विवादमा समेत युवाहरु प्रयोग हु‘‘दै आएका छन्। युवाहरुको आ‘‘खामा छारो हाल्नका लागि २०५२ सालबाटै युवा जोडिएका मन्त्रालय निर्माण भए तापनि युवाका सवालमा सो मन्त्रालयले कुनै खास कार्य गरेको पाइ‘‘दैन ।

युवाहरुलाई सिर्जनशील काम गर्नका लागि स्वतन्त्रता चाहिन्छ । युवाहरु कसैमा आश्रित हुन चाह‘‘दैनन्, उनीहरु आ□नो खुट्टामा उभिन चाहन्छन् र नया‘‘नया‘‘ कुरा खोज्न चाहन्छन्। तर, उनीहरुलाई सधै‘‘ हुल्याहा बनाउने काम भएको छ । भोलिका कर्णधार भन्ने पगडी गुथाइएको छ, तर त्यसअनुरुप काम गरिएको छैन । इतिहासको धार कसैले बदल्न सक्छ भने त्यो युवाशक्ति नै हो। इतिहास पल्टाएर हेर्‍यो भने थाहा हुन्छ, ३० वर्षभन्दा बढी उमेरका शहीद निकै कम छन्। यो कुरा राज्यले बुझ्न जरुरी छ।

वर्तमान अवस्थामा युवाहरु विभिन्न समस्याबाट ग्रस्त हु‘‘दै आएका छन् । कैयौ‘‘ युवाहरु उद्दण्ड, कमजोर मानसिकता, विलासी र अपरिपक्वताका साथ जीवनयापन गरिरहेका छन्। कैयौ‘‘ युवा अराजक गतिविधि, जोखिमपूर्ण कार्य, आन्दोलन र झैझगडामा प्रयोग भइरहेका

छन् । राष्ट्रिय योजना आयोगका अनुसार हरेक वर्ष तीन लाख युवाहरु श्रम बजार आउने तर मुस्किलले तीन हजारले मात्र रोजगारी प्राप्त गर्न सकेको अवस्था छ । रोजगारीका लागि आर्यआर्जनका अवसरको कमी, आत्मनिर्भरताका लागि वातावरणको अभाव र बेरोजगारी समस्याबाट नेपाली युवाहरु ग्रस्त छन् । रोजगारीका नाममा युवाहरु विदेशिनुपर्ने, विदेशी भूमीमा लुटिनुपर्ने बाध्यता छ । वर्षेनि लाखौ‘‘को सङ्ख्यामा शिक्षित बेरोजगारहरु रोजगारीको खोजीमा भौ‘‘तारिरहनुपर्ने अवस्था रहेको छ । विभिन्न कारणले कैयौ‘‘ युवाहरु विभिन्न किसिमका कुलतमा फसी जीवनलाई बर्बाद गरिरहेका छन् भने विभिन्न बहानामा बेचिने, विदेशिने, विस्थापित हुने क्रम पनि जारी छ । तर, यो सबै रहर नभई बाध्यता हो भन्ने न राज्य न त अन्य निकायले बुझ्न सकेका छन् । समाज, घरपरिवार र सङ्गतका कारणले पनि युवाहरु बरालिएको पाइन्छ । खुलेर कुरा गर्न नपाउनु, खुल्ला वातावरण नहुनु, कुरा सुनिदिने मान्छे नहुनुजस्ता समस्याका कारण पनि युवाहरु बरालिने गरेका छन् ।

उल्लेखित पृष्ठभूमिमा केही परिवर्तनहरु भएका छन् । युवाहरु एक भएर अघि बढेपछि धेरै काम गर्न सकिन्छ भन्ने उदाहरण हामीस‘‘ग थुप्रै छन् । युवा भनेका समस्या होइनन्, समाधान र अवसर हुन्, सहकार्य र

संवादका खानी हुन्, सामाजिक परिवर्तनका अगुवा हुन्, सम्वाहक हुन्, साझेदारीका सहयात्री हुन् भन्ने कुरा कही‘‘ कतै छिपेको छैन । युवाहरुको अग्रसरताविना दिनप्रतिदिन संस्थागत भइरहेको भ्रष्टाचारको अन्त्य सम्भव छैन, विकास सम्भव छैन । प्रेरित, जागरुक र सकारात्मक युवाको खा‘‘चो छ हाम्रो मुलुकमा । सकारात्मक र प्रतिबद्ध युवाहरुको सहभागितामा मात्रै देशको विकास सम्भव छ ।

यही पृष्ठभूमिमा बा‘‘के जिल्लामा युवा जागरणका लागि विभिन्न खालका कार्यहरु भएका छन् । युवाहरुमा सकारात्मक सोचको विकास गर्नका लागि सरस्वती सङ्गीतालय स्थापना गरी सङ्गीतमा युवाहरुलाई आकर्षित गर्न खोजेको गर्विलो इतिहास बा‘‘केको छ । युवाहरुलाई खेलकुदका माध्यमबाट जागरण गराउन विभिन्न खालका खेलहरु आयोजना हु‘‘दै आएको पुरानो इतिहासको जगमा विभिन्न युवा क्लब, खेलकुदस‘‘ग सम्बन्धित सङ्घ-संस्थाहरुले विभिन्न खालका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिरहेका छन् । रेडक्रस, जेसिस, स्काउटले बीसौ‘‘ वर्षदेखि युवाहरुलाई समाजसेवामा लाग्न उत्प्रेरित गरिरहेको पाइन्छ भने विभिन्न राजनीतिक दलहरुले पनि बेलाबखत जागरणका कार्यक्रमहरु, अभियानहरु सञ्चालन गर्दै आएका छन् ।

आजभन्दा करिब १७-१८ वर्षपहिले नेपालगञ्जमा साङ्गीतिक माहोल निकै राम्रो थियो । यङ गाइज, ओसिस, लाफालगायतका आधा दर्जनभन्दा बढी ब्यान्डहरुमार्फत अमन श्रेष्ठ, प्रवीणराज गौतम, सुनील अधिकारी, सुनील धिताल, पूर्ण थापालगायतका व्यक्तिहरुले सा‘‘गितिक कार्यक्रमहरु करिब पा‘‘च-सात वर्षनै चलाए । तर, हाल ती ब्यान्डहरु सबै हराएर गए, कलाकारहरु पनि सबै गुमनाम बने ।

यसको केही वर्षको अन्तरालमा पत्रकार जयनारायण शाहले 'अन्तराल'नामक संस्था स्थापना गरी खेलकुद, सङ्गीत र मिडियाका

माध्यमबाट नवीनतम् अवधारणका साथ जागरणमूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिरहेका छन् । नेपालगञ्जमा ठूला इभेन्टहरु सबै अन्तरालले गरिरहेको छ ।

सन् १९९८ अगस्त ८ देखि १२ सम्म सञ्चालन भएको संयुक्त राष्ट्र सङ्घमा आबद्ध मुलुकका युवासम्बन्धी मन्त्रीहरुको भेलाले अगस्त १२ लाई 'अन्तर्राष्ट्रिय युवा दिवस'का रुपमा मनाउने निर्णय गर्‍यो । त्यस निर्णयलाई संयुक्त राष्ट्र सङ्घको सन् १९९९ डिसेम्बर १७ मा भएको महासभाले अनुमोदन गरेलगत्तै सन् २००० देखि अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा हरेक वर्षको अगस्त १२ लाई 'अन्तर्राष्ट्रिय युवा दिवस'का रुपमा

विश्वभरि हर्षोल्लासका साथ मनाउने गरिएको छ। हरेक वर्ष फरकफरक नाराका साथ यो दिवस मनाउने गरिन्छ।

नेपालमा सन् २००० देखि नै 'अन्तर्राष्ट्रिय युवा दिवस' मनाउन थालिए पनि प्रभावकारी रुपमा सन् २००४ देखि विभिन्न कार्यक्रमका साथ मनाउने गरिएको छ । बा''केमा २००३ मा पहिलोपटक नेपाल परिवार नियोजन सङ्घले यो दिवस मनाएको थियो । सङ्घले यसलाई २००५ सम्म निरन्तरता दियो । २००६ मा बास, एफा, स्याक, आयोन, रिलेकलगायतले संयुक्त रुपमा परम्परागत कार्यक्रमभन्दा भिन्न 'युवा आवाज'नामक कार्यक्रम गरे । त्यसपछि हरेक वर्ष संयुक्त रुपमा भव्यताका साथ यो दिवस मनाउने गरिएको छ। पछिल्लो समय युवा लक्षित ठूलाठूला कार्यक्रम, प्रतियोगिताहरु नेपालगञ्जमा भइरहेका छन् । फाटफुट युवा जागरणसम्बन्धी कार्यक्रमहरु विभिन्न सङ्घ-संस्थाले सञ्चालन गरे तापनि विगत डेढ दशकदेखि अनवरत रुपमा युवाहरुलाई लक्षित गरी युवा जागरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने अग्रणी संस्था बागेश्वरी असल शासन क्लब (बास) हो । यसले युवाहरुको क्षमता अभिवृद्धि, युवाहरुको अधिकार प्राप्तिका लागि वकालत, युवास''ग सम्बन्धित समस्याहरु समाधानका लागि जनचेतना, युवा स्वयंसेवा अभिवृद्धि, युवा नेतृत्व विकासमा निरन्तर काम गरिरहेको छ। युवाहरुले नेतृत्व गरेको, युवाहरुको सहभागिता रहेको बासले युवा लक्षित सयौ'' कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ। बासले विगत तीन वर्षदेखि

'इन्सपाइरिङ युथ' नामक साप्ताहिक कार्यक्रम पनि सञ्चालन गरिरहेको छ।

युवाहरुमा सकारात्मक सोचको विकास गर्न, उनीहरुलाई सफल जीवनतिर अग्रसर गराउन, कर्तव्यशील, विनयशील इमानदार युवा बन्न उत्प्रेरित गर्न, निराशालाई आशामा बदल्न, सम्भावनालाई वास्तविकतामा रुपान्तरण गराउन बासले २०७३ जेष्ठ १ गतेदेखि साप्ताहिक रुपमा 'इन्सपाइरिङ युथ' कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेको छ।

महिनाको पहिलो हप्ता सहभागीहरुबीच बिभिन्न प्रतियोगिता, दोस्रो हप्ता फरकफरक क्षेत्रका कुनै एक सफल व्यक्तित्वको उत्प्रेरक प्रवचन, तेस्रो हप्ता सफलताको कथावाचन, चौथो हप्ता युवा नेतृत्व विकास, कुनै महिनामा मात्र पर्ने पा''चौ'' हप्तामा सहभागीहरुमा भएको ज्ञान र क्षमता आदान-प्रदान गर्ने कार्य गर्ने गरिएको छ।

साप्ताहिक रुपमा यी नियमित क्रियाकलापबाहेक विशेष कार्यक्रमसमेत सञ्चालन गर्दै आएको छ। हालसम्म चर्चित म्याराथुन धावक वैकुण्ठ मानन्धर, नायक जीवन लुइ''टेल, कथाकार महेशविक्रम शाह, राष्ट्रिय सूचना आयोगका प्रमुख सूचना आयुक्त कृष्णहरि बास्कोटा, पूर्वसामान्य प्रशासन मन्त्री लालबाबु पण्डित, चर्चित लेखक कर्ण शाक्य, नायिका सञ्चिता लुइ''टेल, उत्प्रेरक सृष्टि केसी, चर्चित व्यक्तित्व महावीर पुन, प्रशिक्षक कञ्चन घिमिरे, उत्प्रेरक रमेश प्रसाईं, रोहित मल्लगायतका व्यक्तित्वहरुको उपस्थिति भइसकेको छ।

यस कार्यक्रमको प्रभावकारिता र लोकप्रियतापश्चात नेपालगञ्जमा विभिन्न सङ्घ-संस्थाहरुले युवा उत्प्रेरणा सम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिरहेका छन्। यसबाट युवाहरुमा सकारात्मक सन्देश प्रवाह भएको छ। बासबाहेक बा''के जिल्लामा जिल्ला युवा क्लब सञ्जाल, राष्ट्रिय युवा महासङ्घ नेपाल, राइजिङ आइडल्सलगायतका आधा दर्जन गैससहरुले युवाका क्षेत्रमा काम गरिरहेका छन् । अर्कोतर्फ बा''के

जिल्लामा लागू औषधको प्रयोग, ओसारपसार व्यापक भइरहेको सन्दर्भमा यसका विरुद्ध सामुदायिक सेवा केन्द्र, सहारा हाउस, प्रेरणा पुनर्स्थापना केन्द्र, नवकिरण पुनर्स्थापना केन्द्र, सामना पुनर्स्थापना केन्द्र, परिवर्तन समूह, नवदृष्टि महिला पुनर्स्थापना केन्द्रलगायतका संस्थाहरु क्रियाशील छन्।

त्यसै गरी मानव बेचबिखनविरुद्ध माइती नेपाल, साथी, के.आई. नेपाल, साना हातहरु, ज्ञान नेपाललगायतका सङ्घ-संस्थाहरु क्रियाशील

छन् । साहित्यका माध्यमबाट जागरण जगाउने कार्यमा पूर्णिमा साहित्य प्रतिष्ठान, बार्दली फाउन्डेसनलगायतका संस्थाहरु संलग्न रहेका छन् ।

पछिल्लो समय स्थानीय सरकारले पनि युवा जागरणलाई प्राथमिकतामा राखेको देखिन्छ । बासलगायतका संस्थाहरुले युवा स्वयंसेवालाई व्यापक प्रवर्द्धन गर्दै आएका छन् । बा“के जिल्लामा युवा जागरणका लागि विभिन्न तवरले काम भइरहे पनि पर्याप्त भने छैन । सामूहिक रुपमा अझै धेरै गर्न बा“की नै छ । त्यसका लागि सबैको

साझेदारीको आवश्यकता छ ।

□

लिम्पियाधुराको तनाव कहिलेसम्म ?

खसान प्रदेश दार्चुला जिल्लाको व्यास गाउ“पालिक वडा नं. १ छाडरु र तिङ्करमा कालापानी र लिम्पियाधुरा क्षेत्र पर्छ । यहा“ ९० प्रतिशत आदिवासी व्यासी सौका समुदायको बसोवास छ । सीमाविवादका कारण परापूर्वकालदेखि मिलेर बसिरहेको जनसमुदायबीच तनाव भइरहेको छ ।

लिम्पियाधुराबाट आएको काली नदी सीमा नदी हो । तर, भार तले सानो खोल्सालाई काली नदी भएको दाबी गर्दै अतिक्रमण गरिरहे को छ । कालापानीमा स-साना मूलको पानी जम्मा गरेर खोल्सामा झारेको अनि त्यहा“ नजिक कालीको मन्दिर बनाएर त्यसैलाई भारतले काली नदी दाबी गरेको पाइन्छ । विशाल देश भारतले आफूभन्दा सानो छिमेकी देशको भूभाग मिचेर नेपालीहरुमा चोट पुर्‍याएको स्थानीयको भोगाइ रहेको छ । अर्कोतर्फ स्थानीयहरु भारतीय श्रमबजारमा निर्भर रही जीवन र
जीविका चलाइरहेका छन् ।

नेताहरु सत्ताबाहिर रह“दा सधैं“ सीमाविवादको कुरा उठाउने र सत्तामा पुगेपछि भुल्ने रवैयाका कारण भारतले जताततैको सीमा मिचेको देखिन्छ । भारतस“गको सन् १९५० को सन्धि खारेज गरी कालापानी फिर्ता ल्याउने वाचा गर्ने नेताहरु सत्तामा पुगेपछि कालापानीको मुद्दा भुल्ने गरेको स्थानीयको गुनासो छ ।

नेपाल र चीनबीच भएको नेपाल-चीन सीमा सन्धि १९६१ को दफा १ को उपदफा १ मा चीनस“गको नेपालको पश्चिमी सीमारेखा काली

नदी र टिङ्कर नदीको पानीढलो सम्मिलित भएको स्थानबाट प्रारम्भ हुन्छ भनिएको छ । यो दक्षिणपूर्वतर्फ कर्णाली (मापचु) नदीका सहायक नदी तथा टिङ्कर नदी र सेती नदीको पानीढलो ह“ुदै लिम्पियाधुरा हिमालको शृङ्खला र लिम्पियाधुरा (टिङ्कर लिपु) भञ्ज्याङबाट गुञ्जी उराइ (पेल्हिन) भञ्ज्याङसम्म जान्छ भनिएको छ ।

त्यसै गरी इस्ट इन्डिया कम्पनीद्वारा सन् १८२७ फेब्रुअरी १ मा प्रकाशित गडवाल, कुमाउको नक्सामा प्रस्ट रुपमा काली (महाकाली) नदीको उद्गम लिम्पियाधुरा देखाइएको छ । बेलायतबाट सन् १८३० मा प्रकाशित भएको अर्को नक्सा, १८४६ फबब्रुअरी १६ मा लन्डनबाटै प्रकाशित अर्को नक्सालगायतका दस्तावेजमा काली (महाकाली) नदीको मुहान लिम्पियाधुरा उल्लेख छ ।

नेपाल-भारतबीचको पश्चिमी सिमानाको सबैभन्दा उ“चो भाग समुद्री सतहबाट ६,१८० मिटर अग्लो रहेको उल्लेख गरिएको छ । जबकि लिपुलेक भञ्ज्याङको उचाइ ५,०९८ मिटर रहेको छ भने लिम्पियाधुर ास“गै जोडिएको पश्चिमतर्फ रहेको पहाडको उचाइ ६,१८० मिटर छ ।

सन् १९६२ मा भारत-चीन युद्ध भएका बेला नेपालको कालापानीमा सैनिक क्याम्प स्थापना गरी लिम्पियाधुरा र कालापानीमा अतिक्रमण सुरु गरेको भनिएको भए पनि सन् १९५९ देखि नै कालापानीमा भारतीय

प्रहरीको क्याम्प रहेको कुरा दार्चुलाका तत्कालीन माननीय स्व. बहादुर सिंह ऐतवालले संसदमा बताएको कुरा स्थानीयहरुले सम्झिरहेका छन् ।

२०१८ सालमा वरिष्ठ पत्रकार भैरव रिसाल व्यास क्षेत्रको जनगणना अधिकृत भएर जा“दा कुटी, नाभी र गुञ्जी गाउ“को समेत जनगणना गरेको बुझिन्छ, तर हाल उक्त गाउ“हरु भारतमा गाभिएका छन् ।

आधिकारिक रुपमा २०१९ सालमा नेपाल-चीन सिमाङ्कन गर्ने बेलामा नेपाली सेनाका कर्णेल शम्भुशमशेर राणाले कालापानीमा पुग्दा त्यहा“ भारतीय प्रहरी रहेको थाहा पाएका थिए । २०१९ सालमा नै तत्कालीन परराष्ट्र मन्त्री ऋषिकेश शाहले कालापानीमा भारतीय प्रहरी

रहेको कुरा श्री ५ महेन्द्रलाई थाहा दिएको बताएका थिए । २०३० सालसम्म ककसलाई थाहा थियो र केके पहल गरे भन्ने खोजीकै विषय हो। तर २०३० सालमा परराष्ट्र मन्त्रालय र गृह मन्त्रालयले कालापानीमा भारतीय सैनिक भए-नभएको जा“चबुझ गरी प्रतिवेदन पेश गर्न टोली गठन गरेको, २०३१ सालमा रापंस बहादुरसिंह ऐतवालले कालापानीमा भारतीय सेनाहरुले क्याम्प बनाएर बसेको भनेर नेपाल सरकारलाई औपचारिक रुपमा अवगत गराएको पाइन्छ ।

२०३६ सालदेखि २०३८ सालसम्म दार्चुलाका प्रजिअ डा. द्वारिकानाथ ढुङ्गेलले दार्चुलाको कालापानी र लिम्पियाधुरा क्षेत्रमा भारतीय सैनिकहरुले कब्जा गरेको भन्दै आएका थिए । २०४५ सालमा नक्सा बनाउन गएका नेपाली सर्वेयर अमिनहरुलाई भारतीय सेनाले नक्सा बनाउन नदिई फिर्ता पठाएको थियो । त्यसपछि सरकारले कर्णध्वज अधिकारीको संयोजकत्वमा सीमा अनुगमन कार्यदल गठन गर्‍यो, तर त्यसले दुई-तीनवटा बैठकबाहेक केही पनि काम गरेन ।

२०४९ पुस २१ गते मदन भण्डारी, निर्मल लामा, नारायणमान विजुक्छे, माधव नेपाललगायतका कम्युनिस्ट नेताहरु टनकपुर सन्धि सच्याइनुपर्ने, कालापानीबाट भारतीय सैनिक हटनुपर्ने माग राखी कञ्चनपुर गई बीसौ“ हजारको सहभागितामा जुलुस निकालेका थिए ।

२०४९ सालमै पम्फा भुसाल, कृष्णबहादुर महरा, चित्रबहादुर केसीलगायतका नेताहरुले कञ्चनपुर ब्रम्हदेव बजारमा विरोधसभा गरेको विगतको इतिहासबाट थाहा हुन्छ ।

२०५३ सालमा नेकपा नेता वीरबहादुर ठगुन्ना र सांसद स्व. प्रेमसिंह धामीद्वारा महाकाली नदीको मुहान लिम्पियाधुरा नै भएको दाबी गर्दै मालपोत कार्यालय दार्चुलाका प्रमाण संसदमा पेश गरेका थिए ।

२०५४ साल वैशाखमा महाकालीको उदगमस्थल यकिन गर्न

सरकारले मातहतका मन्त्रालयलाई निर्देशन दिएको, २०५५ साल जेठमा माले क्षेत्रीय ब्युरोका तर्फबाट कञ्चनपुरका सभापति ऋषिराज लुम्साली, दार्चुलाका सभापति गणेश ठगुन्ना, स्व. प्रेमसिंह धामीकी धर्मपत्नी नन्दा धामी, गणेशसिंह धामी, नरबहादुर धामी, केदारचन्द्र भट्ट, नैनसिंह बोहरालगायतले हि“डेर कालापानी क्याम्प पुगेर अतिक्रमणको विरोध गरेका थिए। हि“डेर कालापानी पुग्नेमध्ये ऋषिराज लुम्साली, गणेशसिंह ठगुन्ना र गणेशसिंह धामी लिपुलेकमाथि भएको भारत-चीन सम्झौताको विरुद्धमा उनीहरुको पार्टी सत्तामा नपुगुन्जेल उभिरहेका थिए । जब उनीहरुको पार्टी सत्तामा पुग्यो, त्यसपछि उनीहरु हराए ।

कालापानीबाट भारतीय सैनिक हटाउन आवश्यक परे रगत बगाउन तयार रहेको बताउन वामदेव गौतम नेपालका उपप्रधानमन्त्री तथा गृहमन्त्री ह“ुदासमेत मौन रहे ।

२०५५ जेठ २६ गते अनेरास्ववियुका ६० जना र ८ जना पत्रकारले कालापानी मार्च गरेका थिए, तर भारतीय सेनाले कालापानीभन्दा ६०० मिटर दक्षिणदेखि नै काडेतारले घेरेर कालापानीमा टेक्नै नदिएको अवस्था सबैलाई जगजाहेर छ ।

कालापानी र लिम्पियाधुराबारे यति धेरै विवाद उठिरहने र जसका कारण सीमावर्ती क्षेत्रमा स्थायी रुपमा बसोवास गरिरहेका खास गरी आदिवासी जनजाति व्यासी सौका समुदाय र खस तथा शिल्पी जातिका स्थानीयहरु समस्यामा परिरहेका छन् ।

कालापानी र लिम्पियाधुराको सीमाविवादको स्थायी समाधान खोज्न जरुरी छ ।

□

गैससहरुको आन्तरिक सुशासन

समाज कल्याण परिषद्मा देशभरका ५० हजारभन्दा बढी गैरसरकारी संस्थाहरु आबद्ध छन् । गैसस दर्ता ऐन २०३४ बमोजिम जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरुमा दर्ता भएका गैससहरुको यकिन तथ्याङ्क छैन, तथापि ७०-८० हजार गैससहरु दर्ता छन् । तर, तीमध्ये ५ हजार गैससहरु पनि सक्रिय रुपमा कार्यरत छैनन् । गैससहरुको छाता सङ्गठन गैसस महासङ्घ, नेपालका अनुसार ६ हजार ३३२ गैसस महासङ्घमा आबद्ध छन् । आबद्ध भएका-नभएका गरी २ हजार ५०० गैससहरु मात्र प्रभावकारी रुपमा काम गरिरहेका छन् । उल्लेखित आ‘‘कडाबाट गैससहरु खोल्न सजिलो, सञ्चालन गर्न गाह्रो भएको सहजै अनुमान गर्न सकिन्छ ।

१३ प्रतिशत वैदेशिक सहायता गैससहरुमार्फत देशमा भित्रिने गरेको छ । गैससहरुले सामाजिक कार्य, गरिबी निवारण, खानेपानी, सरसफाइ, मानव बेचबिखन विरुद्धका अभियान, सुरक्षित वैदेशिक रोजगारी, महिलाअधिकार, बालअधिकार, मानवअधिकार, सुशासनलगायतका क्षेत्रमा काम गर्दै आएका छन् ।

गैससहरुलाई विकासको एक अभिन्न अङ्गका रुपमा स्वीकार गरिएको छ । गैससहरुको सहभागिता र सक्रियताले राज्यले अङ्गिकार

गरेका कार्यक्रम, नीतिहरु प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन हुने गरेको प्रमाणित भइसकेको छ । समाजमा सुशासनको प्रवर्द्धनका लागि गैससहरुको भूमिका अझ महत्ववपूर्ण छ ।

गैससहरुको सकारात्मक भूमिका हु‘‘दाहु‘‘दै गैससहरुले कसको प्रतिनिधित्व गर्छन्, उनीहरुले कहा‘‘बाट पैसा पाउ‘‘छन्, कहा‘‘ खर्च गरिरहेका छन्, भनेर आम नागरिकहरुले चियोचर्चो गरिरहेका हुन्छन् । केही गैससहरुभित्रको कुशासन, भ्रष्टाचारका कारण सिङ्गो गैसस क्षेत्रमाथि नै विश्वसनीयताको प्रश्न तेर्स्याइएको पाइन्छ ।

गैससहरु पारदर्शी भएनन्, गैससमा परिवारवाद हावी भयो, चरम राजनीतीकरण भयो, काम प्रभावकारी भएन भन्नेजस्ता गुनासोहरु यदाकदा सुन्न पाइन्छ । केही गुनासोहरु पूर्वाग्रहबाट प्रेरित भएर पनि गरिएका होलान् । केही हदसम्म केही गैससहरुभित्रको आन्तरिक विकृतिका कारण पनि गुनासो गरिएको हुन सक्छ । केही गैससका कारण सबै गैससहरुलाई एउटै डालोमा हालेर हेर्नु किमार्थ न्यायसङ् गत हु‘‘दैन । तथापि यस्ता गुनासोहरुको अन्त्यका लागि सबै गैससभित्र आन्तरिक सुशासन मजबुत हुन जरुरी छ ।

गैससहरुले मुलुकको प्रचलित ऐन-कानुनबमोजिम दर्ता भई कानुनी मान्यता प्राप्त गरेका हुन्छन् । सामाजिक मूल्य र मान्यताहरुप्रति संवेदनशील भई सामाजिक रुपान्तरण र विकासप्रति कटिबद्ध रहने र आम नागरिकहरुको विश्वास आर्जन गर्दै भावनात्मक मान्यता प्राप्त गर्नु गैससहरुको धर्म हो । अतः लोकतान्त्रिक मूल्य, मान्यता र विधिमार्फत यसको गठन र पुनगर्ठनको अभ्यास गैसस सुशासनको अनिवार्य शर्त हो । संस्थाको सदस्यता वितरण प्रणालीलाई खुला राख्नु, सदस्यता नवीकरण अध्यावधिक गर्नु, संस्थाको नियमित साधारणसभा गरिनु र अधिवेशनमार्फत लोकतान्त्रिक विधिबाट नेतृत्व चयन गरिने अभ्यास अपरिहार्य छ ।

गैससहरु विधिको शासनमा विश्वास गर्छन् । शासन व्यक्तिको हैन, विधिको हुनुपर्छ भन्ने गैससको मान्यता भएको हु‘‘दा यही मान्यतालाई गैससहरुले अवलम्बन गर्नुपर्छ । गैससहरुका हरेक कार्यहरु विधानसम्मत हुनुपर्छ भने संस्थालाई संस्थागत रुपमा विकास गर्नका लागि आवश्यक नीति, नियम, निर्देशिका र कार्यविधिहरु बनाई अक्षरशः लागू गर्नुपर्छ । संस्थाको दिगोपनाका लागि एकाधिकारको अन्त्य गरिनुपर्छ । संस्थालाई सुव्यवस्थित गर्न कार्यसमिति र व्यवस्थापन समिति बनाइनुपर्छ । दुवै समिति, सबै पदाधिकारी, सदस्यहरुको भूमिका, कार्य जिम्मेवारी प्रस्ट रुपमा विभाजन गर्नुपर्छ ।

गैससको निर्णय, प्रक्रिया, पद्धति र सोत-साधनहरुको अवस्था र उपयोगितासम्बन्धी सूचना सर्वसाधारण तथा सरोकारवाला निकाय तथा व्यक्तिहरुलाई उपलब्ध गराउनुपर्छ । सूचनाको हकसम्बन्धी ऐनबमोजिम सबैले गैससभित्रको सूचना निर्बाध र सहज रुपमा पाउने व्यवस्था मिलाउनुपर्छ ।

गैससहरु सरकारका सहयोगी हुन् । सरकारको मातहतमा सरकारी ऐन-कानुनबमोजिम दर्ता, नवीकरण र नियमन हुन्छन् । गैससहरु जहिले पनि सरकारप्रति, लक्षित वर्गप्रति र साझेदार संस्थाप्रति जवाफदेही हु‘‘दै आएका छन् । र, जवाफदेही हुनैपर्छ ।

गैससहरुमा सदाचार प्रणालीलाई संस्थागत गर्नुपर्छ । संस्थाभित्र भ्रष्टाचारको गन्ध आउन दिनुहुन्न । यदि त्यसो भयो भने संस्था अधोगतितर्फ धकेलिन्छ ।

गैसस सुशासनको सन्दर्भमा सहभागिता भनेको प्रजातान्त्रिक पद्धति र अभ्यास हो । संस्थाका सदस्यहरुको निर्णय प्रक्रियामा सहभागिता र स्रोत-साधनहरुको परिचालन र उपयोगितामा सबैको समान सहभागिता महङ्खवपूर्ण हुने भएकाले सबैको सहभागिताको सुनिश्चितता गरिनुपर्छ ।

राज्यका हरेक तह र तप्कालाई समावेशी बनाउन वकालत गर्ने गैससहरु आफैं‘‘मा समावेशी हुनु जरुरी छ । यसले संस्थाको दीगोपनामा योगदान पु¥याउ‘‘छ । संस्थाको दिगो भविष्यका लागि सक्षमताको परीक्षण गरिनुपर्छ । संस्थाभित्रको जनशक्ति, संस्थाको स्रोत-साधन र सक्षमताबारे जहिले सजग रहनुपर्छ ।

संस्थागत कार्यहरु, स्रोत परिचालनको प्रभावकारितालाई सधैं‘‘ मध्यनजर राखी अघि बढेको खण्डमा संस्थामा धेरै सुधारहरु आउने देखिन्छ ।

अवसरबाट वञ्चित वर्ग, समुदाय तथा क्षेत्रलाई अरुसरह समानस्तरमा ल्याउनका लागि तय गरिन नीतिगत व्यवस्था र पद्धति नै समता हो । यो सामाजिक न्यायस‘‘ग सम्बन्धित छ । सकारात्मक विभेदको नीतिमार्फत पछाडि परेका र पारिएका वर्ग, क्षेत्र, लिङ्ग र समुदायहरुलाई न्यायोचित स्थान दिनु र कार्यक्रमहरु लक्षित गरिनु गैससहरुको प्रमुख काम हो । यस कामलाई सधैं‘‘ गैससहरुले आत्मसात् गर्न जरुरी छ ।

गैससभित्रको आन्तरिक सुशासन कायम गर्नका लागि सामाजिक जवाफदेहिताका संयन्त्रहरुको अभ्यास गर्न जरुरी छ। सार्वजनिक सुनुवाइ, सामाजिक परीक्षण, सार्वजनिक परीक्षण, कार्य सम्पादन

परीक्षण, गुनासो सम्बोधन संयन्त्रजस्ता सामाजिक जवाफदेहिताका संयन्त्रहरुलाई नियमित रुपमा अवलम्बन गर्न जरुरी छ। यसले संस्थाको आन्तरिक सुशासनलाई मजबुत मात्र बनाउ‘‘दैन, लक्षित वर्ग र सराकोरावालाप्रति जवाफदेहितासमेत प्रकट गर्छ ।

संस्थालाई विधान, नीति, नियमावलीबमोजिम सञ्चालन गर्नुका साथै संस्थाद्वारा सञ्चालन गरिने कार्यक्रमहरुको कुशल व्यवस्थापन, मानव संसाधनको उचित व्यवस्थापन र वित्तीय स्रोत व्यवस्थापनमा ध्यान पु¥याइयो भने हरेक संस्था पारदर्शी, जवाफदेही, मितव्ययी र उद्देश्यमूलक हुन सक्छन् । यसतर्फ गैससहरुले ध्यान दिऊ‘‘, संस्थाहरुभित्र आन्तरिक सुशासन कायम गरौं‘‘ ।

□

संस्मरण

भ्रष्टाचारविरुद्ध अनुगमन

नेपालको सन्दर्भमा असल शासनका पक्षमा लामो समयदेखि नेपाली जनताको त्याग, तपस्या र बलिदानी देखिन्छ, तथापि परिणाम अझै निराशाजनक नै छ । देशमा असल शासन बहाली गर्ने प्रमुख दायित्व राज्यको हो, सरकारको हो । जब यो दायित्वबाट राज्य विमुख हुन्छ, त्यतिखेर नागरिक समाज खरो रुपमा उत्रिनुपर्छ ।

नेपालको सन्दर्भमा सुशासन बहालीका लागि नागरिक समाजका तर्फबाट जति पहल अरु क्षेत्रमा भएको छ, त्यति पहल यो क्षेत्रमा नभएको पक्कै हो । तर, पहल नै नभएको भने होइन । नागरिक समाजका प्रतिनिधिमूलक संस्थाहरुले आ-आ□ना स्थानबाट गरेका पहलहरु आफैँ‘‘मा प्रशंसनीय छन् । त्यसमा पनि केदार खड्काले नेतृत्व गरेको ‘असल शासन कार्यक्रम’ले पुऱ्याएको योगदान अतुलनीय छ । सामाजिक न्याय र उपभोक्ता हितका पक्षमा काम गर्दै आएको उक्त कार्यक्रम एसिया फाउन्डेसनको सहयोगमा २०५५ सालमा सुरु गरेको थियो । पछि एसडीसीको सहयोगमा यो कार्यक्रम बृहत ढङ्गले सञ्चालन भयो ।

२०५६ भदौ १३ गतेदेखि असल शासन रेडियो कार्यक्रम रेडियो नेपालबाट पाक्षिक रुपमा १५ मिनेट प्रशारण हुन थाल्यो । कार्यक्रम प्रशारण भएको छोटो समयमै यसले समेटेका विषयवस्तु र प्रस्तुतिले देशभरिका श्रोताहरुको मन जित्न सफल भयो । विनाआह्वान मध्यपश्चिमको सुर्खेतबाट स्वस्फुर्त रुपमा ‘असल शासन रेडियो श्रोता

क्लब’को जन्म भयो । यो क्रम द्रूत गतिमा अगाडि बढ्न थालेपछि मात्रै सो कार्यक्रमले रेडियो श्रोता क्लबहरुलाई व्यवस्थित गर्दै लग्यो । यसले

नेपालको इतिहासमा नया‘‘ आयाम थप्यो, एउटा रेडियो कार्यक्रमको प्रभावबाट २०५६ सालदेखि २०६८ माघ मसान्तसम्म पुग्दा ६ हजार

४०० असल शासन क्लबहरु मुलुकका ७५ वटै जिल्लामा गठन भए, जसमा ८३ हजारभन्दा बढी युवाहरु लामबद्ध भए । मुलुक भ्रष्टाचारबाट आक्रान्त भएका बेला सञ्चालन भएको असल शासन रेडियो कार्यक्रमले उठान गरेको भ्रष्टाचारविरुद्धको मुद्दाप्रतिको ऐक्यबद्धता थियो, क्लब गठन र क्रियाशीलताको क्रम ।

एउटा सामान्य रेडियो कार्यक्रम सुनेर देशभर क्लबहरु स्थापना हुनु कार्यक्रमको सफलता त हो नै, त्योभन्दा ठूलो कुरा देशमा बढिरहेको भ्रष्टाचारविरुद्धको आक्रोश र वितृष्णाको उपज पनि हो ।

रेडियो श्रोता क्लबले केवल रेडियो सुन्ने काम मात्र गरेनन्, सुनेका कुरालाई स्थानीय मुद्दास‘‘ग दा‘‘जेर देशभर बहस छेडिदिए, देशभर भ्रष्टाचारका विरुद्ध आगो बालिदिए । अनि रेडियो सुनेर स्थापना भएका रेडियो श्रोता क्लब केवल रेडियो सुन्ने क्लब मात्र होइनन्, काम गर्ने क्लब हुन् भनेर रेडियो श्रोता क्लबबाट परिष्कृत भई 'असल शासन क्लब'का रुपमा समाजमा स्थापित भए । सबै क्लबहरु देशैभर सक्रिय नहुन सक्छन्, तर अधिकांश क्लबहरुले कुनै न कुनै बेला, केही न केही काम असल शासनका पक्षमा गरेरै देखाए । स्थानीय स्तरमा 'किन ?' संस्कृतिको विकास गरेर अन्याय र अत्याचारका विरुद्ध औ‘‘ला ठड्याउने काम देशैभर भएको कुरा कसैले नकार्न सक्दैन । असल शासन कार्यक्रमका सञ्चालक केदार खड्काको कुशल अभिभावकत्वमा सीमित श्रोत र साधनका बाबजुद गाउ‘‘गाउ‘‘मा सार्वजनिक सुनुवाइ गर्ने असल शासन क्लब नै हुन्, जुन अहिले सबैको लोकप्रिय कार्यक्रम बनेको छ ।

स्थानीय निकाय र सरकारी निकायमा कर्मचारीहरु समयमा कार्यालय आउ‘‘छन् कि आउ‘‘दैनन्, राम्रो काम गरेका छन् कि छैनन् भनेर नागरिक स्तरबाट अनुगमन गर्ने काम पनि असल शासन क्लबबाटै भएको हो । नागरिक अनुगमनको प्रभावले पछि सरकारी निकायबाट अनुगमन हुन थालेको हो ।

यही अभियानको धरातलबाट आएको व्यक्ति भएकाले धेरै अनुभव र अनुभतिहरु छन् हाम्रा । असल शासनको अभियानलाई बा‘‘के जिल्लामा संस्थागत गर्ने काममा हामीले महङ्खवपूर्ण भूमिका खेलेको कुरा कही‘‘ कतै छिपेको छैन । मैले नेतृत्व गरेको 'बागेश्वरी असल शासन क्लब'बाट हामी नियमित रुपमा सरकारी कार्यालय र विद्यालयहरुको अनुगमन गर्थ्यौं । विशेष गरी हामीले कार्यालय समयको सदुपयोग भएको छ कि छैन, कार्यालय समयमा कर्मचारीहरु हाजिर हुन्छन् कि हु‘‘दैनन्, कार्यकक्षमा कर्मचारी भेटिन्छन् कि भेटिन्नन् भन्ने कुराको प्रत्यक्ष अवलोकन गर्थ्यौं । यो क्रममा २०५७ देखि २०६२/०६३ सम्म चल्यो ।

हामीले बढी जनसरोकार राख्ने सबै सरकारी कार्यालयहरुमा पटकपटक अनुगमन गऱ्यौ‘‘ । अनुगमनका क्रममा प्राप्त गरेका तथ्यहरुका बारेमा सम्बन्धित कार्यालय प्रमुख, जिल्ला प्रशासन कार्यालय, सम्बन्धित विभागमा लेखी पठाउनुका साथै प्रेस विज्ञप्ति प्रकाशन गरी सञ्चार माध्यमहरुमा दिन्थ्यौ‘‘ । यसबाट कार्यालयभित्रका गुह्य कुराहरु सार्वजनिक हुन्थे । सम्बन्धित निकायको ध्यानाकर्षण हुन्थ्यो । कर्मचारीहरुको नियमितता बढ्थ्यो । नियमित कार्यालयमा उपस्थित हुने कर्मचारीहरुको मनोबल बढ्थ्यो । हामीले अनुगमन गर्दा कुन कर्मचारी कति दिनदेखि अनुपस्थित छ भन्ने कुराको जानकारीसमेत सार्वजनिक गर्थ्यौं, जुन कुरा कसैलाई पच्थ्यो, कसैलाई पच्थेन । अनुगमनका क्रममा अनुपस्थित, मादक पदार्थ सेवन गरेर कार्यकक्षमा बस्ने कतिपय कर्मचारीहरु हामीले चिनेका व्यक्तिहरुका नातेदार पर्थे । त्यसो हु‘‘दा चिरपरिचित व्यक्तिहरु हामीदेखि नाराज हुन्थे । यसरी नागरिक अनुगमन

सरकारी कर्मचारी र उनीहरुका आसेपासेहरुका लागि हाउगुजी बनिरहेको थियो । नागरिकको करबाट पालिएका राष्ट्रसेवकहरु कार्यालय समयको

ज्ञटट ज्ञटठ

सदुपयोग गर्छन् कि गर्दैनन्, सेवा प्रवाह कसरी गर्छन् भनेर चासो राख्न पाउने हक नागरिकहरुको हो, तर त्यो बेला यस्तो अवस्था थियो कि कोही पनि व्यक्ति सरकारी कर्मचारीका विरुद्ध आवाज उठाउन सक्दैनथ्यो । चित्त बुझ्े पनि, नबुझ्े पनि सरकारी कर्मचारीहरुको अचाक्लीलाई आम नागरिकहरु सहेर बसेका थिए । सरकारी कर्मचारीहरुको रवैयाबाट आजित भएर दाह्रा कसेर निस्किन्थे, मनमनै मुर्मुरिन्थे, तर बोल्न सक्दैनथे । यस्तै सरकारी कर्मचारीहरु भएर त माओवादी जन्मेका हुन् भन्ने विचार अभिव्यक्त गर्थे त्यति बेलाका असन्तुष्ट सेवाग्राहीहरु । यस्तो अवस्थामा हामी सरकारी कार्यालयहरुको अनुगमन गर्थ्यौं । यो कम चानचुने काम थिएन, तर यो काम नागरिकका पक्षमा भएकाले हामीले फलामको च्यूरा चपाएसरह यो कामलाई निरन्तरता दिइरहेका थियौ“ ।

यही क्रममा २०६०/०६१ सालतिर हामीलाई स्थानीय प्रशासनले नागरिक अनुगमन गर्न समस्या बनाइरहेको थियो । तपाईंहरुलाई अनुगमन गर्ने अख्तियारी कसले दियो ? तपाईंहरु अनुगमन गर्न पाउनुहुन्न भन्दै प्रशासनले हाम्रो अनुगमनमाथि प्रश्न उठाइरहेको थियो । हाम्रो अनुगमनले सरकारी कर्मचारीहरुको मनपरी उदाङ्गो हुन थालेपछि सरकारी हाकिमहरु रन्थनिएका थिए र उनीहरु कार्यालय प्रमुखहरुको बैठकमा अनुगमन कसरी रोक्ने भनेर रणनीति बनाउ“थे । त्यसका बाबजुद पनि हामीले अनुगमन रोकेका थिएनौ“ । पछिल्लोपटक हामी जिल्ला पशु सेवा कार्यालयमा नागरिक अनुगमनका लागि जा“दा त्यहा“का कार्यालय प्रमुखले प्रमुख जिल्ला अधिकारीले नागरिक अनुगमन गर्न नदिनु भन्ने आदेश आफूलाई प्राप्त भएको भन्दै प्रजिअलाई फोन गरी मलाई कुरा गर्न दिए । त्यसताकाका प्रजिअ डिल्लिराज जोशीले मलाई हप्काएरै भनेका थिए– “सबै कुरा पछि गरौ“ला, अहिले अनुगमन बन्द गरेर तपाईंहरु फर्किनुहोस् ।”

यसरी सीडीओले नै अनुगमन गर्न नपाईने भनेपछि हामी फर्कियौ“, केही दिन अनुगमन रोक्यौ“ । यो कुरा आम नागरिकहरुलाई के थाहा ? उनीहरुको आशाको केन्द्रबिन्दु त हामी मात्रै थियौ“ । आम नागरिकको आशा, अपेक्षा सरकारी कार्यालयहरुमा नियमित अनुगमन होस्, कर्मचारीहरुको नियमितता बढोस्, सेवा प्रभावकारी होस् भन्ने थियो ।

एकाबिहानै हाम्रो कार्यालयमा चार-पा“चजनाको समूह आएर गौतम थरका कार्यालय प्रमुख नहु“दा काम प्रभावित भएको भन्दै नेपालगञ्ज नगरपालिका अनुगमन गरिदिन आग्रह गरे । प्रशासनले अनुगमन गर्न नदिएको कुरा उनीहरुलाई के थाहा ? तैपनि उनीहरुको कुरा अस्वीकार नगरी हामीले अनुगमनको योजना बनायौ“ । अनुगमनमा गयौ“ । अनुगमनमा जा“दा कार्यालय प्रमुख भेटिएनन्, कार्यालय प्रमुखका बारेमा आफूहरुलाई जानकारी नभएको कर्मचारीहरुले बताए । पहिलो दिन यो अवस्था पाइएपछि दोस्रो दिन पुनः अनुगमन गर्न गयौ“। नगरपालिकाको अवस्थामा उही थियो । फेरि तेस्रो दिन गयौ“, अनुगमनका लागि । तेस्रो दिन पनि कार्यालय प्रमुख भेटिएनन्, कार्यालय प्रमुख नहु“दा कैयौ“ सेवाहरु प्रभावित भएको, सेवाग्राहीहरु मर्कामा परेको पाइयो । तीन दिनसम्म अनुगमन गर्दा हाकिम भेटि“दैनन्, हाकिम कहा“ छन् भन्ने जानकारीसमेत पाइएन । यो अवस्थामा के गर्ने ? हामीले साङ्केतिक रुपमा केही गरौ“ भन्ने योजना बनायौ“ र कार्यालय प्रमुखको हाजिरीमा अनुपस्थित जनाउने गरी ब लेखिदियौ“ । यो कार्य कानुनविपरीत थियो । हामीले गर्न नहुने कुरा थियो, तर हामीस“ग अर्को विकल्प पनि थिएन । भनिन्छ, अति गर्नु, अत्याचार नगर्नु, कार्यालय प्रमुखको अनुहार कर्मचारी र सेवाग्राहीहरुले देख्न नपाएको धेरै दिन भइसक्यो, काम सबै ठप्प छ । हामीबाट केही हुन्छ कि भन्ने आशामा सेवाग्राहीहरु भएको बेला हामीले गर्न सक्ने केही पनि थिएन । त्यसैले हामीले त्यो साङ्केतिक विरोध रोज्यौ“ ।

हामीले हाजिरीमा अनुपस्थित लेखेर कार्यालय परिसरबाट बाहिरिन नपाउ“दै उनै प्रमुख जिल्ला अधिकारी डिल्लिराज जोशीले मलाई फोन

गरे (त्यति बेला म कर्डलेस फोन बोक्थे“) र भने, “तपाईं कहा“ हुनुहुन्छ ? तपाईंहरुलाई पक्राउ गर्न प्रहरीको गाडी आउ“दै छ ।”

मैले फोन स्वीचअफ गरें । पा“च-सातजनाको समूह तितरबितर भयो । केही साथीहरु नेपालगञ्जतिरै बसे । मलगायत केही साथीहरु राधापुर, सैनिकतर्फ लाग्यौ“ । प्रहरीले हामीलाइ पक्राउ गर्न सकेन । आधा बाटोमा गएर यो घटनाका बारे काठमाडौ“मा केदार खडकालाई जानकारी गरायौ“ । उनले बा“केका प्रजिअलगायतलाई सम्पर्क गरी असल शासनको अभियानमा लागेका अभियन्ताहरुलाई दुःख नदिन आग्रह गरे । लामो समयदेखि अनुपस्थित रहेका नगरपालिकाका हाकिम हामीले कालो चिह्न लगाएको केही समयमै कार्यालयमा हाजिर भए भन्ने थाहा पायौ“ ।

यो घटना घटेको केही दिनपछि सरकारी सेवा सुधारका लागि आयोजना गरिएको बृहत् सार्वजनिक सुनुवाइ कार्यक्रममा केदार खड्काले यो विषयको उठान गरे । सरकारी कार्यालयहरुको अनुगमन गर्न नागरिकले पाउने कि नपाउने भन्ने प्रश्नमा त्यसताकाका मुख्य सचिव डा. विमल कोइरालाले नागरिक अनुगमन गर्न पाउने बताउ“दै ७५ वटै जिल्लामा अनुगमन गर्न दिनका लागि सर्कुलर गर्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गरे र सोहीबमोजिम देशैभर अनुगमन गर्न दिनका लागि परिपत्र भयो, देशैभर नागरिक अनुगमन गर्न पाउने नजिर स्थापित भयो । यो त्यही नेपालगञ्जको कालो चिह्नको उपलब्धि थियो ।

कालो चिह्न लगाउनु आफै“मा राम्रो कार्य थिएन, तर सकारात्मक कार्यका लागि गरिएको त्यो कार्य त्यति बेलाका लागि उत्तम नै थियो भन्ने कुरामा दुई मत छैन । यसरी विभिन्न घटना, परिघटनाका बाबजुद गरिएको नागरिक अनुगमनले थुप्रै सकारात्मक उपलब्धिहरु हासिल गरेको छ । पछि गएर जिल्ला प्रशासन कार्यालय, राष्ट्रिय सर्तकता केन्द्रले अनुगमन गर्न थालेपछि नागरिक अनुगमनलाई ओझेल पारिएको हो ।

तर, अहिले पनि नागरिक अनुगमनको आवश्यकता कम छैन । जवाफदेहिता, पारदर्शिताका लागि निरन्तरको रखवारी, निगरानी सधै“ जरुरत छ ।

□

चीनबाट नेपालले सिक्नैपर्ने केही कुरा

नया“ कुराहरुको अनुभव स“गाल्ने उद्देश्यका साथ नेपाली पत्रकार हरुको टोली २०७५ भदौ ९ गते चीन प्रस्थान गरेको थियो । सातै प्रदेशका मसहित १४ जना नेपाली पत्रकारहरु चीन गएका थियौं ।

काठमाडौ“बाट नेपाली मिडियाको टोली चीनको सिजुवान प्रान्तको राजधानी छेन्दु पुग्यो । चीनमा बसेर पत्रकारिता गर्ने नेपाली पत्रकार हरुसहित गरिबी निवारण कोषका अधिकारीहरुले छेन्दु विमानस्थलमा हामीलाई स्वागत गरे । त्यसपछि हामी पूर्वनिर्धारित कार्यक्रमबमोजिम पावोसिङ काउन्टीको हिमाली पहाड गाउ“ पुग्यौ“ । त्यहा“का स्थानीयहरुले आ□नो परम्पराअनुसार हामीलाई स्वागत गरे ।

त्यस दिन त्यहा“ बनाइएका होमस्टेमा वास बसेपछि पछिल्लो दिन हामीलाई त्यस गाउ“को अवलोकन गराइयो । स्थानीयहरुका अनुसार चीनको पश्चिमी क्षेत्रमा पर्ने त्यस क्षेत्रमा सन् २०१३ अप्रिल २० मा ७ रेक्टर स्केलको भूकम्प गएको थियो । त्यस भूकम्पबाट हिमपहाड गाउ“का अधिकांश घरहरु भत्किएका थिए । मानवीय क्षति नभए पनि ६० घरहरु भत्किएपछि उक्त गाउ“मा सङ्कट भएको थियो । त्यसपछि गरिबी निवारण कोषले उक्त गाउ“ पुनर्निर्माण गरी नया“ बस्ती बसाएको हिमपहाड गाउ“का अध्यक्ष ली त आनले नेपाली पत्रकारलाई जानकारी दिए । उनका अनुसार गरिबी निवारण कोषको सहयोगमा २०१४ को अन्तसम्म सबै घर पुनर्निर्माण गरिएको थियो । पुनर्निर्माण गर्दा सबै घरहरु

भूकम्प प्रतिरोधीका साथै मौलिक रुपमा बनाइएको रहेछ । गाउ“का सबै घरमा तल्लो तला भान्छा, दोस्रो तला आवास र तेस्रो तला होमस्टे बनाइएको छ । त्यस गाउ“मा ६० घरधुरीमा जम्मा २६० नागरिक छन् । हिमपहाड गाउ“ अहिले पर्यटकीय स्थलको रुपमा परिचित छ । स्थानीयहरुले होमस्टेबाट राम्रो आम्दानी गरिरहेका छन् ।

भूकम्प गएपछि ठूलो विकास हुन्छ भन्ने सन्देश दिन गाउ“मा ४२० सेन्टिमिटर अग्लो स्मारक बनाइएको छ । स्मारकमा चीलको विम्ब छ । ‘४२०’ सेन्टिमिटर र ‘चील’ दुवैको विशेष अर्थ छ। ‘४२० ’ सेन्टिमिटरको अर्थ अप्रिल अर्थात् चौथो महिनाको २० तारिख भूकम्प गएको र चीलको अर्थ भूकम्प गएपछि विकास हुन्छ भन्ने सन्देश हो । नेपालमा भूकम्प गएको तीन-चार वर्ष बितिसक्दा पनि अझै धेरै गाउ“हरु पुनर्निर्माण हुन सकेका छैनन् । चीनको हिमपहाड गाउ“ एक वर्षमा पुनर्निर्माणका साथै गरिबी निवारणका लागि होमस्टे सञ्चालन भएको देख्दा हामीले धेरै फरक अनुभुति गर्न पायौ“ । गाउ“मा ७० वर्ष र १०० वर्षअघिका दुईवटा घर संरक्षण गरेर राखिएको, सरसफाइ व्यवस्थापन गरिएको, सामूहिक रुपमा कार्य गरेको हामीले पायौ“ । छेन्दुबाट २१० किलोमिटर टाढा रहेको उक्त गाउ“ १ हजार ७०० मिटर अग्लो पहाडमा छ । दुवैतिर अग्ला हिमाल र तल नदी बहने सुन्दर दृश्यको काखमा गाउ“ अवस्थित छ । भूकम्पपछि निर्माण भएको उक्त गाउ“को बसोवासमा व्यापक सुधार हुनुका साथै पर्यटन उद्योगबाट आयआर्जन भई गरिबी निवारण हुनुका साथै गाउ“लेहरुमा सहयोगी व्यवहार बढेको पाइयो । ज्येष्ठ नागरिकहरुको सम्मानका लागि ‘दिवा ज्येष्ठ नागरिक केन्द्र’समेत निर्माण गरिएको रहेछ । त्यस केन्द्रमा दिउ“सोको समयमा जेष्ठ नागरिकहरु रमाइलो गर्दा रहेछन् ।

पछिल्लो दिन सिचुवान प्रान्तकै मिन्साङ जिल्लास्थित प्रसिद्ध चिया र किवी खेतीको अवलोकन गर्‍यौ“ । पर्यटन सेवा, स्थानीय उत्पादन र कला-संस्कृतिले गर्दा चीन सरकारको गरिबी निवारण कार्यक्रम सफल भएको हामीले पायौ“ । चियाको राजधानी भनेर चिनिने मिन्साङ १० वटा ठूला पहाडमध्येको एक हो । आ□नै हातले चिया रोप्ने पहिलो ठाउ“ र चिया संस्कृतिको जन्मथलो रहेछ मिन्साङ । त्यहा“का ९० प्रतिशत किसानले चिया खेती गर्दा रहेछन् भने ७५ प्रतिशतले चिया उद्योग चलाउ“दा रहेछन् । त्यहा“ दुईवटा राष्ट्रियस्तरका नमूना बगै“चा, १३ वटा प्रान्तीय नमूना बगै“चा र एउटा दक्षिण-पश्चिमी क्षेत्रको चिया जा“च केन्द्र रहेछ । त्यस क्षेत्रमा चियाबाट ३ अर्ब ८१ करोड युआन आम्दानी हु“दो रहेछ । ३० हजार हेक्टरमा रहेको उक्त चिया उद्यानमा पहिलोपटक चिया रोप्ने व्यक्ति उतिङ फङ हुन् । त्यसै गरी उक्त क्षेत्रको हिमाली भेगमा किवी खेती पनि प्रख्यात रहेको पाइयो । त्यहा“ हामीले आफै“ फल टिप्ने कामसमेत गर्‍यौ“ ।

चौथौ दिन हामीले छेन्दुमा रहेका विभिन्न सञ्चार माध्यमको विकासबारे अवलोकन गर्‍यौ“ । त्यस दिन सिचुवान दैनिक, सिचुवान टेलिभिजन, रेडियो र अनलाइनको अवलोकन गर्ने काम भयो । पत्रकार हरुको टोलीले सेचुवान राज्यको छेन्दु सहरमा रहेको सेचुवान समाचार ग्रुपस“ग अन्तरक्रिया समेत गर्‍यो ।

यस क्रममा पत्रपत्रिकाभन्दा टेलिभिजन र अनलाइनले धेरै फड्को मारेको हामीले पायौ“ । हरेक व्यक्तिले आफूले चाहेको समाचार पाऊन् भन्ने ध्येय त्यहा“का मिडियाहरुले राख्ने गरेको पाइयो । सञ्चार माध्यमको व्यवस्थापन, सजावट, परिचालन हामी सबैका लागि अनुकरणीय रह्यो । प्रविधिले सञ्चार माध्यमलाई धेरै आधुनिक बनाएको अवस्थाले हामीलाई समेत उत्प्रेरित गर्‍यो । २६० वटा समाचार एक दिनमा आफै“ लेख्न सक्ने मेसिनको अवलोकनले हामीलाई चकित पार्‍यो । तीनपटकसम्म सम्पादन गरिने उक्त सञ्चार माध्यमका अधिकारीहरुले बताए । भिडियो र फोटोविनाको समाचार दर्शकहरुले अभिरुचिका साथ नहेर्ने गरेको

उनीहरुको अनुभव हामीले सुन्न पायौ“ । सिचुवान टेलिभिजनकी सरकारी समाचार प्रमुख काउछीले टेलिभिजनमा ३ हजारभन्दा बढी सञ्चारकर्मीले काम गर्ने बताइन् । त्यस्तै उक्त रेडियो स्टेशनको अवलोकन गर्दा धेरै अनुभव गर्न पाइयो । समाचारका साथै संस्कृति, सङ्गीत, यातायातलगायतका कार्यक्रमहरु प्रशारण हुने उक्त रेडियोका कार्यक्रमअनुसार छुट्टाछुट्टै स्टुडियो रहेछन् । सञ्चार माध्यमहरुको अवलोकनपछि हामीले छेन्दुका फराकिला र सा“घुरा सडकहरुको व्यवस्थापनबारे अवलोकन गरी पा“चौ“ दिन छेन्दुबाट बेइजिङ पुग्यौ“ । पा“चौ“ दिन चीनको राजधानी बेइजिङ सहरमा रहेको चिनिया“ अन्तर्राष्ट्रिय रेडियो (सीआरआई) र सीआरआई अनलाइनको कार्यालय अवलोकन तथा अन्तरक्रिया गरियो । सन् १९४१ डिसेम्बर ३ मा स्थापना भएको उक्त रेडियो विश्वकै ऐतिहासिक रेडियो हो । जापानले चीनमाथि आक्रमण गरेका बेला जापनिज भाषाबाट सेवा सुरु गरेको उक्त रेडियोकी पहिलो सञ्चालक कियो सि हारा हुन् । सीआरआईले ७२ भाषामा समाचार प्रशारण गर्छ । जहा“ विभिन्न भाषाका रेडियो कार्यक्रमहरुका लागि विगतमा पठाइएका पत्रहरु ग्लोब बनाई ग्लोबभित्र राखिएको छ । त्यहा“ सन् १९४९ अक्टोबर १ मा माओत्से तुङले चीनमा गणतन्त्र घोषणा गर्दा प्रयोग गरेको माइकसमेत राखिएको छ । हरेक भाषाका प्रमुख, उपप्रमुख रहेको उक्त रेडियोमा ३ हजारभन्दा बढी कार्यरत छन् ।

त्यहा“ हामीले सीआरआई नेपाली सेवाको अवलोकन गऱ्यौ“ । नेपाली भाषा विशेषज्ञ चेतनाथ आचार्यले सीआरआई नेपाली सेवाबारे जानकारी दिएका थिए । त्यसै गरी सीआरआई दक्षिण एसिया केन्द्रका अध्यक्ष सुङ होले सीसीटीभी सीआरआई र क्यापिटल मिडिया एक भई चाइना मिडिया ग्रुप निर्माण भएको बताए । उनले आम नागरिकले परम्परागत मिडियाको विकल्प खोजिरहेकाले प्रभावकारी मिडियाका लागि तीन मिडिया एक भएको बताए ।

त्यसै गरी त्यहा“स्थित गरिबी निवारणका लागि चिनिया“ फाउन्डेसन र चिनिया“ गरिबी निवारण कोषको कार्यालयमा छुट्टाछुट्टै अवलोकन तथा अन्तरक्रिया हामीले गऱ्यौ“ ।

छैटौ“ दिन नेपाली पत्रकारहरुको टोलीले चीन सरकारको गरिबी निवारण कोषको कार्यालय अवलोकन गर्नुका साथै गरिबी निवारणका लागि चाइना फाउन्डेसनको कार्यालय अवलोकन गरेको थियो । सो क्रममा चाइना फाउन्डेसनले गरिबी निवारणका लागि स्वास्थ्य, शिक्षा, ग्रामीण विकास, प्रकोप व्यवस्थापनलगायतका क्षेत्रमा काम गर्ने गरेको पाइयो, जसले नेपालमा समेत काम गरिरहेको अधिकारीहरुले जानकारी दिए । गरिबी निवारण कोषकी प्रा.डा. छु लिपिङले २०२० भित्र चीनको गरिबी निवारण गर्ने गरी कार्यहरु गरिरहेको बताइन् । नेपालको गरिबी निवारण कोष भ्रष्टाचारमा चुर्लुम्म डुबेको अवस्थामा चिनिया“ गरिबी निवारण कोषले आक्रामक रुपमा गरेको कार्यबाट हामी नेपाली पत्रकारहरु चकित भयौ“ । गरिबी घटाउन कोषले निर्वाह गरेको भूमिका अतुलनीय रहेको पाइयो । त्यसपछि हामील नेपालका लागि चिनिया“ राजदूत लीलामणि पौडेलस“ग भेटघाट गरी चीनमा नेपालीहरुका लागि भइरहेका गतिविधिबारे जानकारी लियौ“ । उनले आत्मीयता प्रर्दशन गर्दै हामी सबैलाई स्वागत गरेका थिए ।

सातौ“ दिन पत्रकारहरुको टोलीले संसारकै सबैभन्दा लामो पर्खाल ग्रेटवालको अवलोकन गऱ्यो । एक हजार वर्ष लगाएर निर्माण गरिएको ५० हजार किलोमिटर लामो ग्रेटवालमा नेपाली पत्रकारहरुको टोलीलाई फरक अनुभूति स“गाल्ने अवसर थियो । यस क्रममा चराको गु“ड आकारमा निर्मित ओलम्पिक रङ्गशाला, बजारलगायत क्षेत्रका अवलोकन गर्दै टोली बेइजिङबाट खुनमिङ हु“दै नेपाल फर्किएको छ ।

विकासको तीव्रता, सामूहिक भावना र राष्ट्रियताप्रतिको उच्च प्रतिबद्धताले चीन सफल राष्ट्र भएको हो । यी सबै कुरामा नेपाल पछाडि

छ, जुन चीनबाट नेपालले सिक्न जरुरी छ । कुनै कुरामा समानता छैन नेपाल र चीनमा । एउटा कुरामा समानता पाइयो, त्यो हो धूम्रपानको सर्वत्र प्रयोग । चीनमा कार्यालयबाहेक सार्वजनिक स्थानमा जताततै अत्यधिक धूम्रपान हामीले देख्यौ“ । अझ केही समयअघि त चुरोटका बट्टा अतिथिहरुलाई दिने प्रचलनसमेत रहेको हामीले थाहा पायौ“ । अर्को कुरा, चीनमा शाकाहारी व्यक्ति भेट्न मुस्किल रहेछ । यस भ्रमणबाट हामीले यस्तै अनुभव गऱ्यौ“ ।

चिनिया“ गरिबी निवारण कोषको आमन्त्रणमा मलगायत नेपाल पत्रकार महासङ्घका केन्द्रीय सदस्य एवम् कान्तिपुर दैनिकका कर्णाली ब्युरो प्रमुख कलेन्द्र सेजुवाल, जनआस्था सहकर्मी राजु लामिछाने, अन्नपूर्ण पोष्टका नवीन कुइ“केल, कान्तिपुर दैनिकका मनोज पौडेल, पत्रकार महासङ्घका पूर्व केन्द्रीय सदस्य शम्भु झा, फास्ट टाइम्सका केशव घिमिरे, पत्रकार महासङ्घ रोल्पाका अध्यक्ष मानसिंह विक, सेतोपाटी अनलाइनका भानुभक्त जैसी, रातोपाटी अनलाइनका शम्भु दङ्गालगायत १४ जना पत्रकारहरुको भ्रमण टोली २०७५ भाद्र ९ गते नेपालबाट चीन प्रस्थान गरेको थियो । एक साता लामो भ्रमणपछि टोली नेपाल फर्केको थियो ।

यस भ्रमणबाट धेरै सकारात्मक कुराहरु सिक्ने अवसर प्राप्त हुनुका साथै नया“ स्थानहरुको अवलोकन गर्ने मौका पाइयो । चीनका लागि नेपाली राजदूत लीलामणि पौडेलकै भनाइलाई सापटी लिएर भन्ने हो भने, कुराले होइन कामकै कारण चीन समृद्ध बनेको रहेछ ।

□

असल शासन यात्रा

हिजोअस्ति जस्तै लाग्छ, हवाई पत्रिकाको चलन चलिरहेका बेला मैले क्लबको बैठकमा हवाई पत्रिका प्रकाशन गर्नका लागि प्रस्ताव गरेको दिन । बैठकबाट हवाई पत्रिका नभई भित्ते पत्रिका प्रकाशन गर्ने निर्णय भयो । असल शासन पत्रिकाको निरन्तर प्रकाशन गर्न थालेको १९ वर्ष बितेको पत्तै भएन ।

२०५७ साल माघ महिनातिर त्यतिखेरको ‘राजनीतिशास्त्र असल शासन रेडियो श्रोता क्लब’को बैठकले भित्ते पत्रिका प्रकाशन गर्ने निर्णय गरेको थियो । प्रकाशनका लागि भीम भण्डारीको नेतृत्वमा टीम गठन भएको थियो । मैले सहसम्पादकको जिम्मेवारी लिएको थिए“ । प्रजातन्त्रपश्चात् थुप्रै खालका विकृति हावी हु“दै भ्रष्टाचार व्याप्त भएको महसुस गर्दै प्रजातन्त्र दिवसको अवसरमा २०५७ फागुन ७ गतेदेखि पत्रिका प्रकाशन गर्ने जानकारीसहितको सूचना हामीले महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पसको सूचनापाटीमा टा““स्यौ“ ।

छोटो समयको अन्तरालमा हामीले आशा गरेभन्दा बढी रचनाहरु हामीले प्राप्त गऱ्यौ“ । सबैलाई स्थान दिन नसके पनि धेरैलाई स्थान दिनु हाम्रो बाध्यता थियो । त्यही बाध्यताले पत्रकारिताको ‘प’ पनि नजानेका हामीलाई फसाद पाऱ्यो, र त पहिलो प्रकाशन न भित्ते पत्रिका भयो, न त पत्रिका नै । एक पृष्ठमा ‘असल’ अर्को पृष्ठमा ‘शासन’, एक पृष्ठमा ‘न्ययम न्यु अनि अर्को पृष्ठमा ‘स्भचलबलअभु भएर प्रकाशन भयो ।

व्यवस्थापनको जिम्मेवारी सहकर्मी निर्मल थापाले लिएका थिए,

विज्ञापन उठाएर पत्रिका प्रकाशन गर्नु दा“तले ढुङ्गा चपाएजस्तै भयो । पत्रिकाको पैसा तिर्न नसकेर ७ गते विमोचन हुने पत्रिका ८ गते मात्रै भयो, केही पैसा पछि दिने भन्दा सबै पत्रिका जलाइदिने धम्की प्रेस

मालिकले दिएपछि सबैले उठाएर पहिलो अङ्कको पैसा तिरेको घटना अझै ताजै छ । यसरी पहिलो अङ्क प्रकाशित भयो । हामी आबद्ध भएको संस्था प्रो पब्लिकले हामीलाई बधाई ज्ञापन गर्दै पुरस्कृत गऱ्यो । यता हामी भने सबै तितरबितर भइसकेका थियौ‘‘ । किनकि, हाम्रो इन्टर लेभलको पढाइ सकिइसकेको थियो ।

मासिक रुपमा प्रकाशन गर्ने योजना यसरी थला परेपछि मेरो नेतृत्वमा २०५८ सालबाट पुनः त्रैमासिक रुपमा प्रकाशन गर्ने गरी पत्रिका सुरुवात गऱ्यौ‘‘ । सुरुवाती दिनहरुमा अग्रज पत्रकार दाइहरु जयनारायण शाह, झलक गैरेहरुले पत्रिकाका प्रमुख समाचार लेखिदिएर हौसला बढाए । त्यसको लगत्तै पत्रकार रुपन ज्ञवालीले पत्रिकाको सम्पादन सहयोगीका रुपमा रहेर सहयोग गरे । यस क्रममा गणेश खड्कालगायतका साथीहरुले सहयोग गरेका थिए । यसले सुरुवाती दिनदेखि नै जानी-नजानी भ्रष्टाचारका विरुद्ध आगो ओकल्न थालिसकेको थियो । देशैभर छरिएर रहेका ‘असल शासन क्लब’का साथीहरुले विभिन्न रचना, समाचार, गतिविधिहरु पठाउ‘‘थे । नियमित रुपमा सामग्री पठाउने साथीहरुमा कञ्चनपुरका राम ओली, रोल्पाका महेन्द्र रोका शिशिर, तनहु‘‘का आदर्श शाही, नवलपरासीका नरनाथ पाण्डेलगायत थिए ।

यही क्रममा केही पत्रिका सहयोगस्वरुप प्रो पब्लिकले किन्ने गर्थ्यो ।

पछि गएर यसलाई मासिक बनायौ‘‘ । केही समय पाक्षिक, पुनः मासिक हु‘‘दै अहिले साप्ताहिक रुपमा निरन्तर प्रकाशन हु‘‘दै आएको छ । लामो समय पत्रिकालाई बुलेटिनका रुपमा प्रकाशन गरियो । यस क्रममा यस पत्रिकास‘‘ग थुप्रै साथीहरु जोडिए । धेरै सहकर्मीहरुको सहयोग र मेहनतले आज असल शासन, असल शासन बनेको छ ।

ज्ञठड

मलाई सम्झना छ, केही अपवादबाहेकका सबै सहकर्मीहरु अहिले असल पत्रकार हुन सक्षम भएका छन् । राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका सञ्चार

माध्यमहरुस‘‘ग आबद्ध हुन सफल भएका छन् । यही पत्रिकाबाट पत्रकारिता सुरु गरेर पत्रकारितामा प्रगति गर्ने पत्रकारहरु धेरै छन् । यसलाई हामीले ठूलो उपलब्धिका रुपमा हेरेका छौ‘‘ । मस‘‘गै पत्रिका प्रकाशन थालनीका लागि कम्मर कस्ने त्यतिखेरका व्यवस्थापक निर्मल थापा अहिले एक स्थापित लेखक बन्न सफल भएका छन् । उनका ‘बिजौला’, ‘युवक’लगायत चर्चित उपन्यासहरु बजारमा आइसकेका छन्,। साङ्ग्रिला डायलग राष्ट्रिय साप्ताहिक पत्रिकाका सम्पादकसमेत रहेका थापाले पत्रकारिताको करिअर यही पत्रिकाबाट सुरु गरेका थिए ।

२०५८ सालमा कार्यकारी सम्पादकका रुपमा काम गरेका बालकृष्ण जोशीले नेपालका धेरै सञ्चार माध्यममा काम गरेर अहिले अमेरिकामा छन् । २०५९ सालमा पत्रिकाको व्यवस्थापकका रुपमा काम गरेका पूर्ण थापा अहिले कैलालीको पत्रकारितामा स्थापित छन् । त्यही सेरोफेरोमा पत्रिकामा काम थालेकी सीता बोहराले पत्रिकाको प्रतिनिधि हु‘‘दै, व्यवस्थापक, प्रबन्ध सम्पादकको सफल जिम्मेवारी सम्हाल्दै अहिले पनि पत्रकारितामा सक्रिय छिन् ।

२०६० सालतिर पत्रिकाको प्रतिनिधि हु‘‘दै सम्पादन सहयोगीका रुपमा काम गरेका ओविराज आचार्य रेडियो पत्रकारितामा स्थापित भइसकेका छन् । प्रतिनिधि हु‘‘दै सम्पादन सहयोगी र पछि गएर सहसम्पादकसमेत बनेका शम्भुराज रेग्मी राजधानीमा पत्रकारिता गर्दै स्थापित भइसकेका छन्, उनले कान्तिपुरमा समेत काम गरिसकेका छन् । २०६० सालतिर मैले समाचारमा बाइलाइन हाल्दा मस‘‘ग झगडा गर्ने उमा थापा मगर पछि गएर पत्रकारितामा स्थापित भइन्, त्यही पत्रकारिताको पृष्ठभूमिबाट उनी नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिकाको उपप्रमुखमा विजयी भइन् । त्यस्तै सङ्घर्षका दिनमा साथ दिने र यही पत्रिकाबाट पत्रकारितामा

ज्ञठढ

छिरेका खड्क रावत अहिले पत्रकारितामा सक्रिय छन् । २०६० सालमा रिक्त सहसम्पादकको पदमा ओविराज आचार्य र शम्भराज रेग्मी प्रतिस्पर्धी

भएपछि विकल्पका रुपमा सहसम्पादकको जिम्मेवारी सम्हालेका कुमार श्रेष्ठ हाल नेपालगञ्जको पत्रकारितामा सक्रिय छन् । यही पत्रिकाबाट पत्रकारिता सुरु गरेका लीलप्रकाश चन्द राजधानीमा पत्रकारिता गरिरहेका छन् भने र कमल खत्री नागरिक दैनिकको पश्चिमेली संस्करणको सम्पादकको जिम्मेवारीमा छन् ।

रुकुमबाट प्रतिनिधिका रुपमा काम थालेका राजु लामिछाने, विशेष प्रतिनिधि, सहसम्पादक हु‘‘दै हाल कार्यकारी सम्पादकका रुपमा कार्यरत छन् । उनी विभिन्न छापा माध्यममा पनि सक्रिय छन् । पत्रकारितामा अब्बल भाइराजा श्रीवास्तव, ईश्वर वि.क., प्रतिनिधि हु‘‘दै प्रबन्ध सम्पादकको जिम्मेवारी सम्हालेका मन भण्डारी, प्रतिनिधि हु‘‘दै हाल सहसम्पादकको जिम्मेवारी सम्हालिरहेका हेमराज भट्ट, प्रतिनिधिका रुपमा काम गरिरहेका सत्यप्रकाश यादव, छविलाल सुनार यसै पत्रिकाका उत्पादन हुन् । लामो समय यही पत्रिकामा प्रतिनिधिदेखि सहसम्पादकका रुपमा काम गरेका माधव कार्की, उमा शर्मा, शुभद्रा धिताललगायतले यही पत्रिकाबाट पत्रकारिता थालेका थिए । यहा‘‘ उल्लेख गरिएबाहेक पनि धेरै सहकर्मीहरु छन्, जसले यसै पत्रिकाबाट आ□नो भविष्य कोरे ।

यस पत्रिकाका माध्यमबाट हामील े भ्रष्टाचारीविरुद्ध धावा बाले या;ँ लकु ाइएका, कथिएका सचू नाहरु छताछ्लु ल पाऱ्या,ँ जसबाट धरे कै ो निदहराम भया े । सीमित स्रात े , साधन, विज्ञापनका े साघ‘‘ रु ा े बजारका बाबजदु निरन्तर पक ाशन हद‘ु ै आएका े यस पत्रिकामा धरे ै उतारचढावहरु आए; धरे ै बाधा, व्यवधानहरु भए; सहकमीर्ह रु आए, गए, तर पत्रिका आ□ना े मिसनमा डगमगाएन; कलम बाङ्गिएन, कलम थाकने , र त यो पत्रिका भ्रष्टहरुका लागि काउछा े र सदाचारीका े साथी बन्या े ।

पत्रिका १९ वर्षदेखि निरन्तर समाजका विकृति, बेथितिका विरुद्ध खरो रुपमा उत्रिरहेको छ । समाज विकास र परिवर्तनका संवाहकलाई

प्रोत्साहित गर्न चुकेको छैन । जागिर लगाइदिने बाहनामा यौन शोषण गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय गैससका प्रमुखको नालीबेलीदेखि प्रेमिकाको जन्म दिनमा लाखौ‘‘को परियोजना उपहार दिने आईएनजीओका कर्मचारीका कर्ततुहरु सार्वजनिक गर्न पत्रिका पछि सरेन । अस्पतालमा रासलीला हु‘‘दै गर्दाका तथ्यगत समाचारदेखि कार्यालयमा बसी इमेलमार्फत प्रेमपत्र आदानप्रदान गर्ने हाकिमहरुविरुद्ध औ‘‘ला ठड्याउनेदेखि अकुत सम्पत्ति जम्मा गरी सहरमा महल ठड्याउनेहरु, ठूलो धनराशि खर्चेर नक्कली परीक्षार्थी राख्ने कथित विद्यार्थी नेताहरुदेखि पत्रकारिताको खोल ओढेर दलाली गर्नेहरुलाई समेत असल शासनको कलमले छाडेन ।

गरिबी निवारणका नाममा रकम ल्याएर कुम्ल्याउने गैससकर्मीहरुको प्रवृत्तिदेखि जनताका आ‘‘खामा छारो हाली राजनीति गर्ने नेताको शैलीसम्म, एचआईभी एड्स नलागेकालाई सो रोग लाग्यो भनेर दाताहरुबाट डलर ल्याएर डलरको खेती गर्ने नामुद डाक्टर, मानवअधिकारवादी हौ‘‘ भन्नेहरुबाट अर्काको ज्यान लिएका घटनालाई समेत हामीले छाडेनौ‘‘ । समग्रमा पत्रिकाले जनता ठग्ने ठग, नागरिक भुक्याउने दलाल, कमजोर चेतना भएका जनताको सम्पत्ति चोर्ने चोर, नायकका नाममा रहेका खलनायक, सार्वजनिक सम्पत्ति हिनामिना गर्ने फटाहा र जालीका विरुद्ध पत्रिकाले खोइरो खनेको छ ।

सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई जबरजस्ती मागी खाने भा‘‘डो बनाउने सेवा प्रदायक, सार्वजनिक सम्पत्तिको अचाक्ली दोहन गर्ने टाठाबाठा, जनताको अधिकारमा होली खेल्ने पहु‘‘चवाला, शक्तिको दुरुपयोग गर्ने शक्तिमा रहेका प्रशासकहरु, जनतालाई भूmठा आश्वासन दिएर देश चलाउ‘‘छु भन्ने राजनेताहरुका विरुद्ध कलमका माध्यमबाट रखवारी गर्नु पक्कै पनि सहज विषय थिएन । हामीलाई थाहा थियो, यो अदम्य साहस मात्रै होइन, ठूलो दुस्साहस हो भनेर । यही असहज बाटोमा पत्रिका लाग्यो र पटकपटक भएका विभिन्न घटनाहरुले हामीलाई पत्रिकाको कदम

फलामको चिउरा चपाएसरह जस्तै भयो । तर, यात्रा अवरुद्ध भएन, अविच्छिन्न अघि बढिरह्यो ।

सत्य तितो हुन्छ, हामीलाई थाहा छ । तर, अर्को तथ्य पनि हामीलाई थाहा छ, सत्य यथार्थ हुन्छ । सत्य कसैका लागि तितो होस्, त्यसले केही फरक पार्दैन, तर यथार्थ सार्वजनिक गऱ्यो भने त्यसले सबैलाई फरक पार्छ । यही मूलमन्त्र हो– असल शासनको । त्यसैले हामीले कसैस‘‘ग सम्झौता गरेनौ‘‘, मुकाबिला गऱ्यौ‘‘, सामन्तवादी सामाजिक संस्कार र अधिकारमा बसेकाहरुस‘‘ग । यस क्रममा मलगायत धेरै साथीहरुमाथि साङ्घातिक हमलाहरु भए, कार्यालय घेरियो, विभिन्न खालका प्रलोभन देखाइयो, धम्क्याइयो, पछ्याइयो, अह‘‘ हामी गलेनौ‘‘ । स्थानीय प्रशासनले पटकपटक धम्कीसहितको स्पष्टीकरण माग्यो । एकपन्ने पत्रको चारपन्ने उत्तर दियौ‘‘, तर प्रशासनस‘‘ग डराएनौ‘‘ । हाम्रा विरुद्ध अदालतमा मुद्दा हालिए, एकाध मुद्दा (त्यो पनि कानुन व्यवसायीको धोकाका कारण) बाहेक सबै मुद्दा हामीले नै जित्यौ‘‘ । पत्रिकामा प्रकाशित भएका समाचारका कारण अन्तर्राष्ट्रिय, राष्ट्रिय, स्थानीय स्तरका छानबिन समितिहरु गठन भए, कतिका जागिर गए, कति सरुवा भए, डिमोसन भए, निलम्बित भए । यसको लेखाजोखा गर्न थाल्यो भने लामो फेहरिस्त बन्न सक्छ । सारांशमा पत्रिकाले सामाजिक सुधारमा टेवा पुऱ्यायो, भ्रष्ट र अराजकहरुको आत्मसम्मानमा ठेस पुऱ्यायो, असलहरुको आत्मसम्मानमा अभिवृद्धि गऱ्यो ।

भ्रष्टहरुलाई शब्दबाण प्रहार गऱ्यौ‘‘, भित्तामै‘‘ पुऱ्यायौ‘‘, आकर्षक शीर्षक र फरक लेखाइबाट पाठकहरुको मन जित्न सफल भयौ‘‘, तर पत्रकारिताको धर्म, मूल्य र मान्यता हामीले कहिल्यै भुलेनौ‘‘ र भुल्ने पनि छैनौ‘‘ । जसरी असल उद्देश्यका लागि का‘‘डैका‘‘डा भएको बाटो हामीले रोज्यौ‘‘, त्यस्तै अझै सयौ‘‘ वर्ष माइन बिच्छ्याइएको बाटो रोज्न तयार छौ‘‘ । भ्रष्टहरुको दमित र मक्किएको मनोविज्ञानलाई नाङ्गेझार

पार्न तपाईंहरुको नैतिक समर्थनको खा‘‘चो छ । बा‘‘की भ्रष्टहरुको विलासी जीवनलाई सडकसम्म ल्याउन हाम्रो कलम गोली साबित त हुने नै छ ।

□

कर्ण शाक्यद्वारा २५ हजार इनाम

संस्थामा आर्थिक चरम सङ्कट थियो । म औद्योगिक क्षेत्रअगाडि रहेको सुशासनमार्गस्थित बासको केन्द्रीय कार्यालयमा थिए‘‘ । एक्लै थिए‘‘ कार्यालयमा । भर्खरै चर्चित लेखक कर्ण शाक्यले लेखेको पुस्तक खोज अध्ययन गरिरहेको थिए‘‘ । शाक्यले अहिलेसम्म जति पनि चलचित्र बने सबै एउटै खालका बने, धेरै चलचित्रका कथा नकारात्मकमै गएर टुङ्गिने गरी बने, अब सकारात्मक खालको चलचित्र बनाउन जरुरी रहेको उल्लेख गर्दै ‘यसो गरे कसो होला ?’ शीर्षकमा चलचित्रको कथावस्तु पेश गरेका रहेछन् । उक्त कथा पढे‘‘ मैले । कथा भ्रष्टाचारविरुद्धको थियो । एउटै कथा दुई भागमा विभक्त गरिएको थियो । मलाई साह्रै मन पऱ्यो ।

धेरै चलचित्रहरु एउटै पाराले बनेका छन् । कथा सुरु हुन्छ, मध्याह्न हुन्छ, मध्याह्नपछि उही कथाको बा‘‘की भाग सुरु हुन्छ । तर, यो स्क्रिप्टमा त्यसो थिएन । कथा सुरु हुन्छ, कथाका पात्रहरु नकारात्मक हुन्छन्, मध्याह्नमा गएर नकारात्मकमै गएर कथा टुङ्गिन्छ । मध्याह्न हुन्छ, मध्याह्नपछि कथा उही, पात्र उही, पात्रहरुको व्यवहार सकारात्मक, कथाको अन्त्य पनि सकारात्मक । यो सम्भवतः चलचित्रको इतिहासमै नया‘‘ प्रयोगको प्रस्ताव थियो । त्यही प्रस्तावलाई शाक्यले पछि गएर ‘पल’नामक चलचित्रमार्फत साकार पारेका थिए ।

किताब पढ्दै जा‘‘दा चलचित्रका लागि प्रस्ताव गरेको कथावस्तुले मेरो मनमा एउटा कुरा खेल्यो– चलचित्र त बनाउन सकि‘‘दैन, हामी

नाटक मञ्चन त पनि गर्न सक्छौं" । यसका लागि शाक्यलाई नै सम्पर्क गरेर अनुमति लिनुपर्‍यो भन्ने सोचेर तत्काल किताबमै सम्पर्क नम्बर खोजेर उनलाई फोन गरें" । संयोगले ल्यान्डलाइन फोनमा उनीसँग प्रत्यक्ष कुरा भयो । मैले किताब पढेर प्रस्तावित स्क्रिप्टबाट प्रभावित भएको उल्लेख गर्दै उक्त स्क्रिप्टमा आधारित नाटक मञ्चनका लागि अनुमति प्रदान गर्न आग्रह गरें" । शाक्य मेरो प्रस्ताव सुनेर उत्साहित भए र टेलिफोनमा भने, "मेरो किताब पढेर, प्रभावित भएर कसैले नाटक मञ्चन गर्छ भने योभन्दा ठूलो कुरा मेरा लागि के हुन सक्छ ? ल गर्नुहोस्, म तपाईंहरुलाई २५ हजार इनाम दिन्छु ।"

नाटक मञ्चन गर्न अनुमति पाइने हो कि होइन भनेर अन्योलका बीच सम्पर्क गरेको थिएँ" । शाक्यले २५ हजार इनामसहित नाटक मञ्चन गर्न दिएको अनुमतिले म उत्साहित भएँ" । संस्थामा चरम आर्थिक सङ्कटको बेला २५ हजार इनाम पाउनु मेरा लागि त्योभन्दा ठूलो खुसीको कुरा केही थिएन । म फोन राख्नेबित्तिकै कार्यालयभित्र एक्लै चिच्याएर उफ्रिएँ" ।

यो खुसीको कुरा मैले साथीहरुलाई सुनाएँ" । साथीहरु पनि उत्साहित भए । केही दिनपछि सँस्थाको वार्षिकोत्सव हुँदै थियो । हामीले सोही कार्यक्रममा उक्त नाटक मञ्चन गर्ने योजना बनायौं" । त्यहीबमोजिम हाम्रो सांस्कृतिक युनिटले नाटकको तयारी गर्‍यो । २०६६ मङ्सिर २४ गते तत्कालीन जिल्ला विकास समिति, बाँकेको सभाहलमा भएको भव्य कार्यक्रमका बीच उक्त नाटक मञ्चन गरियो । नाटकमा मन भण्डारी, राधिका गिरी, प्रतिमा महत, ईश्वर वि.क., चम्फा कठायतलगायतले अभिनय गरेका थिए । नाटक सृजनशील भएकाले प्रतिक्रिया पनि राम्रो आयो ।

नाटक मञ्चन भएको केही समयपछि म काठमाडौं" गएँ" । इनाम दिने घोषणा गरेका शाक्यले काठमाडौं" आएका बखत घरमा आएर

इनाम लिनु भनेकाले म उनको गैह्रीधारास्थित निवासमा गएँ" । मैले यसपूर्व शाक्यलाई न कहिले देखेको थिएँ", न त भेटेको नै थिएँ" । केही समयको प्रतीक्षापछि शाक्य मलाई भेट्न भित्रबाट बाहिर आए ।

खाइलाग्दो ज्यान भएका शाक्य बुलन्दित आवाजका साथ को हो नमस्कार शाह भन्दै मेरो समीपमा आए । मैले म हो भन्न नपाउँदै उनले तपाईंले नाटक गर्नुभयो कि भएन मलाई के थाहा भने । आफैं" इनाम दिन्छु भनेको व्यक्तिले खरो रुपमा यसो भन्दा तपाईंको पैसा चाहिँदैन भनेर उठेर हिँडौं" कि जस्तो पनि लाग्यो, तर मैले आफूलाई सम्हालेर भनें", "मसँग कार्यक्रमको फोटो छ ।"

उनले फोटोले हुँदैन, त्यहाँ" भएको कार्यक्रमको बारेमा कसलाई थाहा छ, मलाई टेलिफोन नम्बर दिनुहोस्, म टेलिफोन गरे बुझ्छु भने । मैले बुद्धि तामाङ (जो प्रशंसनीय दृष्टिकोण विषयका प्रशिक्षक हुन्) र बाँकेका त्यसताकाका प्रमुख जिल्ला अधिकारी वीरेन्द्रबहादुर बानियाँको मोबाइल नम्बर दिएँ" । शाक्यले दुवै जनालाई टेलिफोन गरी सोधे । दुवैबाट नाटक भव्य रुपमा मञ्चलन भएको जवाफ पाएपछि उनले मलाई अङ्कमाल गरे र अग्निपरीक्षामा पास भएको भन्दै दुःख नमान्न आग्रह गर्दै भने, "मकहाँ" त्यत्तिकै पैसा माग्न मान्छे दिनहुँ" आउँछन्, म सत्यता परीक्षण नगरी कसैलाई पैसा दिन्न" ।

त्यसपछि शाक्यले २५ हजारको चेक काटेर मलाई दिए । उनलाई धन्यवाद दिँदै म त्यहाँबाट फर्किएँ" । मैले पर्समा हालेको उक्त चेक कैयौंपटक पर्समै छ कि छैन भनेर हेरेको याद अहिले पनि मलाई छ । सङ्कटको बेला त्यो रकमको ठूलो अर्थ थियो । हराएमा मैले संस्थालाई तिर्नुपर्ने पीर पनि मलाई थियो । नेपालगञ्ज फर्केर उक्त रकमले धेरै खर्च टारेको क्षण अविस्मरणीय छ । त्यसपछि शाक्यसँग मेरो नजिकको सम्बन्ध स्थापित भयो । उनलाई धेरै पटक विभिन्न कार्यक्रममा नेपालगञ्ज ल्याइयो । उनको निवासमा बसेर कैयौंपटक बातचित गरियो । धेरै

अभियानहरुमा स‘‘गै काम गरियो । सकारात्मक सोचका प्रणेता शाक्यबाट समाजले धेरै सकारात्मक कुराहरु पाइरहेको वास्तविकता जगजाहेर छ ।

उनीबाटै प्रभावित भएर हामीले लामो समय ‘खुसी सम्मेलन’ गरी अदृश्य नायकहरुलाई सम्मान गर्‍यौ‘‘ । उहा‘‘कै संरक्षकत्वमा कर्तव्यबोध राष्ट्रिय अभियानको सुरुवात गर्‍यौ‘‘ । अहिले उहा‘‘कै अगुवाइमा देशैभर सञ्चालन भइरहेको ‘सोच समूह’मार्फत पनि सकारात्मक सोचलाई व्यवहारमा उतार्नका लागि पहल गरिरहेका छौ‘‘ ।

ज्ञडट

□

अख्तियारको कार्यक्रम बहिष्कार

म बिदामा घरमा थिए‘‘ । जिल्ला प्रशासन कार्यालय, बा‘‘केका नायव सुब्बा चन्द्रप्रसाद तिमिल्सिनाले मलाई फोन गरेर अत्यन्त जरुरी काम छ, जिल्ला प्रशासन कार्यालय आउनू भने । मेरो सम्पादनमा प्रकाशन हुने ‘असल शासन मासिक’ (हाल साप्ताहिक) मा प्रकाशित विभिन्न समाचारहरुलाई लिएर दिनहु‘जसो जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा उजुरी पर्थे र त्यसको स्पष्टीकरण र छलफलका लागि म त्यहा‘‘ गइराख्नुपर्थ्यो । यसपटक बोलाउनुको कारण पनि त्यस्तै होला भन्ने अनुमान लगाउ‘‘दै म समयमै उक्त कार्यालय पुगे‘‘ ।

तिमिल्सिनाले खुसीको खबर छ भन्दै भने, “भोलि अख्तियार दिवस, भ्रष्टाचारविरुद्ध समाचार लेख्ने एकजना पत्रकारलाई सम्मान गर्ने कार्यक्रम थियो, तपाईंलाई सम्मान गर्ने कुरा भएको छ, तपाईंलाई बधाई छ ।” भ्रष्टाचारविरुद्धको अभियानमा लागिरहेको मलाई अख्तियार दिवसमा सम्मान पाउने कुराले खुसी तुल्यायो । तिमिल्सिनाले सहायक प्रमुख जिल्ला अधिकारी वीरेन्द्रबहादुर बानिया‘‘लाई भेटाए ।

बानिया‘‘ले मलाई बधाई दि‘‘दै हात मिलाए र भने, “भोलि १२ बजे भेरी प्राविधिक शिक्षालयमा कार्यक्रम छ, सम्मान ग्रहण गर्न आउनुहोला ।” म खुसीले प्रफुल्लित हु‘‘दै घर फर्किए‘‘ । कार्यालयमा यो खबरबारे जानकारी गराए‘‘ ।

सम्मानका लागि नै काम गर्ने त होइन, तर काम गरिरहेको व्यक्तिलाई सम्बन्धित निकायबाट सही मूल्याङ्कन हु‘‘दा खुसी भने लाग्दो रहेछ । म

ज्ञडठ

ठीक समयमा केही शुभचिन्तक र सहकर्मीहरुका साथमा भेरी प्राविधिक पुगे‘‘ । त्यहा‘‘ जिल्ला प्रशासन कार्यालय र अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको संयुक्त आयोजनामा अख्तियार दिवसको अवसरमा विशेष कार्यक्रम आयोजना गरिएको थियो । कार्यक्रममा चारपा‘‘च सयभन्दा बढी सरोकारवालाहरुको उपस्थिति थियो ।

कार्यक्रम हलमा पुग्दा र कार्यक्रम सुरु हु‘‘दासमेत आयोजकले मलाई न भेटे, न केही भने । कार्यक्रम सुरु भयो । केही औपचारिकतापश्चात् स्वागतस‘‘गै कार्यक्रम सम्मानतर्फ अघि बढ्यो । आ□नो नाम वाचनको प्रतीक्षामा रहेको म त्यति बेला छक्क परे‘‘, जति बेला अघिल्लो दिन मलाई बधाई दि‘‘दै सम्मान ग्रहण गर्न आउनुहोला भनेर भन्ने सहायक प्रमुख जिल्ला अधिकारी वीरेन्द्रबहादुर बानिया‘‘ले सम्मानका लागि अर्कै पत्रकारको नाम घोषणा गरे । म अवाक् भए‘‘, लाजले रातोपिरो भए‘‘ । मेरो सम्मानमा ताली बजाउन गएका सहकर्मीहरु पनि जिल्ल परे । सम्मान ग्रहण गर्ने पत्रकार मेरै साथी थिए । उनलाई गरिएको सम्मानको विरोधमा म थिइन‘‘ । मात्र मलाई ढा‘‘टेकोमा मलाई आयोजकप्रति प्रश्न थियो ।

एक मनले भन्यो- जे भयो, भयो; अब उठौ“ र घर जाऊ“ । अर्को मनले भन्यो- होइन, यो ममाथिको अन्याय हो, गलत कार्य र प्रवृत्ति हो, यसको यही“ भण्डाफोर गर्नुपर्छ । अन्याय र अत्याचार नसहने संस्कार भएका कारण दोस्रो सोचले जित्यो । साथीहरुलाई भने“, “म यथार्थ कुरा उजागर गरेर भण्डाफोर गर्छु ।”

केही समयपछि खुला सत्रको पालो आयो, मैले केही कुरा राख्न सुरुमै हात उठाए“, तर उद्घोषकको जिम्मेवारी लिइरहेका सहायक प्रमुख जिल्ला अधिकारी वीरेन्द्रबहादुर बानिया“ले मलाई चारजनाले बोल्दासमेत माइक दिएनन् । त्यसपछि मैले जोडले मलाई माइक नदिए पनि आ□नो कुरा राख्छु भनेर आ□नो कुरा राख्न सुरु गरे“ ।

मैले उक्त कार्यक्रममा भने“, “अख्तियारजस्तो भ्रष्टाचारविरुद्ध लड्ने निकायको कार्यक्रममा आज भ्रष्टाचार भएको छ । मलाई हिजो कार्यालयमा बोलाई सम्मानका लागि कार्यक्रममा आउन आमन्त्रण गर्ने

आयोजकले मलाई झुक्याएर अर्कैलाई सम्मान गरेको छ । सम्मानित हुने मित्रप्रति मेरो कुनै विरोध छैन, तर छलछाम गरेर मलाई झुक्याइएको प्रति मेरो आपत्ति छ । भ्रष्टाचार निवारण ऐन २०५९ बमोजिम यो कार्य भ्रष्टाचार तथा अनुचित कार्य हो । यसको जवाफ हिजो मलाई सम्मानका लागि आउन भनेर आमन्त्रण गर्ने अधिकारीहरुले दिनुपर्छ । सदाचारविपरीत सञ्चालन भइरहेको यो कार्यक्रम मलगायत हामीहरु बहिष्कार गर्दछौ“ ।”

यति भनेर हामी कार्यक्रमबाट बाहिरियौ“ । मेरो प्रश्नको जवाफ कसैले दिएन । मेरो भनाइले हलमा सनसनी मच्चायो । मलाई जानकारी भएसम्म यस विषयमा अख्तियारले जिल्ला प्रशासन कार्यालयस“ग पछि सोधपुछसमेत गऱ्यो । त्यतिखेरका प्रमुख जिल्ला अधिकारी गणेशबहादुर खत्री थिए । केही महिनापछि सो सम्मान प्रशासनकै केही अधिकारीको मिलेमतोमा रातारात परिवर्तन भएको मलाई थाहा भयो । मेरो आशय

उक्त सम्मान मलाई नै गर्न पर्थ्यो भन्ने होइन, तर सम्मानका नाममा कसैलाई अपमान गर्नुहु“दैन भन्ने हो ।

□

क्लब छोड्न धम्की

२०५९ सालको कुरा हो । क्लबको कार्यालय नेपालगञ्जको सदरलाइनमा थियो । असल शासन बुलेटिन प्रकाशन गर्ने भएकाले दिनहु“ हुलाकबाट पत्रहरु आउ“थे । म र क्लबकी सदस्य उमा थापा मगर (हाल उपप्रमुख नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिका) बुलेटिनका पत्रहरु हेर्थ्यौं । त्यही क्रममा एउटा अनौठो पत्र मेरो हातमा पऱ्यो । पत्रको बाहिर पठाउनेको नाम थिएन, भित्र खोलेर हेर्दा नेकपा माओवादी भक्तपुर जिल्ला कमिटी भनेर लेखिएको थियो । पत्रमा मेरो नामै किटान गरी

असल शासन क्लबमा लागेर अवाञ्छित गतिविधि सञ्चालन गरेको जानकारी पार्टीलाई भएकाले तत्काल क्लब छोड्न चेतावनी दिइएको थियो । क्लब नछाडे कारबाही गरिने व्यहोरा पत्रमा उल्लेख गर्दै सेक्रेटरी भनेर नाम नलेखिएको हस्ताक्षर थियो ।

त्यो पत्र हेरेर म आत्तिए“ । त्यस पत्रको आधिकारिकता मैले हेरिन“ । मैले सहकर्मी उमालाई त्यो पत्र हेर्न दिए“ । उनी पनि आत्तिइन् । त्यसपछि त्यो पत्र बेलुकी मैले मेरा दाजु जयनारायण शाहलाई देखाए“ । उहा“ले पनि यस्तो पत्र नआउनुपर्ने, कसरी आयो भन्नुभयो । पछिल्लो दिन बिहानै क्लबका सल्लाहकार पूर्णलाल चुकेलाई भेट्न जनमत अर्द्धसाप्ताहिकमा गए“ र पत्र देखाए“ । उहा“ले भित्रको पत्र पढ्नुभयो र बाहिरको खाममा लगाएको छाप हेर्नुभयो । उहा“ले छापमा जिल्ला हुलाक कार्यालय, बा“के (म्कतचष्अत एयकत इाष्अभ द्यबलपभ० लेखिएको पत्ता

लगाउनुभयो । भक्तपुरबाट लेखिएको भनिएको पत्र यही“बाट पठाएको थाहा पाएपछि उक्त पत्र नै झूठो भएको थाहा पाएपछि करिब डेढ दिनको तनाव साम्य भयो । तर, त्यो पत्र कसले पठायो भन्ने कुरा मनमा रहिराख्यो । पछि एकजना मेरा अर्का मित्रलाई त्यो पत्र देखाउ“दा उनले पत्रमा भएका अक्षर चिने । त्यो पत्र लेख्ने अरु कोही नभएर हामीस“गै प्रवीणता प्रमाणपत्र तह पढेका एकजना उच्छृङ्खल स्वभावका साथी रहेछन् । नाकचुच्चे भन्दाको फसाद

२०६३ असार ३२ गतेको कुरा हो । त्यति बेला ‘संविधानसभा’ व्यापक बहसको विषय बनिरहेको थियो । सबैमा समान बुझाइको विकास भइसकेको थिएन । संविधानसभाबारे सबैको समान बुझाइ विकास गर्ने, संविधानसभाबारे बहस गरी जिल्लास्थित सरोकारवालाहरुलाई जवाफदेही बनाउने उद्देश्यले बासलगायत आधा दर्जनभन्दा बढी संस्थाहरुको आयोजनामा ‘समावेशी लोकतन्त्रका लागि संविधानसभा’ विषयक सार्वजनिक बहस कार्यक्रम आयोजना गरिएको थियो । मलाई आयोजक संस्थाहरुले कार्यक्रमको सहजीकरण गर्ने र कार्यक्रममा छलफल-पत्र प्रस्तुत गर्ने जिम्मेवारी दिएका थिए । सोहीबमोजिम मैले कार्यक्रमको पृष्ठभूमि बताएर छलफल-पत्र प्रस्तुत गरे“ ।

छलफल-पत्रको प्रस्तुतीकरण सकिनेबित्तिकै मञ्चमा रहेका एक नेताले कार्यक्रम रोक्न निर्देशन दिए । म अलमलमा परे“ । छेउमै रहेका अर्का नेताले पनि चर्को आवाजमा भने, “जे पायो त्यही बोल्ने ! तपाईंको कार्यक्रममा बस्दैनौ“ हामी !”

त्यति बेलासम्म के भयो भनेर मैले कुरा बुझेको थिइन“ । त्यही बेला मञ्चमा आसिन एक उद्योग-व्यवसायी नेताले चर्कैरै भने, “हामीलाई हेप्ने ! अपमान गर्ने ! नाकचुच्चे भन्ने !”

बल्ल मैले कुरा बुझे“ । मैले प्रस्तुत गरेको छलफल-पत्रमा ‘लामो समय देशको बागडोर ब्राम्हण, क्षेत्रीहरुको हातमा गयो, पछाडि परेका, पारिएका वर्गहरु नेतृत्वमा जान पाएनन्, उनीहरुको अर्थपूर्ण सहभागिता भएन र शासकीय परिवर्तनको माग आम नागरिकले गरे’ भन्ने वाक्यमा ‘ब्राह्मण’ शब्दको सट्टा असावधानीवश ‘नाकचुच्चे’ शब्द परेको रहेछ । त्यसैको विरोधमा मञ्चमा आसिन भएकाहरु रिसाएका रहेछन् ।

त्यस बेला मस“ग तीन विकल्प थिए- पहिलो, उनीहरुको प्रतिकार गर्ने; दोस्रो, कार्यक्रम स्थगित गर्ने र तेस्रो, माफी मागेर कार्यक्रमलाई अघि बढाउने । मेरो बुद्धि, विवेकले तेस्रो विकल्प अवलम्बन गर्नुपर्छ भन्ने लागेर तत्काल असावधानीवश गलत शब्दको प्रयोग हुन गएकोमा उपस्थित तीन सय नागरिकलाई साक्षी राखी क्षमा मागेको जानकारी गराउ“दै कार्यक्रम अघि बढाउन सहयोग गर्न आह्वान गरे“ । मेरो आग्रहलाई भेरी प्राविधिक शिक्षालय, नेपालगञ्जको हलले ताली बजाएर स्वीकृति दिएपछि कार्यक्रम अघि बढ्यो ।

यसरी मैले आफूले गरेको गल्ती सच्याएर माफी नमागेको भए कार्यक्रम स्थगित हुन्थ्यो । कहिलेकाही“ सानो विवेकले पनि ठूलो दुर्घटनालाई टार्न सकि“दो रहेछ ।

□

अविस्मरणीय सम्मान

२०६१ फागुन २९ गतेको कुरा हो । म त्यति बेला असल शासन क्लब जिल्ला समन्वय समिति, बा“के र बागेश्वरी असल शासन क्लबको अध्यक्ष थिए“ । असल शासन क्लब, जिल्ला समन्वय समिति, बा“केमा आबद्ध जनमुखी असल शासन क्लब, नौबस्ता बा“केले मलाई असल शासनका लागि दिएको योगदानको कदर गर्दै सम्मान ग्रहणका लागि आमन्त्रण गरेको थियो ।

बिहान ११ बजे कार्यक्रम सुरु हुने भनिएको थियो । हामी बिहान अन्य काममा व्यस्त भएकाले नौबस्ता जान विलम्ब भयो । बीपी चोकमा गाडी पर्खदापर्खदै झन् विलम्ब भयो । सीधै नौबस्ता जाने गाडी पाइ“दैनथ्यो । नेपालगञ्जबाट कोहलपुर, कोहलपुरबाट चिसापानी जाने गाडीमा जानुपर्थ्यो । यसरी जा“दा हामी दिउसो एक बजे पनि नपुग्ने देखिएपछि मोटरसाइकलको खोजीमा लाग्यौ“ । हामी तीनजना थियौ“; म, सहकर्मी विवेक पराजुली र रमेश सिटौला । हामीलाई दुईवटा मोटरसाइकलको आवश्यकता थियो । मित्र कृष्णबहादुर बिष्टले आ□नो मोटरसाइकल दिए, अर्को मोटरसाइकलको व्यवस्था हुन सकेन । त्यही बिष्टजीको मोटरसाइकलमा हामी तीनजना जान बाध्य भयौ“ ।

घरबारीटोलबाट मोटरसाइकल लिएर हामी तीनजना हि“ड्यौ“ । मैले चलाएको थिए“, मोटरसाइकल पुष्पलाल चोक नजिक पुगेपछि एउटा कुकुरले बाटो काटेर अगाडि बढ्यो र फेरि फर्कियो । कुकुरलाई बचाउने क्रममा मोटरसाइकल असन्तुलित भयो र एक्सलेटर बटारिएर उफ्रिएर सडकमा बजारियो । म र बीचमा रहेका विवेक सख्त घाइते भयौ“ ।

पछाडि रहेका रमेशलाई सामान्य चोट लाग्यो । उनले मोटरसाइकल उठाएर अलि अगाडि राखेर आए । मलाई भन्दा बढी चोट विवेकलाई लागेको थियो । त्यसैले विवेकलाई उपचारका लागि पठाएर हामी दुईजना नौबस्तातिर लाग्यौ“ ।

कोहलपुरमा मेरो प्राथमिक उपचार भयो । नौबस्ता कार्यक्रमस्थल नजिक मोटरसाइकल जान नसक्ने भएकाले अलिकति उकालोमा हि“ड्नुपर्थ्यो । खुट्टामा लागेको गम्भीर चोटका कारण म मुस्किलले कार्यक्रमस्थलमा पुगे“ । हामी पुग्दा दिउ“सोको एक बजिसकेको थियो । मेरै पर्खाइमा कार्यक्रम सुरु भएको रहेनछ । हामी पुग्नेबित्तिकै कार्यक्रम सुरु भयो ।

मैले सम्मान ग्रहण गरे“ । मैले गरेको सानो योगदानको कदर हु“दा खपिनसक्नु चोटको मलाई कुनै पर्वाह भएन । मैले बोल्ने क्रममा उक्त दिन भएको घटनाको बेलिविस्तार लगाउ“दा सहभागी सबै भावुक भए । यसरी दुर्घटनाका बाबजुद भएको सम्मान मेरो जीवनकालको अविस्मरणीय क्षणको रुपमा रहेको छ ।

यसैगरी २०६७ मङ्सिर अन्तिम साता काठमाडौ“मा रहेको ‘रङ्ग नेपाल’ नामक संस्थाद्वारा मलाई सुशासन स्थापना र भ्रष्टाचारविरुद्धको अभियानमा गरेको योगदानको कदर गर्दै राष्ट्रिय सम्मान गर्न लागेको खबर आयो । यो खबर मैले साथीहरुलाई सुनाए“ । उक्त सम्मान ग्रहणका लागि २०६७ मङ्सिर २८ गते काठमाडौ“ जानुपर्ने भयो । तर, मलाई समस्या पर्‍यो । जुन दिन काठमाडौ“मा कार्यक्रम थियो, त्यसको अघिल्लो दिन बासले आयोजना गरेको बासका जिल्ला शाखाहरुका लागि तालिम र पछिल्लो दिन कर्तव्यबोध अभियानको राष्ट्रिय सम्मेलन थियो । तर, मैले आउने प्रतिवद्धता गरिसकेका कारण जानैपर्ने थियो । मैले सम्मान कार्यक्रमकै दिन बिहान काठमाडौ“ जाने योजना बनाए“ र नेपालगञ्ज

विमानस्थल पुगे“ । कार्यक्रम बिहान ११ बजे शिक्षा मन्त्रालय, केशरमहलमा हु“दै थियो । मेरो जहाजको टिकट ९ बजेको थियो । ९ बजे नै उडान भइदिएको भए त राम्रै हुन्थ्यो । उडान धेरै ढिला हुन गयो । काठमाडौ“बाट तारान्तार फोन आइरहेको छ । यता जहाज उड्दैन । जहाज नउड्दै कार्यक्रम सुरु भएको खबर आयो । नगएर फर्कू, बोर्डिङ पास लिएर भित्र गइसकिएको छ, जाऊ“ कार्यक्रम सकिएपछि पुगिने हो कि भन्ने भय छ । यस्तै अन्योलका बीच ११ बजे जहाज उड्यो ।

मेरा मित्र टीएस ठकुरी त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलमा मलाई लिन आएका थिए । उनी र म हतारहतार गर्दै केशरमहल पुग्यौ“ । कार्यक्रमस्थल हलभित्र पुग्नै लाग्दा कार्यक्रम सकेर सबै फर्किन लागेको

देखियो । लाज पनि लाग्यो, तर मेरो गल्ती थिएन । परिस्थितिले त्यसो हुन गएको थियो ।

कार्यक्रम हलबाहिर आयोजक संस्थाका अध्यक्ष निर्मलकुमार थापा, शीतल दाहाल र कार्यक्रमका अतिथि वरिष्ठ साहित्यकार राजेन्द्र थापा भेटिए । कार्यक्रमका प्रमुख अतिथि प्रा. डा. दुर्गाप्रसाद भण्डारी कार्यक्रमबाट हि“डिसकेका रहेछन् । केशरमहलकै परिसरमा मैले सुशासन स्थापना र भ्रष्टाचारविरुद्धको अभियानमा प्रतिबद्ध व्यक्ति र संस्थाको योगदानको कदर गर्दै प्रदान गरिएको राष्ट्रिय सम्मान कार्यक्रमका अतिथि वरिष्ठ साहित्यकार राजेन्द्र थापाबाट ग्रहण गरे“ र पूर्वनिर्धारित तालिकाबमोजिम म त्यही दिन नेपालगञ्ज फर्कें ।

अधिराज्य प्रथम

प्रो पब्लिकले सञ्चालन गरेको रेडियो कार्यक्रम ‘असल शासन’ सुनेर स्वस्फुर्त रुपमा देशैभर खुलेका ‘असल शासन क्लब’हरुमध्ये हरेक वर्ष संस्थाले उत्कृष्ट असल शासन क्लब छनौट प्रतियोगिता गर्थ्यो । वर्षभरि गरेका क्रियाकलापहरुको मूल्याङ्कन गरेर उत्कृष्ट क्लबहरु छान्ने क्रममा हाम्रो क्लब २०५९ सालमा अधिराज्य द्वितीय र २०६२ सालमा अधिराज्यमा प्रथम हुन सफल भएको थियो । वर्षभरि गरेको कडा परिश्रमबाट यो स्थान प्राप्त गर्न सफल भएकोमा हामी उत्साहित भएका थियौ“ ।

हरेक वर्षको अन्ततिर संस्थाले देशैभरका असल शासन जिल्ला

समन्वय समितिका पदाधिकारीहरुलाई काठमाडौ“मा बोलाएर विशेष तालिम दिन्थ्यो । सोही क्रममा २०६२ वैशाख ७ गते काठमाडौ“को जावलाखेलस्थित नेपाल प्रशासनिक प्रशिक्षण प्रतिष्ठानमा आयोजित विशेष कार्यक्रममा सम्मानपत्रका साथै रु. १५ हजार नगदसहित प्रथम पुरस्कार प्राप्त गर्ने अवसर प्राप्त भयो । देशैभरबाट आएका असल शासन जिल्ला समन्वय समिति र असल शासन क्लबका प्रतिनधिहरुका बीच

पुरस्कार ग्रहण गर्दै मन्तव्य व्यक्त गर्न पाउ“दा म हर्षविभोर भएको थिए“ । सम्मान ग्रहणपछि साथीहरुको बधाई र फोटो सेसनले सा“च्चिकै असल कर्म गरेको आभास भइरहेको थियो ।

कार्यक्रम सकिएपछि मेरो नजिकका सहकर्मी साथीहरुले सम्मानस्वरुप प्राप्त गरेको १५ हजारको खाम खोसेर लगिदिए खुसीयालीमा भोज गर्ने भनेर । मैले नाइ“ भन्न सक्ने अवस्था थिएन, किनकि मैले पाएको रकम उनीहरुले लिइसकेका थिए । तर मनमनै बेखुसी भइरहेको थिए“, संस्थाले पाएको रकम सबै खर्च गरिदिने भए भनेर । तर पनि म उनीहरुको पछिपछि लागेर गए“ । साथीहरुले एउटा खाजा पसलमा लगे र आफूखुसी अर्डर गरे, खाजा खायौ“, सबै रमाए । एकातिर पुरस्कृत भएकोमा खुसी थिए“, अर्कोतिर आ□नो योजनाविपरीत पुरस्कार रकम खर्च भइरहेकाले दुःखी पनि थिए“ ।

खाजा खाइसकेपछि मेरा साथीहरुमध्येका एक बर्दिया असल शासन जिससका अध्यक्ष युवराजजङ्ग शाहले १२ हजार रकम मलाई फिर्ता गरे । त्यसपछि बल्ल मेरो होश आयो । धेरै रकम खर्च नभएकाले मन ढुक्क भयो । नेपालगञ्ज फर्किएपछि खर्च भएको रकमसहित मैले पुरस्कार रकम संस्थालाई बुझाए“ । सबै मिलेर खुसी साटासाट गर्‍यौ“ र अझ सशक्त भएर अघि बढ्यौ“ ।

□

गरे के हु“दो रहेनछ !

होलीको बेला थियो । सहकर्मी सुरेन्द्र शाही र म होली खेल्दै विभिन्न गाउ“मा रहेका उपशाखाका पदाधिकारी तथा प्रतिनिधिहरुको घरतिर

गयौ“ । धेरै समयको भेटघाटका कारण धेरैले हामीलाई चिनेनन् । हाम्रै उपशाखाका प्रतिनिधिहरुले नचिन्नु राम्रो कुरा भएन भनेर बाटैमा सुरेन्द्र र मैले एउटा आवासीय तालिम गर्ने सल्लाह गर्‍यौ“ ।

के तालिम गर्ने भनेर मन्थन गर्दै जा“दा असल शासन र संविधानसभाका विषयमा तालिम गर्ने निधो भयो । तालिम त गर्ने, तर कहा“ गर्ने, कसरी गर्ने, स्रोत कसरी जुटाउने भन्ने कुरामा अन्योल भयो । हामीस“ग स्रोत थिएन, तर केही गरौ“ भन्ने भावना र विचार थियो ।

मैले संस्थाका साथीहरुस“ग हरेक उपशाखा र इकाईबाट दुई-दुईजना प्रतिनिधिहरु बोलाउने, सहभागीलाई तालिममा सहभागी हु“दा खाद्यान्न पनि लिएर आउन भनेर पत्राचार गर्ने प्रस्ताव गरे“ । धेरै साथीहरुले यस्तो कुरा सम्भव नहुने बताए । तर, अर्को विकल्प र उपाय नभएका कारण 'असल शासन तथा संविधानसभाका लागि जागरण तालिम' बा“केको महेन्द्रनगरस्थित ग्रामीण विकास तथा प्रशिक्षण केन्द्रमा दुई दिनका लागि गर्ने गरी मैले प्रस्ताव गरेबमोजिम पत्राचार भयो ।

भग्नावशेषका रुपमा रहेको प्रशिक्षण केन्द्रमा सानो युनिटका रुपमा रहेको कर्मचारीको टिमस“ग अनुमति लिई आफै“ सरसफाइ गरी तालिमको तयारी गरियो । तालिम केन्द्रमा नेपालगञ्जबाट साइकलमा बीस-पच्चीस मिनेटमा पुग्न सकिन्थ्यो । तालिम केन्द्रमा तोकिएकै समयमा

भ्रष्टाचारविरुद्धका कार्यकर्ताहरु पुगे । सबै सहभागीले दाल, चामल, तरकारी आदि सबै साथमा ल्याएर आएका थिए । दुई दिनको उक्त तालिमका लागि स्टेशनरी व्यवसायी सङ्घले स्टेशनरी, बब्लु आर्टले ब्यानर, मा“ बागेश्वरी टेन्ट हाउसले टेन्टका सामग्री निःशुल्क उपलब्ध गराएका थिए । तालिममा संस्थाभित्रका प्रशिक्षकहरुले प्रशिक्षण शुल्क लिने कुरै भएन, अधिवक्ता वासुदेव ज्ञवालीले पनि कुनै शुल्क लिनुभएन ।

स्थानीय संयोजन र सुरक्षाको उचित प्रबन्ध मिलाउने बास भवानिया“पुर उपशाखाका अध्यक्ष सर्वजित सोढी (पछि उहा“को असमायिक निधन भयो) ले दुईवटा कुखुरा निःशुल्क सहयोग गर्नुभयो । पहिलो दिनको राति र पछिल्लो दिनको बिहानको खाजासहितको खानाको उचित प्रबन्ध भयो । चामल, दाल बढी भएर बिक्री गर्नुपर्‍यो ।

राति एउटै हलमा सांस्कृतिक कार्यक्रमसहित सुत्यौ“ ।

३५ जनाभन्दा बढीको सहभागिता रहेको उक्त तालिमबाट सहभागीहरुले असल शासन र नया“ विषयका रुपमा रहेको संविधानसभाका बारेमा प्रस्ट ढङ्गले बुझे । तालिम भव्य र सभ्य रुपमा सम्पन्न भयो । यसबाट गरे के हु“दो रहेनछ त भन्ने कुराको पुष्टि पनि भयो ।

□

समानान्तर असल शासन जिसस

बा“केमा ६० भन्दा बढी असल शासन क्लबहरु थिए । असल शासन क्लबहरुलाई जिल्लामा समन्वय गर्नका लागि असल शासन क्लब जिल्ला समन्वय समिति गठन गर्ने क्रमलाई प्रो पब्लिकको असल शासन

कार्यक्रमले तीव्र पारेको थियो । त्यही क्रममा बा“केमा पनि असल शासन क्लब जिल्ला समन्वय समिति गठन गर्ने तयारीमा हामी लाग्यौ“ । त्यस क्रममा क्लबहरुबीच भेटघाट, परिचयात्मक कार्यक्रमलगायतका धेरै गतिविधिहरु भए । जिससको प्रथम अधिवेशन कोहलपुरको बागेश्वरी बहुमुखी क्याम्पसमा गर्ने तयारी भयो र सोहीबमोजिम हामी सबै जुटेर अधिवेशन गर्‍यौ“ ।

सांसद ज्ञानु केसीलाई प्रमुख अतिथि बनाइएको थियो । प्रमुख अतिथिका कारण अधिवेशन करिब तीन घण्टा ढिलो सुरु भएको थियो । औपचारिक कार्यक्रम, अनौपचारिक कार्यक्रम हु“दै अधिवेशन चुनावी चरणमा प्रवेश गर्‍यो । जिससको अध्यक्ष पदका दावेदर बालकृष्ण जोशीले मलाई अध्यक्ष पदमा समर्थन गरेपछि म निर्विरोध अध्यक्षमा निर्वाचित भए“ । उनले अध्यक्ष मलाई समर्थन गरेपछि सचिव आ□नो क्लब (मुस्कान असल शासन क्लब) का सचिव वेदप्रकाश तिमिल्सिना हुनुपर्ने माग राखेका थिए, तर सहमति हुन नसकेपछि वेदप्रकाश र सभ्य समाज असल शासन क्लब कम्दीका अध्यक्ष सूर्यलाल यादवबीच निर्वाचन भयो । निर्वाचनबाट सूर्यलाल निर्वाचित भए । केही पदमा निर्वाचन भयो भने बा“की सबै पदाधिकारी र सदस्य निर्विरोध भए । आ□नो उम्मेदवार पराजित भएपछि सचिव निर्वाचित भएका सूर्यलाललाई बधाई दिने बहानामा पिठ्यु“मा नराम्ररी धाप मारे । निर्वाचनको नतिजा घोषणा नहु“दै बालकृष्णहरु त्यहा“बाट बाहिरिए । हामी सबै प्रक्रिया पूरा गरिसकेपछि नेपालगञ्ज फर्कियौ“ । नेपालगञ्ज पुगेपछि नेपाली एक्सप्रेसका शङ्कर खनालले मलाई फोन गरी जिससको अध्यक्ष बालकृष्ण भएको हो भनेर सोधे । आ□नो नेतृत्वमा समिति निर्वाचित भएर फर्किन नपाउ“दै बालकृष्ण कसरी अध्यक्ष भए भनेर म दङ्ग परे“ । होइन भनेर मैले निर्वाचित समितिको नाम उनलाई दिए“ । त्यहीबमोजिम पछिल्लो दिन समाचार पनि प्रकाशन भयो । तर बालकृष्णले कोहलपुरबाट नेपालगञ्ज फर्किन नपाउ“दै माइक्रोमै समिति बनाएछन् र त्यसको विवरण मिडिया र प्रो पब्लिकको असल शासन कार्यक्रममा पठाएका रहेछन् । त्यो कुरा पछि थाहा भयो ।

विधिसम्मत तरिकाले हाम्रो समिति आधिकारिक भए पनि हाम्रो भन्दा अगाडि अर्को समितिको नाम काठमाडौ“ गएकाले प्रो पब्लिकले केही समय दुवै समितिलाई मान्यता दिएन । केही दिनपछि असल शासन कार्यक्रमका निर्देशक केदार खड्का नेपालगञ्ज आई समानान्तर समिति हो कि होइन भनेर बुझे । बालकृष्णले आ□नो अध्यक्षतामा गठन गरिएको समिति आवेगमा आएर बनाएको उल्लेख गर्दै समिति समानान्तर नभएको र मेरै नेतृत्वको समिति आधिकारिक भएको खड्कालाई जानकारी गराए । त्यसपछि समानान्तरको विवाद टुङ्गियो र हामीले आधिकारिकता पायौ“ ।

□

सहयोग अभियानबाट अनन्त खुसी

'यो जीवन अरुका लागि होइन भने यो जीवन नै होइन', मदर टेरेसाको यो भनाइ सेवाको क्षेत्रमा लाग्न चाहने हरेक व्यक्तिका लागि प्रेरणा बन्न सक्छ । नि:स्वार्थ भावले जीवनभर समाज सेवामा लाग्ने मदर टेरेसाको जीवनीदेखि मलाई सेवा क्षेत्रमा लाग्न ऊर्जा मिलेको छ । म आबद्ध संस्था बासले समस्यामा परेका नागरिकका लागि संस्थागत रुपमा अभियान नै सञ्चालन गरेको छ । अरुको जीवनरक्षा र खुसीका लागि बासले नि:स्वार्थ रुपमा सञ्चालन गरेका अभियानबारे चर्चा गरौ“ : आइते बुढाको घर निर्माण

हरित अभियन्ता हेमन्तराज का□ले शीतल-चिनीको बिरुवा बा“ड्छन् । शीतल चिनीको खेती गर्ने कोहलपुरका लोकेन्द्र सुनारको निमन्त्रणामा खेती हेर्न २०७६ मङ्सिरको अन्तिम साता का□ले बा“केको बैजनाथ गाउ“पालिका वडा नं. ४ स्थित नौवस्ताको चिल्नेटा गाउ“ पुगे । उनले खेतीस“गै चरम गरिबीमा जीवन गुजारिरहेका एक वृद्धलाई छाप्रोमा देखे । ६० वर्षीय आइते बुढाको परिवार आधा कर्कट पाता र आधा टायलले छाएको एककोठे छाप्रोमा बस्थ्यो । टिन र कर्कट पाताका प्वाल खर र परालले टालिएको थियो । चारजनाको परिवार परालको बिछ्यौनामा पराल नै ओढेर सुत्थे । सुत्ने कोठामा बाख्रासमेत बा“ध्ने गरेको कहालीलाग्दो

दृश्य देखेर उनी भावुक भए । तत्काल एक हजार सहयोग गरेर उनी नेपालगञ्ज फर्के ।

नेपालगञ्ज फर्केपछि उनले फेसबुकमा स्टाटस लेखे- 'देशमा सर्वहारा वर्गको पार्टी कम्युनिष्टको सरकार छ । नौवस्तामा आइते बुढा पराल ओढेर परालमै सुत्छन् । यो कस्तो विडम्बना, सबै मिलेर केही सहयोग गर्ने कि ?'

सहयोग जुट्न सुरु भयो । केही व्यक्तिले लत्ता-कपडा र खाद्यान्न सहयोग गरे । का□लले एकल रुपमा सुरुवात गरेको सहयोग अभियानलाई साथ दिन मन लाग्यो । आइते बुढाको समस्या म आबद्ध संस्था बासका साथीहरुलाई सुनाए“ । सामाजिक कार्यमा निरन्तर लागिरहेका का□ले अलि बढी भावुक भएका कारण उनको स्टाटसलाई साथीहरुले पत्याएनन् । त्यति चासो दिएनन् । त्यसपछि मेरो आग्रहमा हेमन्तजीले आइते बुढाको घर हेर्न जाने व्यवस्था मिलाए । बासका अध्यक्ष रमेश सिटौला, नेपालगञ्ज उद्योग वाणिज्य सङ्घका तत्कालीन अध्यक्ष नन्दलाल वैश्य, इन्प्रोकका अध्यक्ष तेजविक्रम शाहसहित म र हेमन्तजी आइतेको घर पुग्यौ“ । हेमन्तजीले भनेको, फेसबुकमा लेखेको भन्दा पनि बिजोगपूर्ण अवस्था पाएपछि सबै सहयोग गर्ने अठोटका साथ फर्कियौ“ । फर्कलगत्तै बासले का□लेकै संयोजकत्वमा 'आइते बुढा सहयोग समिति' गठन गर्‍यौ“ । समितिमा मलगायत अन्य साथीहरु सदस्यका रुपमा रह्यौ“ ।

समितिले आर्थिक सहयोग सङ्कलन गरी बुढाको घर बनाउन बसोवासको उचित प्रबन्ध गरिदिने उद्देश्यमा जुट्यो । आउनै लागेको वर्षात्मा बुढाको बसाइ“मा समस्या हुने देखेर सहयोग समितिले समितिका सदस्य लोकेन्द्र सुनारको संयोजकत्वमा निर्माण समिति गठन गरी लकडाउनकै बीचमा दुई कोठे घर निर्माण कार्य सुरु गरियो । विभिन्न सहयोगी दाताबाट १५ दिनको अवधिमा सङ्कलित रकम १

लाख ५३ हजार ४ सय ८८ रुपैया“को लागतमा दुई कोठे पक्की घर र शौचालय निर्माण भयो । १० असारमा प्रदेशसभा सदस्य आईपी खरेलले आइते बुढालाई चाबी दिएर घर हस्तान्तरण गरे । घरको चाबी प्राप्त गरेपछि ६० वर्षीय आइते बुढा हर्षित देखिए । जाजरकोटबाट २० वर्षअघि बसाइ“सराइ गरेर आएको आइतेको परिवार पहिलोपटक हिउ“द-वर्षा ओत लाग्ने सुरक्षित र व्यवस्थित घरमा बस्न जति खुसी छ, त्योभन्दा घर बनाउन पहल गर्ने हामी कम खुसी छैनौ“ । खुसी मात्र होइन, हामी उत्साहित पनि छौ“, कम्तीमा वर्षमा एउटा घर बनाउन सकिन्छ कि भनेर ! मनैदेखि सामाजिक कार्य गर्ने अभिरुचि र उत्कट चाहनाले केही प्रयासहरु निरन्तर हुदै आएको छ । कहिले सफल भइन्छ, कहिले भइ“दैन । यस्ता कार्यहरुबाट जसभन्दा अपजस नै पाइन्छ, तर सबैभन्दा ठूलो खुसीको कुरा आफूलाई अनन्त आत्मसन्तुष्टि प्राप्त हुन्छ । मधुकरलाई सहयोग

सुप्रसिद्ध गायक, गीतकार, साहित्यकार प्रेमप्रकाश मल्ल महेन्द्र मधुकर हामीमाझ छैनन् । कलिलो उमेरमा छोरा गुमाएर पीडाबोध गरिरहेका मल्ल एकैपटक विभिन्न रोगबाट थला परे । त्यसको पीडा त उनलाई थियो नै, त्योभन्दा बढी पीडा उनलाई साहित्यकार, कलाकारहरुबाटै भएको उपेक्षाबाट भएको थियो । अझ उनको जीवनमा अर्को बज्रपात तब भयो, जब उनकी एक मात्र सहारा अर्धाङ्गिनी महेन्द्रकुमारी मल्ल उनको साथ छोडेर सदाका लागि विदा भइन् । एक दशकपहिले मल्ल अशक्तताका कारण सक्रिय कलाकारिताबाट टाढिएका थिए । त्यतिखेर नै उनको स्वास्थ्योपचारका लागि सरकार अघि सर्नुपर्थ्यो । सरकार त दायित्वबाट बिमुख भयो नै, समाजसमेत आ□नो कर्तव्यबाट टाढियो ।

२०५९ सालमा हामीहरुले नेपालगञ्जका गायक कन्हैया सिंहको संयोजनमा राष्ट्रियस्तरका कलाकारहरुको उपस्थितिमा सांस्कृतिक कार्यक्रम गरी ३७ हजार रुपैया“ मल्ललाई सहयोग गर्‍यौ“ । त्यसै गरी

२०६७ साल माघ २८ र २९ गते चर्चित मदन पुरस्कार विजेता कथाकार महेशविक्रम शाहको विशेष सहयोग र बागेश्वरी असल शासन क्लब (बास) को आयोजनामा मल्ल सहयोगार्थ बृहत् सांस्कृतिक कार्यक्रमका साथै फुटबल प्रतियोगिता सम्पन्न गऱ्यौ“ । यसबाट मल्ललाई दुई लाख रुपैया“ सहयोग गऱ्यौ“ । मल्ललाई बचाउन त सकिएन, तर उनको उपचारका लागि सहयोग गर्न पाएकोमा अन्तरहृदयमा खुसीको आभास हुन्छ। विन्दु कु“वर बचाऊ“ अभियान

सरकारी सेवास“गै सामाजिक योगदानका कारण लोकप्रिय रहेकी महिला विकास अधिकृत विन्दु क“ुवर क्यान्सरबाट थला परिन् । कु“वरको स्वास्थ्योपचारका लागि पनि सहयोग अभियान सञ्चालन गरियो । तर, उनलाई बचाउन सकिएन । गत जेठ २५ मा निधन भयो ।

क्यान्सर रोगले पीडित भई उपचारमा समस्या भएपछि हामीले 'विन्दु कु“वर उपचार सहयोगार्थ समिति' गठन गरी सहयोग सङ्कलन गरेका थियौ“ । सङ्कलित ६ लाख ४ हजार ४ सय ३६ रुपैया“ २०७६ वैशाख २२ गते कु“वरलाई हस्तान्तरण गरेका थियौ“ । यसरी निःस्वार्थ भावनाले सामाजिक कार्य गर्दा धेरै सहयोगी मनहरु जोडिने, सबैको विश्वास जितिने र आवश्यक भएकाहरुका लागि ठूलो सहयोग पुग्ने गरेको महसुस मैले गरेको छु । कसले के भन्छ भन्दा पनि आफूले सही गरिरहेको छु कि छैन, यसबाट समाजलाई फाइदा छ कि छैन, भनेर विचार गर्ने हो भने आनन्दको महसुस हु“दो रहेछ । चुनौती र समस्या त हरेक कुरामा आउ“छन् । चुनौती र समस्याकै बीचमा गर्न खोजेको काम पूरा हु“दाको आनन्द नै बेग्लै हुन्छ । सेवा एउटा प्यासन पनि हो । सामाजिक कार्य हो । कसैले गर् भनेर गर्ने, नगर् भनेर नगर्ने कार्य न होइन । अन्तरहृदयबाट गरिने कुरा भएकाले योभन्दा अरु कुनै सेवा र उत्तम कार्य छैन भन्ने मलाई लाग्छ ।

जति धेरै सहयोगी एक ठाउ“मा आउन सक्यो त्यति धेरै लक्षित वर्ग लाभान्वित हुन्छन् । हामीले सञ्चालन गरेका अभियानबाट सिकेको पाठ यही हो ।

बास संस्थागत रुपमा सहयोग अभियानमा छ । अरु साथीहरु पनि यस्तै अभियानमा जुट्नुभएको छ । यसरी सबैमा सहयोगी भावना जागृत हुने हो भने समाजमा कसैले आफूलाई एक्लो महसुस गर्नुपर्दैन, कोही आर्थिक अभावमा भोकै बस्नुपर्दैन, ओत लाग्ने छानोबिना दुःखी हुनुपर्दैन, अनि स्वास्थ्योपचार नपाएर अकालमै जीवन गुमाउनुपर्दैन । एकले अर्कोलाई हातेमालो गर्दै सानो सहयोग गर्ने हो भने कसैले केही गुमाउनुपर्दैन । अभाव, गरिबी र बेसहारा जीवन निर्वाह गर्नेहरुको मुहारमा खुसी ल्याएर नया“ जीवन दिन सकिन्छ । यो धेरै दान-दातव्य वा तीर्थ-व्रत गरेभन्दा पनि धेरै पुन्यको काम हुन्छ । आउनुहोस्, समाज सेवाका लागि हातेमालो गरेर अघि बढौ“ ।

□

महासङ्घले सिर्जना गरेको विवाद

जनहित संरक्षण मञ्च (प्रो पब्लिक) ले सञ्चालन गर्ने असल शासन रेडियो कार्यक्रमको प्रभावकारिताका कारण यसले देशव्यापी रुपमा लोकप्रियता हासिल गऱ्यो । देशमा चार हजारभन्दा बढी असल शासन क्लबहरु खुले । तिनताका काठमाडौ‘‘मा रहेका धेरै संस्थाहरुले रेडियो कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने र रेडियो सुन्नेहरुले श्रोता क्लब बनाउने लहड नै थियो । तर, असल शासन कार्यक्रमले रेडियो श्रोता क्लब बनाउन आह्वान नगर्दै क्लबहरु खुल्न थालेपछि मात्रै क्लबहरु दर्ता गर्ने र व्यवस्थित गर्ने कार्यलाई अघि बढाएको थियो ।

यही क्रममा हामी पनि असल शासनको अभियानमा होमियौ‘‘ । असल शासन रेडियो श्रोता क्लबहरुको सक्रियताका कारण ‘रेडियो श्रोता’ भन्ने शब्द नै हटाएर ‘असल शासन क्लब’ मात्रै नामकरण गरियो पछि गएर । २०५७ सालमा हामीले राजनीतिशास्त्र असल शासन रेडियो श्रोता क्लब (हाल बागेश्वरी असल शासन क्लब) स्थापना गऱ्यौ‘‘ । हामीभन्दा अघि चारवटा क्लबहरु बा‘‘केमा खुलिसकेका थिए । बिस्तारै बा‘‘केमा क्लबहरु खुल्ने क्रम तीव्र रुपमा बढेपछि २०५९ सालमा बा‘‘केभर छरिएर रहेका असल शासन क्लबहरुको छाता सङ्गठन ‘असल शासन क्लब जिल्ला समन्वय समिति’ गठन गर्ने अभियानमा हामी अग्रसर भयौ‘‘ र मेरो अध्यक्षतामा जिल्ला समन्वय समिति गठन भयो ।

मैले दुई कार्यकाल अध्यक्षको भूमिका निर्वाह गरे‘‘ । क्लबहरु विस्तार गर्ने, क्लबहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने र क्लबहरुलाई समस्या पर्दा समाधानका लागि पहल गर्ने कार्य यस क्रममा भए । मेरै कार्यकालमा बा‘‘केमा प्रो पब्लिकको भ्रष्टाचारविरुद्ध नागरिक समाज परियोजना

सञ्चालन भयो । क्लबहरुको सङ्ख्या यही बेला ६० पुग्यो । दुई कार्यकाल मैले नेतृत्व लिइसकेपछि मैले नेतृत्व हस्तान्तरण गर्ने सोच बनाई तेस्रो कार्यकालका लागि उम्मेदवार नबन्ने घोषणा गरे‘‘ । पहिलो कार्यकालमा निर्विरोध भएको थिए‘‘ भने दोस्रो कार्यकाल निर्वाचित भएको थिए‘‘ ।

२०६३ माघ ३० गते सम्पन्न असल शासन जिससको तेस्रो अधिवेशनमा मैले मेरै कार्यकालका कार्यसमिति सदस्य अशोक बिष्टको प्यानललाई सहयोग गरे‘‘ र उनकै प्यानलले जित्यो । मलाई पूर्व अध्यक्षको हैसियतले २०६३ फागुन १५ गतेको निर्णयअनुसार सल्लाहकारका रुपमा मनोनित गरियो । मैले सल्लाहकारको भूमिका निर्वाह गरिरहेको थिए‘‘ । यही क्रममा २०६४ असार १३ गते बनेपामा सम्पन्न हुने असल शासन सञ्जाल निर्माण कार्यक्रमका लागि जान लागेको भन्दै अध्यक्ष अशोक बिष्टले मलाई र अर्का सल्लाहकार वासुदेव ज्ञवालीलाई जिससको कार्यालयमा बोलाई कार्यक्रममा उठान गर्नुपर्ने विषयका बारेमा सरसल्लाह मागे । ज्ञवालीले संविधानसभालगायतका विषयमा सल्लाह दिए । मैले असल शासन क्लबहरुको प्रस्तावित छाता सङ्गठन असल शासन क्लब महासङ्घ गठनको प्रक्रिया अघि बढाउन माग गर्न सुझाव दिए ।

२०६४ असार १३ गते सा‘‘झ असल शासन जिसस, बाराका अध्यक्ष रुद्रप्रसाद धितालले मलाई बधाई दि‘‘दै एसएमएस गरे । मैले तत्काल उनलाई फोन गरी बधाई दिएको विषयबारे सोधे‘‘ । उनीबाट अशोकजीको अध्यक्षतामा महासङ्घ बनेको भन्ने थाहा पाए‘‘ । महासङ्घ त्यति सहजै कसरी बन्न सक्छ भनेर म दङ्ग परे‘‘ । मैले तत्काल अशोकजीलाई फोन

गरे‘‘ । उनको फोन उठेन । त्यसपछि मैले तत्कालै असल शासन कार्यक्रमका निर्देशक केदार खड्कालाई सम्पर्क गरे‘‘ । उनले कार्यक्रममा संविधानसभाबारे छलफल भइरह‘‘दा केही सहभागीहरुले तत्कालै असल शासन क्लब महासङ्घ बनाउन माग गरेको र महासङ्घ बनाउनका लागि

मिति तोक्ने विषयमा छलफल गर्दागर्दै छोडेर हि‘‘डेको जानकारी दिए । उनका अनुसार २०६४ फागुनभित्र महासङ्घ गठन गर्ने ४७ जना असल शासन क्लब जिल्ला समन्वय समितिका अध्यक्षहरुको सहमतिमा निर्णय भएको थियो । तथापि पछिल्लो दिन अशोक बिष्टको अध्यक्षतामा असल शासन क्लब महासङ्घ, नेपाल गठन भएको समाचार विभिन्न छापा माध्यममा आयो । बुझ्दै जा‘‘दा थाहा भयो, उक्त कार्यक्रम छोडेर हि‘‘ड्ने अशोकजीसहित ११ जना जिससका अध्यक्षले महासङ्घ गठन गरेका रहेछन् । यसरी यो विवादको बीजारोपणका पछाडि प्रो पब्लिककै केही व्यक्तिहरुको हात रहेको बुझ्न गाह्रो भएन ।

एकातिर ४७ जना जिससका अध्यक्षहरुको उपस्थितिमा २०६४ फागुनभित्र महासङ्घ गठन गर्ने निर्णय, अर्कोतर्फ ११ जनाको सहमतिमा महासङ्घ गठन भएको समाचारले सबैलाई अन्योलमा पा¥यो । यस विषयमा काठमाडौं‘‘मा रहेका ४७ जना असल शासन जिसस अध्यक्षले असल शासन कार्यक्रमको कार्यालय घेराउ गरे र असल शासन कार्यक्रमको धारणा माग गरे । असार १७ गते बा‘‘केमा रहेका १० वटा असल शासन क्लबहरुले विधि, प्रक्रिया अवलम्बन नगरी गठन गरिएको भनिएको महासङ्घको वैधतामाथि प्रश्न उठाउ‘‘दै विरोध गर्नुका साथै असल शासन कार्यक्रमको आधिकारिक धारणा माग गर्दै विज्ञप्ति जारी गरे ।

विज्ञप्ति जारी गरेको पछिल्लो दिन असार १८ गते प्रो पब्लिकको असल शासन तथा भ्रष्टाचार नियन्त्रण विभागले आधिकारिक धारणा सार्वजनिक ग¥यो । विभाग प्रमुख, कार्यक्रमका निर्देशक केदार खड्काद्वारा जारी विज्ञप्तिमा उक्त महासङ्घ अवैध भएको उल्लेख थियो । गठन गरिएको भनिएको महासङ्घ असार १३ गते जारी बनेपा घोषणापत्रका

विरुद्ध र असल शासन आन्दोलनलाई निस्तेज पार्न खोज्ने षड्यन्त्र भएको विज्ञप्तिमा उल्लेख थियो । विज्ञप्तिमा उक्त महासङ्घमा रहेका सबै

पदाधिकारीहरुको आबद्धता निलम्बन गर्ने र आबद्धता खारेज किन नगर्ने भनी एकहप्ते पत्र पठाउने निर्णय विभागले गरेको उल्लेख गरिएको थियो । उक्त महासङ्घमा प्रतिनिधित्व गरेको भनिएका व्यक्तिहरु सम्बद्ध क्लब निलम्बन गरिएकाले उक्त व्यक्तिहरु सम्बद्ध असल शासन क्लब जिल्ला समन्वय समितिको पद रिक्त हुन गएकाले त्यसको पूर्णताका लागि सम्बन्धित जिससलाई जिम्मेवारी दिने जानकारी गराइएको थियो । यसरी निलम्बनमा पर्नेहरुमा अशोक बिष्टलगायत ललितपुरका सविन शर्मा, चितवनका प्रशान्त ढुङ्गाना, धादिङका केशव अधिकारी, उदयपुरका रमण भट्टराई, इलामका राम भट्टराई, दार्चुलाका मनोरथ जोशी, पर्साका शम्भुप्रसाद यादव, कालिकोटका नारायण गिरी, रुकुमका कृष्णप्रसाद गौतम र बाजुराका धर्मराज पाध्य थिए । असल शासन कार्यक्रमको विज्ञप्तिपश्चात उक्त महासङ्घविरुद्ध क्लब र जिससबाट विज्ञप्ति जारी भए । बा‘‘केको कोहलपुरमा रहेका असल शासन क्लबहरुले पनि विज्ञप्ति जारी गरेर विरोध जनाए । यसै बीचमा अशोकजीले नेतृत्व गरेको जिसस बा‘‘केले मलाई महासङ्घको विरोध गरेको भन्दै २०६४ असार २० गते लिखित स्पष्टीकरण माग ग¥यो । सम्भवतः सल्लाहकारलाई स्पष्टीकरण मागेको यस्तो बिरलै घटना होला । मैले जवाफ दिइन‘‘ । समितिले साउन ६ गतेको निर्णय भन्दै मलाई सल्लाहकारबाट निष्कासन गरेको जानकारी दियो । प्राप्त पत्रमा का.बा. अध्यक्ष सूर्यलाल यादवको हस्ताक्षर रहेको थियो ।

असल शासन कार्यक्रमको निर्णय, प्रो पब्लिकले गठनको मितिसमेत घोषणा गरी तयारी अघि बढाइसकेको असल शासन क्लब महासङ्घबाट अलगिगएर खोलिएको भनिएको असल शासन क्लब महासङ्घ नेपालकै पक्षमा बा‘‘केको जिसस रहेपछि कोहलपुरमा २०६४ साउन ५ गते सम्पन्न

असल शासन क्लबका प्रतिनिधिहरुको भेलाले २०६४ साउन १९ गते कोहलपुरस्थित बागेश्वरी बहुमुखी क्याम्पसको भवनमा विशेष

साधारणसभा गर्ने निर्णय गऱ्यो । भेलाले मुसुरीखेत असल शासन क्लब, कोहलपुरका अध्यक्ष भीम खरेलको संयोजकत्वमा १७ सदस्यीय मूल आयोजक समिति गठन गऱ्यो ।

भेला हुनुपूर्व काठमाडौ‘‘मा रहेका अशोक बिष्ट नेपालगञ्ज आएर डाकिएको भेलालाई प्रभावित पार्न भरमग्दुर प्रयास गरे । उनीलगायत उनको टिमले मलगायतका विरुद्ध अनर्गल प्रचार र मिथ्या आरोप लगाए । हामीले प्रतिकार गऱ्यौ‘‘ । यसबीचमा खुबै मिडियाबाजी भयो । ठूलाठूला शीर्षकमा हामीविरुद्ध समाचार छापिए ।

विशेष साधारणसभा हुन नदिन अनेक प्रयास भए, तर सबै प्रयासहरु विफल भए । ६० असल शासन क्लब रहेको बा‘‘केमा उक्त साधारणसभामा ४० भन्दा बढी क्लबका प्रतिनिधिहरुले सहभागिता जनाए । विशेष साधारणसभा अवैध भन्दै हि‘‘डिरहेको बिष्ट नेतृत्वको टिम पनि विशेष साधारणसभामा उपस्थित रह्यो । सभा बिथोल्ने तवरले उपस्थित उक्त समूहले साधारणसभाको माइन्युट गायव गरेपछि अर्को माइन्युट तयार गरियो ।

विशेष साधारणसभा मूल आयोजक समितिका संयोजक भीम खरेलले कार्यक्रम सञ्चालन गरेको कार्यक्रममा सदस्य शिवजी पौडेलले स्वागत गरिसकेपछि अशोकले बोल्न खोजेपछि बोल्न दिइयो । चर्को स्वरमा बिष्टले मेरो र केदार खड्काको विरोध गरे । उनको मन्तव्यपश्चात् पूर्वनिर्धारित कार्यतालिकामा मेरो बोल्ने क्रम नभए पनि मलाई बोल्न दिइयो । मैले विगतदेखि वर्तमानसम्मको सम्पूर्ण सत्यतथ्य जानकारी दिइरहेकै बेला उक्त समूहका एकजनाले मलाई हातपात गर्न खोजे । मलाई हातपात गर्न खोज्दा उनकै समूहबाट आएका नेपालगञ्जका अयुव अलिले हात हाल्न नपाउने भन्दै मलाई सुरक्षा दिए । म बोल्दै गर्दा उक्त समूहमा रहेका १०-११ जना कार्यक्रमबाट बाहिरिए । यता विधिपूर्वक साधारणसभा अघि बढ्यो । सर्वसम्मत तवरले पिपरी असल शासन

क्लबका अध्यक्ष तिलक केसीको अध्यक्षतामा १५ सदस्यीय कार्य समिति

गठन भयो । केन्द्रीय पार्षद् पनि चयन गरियो । यता साधारणसभा सम्पन्न नहु‘‘दै केही मिडियाले विशेष साधारणसभा बहिष्कार गरेको समाचार प्रशारण गरिरहेका थिए ।

विशेष साधारणसभाले चयन गरेको नया‘‘ नेतृत्वलाई पछिल्लो दिन नै असल शासन कार्यक्रमले मान्यता दिएर पत्र पठायो । यही समिति आधिकारिक रुपमा जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा दर्ता भयो ।

विडम्बना फागुनमा हुने भनिएको असल शासन क्लब महासङ्घको महाधिवेशन प्रो पब्लिकको आन्तरिक कलहले हुन सकेन । अशोकजीले नेतृत्व गरेको महासङ्घ नेपालबाट पनि बिस्तारै पदाधिकारीहरुले राजीनामा दि‘‘दै गएपछि निष्क्रिय हु‘‘दै गयो । हाल उक्त महासङ्घ अस्तित्वमा छैन । यही‘‘बाट सुरु भयो देशैभरका असल शासन क्लबहरुको निष्क्रियता । देशभर रहेका चार हजार क्लबहरु बिस्तारै सेलाउ‘‘दै, हराउ‘‘दै गए । हाल देशभर असल शासन क्लब र जिल्ला समन्वय समितिको सङ्ख्या मुस्किलले एक दर्जन मात्रै छ ।

विरोधको कार्यक्रम विफल

बा‘‘केको जिससमा नया‘‘ नेतृत्व आएपछि पहिलेको जिसस हाम्रो विरुद्धमा थियो । त्यही बेला नेपालगञ्जमा 'नेताज्यू, जनताको आवाज सुन्नुहोस्' भन्ने कार्यक्रम हुने भयो । असल शासन कार्यक्रमको आयोजनामा हुने उक्त कार्यक्रमको स्थानीय आयोजक नेपाल पत्रकार महासङ्घ र असल शासन क्लब जिसस हुने प्रावधान थियो । सोहीबमोजिम उक्त महासङ्घ नेपालअन्तर्गत रहेको जिल्ला समितिले आयोजक बन्ने असफल प्रयास गऱ्यो । आयोजक आधिकारिक जिसस नै भएपछि उनीहरुले मलाई र उक्त कार्यक्रम सञ्चालन गर्न आइपुगेका केदार खड्कालाई कालो मोसो र जुत्ताको माला लगाई बजार घुमाउने योजना

बुनेको जानकारी प्राप्त भयो । पछिल्लो दिन हुने कार्यक्रमबारे होटेल

स्नेहामा पत्रकार सम्मेलन भइरह“दा केदार सरका विरुद्धमा एक पत्रिकाले प्रकाशन गरेको समाचारको छायाकपी एकजनाले वितरण गरे । त्यसको काउन्टरमा हामीले सो समाचारविरुद्ध प्रेस काउन्सिललगायतमा गरिएको उजुरीको छायाकपी वितरण गर्‍यौ“ । हामीविरुद्ध गर्ने भनिएको विरोध, बहिष्कारलगायतका बारेमा प्रहरीलाई जानकारी दिने, सुरक्षा लिन धेरैले सल्लाह दिएका थिए । तर केदार सर र मैले मानेनौ“ ।

संविधानसभाका बारेमा केन्द्र स्तरका नेताहरुको उपस्थितिमा हुन लागेको बृहत् कार्यक्रममा हाम्रा विरुद्ध हुने कार्यक्रमको कुनै अर्थ रहेको निष्कर्षसहित हामी अघि बढ्यौ“ । पछिल्लो दिन निर्धारित समयमा कार्यक्रम सुरु भयो । उनीहरुको विरोधको रणनीति परिवर्तन भएछ । कालो मोसो र जुत्ताको मालाबाट उनीहरु होटेलको प्रवेशद्वारमा धर्ना बस्नेसम्ममा पुगेछन् ।

सोही दिन मेरो महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पसमा स्नातकको परीक्षा थियो । म कार्यक्रमकै बीचमा परीक्षा दिन जानु थियो । परीक्षा दिन जा“दा असुरक्षा हुन सक्छ भन्दै धेरैले मलाई प्रहरीको गाडीमा जान सुझाव दिएका थिए । तर मैले मानिन“ । म एक्लै जान्छु भन्दै निस्कि“दै गर्दा मेरा मित्र दिनेश गौतमले एक्लै जान नदिई मस“गै हि“डे ।

होटेलको प्रवेशद्वारमा दुई लाइन गरेर छ-सातजना केदार सरविरुद्ध नारा बनाई घा“टीमा झुन्ड्याएर उभिइरहेका थिए । म त्यहा“ पुग्दा उनीहरुले मलाई हेर्न चाहेनन् । मैले 'ठीक छ, राम्रो काम,' भन्दै त्यहा“ रहेका सबैस“ग हात मिलाएर अघि बढे“ । उनीहरु दङ्ग परे । यसरी निरन्तरको सकारात्मक व्यवहारले त्यो बेला उक्त झुण्डमा रहेकाहरु सबै बिस्तारै फर्किए । कतिपयले हाम्रै संस्थामा जागिर गरे भने कतिपयले

विभिन्न पदमा बसेर सहयोग गरे । त्यो एउटा विगत बनेर रह्‌यो ।

□

प्रजिअद्वारा कार्यक्रम बहिष्कार

२०६० असार २ गतेको कुरा हो । हामी कञ्चनपुरको महेन्द्रनगरमा थियौ“, भ्रष्टाचारविरुद्ध क्षेत्रीय संवाद कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने क्रममा । विभिन्न सङ्घसंस्थाको समन्वयमा बासले सो कार्यक्रम आयोजना गरेको थियो । महेन्द्रनगरको एक होटेलमा आयोजना गरिएको कार्यक्रममा सुदुरपश्चिमका नौ जिल्लाका युवालगायत जिल्लास्थित सरोकारवालाहरुको उपस्थिति रहेको थियो । कञ्चनपुरका प्रमुख जिल्ला अधिकारी परशुराम अर्यालको प्रमुख आतिथ्यतामा कार्यक्रम सुरु भएको थियो । बासका पश्चिमाञ्चल उपाध्यक्ष मन भण्डारीले सहजीकरण गरेको कार्यक्रममा मैले भ्रष्टाचारविरुद्धको कार्यपत्र प्रस्तुत गरे“ । कार्यपत्रमा भ्रष्टाचारको अवस्था, भ्रष्टाचारका कारण, असर र भ्रष्टाचारविरुद्ध भएका पहल आदि विषय समेटिएको थियो । भ्रष्टाचारको कुरा गर्दा सरकारी निकायमा भइरहेको अनियमितता, ढिलासुस्तीका कुराहरु उल्लेख हुनु स्वाभाविकै हो ।

कार्यपत्र प्रस्तुत गरिसकेपछि खुला छलफल गर्ने, खुला छलफलपश्चात् अतिथिहरुको मन्तव्य राख्ने र अन्तमा कञ्चनपुर
घोषणापत्र जारी गर्ने कार्यक्रम तालिका रहेको थियो । तालिकाबमोजिम मेरो कार्यपत्र प्रस्तुतीकरणपछि खुला छलफल अगाडि बढाइयो । खुला छलफलमा धेरैले कार्यपत्र राम्रो भन्दै सल्लाह-सुझाव दिए । तर, एकजना पत्रकारले मेरो कार्यपत्र पूर्वाग्रही भएको, सरकारी निकायको मात्र आलोचना भएको भन्दै आलोचना गरे । मैले उनको आलोचना सुने“ । प्रश्नको समय सकिएपछि मेरो उत्तर दिने पालो आयो । अरुले उत्तर सुने

। तर, कार्यपत्रको आलोचना गर्ने पत्रकारले मेरो उत्तर सुन्न चाहेनन् र फेरि उठेर कार्यपत्रका साथै कार्यक्रमकै विरोध गर्न थाले ।

मैले उनलाई तपाईंको प्रश्न सुने“, आलोचना पनि सुने“, मेरो पनि उत्तर सुन्नुहोस् भनेर सहजीकरण गर्दै थिए“, कार्यक्रममा प्रमुख अतिथिको आसनग्रहण गरिरहेका कञ्चनपुरका प्रमुख जिल्ला अधिकारी परशुराम अर्यालले तपाईंहरुका कुरा तपाईंहरु नै सुन्नुहोस्, म बस्दिन“ भन्दै कार्यक्रमबाट हि“डे । प्रजिअ विनाकारण कार्यक्रम छाडेर हि“डेपछि उनीस“गै केही सरकारी कार्यालय प्रमुखहरु पनि हि“डे । प्रमुख अतिथिले नै कार्यक्रम बहिष्कार गरेर हि“डेपछि कार्यक्रम स्थगित हुन्छ कि भन्ने आशङ्का केही सहभागीहरुमा थियो । तर, हामीले कार्यक्रम नरोकेर अघि बढायौं“ । यसरी कार्यक्रम अघि बढाएपछि सहभागीहरुले हामीहरुलाई धन्यवाद दि“दै प्रजिअको कार्यशैलीप्रति आपत्ति जनाए ।

“हामी प्रजिअलाई सुनाउन आएका हौं“, कुरा नसुनीकनै उहा“ जानुभयो, उहा“को यो गैरजिम्मेवारीपन हो,” सहभागीहरुले कार्यक्रममा भने, “सरकारी कार्यालयमा भइरहेको भ्रष्टाचारका बारेमा कुरा सुन्न नसकेपछि उहा“ उठेर हि“ड्नुभयो ।”

यस्तो विषम परिस्थितिमा पनि कार्यक्रमलाई गन्तव्यमा पुर्‍याएर समापन गर्‍यौं“ । तीन बु“दे कञ्चनपुर घोषणापत्र जारी गर्दै कार्यक्रम सम्पन्न भयो ।

कार्यक्रम सकिएपछि नागरिक दैनिकलगायतका पत्रपत्रिकाले ‘भ्रष्टाचारविरुद्धको कार्यक्रम प्रजिअद्वारा बहिष्कार’ शीर्षकमा समाचारहरु प्रकाशन गरेका थिए ।

कार्यक्रमका लागि नेपालगञ्जबाट मलगायत सहकर्मीहरु मन भण्डारी, बास सुदुरपश्चिम उपाध्यक्ष मञ्जु बोहरा र केन्द्रीय सदस्य

प्रतीक्षा गिरी त्यहा“ गएका थियौं“ ।

□

समाचार प्रकाशनपछि धम्की

खतरास“ग पौं“ठेजोरी गर्न नसक्ने व्यक्तिले परिवर्तन गर्न सक्दैन भन्ने कुराको राम्रो बुझाइ भएका कारण हामी असल शासनको अभियानमा खतराको सामना गर्दै अघि बढिरहेका छौं“ ।

विगत १९ वर्षदेखि ‘असल शासन’ पत्रिका विभिन्न आरोहअवरोह पार गर्दै अघि बढिरहेको छ । लुकेर रहेका रहस्यहरुको पर्दाफास गर्ने, गलत कार्यको भण्डाफोर गर्ने क्रममा २०६७ भाद्र ११ गतेको अङ्कमा एउटा सनसनीपूर्ण समाचार प्रकाशन भयो । शीर्षक थियो, दैलेखमा अवैध गर्भपतन ।

समाचारमा दैलेखको एक स्वास्थ्य चौकीमा कार्यरत एक स्वास्थ्यकर्मील दैलेखको ग्रामीण भेगमा सञ्चालन गरेको एक मेडिकल हलमा लामो समयदेखि अवैध गर्भपतन गराउ“दै आएको तथ्य उल्लेख भएको थियो । उक्त समाचार सहकर्मी मन भण्डारीले लेखेका थिए । महङ्खवपूर्ण कुरा त के थियो भने समाचारमा मुछिएका व्यक्तिको नेपालगञ्जस्थित घरमै भण्डारी बहालमा बस्थे । समाचार प्रकाशनपछिको जोखिमबारे हाम्रो टिमलाई थाहा थियो । सोही कारणले सो समाचारमा भण्डारीजीको बाईलाइन हामीले राखेका थिएनौं“ । तर पनि उनैले लेखेको भन्ने थाहा नहुने कुरै भएन । घरबेटी हो भनेर गलत कुराको समाचार नलेख्ने कुरै भएन । समाचार प्रकाशनलगत्तै दैलेख जनस्वास्थ्यदेखि लकान्द्र ठा“टीका“धसम्म खैलाबैला मच्चियो । पीडितहरुले हामीलाई स्याबासी दिए ।

समाचार प्रकाशन भएको तीन दिनमा सम्बन्धित ठाउ“मा पत्रिका पुग्यो । पत्रिका प्राप्त भएलगत्तै उनी र उनकी श्रीमतील भण्डारीजीलाई दश मिनेटभित्र कोठा छाड्न उर्दी जारी गर्दै सिध्याइदिने धम्की दिए ।

सुरक्षाका हिसाबले खतरा भएका कारण मलगायतको उपस्थितिमा भण्डारीजीको कोठा धम्की दिएकै सा“भ सारियो । यत्तिले मात्र समस्या समाधान भएन । अवैध गर्भपतन गराएको भनेर विवादित भएका व्यक्ति, उनकी श्रीमती र उनका दाइले भण्डारीजीलाई तारन्तार फोन गरेर ज्यान मार्ने धम्की दिन थाले । उनीहरुले मार्नका लागि मान्छे परिचालन गरेको बताइरहे । छिनछिनमा नया“नया“ नम्बरबाट आउने फोनले भण्डारीजी मात्र होइन, हामी सबैलाई आतङ्कित बनायो ।

सुरुमा भण्डारीजीलाई मात्र धम्की आए तापनि पछि मलाई नै धम्की आउन थाल्यो । फोनमा अश्लील गाली र धम्की लगातार सुनिन थाल्यो । त“लाई र भण्डारीलाई मारिदिन्छौ“ भन्न थाले । मैले समाचार चित्त नबुझे खण्डन गर्न, कार्बाहीका लागि सम्बन्धित निकायमा जान बारम्बार आग्रह गर्दासमेत उनीहरुले धम्की दिइरहे । यो क्रम दुई-तीन दिन चल्यो ।

संस्थाले पछिल्लो दिन तीजको कार्यक्रम आयोजना गरेको थियो । म र भण्डारीजी तयारीको क्रममा नेपालगञ्जको बेलासपुर पुगेका थियौ“ । एक्कासि फेरि फोनमा धम्की आयो, 'तिमीहरु कहा“ छौ ? म धम्बोझी छु, अब भेटेर मार्छु ।'

हामी केही त्रसित भयौ“ । त्यसपछि यसबारे दैलेखका प्रहरी प्रमुख, पत्रकार महासङ्घका पदाधिकारी र समाचारमा मुछिएका व्यक्तिका आफन्त (जो हाम्रो चिनजानका व्यक्ति थिए) लाई सम्पर्क गर्‍यौ“ र धम्की दिनेलाई पनि अब हामी प्रहरीमा जान लागेको कुरा जानकारी गरायौ“ । त्यसपछि उनीहरुलाई प्रहरीले निगरानीमा राख्न थाल्यो । उनका आफन्तले सम्झाएपछि धम्की दिन छाडे । स्वास्थ्य कार्यालयले उनलाई कार्बाही गरेर उनको अवैध कार्यमा रोक लगायो । उनको अवैध कार्य सदाका लागि रोकियो । □

भ्रष्टाचारविरुद्धको १९ वर्षे यात्रा

म गृह जिल्ला अछामबाट उच्च शिक्षा हासिल गर्न २०५६ सालमा नेपालगञ्ज आए“ । आएको केही समयपछि रेयुकाईमा काम गरे“ । रेयुकाईले मलाई समाजमा भिजायो । सेवा गर्ने अवसर पनि दियो । तर पनि बेथितिका विरुद्ध आवाज उठाउने अवसर त्यस संस्थाले दिएन । केहि गर्नुपर्छ भन्ने जोसिला साथीहरुको सङ्गत थियो तिनताका । केही गरौ“ भन्दाभन्दै २०५६ साल बित्यो ।

२०५७ सालको कुरा हो । एकाबिहानै बिछ्यौनामै रेडियो बजाउ“दा 'असल शासन' कार्यक्रमबाट म केदार खड्काको नमस्कार भन्ने आवाज सुनियो । जोसिलो प्रस्तुति रहेको त्यो कार्यक्रम ध्यान दिएर सुने“ । कार्यक्रम सुन्दै जा“दा म केदार खड्काको रोचक प्रस्तुतिबाट प्रभावित भए“ ।

देशैभरका 'असल शासन रेडियो श्रोता क्लब'हरु विकृति, विसङ्गति र बेथितिका विरुद्ध क्रियाशील रहेको थाहा पाउ“दा अति खुसी लाग्यो । मलाई ढुङ्गा खोज्दा देउता मिलेझैं“ भयो ।

जोसिला साथीहरुको सङ्गतमा समूहगत रुपमा आवाज उठाउन पाइने भइयो जस्तो लाग्यो । स्वभावैले पनि म अन्याय, अत्याचार नसहने तथा विकृति र विसङ्गतिका विरुद्ध लाग्ने व्यक्ति थिए“ ।

महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पसमा आईए दोस्रो वर्षमा पढ्दै गर्दाको कुरा हो यो । हामीले पढाइकै क्रममा विभिन्न समस्याहरु हामीले झेलेका थियौ“ । अङ्ग्रेजी पढाउने एकजना म्याडम १५ दिनमा एक दिन दर्शन दिन आउनुहुन्थ्यो । अन्य विषयको पढाइ पनि नियमित हुन्थेन । पढाइमा अति लापरवाही र परीक्षामा अति कडाइ गरिन्थ्यो ।

क्याम्पसका विकृति र विसङ्गतिका विरुद्ध लाग्ने अभिप्रायका साथ मैले आईए दोस्रो वर्षमा अध्ययनरत साथीहरुलाई समेटेर 'असल शासन रेडियो श्रोता क्लब' गठन गर्ने प्रस्तावसाथी भूपेन्द्र शर्मालाई राखे“ । उनले पनि सहमति जनाए । मैले क्लबको स्थापना गर्दा थुप्रै अभ्यासहरु गर्नुपर्‍यो । साथीहरु समेट्ने काममा होस् या क्लब गठन गनका लागि क्याम्पस प्रशासनको अनुमति माग्ने काममा होस् । त्यतिखेरका क्याम्पस प्रमुख डा. गोपालप्रसाद शर्मा अधिकारीको हप्काइ पनि खानुपर्‍यो । उहा“को हप्काइ थियो– किन गठन गर्नुपर्‍यो क्लब-स्लब ?

अनुमति नपाएपछि हामी जो गुरुको व्यक्तित्वबाट प्रभावित थियौ“, जसले स्थापनाकालदेखि सहयोग गरिरहनुभएको छ– उपप्राध्यापक रुद्रप्रसाद तिमिल्सेना; उहा“लाई गएर क्याम्पस प्रमुखको हप्काइ सुनायौ“ । उहा“ले सान्त्वना दि“दै भन्नुभयो, “राम्रो कामको सुरुवात एकैजनाबाट हुन्छ, मेरो कक्षा सकिएपछि गठन गर्ने प्रस्ताव गर्नू, म सहयोग गरौ“ला ।”

२०५७ मङ्सिर २४ गते कक्षा सकिएपछि हामीले रुद्र सरलाई प्रस्ताव गर्‍यौ“ । प्रस्ताव स्वीकारेर सरले क्लब लोकतान्त्रिक तवरले गठन गर्न सहयोग गर्नुभयो । मैले 'राजनीतिशास्त्र असारे श्रोता क्लब, राजनीतिशास्त्र विभाग, आईए, दोस्रो वर्ष, महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस'को स्थापना गर्ने काममा सफल भएपछि मैले सचिवका रुपमा काम गर्ने निधो गरे“ र भूपेन्द्र शर्मालाई अध्यक्षमा प्रस्ताव गरे“ । भूपेन्द्र शर्माको अध्यक्षतामा १५ सदस्यीय कार्य समिति गठन भयो । पढाइका नाममा राजनीति गर्ने प्राध्यापकका बारेमा रेडियो कार्यक्रममा प्रशारण गराउने काम र भ्रष्टाचारविरोधी आवाजका रुपमा असल शासन मासिक पत्रिकाको सुरुवात फागुन ७ गते (प्रजातन्त्र दिवस) देखि गरियो । २०५७ साल यसै गरी बित्यो । २०५७ सालमै हाम्रो क्लब भ्रष्टाचारविरोधी क्लबका रुपमा परिचित भइसकेको थियो ।

भूपेन्द्र शर्मालगायतका साथीहरु क्लब छोड्दै नेपालगञ्जबाट टाढिनुभयो । उहा“ले छोडेपछि सहसचिव गिरेन्द्र बोगटी र कोषाध्यक्ष आशा रावल हामी तीनजना मिलेर क्लबलाई निरन्तरता दिनुपर्छ भन्ने सोच राखी मेरो अध्यक्षतामा कार्यबाहक समिति गठन भयो । समितिमा सचिव गिरेन्द्र र कोषाध्यक्षमा आशाजी रहनुभयो ।

कार्यबाहक समितिले सोतसाधन अभावका कारण पत्रिकालाई त्रैमासिक गरायो । पत्रिका जसोतसो एक अङ्क निस्क्यो । कार्यबाहक समिति सक्रिय हुन सकेन । समिति विगठन भयो ।

त्यसपछि कृष्ण अविरल (असल शासन केन्द्रीय प्रतिनिधि) को उपस्थितिमा म अध्यक्ष रहेको १५ सदस्यीय समिति गठन भयो । त्यस समितिमा गणेश खड्का उपाध्यक्ष र प्रेम ढुङ्गाना सचिव रहनुभयो । ढुङ्गानाजी पनि चार महिनाजति सक्रिय भएर क्लब छोड्नुभयो । यसभन्दा अघि नै प्रो पब्लिक (जसको मातहतमा क्लब गठन भएको थियो) ले पत्रिका प्रकाशन गरेकोमा बधाई ज्ञापन गरिसकेको थियो ।

२०५८ सालमै 'असल शासनका लागि स्थानीय जागरण' विषयक तालिममा सहभागी अवसर पाइयो । तालिमका प्रशिक्षक हुनुहुन्थ्यो, केदार खड्का । तालिमपछि झन् उत्साह र जोश थपियो । तालिमले ईंटा थप्ने काम गर्‍यो जोश र जा“गरमा ।

२०५९ सालमा पत्रिकालाई मासिक बनाउने काम भयो । त्यो कार्यकाल अति नै महङ्खवपूर्ण रह्यो । किनभने, सानो ठाउ“बाट सानो उद्देश्य लिएर स्थापना भएको क्लबको बिस्तारै समयको परिवर्तनस“गै आवश्यकता पनि बढ्दै गयो । सा“घुरिएर रहेको क्लबलाई फराकिलो बनाउनका लागि क्लबको नाम परिवर्तन गरी 'बागेश्वरी असल शासन क्लब' नामकरण गरी बा“केलाई आ□नो कार्यक्षेत्र बनाई व्यापकता दिने काम गरियो ।

२०५७ सालदेखि २०५८ सालको उत्तरार्द्धसम्म दुई वर्षको अवधिमा क्लबले केही उपलब्धि हासिल गऱ्यो । भ्रष्टाचारविरोधी आवाजका रुपमा प्रकाशित हुने असल शासन मासिक पत्रिकामा लेखिएका तथ्यगत रिपोर्टका कारण देखा परेका सुधार हुन् वा विद्यालय अनुगमनका माध्यमबाट खबरदारी गर्दा आएका सुधार हुन्, यिनलाई उपलब्धि नै मान्नु पर्छ । कुनै स्रोत नभएर पनि जिम्मेवारीका साथ क्रियाशील क्लबले लगातार भ्रष्टाचारविरुद्ध आ“ला ठड्याउने काम मात्र गरेन, चोटिलो प्रहारसमेत गऱ्यो । चुनौती र खतरा मोल्न नसक्ने मान्छेबाट परिवर्तन हुन सक्दैन भन्ने यथाथलाई हामीले अङ्गिकार गरेका थियौ“ । २०५७-२०५८ का थुप्रै बैठकहरु कहिले क्याम्पसको चौर, प्राङ्गण र विभिन्न साथीहरुका कोठा वा विभिन्न चौतारीहरुमा भए ।

नया“ जोस र जा“गरका साथ २०५९ सालदेखि क्लबको स्रोत नभए पनि पदाधिकारीबाट उठ्ने लेबीबाटै कोठा भाडा तिर्ने गरी उमा थापा मगर (उहा“ हाल नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिकाका उपप्रमुख हुनुहुन्छ) र मैले कोठा खोज्यौ“, सदरलाइनमा । कार्यालय खोलिसकेपछि क्लबको गति बढ्दै गयो । दिनानुदिन प्रगति ह“ुदै गयो । तर, क्लबको सुरुवातदेखि नै कार्यसमितिमा आउने-जाने क्रम बढिरहेकाले यो क्रम चली नै रह्यो ।

एनजीओ हो, केही कमाउन सकिन्छ कि भनेर पनि केही साथीहरु संस्थामा आए । विना आर्थिक स्रोत स्थापना गरिएको कार्यालय व्यवस्थापन गर्न धेरै पापड बेल्नुपऱ्यो । घरबेटीले दिएको एउटा दराज, सस्तो मूल्यमा पाइएको कार्पेट र केही पत्रिका र फाइलहरु कार्यालयमा थिए । कार्यालयमा साथीहरु आउलान् भनेर मैले र उमाजीले पकेटबाट पैसा हालेर भए पनि चिया-नास्ता खुवाउ“थ्यौ“ ।

अभियानलाई निरन्तरता दि“दै अगाडि बढियो । संस्था स्थापनाकालदेखि नै सुरु गरेको असल शासन मासिक पत्रिका आर्थिक स्रोतको अभावका कारण त्रैमासिक, पाक्षिक गर्दै पुनः मासिक गरियो । अहिले गर्दा के हु“दैन भन्ने कुराको ज्वलन्त उदाहरण बनेको छ यो पत्रिका । हाल साप्ताहिक रुपमा प्रकाशित यो पत्रिका अहिले भ्रष्टाचारविरोधी आवाजका रुपमा कोशेढुङ्गाा सावित भएको छ ।

२०५९ सालमै विभिन्न तालिम, भ्रष्टाचारविराधी ऱ्याली, स्वागत कार्यक्रम तथा बा“केभरि रहेका असारे श्रोता क्लबस“ग परिचयात्मक कार्यक्रम गरी क्लबलाई सशक्त बनाइयो । क्लबको दोस्रो वार्षिक उत्सवमा सप्ताहव्यापी कार्यक्रम गरेर नेपालकै श्रोता क्लबहरुको इतिहासमा नौलो रेकर्ड कायम गऱ्यौ“ ।

कार्यक्रमस“गै अलि फराकिलो कार्यालय खोज्ने क्रममा आदर्शनगर सार्ने काम गरियो । त्यस कार्यायलमा संस्थाको धेरै संस्थागत विकास भयो । भ्रष्टाचारमुक्त समुन्नत समाज सिर्जना गर्न प्रतिबद्ध हामी युवाहरुले २०६० सालमा अभियानलाई अझ सशक्त बनायौ“ । क्लबले रक्तदान, अनुगमन, असल शासनका लागि स्थानीय जागरण तालिम, सार्वजनिक बहस, हाजिरी जवाफ प्रतियोगिता, शुद्धीकरण कार्यक्रम बा“केमै पहिलोपटक प्रभावकारी ढङ्गले सम्पन्न गऱ्यो । २०६० सालमै क्लब जिल्ला प्रशासन कार्यलय बा“केमा विधिवत रुपमा दर्ता भयो ।

संस्था दर्तापश्चात् अनुगमन, सार्वजनिक बहस, स्थानीय जागरण तालिमलाई व्यापकता दिनुका साथै असारे श्रोता क्लबहरुको इतिहासैमा पहिलोपटक संचालन गरेको शुद्धीकरण र नागरिक गुनासो लेखन, विभिन्न तालिम, प्रतियोगिताहरु र अन्तरक्रियाहरु सङ्ख्यात्मक रुपमा मात्रै नभई गुणात्मक रुपमा सम्पन गरियो ।

राम्रो काम गर्नेहरुका पछाडि खुट्टा तान्ने काम मात्र नभई हाम्रा विरुद्ध थुप्रै खाले आक्रमणहरु भए । तर, हामी हरेश नखाई अघि बढ्यौ“ । भ्रष्टाचारविरुद्ध जनमत सिर्जना गर्ने क्लबको उद्देश्यअनुरुप क्लबको सदस्य बन्नेहरुको लहर नै आयो । क्लबको उद्देश्य मन पराएर सदस्य बन्ने क्रम बढेर गयो । हाल आएर चार हजारभन्दा बढी सदस्यहरु

हामीस‘‘ग आबद्ध भइसकेका छन् । यस क्रममा कैयौ‘‘पटक म एक्लै पनि भए‘‘, तर हरेश खाइन‘‘ । फलस्वरुप यो अनुभव लेख्ने हैसियतमा पुगेको छु । बासलाई यहा‘‘सम्म ल्याइपुऱ्याउने साथी र सहयोगीको नाम लि‘‘दा एउटा छुट्टै फेहरिस्त बन्न सक्छ । २०५७ सालमा क्लब स्थापना गर्दा धेरैले हामीलाई विश्वास नै गर्थेनन् । अहिले संस्था सबैको विश्वसनीय भएको छ ।

१९ वर्षको यात्राको आरोहअवरोहका क्रममा थुप्रै उतारचढावहरु आए पनि चुनौतीहरुस‘‘ग सामना गर्दै यहा‘‘सम्म पुगेका छौ‘‘ ।

विकृतिको विरोध गर्दा थुप्रै कुरा सहनुपरेको छ– आक्रमण, गाली र ताली । यिनै तीनवटा कुराको संयोजनका साथ हाम्रो कार्य अघि बढिरहेको छ । असल शासनको यात्रामा क्रियाशील भई समाज परिवर्तनमा लाग्दा मलाई जिन्दगी सार्थक भएको महसुस हुन्छ । राम्रो काम गर्न खोज्दा भएका धेरै आक्रमणबाट विचलित नभई विचलित नहुने प्रतिबद्धतासहित यात्रा अनवरत जारी छ ।

आज १९ वर्षे यात्रा गरिरह‘‘दा ती दिनहरुको याद आइरहेको छ, जुन बेला क्याम्पसको सानो एउटा कोठामा संस्थालाई जन्माएका थियौ‘‘ । यो कुरा बासको इतिहासको पानामा अङ्कित भइसकेको छ । ती दिनहरुमा हामी अभावमा बा‘‘चिरहेका थियौ‘‘ । कहिले स्रोतको अभाव, कहिले जनशक्तिको । कार्य समितिमा बसिदिन, साधारण सदस्य भइदिन अनुनय-विनय गर्नुपर्थ्यो । तर, अहिले अवस्था त्यस्तो छैन । स्वःस्फुर्त रुपमा चार हजारभन्दा बढी सदस्यहरु छन् । संस्था ७३ जिल्लामा पुगेको छ । केन्द्रीय कार्य समितिमा मात्र होइन, हाम्रा शाखा, उपशाखा, ईकाइहरुमा समेत लोकतान्त्रिक अभ्यासबाट नेतृत्व चयन हुने गरेको छ ।

जिल्ला-जिल्लामा संस्थाका शाखा कार्यालय स्थापना भइसकेका छन् । त्यति मात्र होइन गाउ‘‘गाउ‘‘मा पनि उपशाखा कार्यालय स्थापना भइसकेका छन् ।

२०६१ सालमा क्लबले १४७ वटा भ्रष्टाचारविरोधी कार्यक्रम गरेर तीन हजार सात सय असारे श्रोता क्लबहरुको प्रतिस्पर्धामा प्रथम स्थान ओगट्न सफल भएको थियो । क्लबले दुई वर्षअघि पनि द्वितीय स्थान ओगटिसकेको थियो ।

संस्थाले चलाएको भ्रष्टाचारविरोधी आन्दोलनले देशमै एक प्रकारको तरङ्ग ल्याएको छ । भ्रष्टाचारीलाई निरुत्साहित पार्ने काम भएको छ । असल कार्य गर्नेलाई प्रोत्साहन मिलेको छ । कैयौ‘‘ भ्रष्टाचारका घटनाहरुलाई छताछुल्ल पारेका छौ‘‘ । हाम्रो प्रयासले कतिपय भ्रष्टाचारका मुद्दामा भ्रष्टाचारीहरुलाई कार्बाही भएको छ ।

विभिन्न खालका समस्या र चुनौतीका बाबजुद पनि हामी एकपछि अर्को सफलता चुमिरहेका छौ‘‘ । यही सबैभन्दा ठूलो कुरा हो । हामीले बा‘‘के जिल्लामा सार्वजनिक सुनुवाइको अवधारणा भिœयाई संस्थागत गर्ने र अन्य नया‘‘ विचारहरु समाजमा बीजारोपण गर्ने काम गरेका छौ‘‘ । निरन्तर सङ्घर्ष र प्रयासका बाबजुद बासले विभिन्न सम्मान प्राप्त गरेको छ । ती सम्मानले बासले समाजमा गरेको योगदानको कदरको पुष्टि गर्छन् ।

स्थानीयदेखि राष्ट्रिय हु‘‘दै अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रसम्मको पहु‘‘च, विभिन्न दातृ निकायहरुस‘‘गको सहकार्य, राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय सञ्जालस‘‘गको आबद्धताले संस्थाको उचाइ बढाइरहेको छ । यस अभियानमा लाग्दा कर्म गर्नेले फलको आशा गर्दैन, तथापि कर्म गर्नेले फल प्राप्त गर्छ भन्ने भनाइ लागू भएको छ ।

□

गाविसमा तालाबन्दी

२०६१/०६२ सालको कुरा हो । हामी असल शासनको देशव्यापी अभियानमा अघि बढिरहेका थियौ“ । हरेक जिल्लामा शाखा र गाउ“ विकास समितिमा उपशाखा स्थापना भइरहेका थिए । शाखा, उपशाखाले भ्रष्टाचारविरुद्ध उल्लेख्य काम गरिरहेका थिए । सरकारी कार्यालयको अनियमितताविरुद्ध खबरदारी गर्ने कार्य शाखा, उपशाखाबाट भइरहेको थियो ।

यही क्रममा एकाबिहानै बा“केको जयसपुर उपशाखाका अध्यक्ष रोशन अली अन्सारीको फोन आयो । “गाविसमा व्यापक अनियमितता भएको छ । तपाईं १० बजे जसरी पनि गाविसमा आउनुहोला ।” उनले एकै सासमा फोनमा भने ।

म समयमै गाविस कार्यालय पुगे“ । त्यहा“ दुई सयभन्दा बढी स्थानीयहरु जम्मा भएका थिए । उनीहरुले लामो समयदेखि गाविस कार्यालय समयमा नखुल्ने, गाविस सचिव कार्यालय नआउने गरेको उल्लेख गर्दै सेवाग्राहीहरुको काम हप्तौ“देखि नभएको, योजनाहरुमा व्यापक अनियमितता भएको गुनासो मलाई राखे । म त्यति बेला बासको केन्द्रीय अध्यक्ष थिए“ ।

स्थानीयहरुको कुरा सुनेर मैले त्यसबारे बुझ्न पौडेल थरका गाविस सचिवलाई मोबाइलमा सम्पर्क गरे“ । तर, उनले फोन उठाएनन् । फोन नउठेको जानकारी पाएपछि स्थानीयहरु थप आक्रोशित बने । उनीहरुले गाविस तालाबन्दी गर्ने बताए । मैले तालाबन्दी कानुनसम्मत हु“दैन, अरु उपाय अपनाऔ“ भन्ने आग्रह गरे“ । आक्रोशित स्थानीयहरुले मानेनन् । उनीहरुले ताला-चाबी ल्याएर मेरो हातमा थमाइदिए ।

तालाबन्दी उचित उपाय होइन भन्ने थाहा हु“दाहु“दै पनि स्थानीय भीडले दिउ“सो १२ बजेसम्म नखुलेको गाविस कार्यालयमा ताला लगायो ।

तालाबन्दी भएपछि म साइकलमा बा“केकै सीतापुरमा आयोजित अर्को एक कार्यक्रममा भाग लिन हि“डे“ । तालाबन्दी गरेर हि“डेको १० मिनेट नपुग्दै पटकपटक फोन सम्पर्क गर्दा सम्पर्कमा आउन नचाहने गाविस सचिवले मलाई फोन गरेर भने, “ताला खोलिदिनुपर्‍यो । मेरा सबै गल्ती म सच्याउ“छु ।” कति शक्ति रहेछ तालाबन्दीमा ! तालाबन्दीबाहेक अरु कुनै उपाय नभएरै स्थानीयहरुले तालाबन्दी गरेका रहेछन् । मैले ताला खोल्ने कार्य मेरो हातमा नभएको, यो कार्य बासबाट नभई स्थानीयहरुबाट भएको र चाबी पनि आफूस“ग नभएको बताउ“दै स्थानीयहरुलाई भेट्न आग्रह गरे“ । सचिवको आग्रहमा तालाबन्दी गरेकै पछिल्लो दिन ताला खुल्यो । त्यसपछि कार्यालय समयमै खुल्न थाल्यो । सचिवले कार्यालय नियमित खोल्ने, सेवाग्राहीको कार्यमा बाधा नपुर्‍याउने, योजनाहरुमा भएको भनिएको अनियमितताका विषयमा छानबिन गर्ने प्रतिबद्धता जनाए । एक हिसाबले समस्याको समाधान त भयो, तर अनावश्यक रुपमा संस्थाप्रति विषवमन सुरु भयो ।

तालाबन्दीको केही दिनमा म व्यक्तिगत कामको सिलसिलामा गृह जिल्ला अछाम गए“ । यता केही राजनीतिक दलका स्थानीय कार्यकर्ताहरुले तालाबन्दी गरेको विषयमा बास जयसपुर उपशाखा अध्यक्ष रोशन अली अन्सारीलगायतका नाममा सार्वजनिक अपराध गरेको भन्दै उजुरी गरेछन् । जब कि त्यो कार्य स्थानीयले गरेका थिए ।

छलफलका लागि जिल्ला प्रशासन आउने भन्दाभन्दै रोशन अली अन्सारीलगायतलाई प्रहरीको गाडीमा जिल्ला प्रहरी पुर्‍याइएछ । आचार्य थरका प्रशासकीय अधिकृतले तालाबन्दी गरेर गलत गरेको भन्दै संस्था

खारेज गरिदिने धम्की दिएछन् । लामो छलफलपछि हाम्रा साथीहरुलाई अबउप्रान्त तालाबन्दी नगर्ने कागज गराएर रिहा गरिएछ । त्यही कागज ७५ वटा जिल्ला प्रशासनमा उनै प्रशासकीय अधिकृतले याक्स गरेर पठाई संस्थाविरुद्ध गलत सन्देश प्रवाह गरेछन् ।

हामीप्रतिको अगाध विश्वासका कारण स्थानीयहरुले जयसपुरमा बढिरहेको बा''दर आतङ्कबारे सरोकारवालाहरुबीच छलफल चलाइदिन आग्रह गरे । सोही आग्रहबमोजिम छलफल आयोजना गरियो । छलफलमा प्रमुख सरोकारवालाका रुपमा त्यसताकाका प्रमुख जिल्ला अधिकारी नरेन्द्रराज शर्मालाई आमन्त्रण गर्न मेरा सहकर्मी भाइराजा श्रीवास्तव र म जिल्ला प्रशासन कार्यालय गएका थियौ'' । उनले पत्र पाउनेबित्तिकै हामीलाई कार्यक्रममा बोलाएर थुन्नुहोला भने । म हा''से'' । उनले के हा''स्नुहुन्छ, हा''स्ने काम नगर्नुहोस्, तपाईंको संस्थाप्रति धेरै गुनासो छ भने । मैले गुनासो भए त्यसबारे बुझिदिन भने'' । उनले जयसपुरको तालाबन्दीको कुरा खोतले । मैले त्यो तालाबन्दी बासले होइन, स्थानीयले गरेका हुन् भनेर जानकारी गराए'' । उनले तपाईं धेरै बोल्नुहुन्छ, नबोल्नुहोस् भने । मैले बोल्नुपर्ने कुरामा बोलिन्छ, डराइन्न, नबोल्नुपर्ने कुरामा बोलि''दैन भने'' ।

सायद उनले यस्तो जवाफको अपेक्षा गरेका थिएनन् । उनी कालो-नीलो भए र भने, "जे मन लाग्छ गर्नुस्, म कार्यक्रममा आउन्न'' ।" मैले पनि भने'', "आए आउनुस्, नआए नआउनुस्, हामी कार्यक्रम गर्छौं ।"

हामी यति भनेर त्यहा''बाट बाहिरियौ'' । प्रजिअ आएनन् । हामीले कार्यक्रम गरी समस्या समाधानका लागि पहल गर्‍यौ'' । त्यही कारणले उनीस''ग सम्बन्ध राम्रो भएन ।

यसरी प्रशासनबाटसमेत झूठा मुद्दामा फसाउनेदेखि विभिन्न खालका अवरोधहरु नियमित रुपमा सिर्जना हुन्थे । हामी ती समस्याहरु छिचोल्दै अगाडि बढ्यौ'', बढिरहेका छौ'' ।

□

भ्रष्टाचारको विरोध गर्दा निष्कासन

मेरो सानैदेखि सामाजिक कार्य गर्ने इच्छा थियो । सोही इच्छाअनुसार बाल्यकालमै जुनियर रेडक्रसलगायतका संस्थामा क्रियाशील भएर काम गरे'' । उच्च शिक्षा हासिल गर्ने क्रममा गृह जिल्ला अछामबाट नेपालगञ्ज आए'' । नेपालगञ्ज आएको केही समयमै'' म रेयुकाई नामक संस्थाको सम्पर्कमा गए'' र २०५६ मा सदस्य बने'' । सामाजिक कार्यको सुरुवात नै रेयुकाईबाट भएको हो भन्दा फरक पर्दैन ।

त्यही''बाट मैले आनो व्यक्तित्व विकास गरे'' । संस्थामा धेरै मेहनत गरेर साधारण सदस्य हु''दै सानै उमेरमा होजाइन, होजाशु, जुनशिवुचो र शिवुचोको उपाधि पाए'' । सानैदेखि गलतलाई गलत र सहीलाई सही भन्ने स्वभावको भएकाले संस्थाभित्रका धेरै राम्रा कुराहरु हु''दाहु''दै पनि कतिपय नराम्रा कार्यहरुको विरोध गर्थें ।

सन् १९७७ मा जापानका युसुन मासुनागाले स्थापना गरेको रेयुकाई विश्व शान्तिको नारा लिएर विश्वभर विस्तार हुने क्रममा नेपालमा पनि स्थापना भएको हो । नेपालगञ्जमा भने सन् १९९० मा विस्तार भएको हो । यो संस्था 'द रेयुकाई नेपाल' नाममा र पा''चवटा अन्तर्राष्ट्रिय शाखाका रुपमा नेपालमा कार्यरत थियो । नेपालगञ्जमा द रेयुकाई नेपाल र १८ औं'' अन्तर्राष्ट्रिय शाखा थिए ।

संस्थाले सुरुसुरुमा धेरै राम्रो काम गर्दै गइरहेको थियो । जापानबाट ठूलो सहयोग भित्रिन थालेपछि संस्थाभित्र विचलन आयो । संस्थाका प्रमुख व्यक्तिहरुमा आर्थिक अनुशासनहीनताले प्रश्रय पायो ।

२०६२ सालतिर म रेयुकाईको शिवुचो पदमा कार्यरत थिए“ । शिवुचोको नियममा संस्था वा संस्थाका पदाधिकारीविरुद्ध बोल्न नपाइने उल्लेख भए पनि म एक भ्रष्टाचारविरुद्धको अभियन्ता भएकाले रेयुकाईभित्र भएको भ्रष्टाचार, अनियमितता र ढिलासुस्ती हेरेर बस्न सकिन“ । मेरो सम्पादनमा प्रकाशन हुने असल शासन मासिकको वर्ष ५, अङ्क ११, २०६२ माघ अङ्कमा 'रेयुकाई कसरी चिलिम भयो ?, घोटाला गरी खाने रेयुकाई हस्तीहरुको दुष्प्रयास' शीर्षकमा समाचार प्रकाशन भयो । त्यो समाचारमा मेरो बाइलाइन थियो । त्यो रेयुकाईको नियमविपरीत थियो ।

समाचारमा रेयुकाई १८ औं“ शाखाका अध्यक्ष डीबी खाती, जिम्मेवार शिवुचो प्रेमबहादुर लामगादेलगायतले संस्थाका नाममा ३० लाख ऋण लिई खर्च गरेको, नेपालगञ्जको गुरुद्वारा रोडमा रहेको संस्थाको कार्यालयका लागि २००२ मा खरिद गरिएको ३ कठ्ठा जग्गाको मूल्य प्रतिकठ्ठा ४ लाख भए पनि ७ लाख परेको भनी २८ लाख रकम निकासा गरी दुरुपयोग गरेको उल्लेख थियो । समाचारमा मासिक रुपमा जापानबाट आउने १५ लाख हिनामिना हुने गरेको, पदाधिकारीहरुले आ□ना परिवारका सदस्यहरुलाई नोकरी लगाएको, संस्थाका नाममा रहेका मह“गा गाडी दुरुपयोग हुने गरेको, संस्थामा भएको भ्रष्टाचारका विषयमा छानबिन गर्ने समितिले नै ठूलो रकम हिनामिना गरेकोलगायतका विषयहरु उठान गरिएको थियो ।

त्यस समाचारले व्यापकता पायो ।

रेयुकाईको गलत कार्यका विरुद्ध राजधानीबाहेक मोफसलबाट प्रकाशन भएको त्यो नै पहिलो समाचार थियो । समाचारले रेयुकाई वृत्तमा खैलाबैला मच्चायो । समाचार प्रकाशन हुनेबित्तिकै □याक्सका माध्यमबाट त्यो समाचार रेयुकाईका कर्मचारीले प्रधान कार्यालयमा पठाएका थिए । तर, आधिकारिक रुपमा समाचारमा नाम उल्लेख भएका पदाधिकारी र संस्थाले खण्डन गर्ने हिम्मत गरेनन् ।

समाचार प्रकाशन भएको विषयमा संस्थाले छानबिन समिति गठन गर्‍यो । रेयुकाईको सुकार्य समिति नेतृत्वको टिम छानबिनका लागि नेपालगञ्ज आइपुग्यो । उनीहरुले मलाई २०६३ असार १० गते यसबारे बुझ्न बोलाए । मैले समाचारका विषयमा जानकारी दिए“ । उनीहरुले शिवुचोले नियमअनुसार समाचार प्रकाशन गर्न नपाइनेबारे जानकारी हु“दाहु“दै किन समाचार लेखेको भने । मैले म रेयुकाईको शिवुचो स“गस“गै एक सचेत नागरिक भएकाले सचेत नागरिकको भूमिका निर्वाह गरेको बताए“ ।

मलाई छानबिन समितिका एक सदस्यले गोप्य रुपमा भेटेर मैले समाचार लेखेको होइन भनेर कागज गरिदिनुहोस्, तपाईंलाई कार्बाहीबाट बचाइदिन्छौं“ भने । मैले कार्बाही हुन्छ भन्ने थाहा हु“दाहु“दै समाचार लेखेको बताउ“दै आ□नै सम्पादनमा प्रकाशन भएको पत्रिकामा आफै“ले लेखेको समाचार मैले लेखेको होइन भनेर नैतिक हिसाबले भन्न नसकिने बताए“ ।

त्यसलगत्तै २०६३ असार १६ गतेको सुकार्य समितिको सिफारिसमा २०६३ असार १७ गते सम्पन्न युराशिया रेयुकाई नेपाल, निर्णायक परिषद् समितिको निर्णय भन्दै मलाई साधारण सदस्य नरहने गरी रेयुकाई शिक्षाको सम्पूर्ण उपाधिबाट हर्टाएको जानकारी दिइयो । २०६३ असार २१ गते युराशिया रेयुकाई नेपालका स्थायी समिति सदस्य भीमबहादुर गुरुङले हस्ताक्षर गरेको पत्रमार्फत मैले जानकारी पाएको थिए“ ।

संस्थाभित्रको विकृति, विसङ्गतिविरुद्ध बोल्दा म निष्कासनमा परे“ । मेरो रेयुकाईस“गको सात वर्षे यात्रा टुङ्गियो । मलाई निष्कासन गरेपछि मेरो मातहतका १५ सयभन्दा बढी सदस्यहरुले संस्थाबाट सामूहिक राजीनामा दिए । त्यसपछि संस्था कहिल्यै उभो लागेन ।

□

पप्पुको भोज बहिष्कार

नेपालगञ्ज नेपालको एक पुरानो र ऐतिहासिक शहर हो । सुदुरपश्चिम र मध्यपश्चिमको व्यापारिक केन्द्रबिन्दु पनि हो नेपालगञ्ज । विविधतामा एकता नेपालगञ्जको पहिचान हो । हरेक क्षेत्रमा प्रगति गर्नेहरुमा नेपालगञ्जवासीहरुको नाम अग्रपङ्क्तिमा आउ‘‘छ । तर, विकासका नाममा भने नेपालगञ्जले अपेक्षाअनुरुप कहिल्यै प्रगति गर्न सकेन ।

नेपालगञ्जको विकासको महङ्खवपूर्ण समस्या भनेको सडक र ढल हो । वर्षौं पहिले बनेका सडक र ढलका कारण नेपालगञ्ज कुरुप बन्दै गएको थियो भने वर्षेनि वर्षातमा डुब्दै आइरहेको थियो । एसियाली विकास बैङ्कको सहयोगमा चार लेनको चौडा सडक र ढल निकाश गर्ने महङ्खवाकाङ्क्षी योजना नेपालगञ्जका अदूरदर्शी नेता र लोभीपापीहरुका कारण पटक-पटक अन्य शहरहरुमा गएको चर्चास‘‘गै नालासहितको सडक चौडा पार्ने महङ्खवाकाङ्क्षी योजना आउन लागेको जानकारी प्राप्त भएपछि यहा‘‘का भद्रभलाद्मीहरु दुई पक्षमा बा‘‘डिए । एक पक्ष चार लेनको सडक बनाउने योजना कार्यान्वयन गर्नुपर्छ भन्ने र अर्को सर्वसाधारणका घर भत्काएर सडक चौडा पार्नुहु‘‘दैन भन्ने विवाद भयो । यो विवाद लामो समय चल्यो । अन्ततः परिवर्तनकारी, विकासप्रेमी नागरिकहरुको समर्थनमा तत्कालीन नेपालगञ्ज नगरपालिकाका कार्यकारी अधिकृत लोकबहादुर सुनारले सडक च्यापेर बनाइएका घरहरुमा डोजर लगाए । त्यस बेलाका प्रहरी प्रमुख विक्रमसिंह थापा खरो भएर नगरपालिकाका पक्षमा उभिए ।

यसरी नेपालगञ्जको मुहार फेर्ने गरी सडक चौडा पार्ने कार्य सुरु

भयो । सुर्खेत सडक-खण्डको कोहलपुर-रा‘‘झा-जमुनाहसम्मको सडक

फराकिलो पार्ने ठेक्का क्रमशः नेता विक्रम पाण्डेको कालिका कन्सट्रक्सन र पप्पु जेभीले पाए ।

एसियाली विकास बैङ्कको ऋण सहयोगमा कोहलपुर-रा‘‘झा खण्डको ११.७ किलोमिटर खण्ड कालिका कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि. र रा‘‘झा-नेपालगञ्ज-जमुनाहको १०.५ किलोमिटर खण्ड एएमआर पप्पु जेभीले २९ मार्च २०१३ मा २४ महिनाभित्र काम सम्पन्न गर्नुपर्ने शर्तस‘‘गै सम्झौता गरी काम थालेका थिए । दुवै खण्डको बजेट झन्डै ४८/४८ करोड थियो । कालिकाले तोकिएको म्यादभन्दा आठ महिनाअगावै निर्माण पूरा गर्‍यो । पछि ढल निर्माणको कामसमेत थपेर ६३ करोड बराबरको ठेक्का लिएको पप्पुले भने अनेक बहाना निकालेर डेढ वर्ष ढिलो गर्‍यो । रेलिङ र डिभाइडर हाल्न झनै ढिलो गर्‍यो । निर्माणको काम नसकि‘‘दै कालोपत्रे उत्रियो ।

सडक निर्माणको अवधिमा हि‘‘ड्नै नसकिने गरी धूलो खुवायो । बिहान-बेलुकी सडकमा पानी हाल्नुपर्नेमा अटेर गर्दा त्यसका लागि पनि नागरिकहरु प्रशासन नै धाउनुपर्‍यो । योजनाहरु सञ्चालन गर्दा योजनास्थलमै सूचना पाटी राखी सबै विवरण पारदर्शी गर्नुपर्ने बाध्यकारी प्रावधान कानुनी रुपमै सुनिश्चित भएका बेला करोडौ‘‘ रकममा सडक निर्माण थालेको पप्पुले सूचना (जानकारीमूलक) बोर्ड कही‘‘कतै टा‘‘सेन, न त त्यस अवधिमा कोही- कसैको पृष्ठपोषण नै लिने काम गर्‍यो । सडकमा चरम ढिलाइ भएको, गुणस्तरहीन सडक निर्माण हु‘‘दै गरेका आवाजहरु गुञ्जिइराखे । ती आवाजलाई न प्रशासनले सुन्यो, न सडकले, न त ठेकेदार कम्पनीले नै सुन्यो । दुई वर्षसम्म कानमा तेल हालेर बसेको उक्त कम्पनी अन्ततः ठूलाबडाहरुलाई भोज खुवाएर काम फत्ते गर्ने प्रपञ्चमा लाग्यो ।

त्यो गुणस्तरहीन सडकको विषयमा मैले सूचना सङ्कलन गरिरहेको

थिए‘‘ । त्यही क्रममा २०७३ जेष्ठ ५ गते पप्पुले नेपालगञ्जको सिटी

प्यालेसमा सा‘‘फपख अन्तरक्रिया कार्यक्रम आयोजना गरेको छ भन्ने सूचना पाएपछि म कार्यक्रममा विशेष चासो लिएर सहभागी हुन गए‘‘ । म जब उक्त कार्यक्रमस्थलमा पुगे‘‘, त्यहा‘‘को माहोल अर्कै पाए‘‘ । जहा‘‘ मनमर्जी तरिकाले चिया, चिसो र खाजा खानपिन भइरहेको थियो भने खानाका लागि होटेलका कर्मचारी आवश्यक व्यवस्था मिलाउ‘‘दै थिए । हलमा खुट्टा टेक्ने ठाउ‘‘ थिएन, करिब सयजनाको उपस्थिति थियो । कार्यक्रममा उच्चस्तरीय व्यक्तित्वहरु थिए । सामान्य व्यक्तिदेखि विभिन्न दलका कार्यकर्ता, नेता, उद्योगी, व्यवसायी, पत्रकार, वकिललगायत प्रहरी, प्रशासन प्रमुख र सभासदसम्म उक्त कार्यक्रममा सहभागी थिए ।

म कार्यक्रम हलभित्र पस्दै गर्दा ब्यानरविनाको कार्यक्रममा पप्पु कन्स्ट्रक्सनका प्रमुख हरिनारायण रौनियार बोल्दै थिए । उनी करिब एक घण्टा बोले । उनले स्थानीय प्रशासन, विद्युत्, टेलिकम, खानेपानी कार्यालय र स्थानीयवासीहरुबाट सहयोग नपाएकाले काममा ढिलाइ भएको बताए । उनले भने, “लामो समय भएको नाकाबन्दीलगायत कारणहरुले काम समयमा भएन । अब काम ९८ प्रतिशत सम्पन्न भइसकेको छ, सडकमा पालिस लगाउन मात्र बा‘‘की छ ।”

उनले सडक गुणस्तरीय भएको जिकिर गर्नुका साथै केही व्यक्तिहरुले कुरै नबुझी सडकको गुणस्तरको कुरा उठान गरेको आरोपसमेत लगाए । सञ्चार माध्यमहरुलाई समेत एकपक्षीय भएको र त्यसले आ□नो चित्त दुखेको गुनासो गरे ।

सडकको बेहाल अवस्था देखिरहेका सबै व्यक्तिहरुलाई बेवकुफ बनाउन खोज्दै ९८ प्रतिशत काम सकिएको भनेर उनले भाषण दिएपछि मलाई सही नसक्नु रिस उठ्यो । हतास मानसिकतामा सडक गुणस्तरीय भएको भनेर पप्पु कन्स्ट्रक्सनका प्रमुख हरिनारायण रौनियारले अभिव्यक्ति दिएपश्चात् सडक डिभिजन कार्यालय नेपालगञ्जका प्रमुख राजेश

यादवले सडक गुणस्तरीय भएको भनेर ‘दूधको साक्षी बिरालो ’ बनिदिएपछि मेरो रिसको सीमा रहेन ।

ती दुईजनाले बोलेपछि छलफलका लागि सहभागीलाई समय दिइयो । एकाध सहभागीबाहेक सबैले पप्पुको आलोचना गरे । छलफलका लागि खुला गरिएको जानकारी पाएलगत्तै बोल्नका लागि मैले हात उठाउ‘‘दासमेत मेरो पालो पा‘‘चौ‘‘ नम्बरमा आयो । मैले सुरुमै सा‘‘फपख गलत नियतले कार्यक्रम आयोजना गरी भोज खुवाउन थालेको भन्दै बहिष्कारको घोषणा गरे‘‘ । मैले भनें, “जनताको आ‘‘खामा छारो हाली कमसल सडक बनाउने, अनि भोजभतेर गरेर गल्ती अनुमोदन गराउने कार्य गलत हो । गर्छु भनेको काम नगर्नु भ्रष्टाचार हो । पप्पुले समयसीमाभित्र काम नगरेर भ्रष्टाचार गरेको छ ।” प्राविधिक कुराहरु गरेर जनतालाई गुमराहमा पार्न खोजे तापनि सर्वसाधारणले सडकको गुणस्तर राम्रोस‘‘ग बुझेको बताउ‘‘दै मैले हिम्मत भए सडकमा गएर जनताका गुनासो सुन्न पप्पुलाई चेतावनी दिए‘‘ । म पछि बोल्ने धेरैले पप्पुको उछित्तो काडे । स्थानीय शान्ति समिति, बा‘‘केका संयोजक तेजविक्रम शाहले त मेरो कुरालाई समर्थन गर्दै गुणस्तरहीन सडक बनाउनेहरुले गरेको भोज बहिष्कार गर्नुपर्ने र भोजमा सहभागी हुनेको निगरानी गर्नुपर्ने बताए ।

कार्यक्रममा सडकको गुणस्तरका लागि रखवारी गर्दै आएको नेपालगञ्ज उद्योग वाणिज्य सङ्घका अध्यक्ष कृष्णप्रसाद श्रेष्ठमाथि पप्पुका रौनियार खनिए । उनले अनावश्यक रुपमा कुरा नबुझी वाणिज्य सङ्घले पत्र काट्नेलगायतका काम गरेको आरोप लगाए । जवाफमा अध्यक्ष श्रेष्ठले नागरिक सरोकारका विषयमा कसैस‘‘ग नझुक्ने बताए ।

यसरी गलत नियतले आयोजना गरिएको भोज बहिष्कार गर्न आह्वान गरिसकेपछि सबै उठेर हि‘‘ड्लान् भन्ने मेरो अनुमान धेरैले गलत सावित गरिदिए । छलफल सकिनैबित्तिकै पूर्व-घोषणा गरिएबमोजिम म र स्थानीय

शान्ति समिति, बा‘‘केका संयोजक तेजविक्रम शाह भोज बहिष्कार गरी कार्यक्रमस्थलबाट बाहिरियौ‘‘ । बाहिरि‘‘दै गर्दा पप्पुका प्रमुख हात जोड्दै भोजमा सरिक भइदिन अनुरोध गर्दै थिए । तर, हामी बाहिरियौ‘‘ ।

हामीपछि बा‘‘केका प्रमुख जिल्ला अधिकारी रविलाल पन्थ, सहायक प्रजिअ गञ्जबहादुर एमसी, बा‘‘केका प्रहरी नायव उपरिक्षक भीमकिरण बोगटी, नेपालगञ्ज उद्योग वाणिज्य सङ्घका अध्यक्ष कृष्णप्रसाद श्रेष्ठ, नेपाली काङ्ग्रेस, बा‘‘केका पूर्व-सभापति कृष्णमान श्रेष्ठ, अधिवक्ता प्रह्लादबहादुर कार्कीलगायत भोज बहिष्कार गरेर कार्यक्रमबाट बाहिरिए । नेपाल पत्रकार महासङ्घ, बा‘‘केका पूर्व-अध्यक्ष शुक्रऋषि चौलागाईं, निरज गौतम, नेपाली काङ्ग्रेसका नेता सुनिलनरसिंह राणा कार्यक्रम नसकि‘‘दै बहिष्कार गरेर निस्किसकेका थिए । तर, तीन दर्जनभन्दा बढी विभिन्न क्षेत्रका बौद्धिक व्यक्तित्वहरु उक्त भोजमा सरिक भए ।

नेपालगञ्जको रा‘‘झादेखि जमुनाहसम्मको चार लेनको फराकिलो सडक निर्माण गर्ने जिम्मेवारी लिएको पप्पु कन्स्ट्रक्सनले सम्झौता अवधिभित्र काम सम्पन्न गर्न नसक्नुका साथै गुणस्तरहीन सडक निर्माण गरेपछि जनआक्रोश बढिरहेको थियो । अझ त्यो भोजले उसको असली चरित्र उदाङ्गो पारिदियो ।

काम गर्न थालेको तीन वर्षसम्म नागरिकहरुका गुनासाहरुलाई बेवास्ता गर्दै कानमा तेल हालेर बसेको उक्त कन्सट्रक्सनले भोजभतेरसहितको कथित अन्तरक्रिया कार्यक्रम गरेपछि सर्वसाधारणहरु गुणस्तरहीन सडकका विरुद्ध सडकमा ओर्लिन बाध्य भए ।

निर्माण भइरहेको रा‘‘झादेखि जमुनाहासम्मको १०.५ किलोमिटर सडक भद्रगोल स्थितिमा पुगेको, निर्माणाधीन रहेकै स्थितिमा सडक विभिन्न स्थानमा भत्किएको, खाल्डो परेको र अधुरो रहेको अवस्थामा भोज गरिएको समाचार पत्रपत्रिकामा प्रकाशन हुनुका साथै भोज आयोजना गरिएलगत्तै सामाजिक सञ्जाल फेसबुकको भित्ता भोजकै विरोधमा रङ्गियो । केही सञ्चार माध्यमले निरन्तर उक्त विषय उठान गरिदिएपछि त यो विषयले चर्को रुप लियो । यसै विषयलाई लिएर विभिन्न विद्यार्थी सङ्गठनहरुले संयुक्त रुपमा विरोध जनाउ‘‘दै विज्ञप्ति जारी गरे । उता भोजमा सहभागी नभएको भन्दै प्रतिक्रिया जनाउने र विज्ञप्ति प्रकाशन गर्ने लहर नै चल्यो । पप्पुले भोज गरेको दुई दिनपछि विज्ञप्ति जारी गर्दै भोज नै नगरेको र बिल कसैको पनि भुक्तानी नगरेको बताएर थप चरित्र उदाङ्गो पाऱ्यो ।

यसरी सडक सुधारका लागि हामी ऐक्यबद्ध हु‘‘दै २०७३ जेठ ११ गते गुणस्तरहीन सडक निर्माणका विषयमा विरोध प्रदर्शन गर्ने निर्णयमा पुग्यौ‘‘ र त्यही किसिमको तयारीमा लाग्यौ‘‘ । हाम्रो आह्वानलाई स्वीकार्दै सयौ‘‘ व्यक्तिहरु ऐक्यबद्धता जनाउन सडकमा आए । सडक सुधारका लागि विभिन्न नाराबाजी गर्दै जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा पुगी ज्ञापनपत्र दियौ‘‘ । ज्ञापनपत्र पाएलगत्तै बा‘‘केका प्रमुख जिल्ला अधिकारीले सडक डिभिजन कार्यालयलाई पत्र लेखी तत्काल सडक सुधार गर्न र त्यसबारे यथार्थ जानकारी दिन निर्देशनसहितको पत्र काट्ने काम गरे ।

सडक डिभिजन कार्यालयले काम भइरहेको, सडक निर्माणका क्रममा भएका कमीकमजोरी सुधार्न ठेकेदार कम्पनीलाई निर्देशन दिएको जवाफ दियो । हामी कहिले फोटो प्रर्दशनी गरेर, कहिले सरोकारवालाहरुस‘‘ग अन्तरक्रियालगायतका कार्यहरु गरेर जनता जगाउन लागिरह्यौ‘‘ । यो अभियानपश्चात् पप्पुले बा‘‘की काम पूरा गरेजस्तो गऱ्यो । एसियाली विकास बैङ्क (एडीबी) ले पप्पुलाई कालो सूचीमा राख्यो भने नेपालगञ्जको सडक समयमा पूरा नगरेका कारण ५ करोड ५० लाख लाख रुपैया‘‘ हर्जाना तिरायो । बा‘‘केबाट सुरु भएको पप्पु कन्सट्रक्सन जेभीविरुद्धको अभियानले देशव्यापी रुप लियो ।
ठाउ‘‘ठाउ‘‘मा पप्पुको विरोध भयो ।

पप्पु कन्सट्रक्सनका मालिक हरिनारायण रौनियार प्रतिनिधि सभा सदस्यका लागि सङ्घीय समाजवादी पार्टीबाट उम्मेदवार बने र पर्सा क्षेत्र न ३ बाट निर्वाचित भए ।

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले बर्दियाको जब्दीघाटस्थित बबई पुल निर्माणमा गुणस्तर कायम नगरी भ्रष्टाचार गरेको भन्ने विषयमा विशेष अदालत काठमाडौँ''मा मुद्दा दर्ता गरेपछि २०७५ असोज १९ गते उनी सांसद पदबाट निलम्बनमा परे ।

यसरी गलत कामको विरोध जहा''बाट गर्दा पनि त्यसको प्रभाव ढिलो-चा''डो पर्छ भन्ने कुराको ज्वलन्त उदाहरण हो- पप्पुविरुद्धको हाम्रो विरोध ।

□□□

नमस्कार शाह भ्रष्टाचारविरुद्धका अभियन्ता हुन् ।

समाजशास्त्रमा स्नातकोत्तर शाह बासका कार्यकारी निर्देशक, युवा र युवा संस्थाहरूको छाता सङ्गठन राष्ट्रिय युवा महासङ्घ नेपालका केन्द्रीय महासचिव र गैरसरकारी संस्था महासङ्घ नेपाल, बाँकेका अध्यक्ष हुन् । उनी राष्ट्रिय सूचना आयोगबाट **'सूचनाको हकको उत्कृष्ट अभियन्ता'**का रूपमा सम्मानित भइसकेका छन् ।

विगत १९ वर्षदेखि पत्रकारितामा सक्रिय शाह असल शासन पोस्ट साप्ताहिक र असल शासन डटकमका सम्पादक हुन् । उनी खोजमूलक र अनुसन्धानमूलक पत्रकारितामा रुचि राख्छन् ।

प्रकाशकः
BAS

9 789937 023139
मूल्य रु ३५०/-